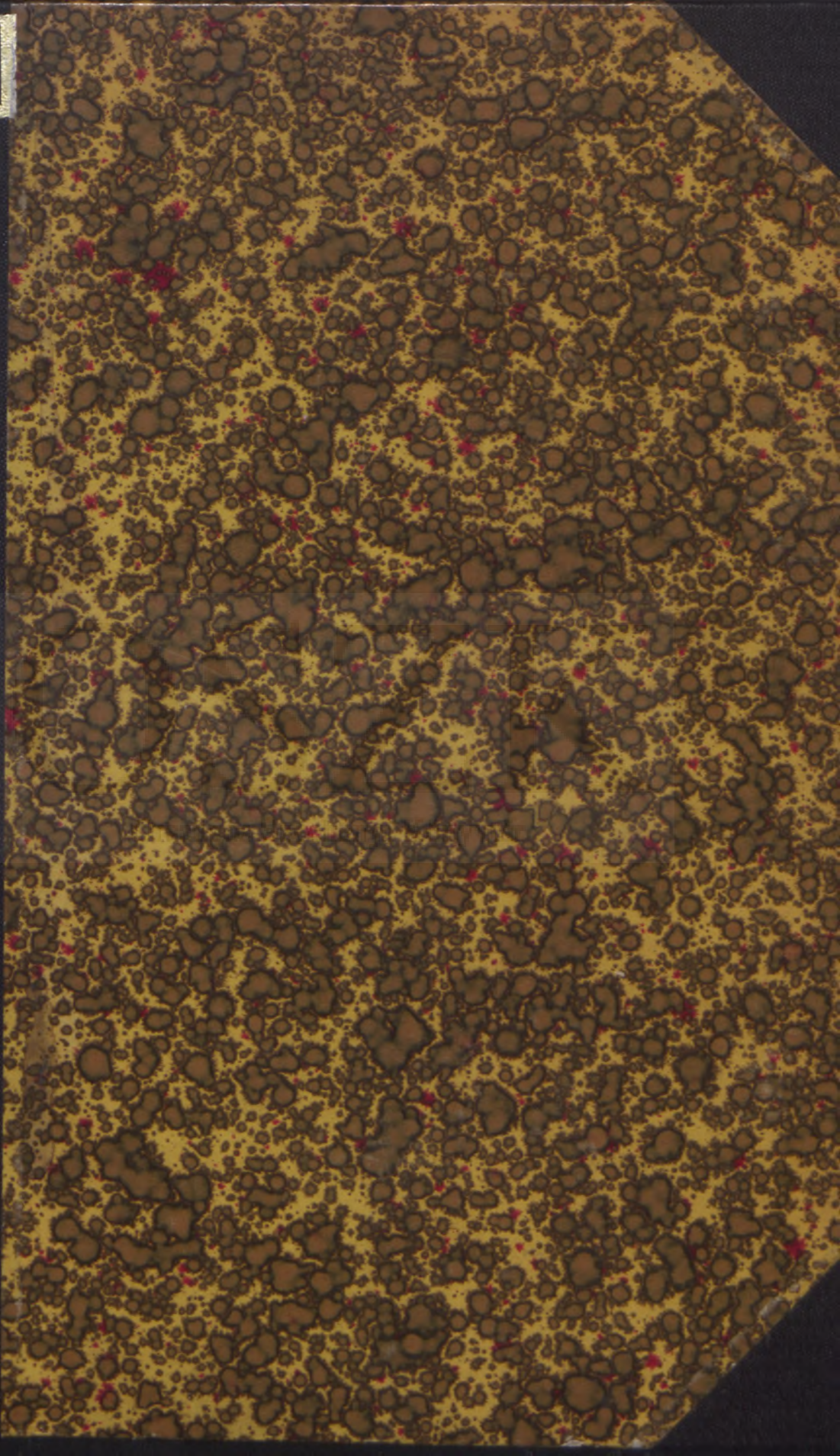

15214

14 for

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1870
KÖNYVTÁR

A MAGYAR
IFJUSÁG KÖNYVTÁRA.

XVIII. KÖTET.

TÖRTÉNELEM.

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALMA:

A MAGYAR KIRÁLYOK ÉS HŐSÖK TÖRTÉNETE ATILÁTÓL KEZDVE A MOHACSI
VÉSZIG.

PEST,
LAUFFER VILMOS TULAJDONA.
1870.

MAGYAR

KIRÁLYOK ÉS HŐSÖK CSARNOKA

REGÉNYES JELENETEKKEL.

AZ IFJUSÁG SZÁMÁRA

SZERKESZTÉ

HOHENAUER IGNÁCZ.

TIZENEGY EREDETI RAJZZAL.

SZEMLÉR MIHÁLYTÓL.

ELSŐ KÖNYV.

PEST,

LAUFFER YILMOS TULAJDONA.
1870.

P. o. hung
1824.

OSZK

A. M. N. MUSEUM
KÖNYVTÁR
TÁRÁBÓL

R
2

15.214/18

R
1965

E L Ő S Z Ó.

Oly viszonyokról, oly személyekről szeret a magyar ifju, szeret a honleány olvasni, s oly egyének életrajzát szereti leginkább hallani, melyek már előtte ugy is kedvesek, melyeknek dicső tettei a magasztos lelkesedés szikráit élesztik zsenge sziveikben.

Kevés nép van, mely annyira szeretné történelmét, mint a magyar, s a magyar ifjuság mindig a legnagyobb lelkesedéssel hallja dicső elődeinek utánpótlásra méltó példáit.

Ezen elődök életét, a magyar királyok és hősök legérdekesebb tetteit, jelen munkámban, regényes és megkapó rajzokban nyújtom át az ifjuságnak kedves olvasmányul, s egyszersmind azon kérelmet fejezem ki a tisztelt szülők és nevelők irányában, hogy vállalatomat lehetőleg sziveskedjenek felkarolni.

VI

Kútfőkül szolgáltak nekem Fessler, Szalay, Horváth és Jókay jeles történelmi munkái, és én azon ohajtással üdvözlöm a fiatal közönséget, hogy e munka folytatása után mihamarább kérdezősködnék.

Hohenauer Ignác

nevelő.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

T A R T A L O M.

	Lap		Lap
Előszó	v	Trencsényi Csák Máté	120
A hunok és Attila	1	Károly Róbert	122
Baján	24	Nagy Lajos	127
A magyarok	25	Lizinka	131
A pozsonyi csata	29	Éjszakon és délszakon	137
Az augsburgi csata	36	A bitorló	142
Az ősi vallás	39	Forgács Balázs	146
Az első magyar király	42	A kiontott vér, vért kíván	149
Belharczok	44	Nikápoly	154
Cserhalom és Belgrád	52	Hunyady János	160
Az elátkozott fiu	58	Kemény Simon	164
A nemzet legkedvesebb királya	59	Várna	167
Kálmán és Álmos	63	Rigómező	172
Királyból szerzetes, koldusból király	69	Cilley Ulrik	176
A nő boszuja	72	Nándor-Fehérvár	181
Boris nem szünik meg nyugtalankodni	74	Hunyady László	185
Görög beavatkozás	77	Éljen Mátyás király	189
Keresztes vitézek	79	Vlád és Dzwela	196
A tatárjárás	85	Harczjáték	201
A király további sorsa	93	Boroszló és Szabács	206
Béla visszajövele	98	Kenyérmező	210
Kun László	101	Mátyás király Bécsben	213
Az utolsó Árpád	110	Dózsa György	219
A koronafosztott	117	Mohács	225

Értelemzavaró hibák.

Lap	Sor	Helyett	Olvasandó
12	20	fálszázad	télszázad
13	25	főtartóztassalak	föltartóztassalak
24	4	szinében	szivében
29	17	közzéjük	közéjük
62	19	orjszág	ország
„	21	balpartdán	balpartján
„	22	minsen	minden
„	24	rzigoru	szigoru
96	2	és a gyengébbek	és gyengébbek
104	32	Lobkovits	Lobkovitz
106	Jegyzet:	tizenégy	tizennégy
109	16	állapotba	állapotra

I.

A hunok és Attila.

A hunok ¹⁾ már a második században hagyák el az altai hegység tövében a Lena, Jenisei és Irtis folyamok eredeténél elterülő őslakhelyeiket, és a naptól, mely isteni tiszteletben részesítették, vezéreltetve, az Oxiana ²⁾ tőig hatoltak.

Itt két századig tartózkodtak félelem és rettegésben tartva a szomszéd népeket, míg végre bővebb legelők után vándorván, Balomér, vagy Balamir vezérlete alatt nyugatfelé indultak és az Etel ³⁾ folyam hosszában telepedtek le.

A hun nemzet a szó teljes értelmében lovas nép volt. Vitézei lovon töltötték életüket; lóháton tartották gyűléseiket, lóháton adtak vettek, lóháton ettek ittak, sőt nagyon gyakran apró, csunya, de fáradhatlan és villámgyors lovaik nyakára hajolva aludtak is.

Csatában rend és terv nélkül, külön-külön főnökeik buzdítására rohantak rettenetes ordítással az ellenségre. Csontvégű nyilaikat, melyek oly kemények és öldöklők voltak, mint a vas, igen nagy távolba bámulatos ügyességgel lőtték. Közelben, egy kézben karddal, másikban pányvával harcoltak, mely utóbbival ellenüket behurkolván, csapásaikkal leterítették.

Nejeik szekereken követték melyeken fonás és varrás mellett gyermekeiket is ápolták, minden bajhoz, hideghez, meleghez, éhséghez, szomjhoz szoktatván zsenge koruktól fogva.

Öltözetük lobogó-vászon, vagy pedig bőrnadrágból, nyest, vagy farkasbőr mentéből és kaczagányból állt; alacsony bőr süveg és lábaikra csavart kecskebőr egészíté ki ruházatjukat, melyet le sem vetettek míg el nem szakadt.

Jellemükre nézve állhatatlanok, vérmes reményűek, hirtelen haragra lobbanók, de csakhamar kiengesztelhetők voltak.

Vallásuk hasonló volt a később beköltözött magyarokéval; hittek egy élő istent, kinek leölt állatokból mutattak be áldozatokat,

¹⁾ Egy turk nép, melyet a sinai történészek hiung-nu névvel neveztek. — ²⁾ Aral tó. — ³⁾ Volga, Rha, Idel.

azon fölül bizonyos természeti erőket is tartottak isteni tiszteletben. ¹⁾ Nagy hitelt adtak a bűvészetnek és a jóslatoknak; ²⁾ a láthatatlan szellemek és tündérek szintén nagy szerepet játszottak vallásukban.

Azonban minden babona daczára, melyre a köznép még a keresztény felekezetek közt is hajlandó, a pogány hunokról jogosan nem állíthatni, hogy a teremtőn kívül más főistent is hittek volna, s ez volt az élő isten. A jó és rossz szellemek, melyekkel a jósök foglalkoztak, a természeti erők s ezeknek jelenkezéseivel állottak kapcsolatban.

De kövessük őket diadalmas hadjáratukban.

A Tanais ³⁾ és Borysthenes ⁴⁾ mentében alánok, a góthok fajronkai laktak; ezekkel éreztették legelőször gyilkos nyilaikat; ezen erőteljes pásztornépet oly erővel támadták meg 375-ben, hogy részint meghódolásra, részint kiköltözésre kényszerítették.

Az alánokon vett győzelem után a keleti góthokra került a sor. Királyuk Hermanrich ideje korán tudósíttatván a veszélyről, egész hatalommal fogadta a hunok és meghódolt alánok egyesült erejét, de a rohán árának ő sem vethetett gátat. Rövid, de öldöklő harc után a góthok megszalasztattak, királyuk pedig saját fegyverébe dőlt.

Utódja, Vithimer, a veszített birtok visszafoglalására kísérletet tőn, de siker nélkül, mert a csatában megöletett. népe pedig részint meghódolt, részint a Tyras ⁵⁾ mögé menekült. a nyugati góthoknál keresvén menedéket.

Athanarich a nyugati góthok királya, utját akarván állani a hun népnek, az említett folyó megett foglalt erős állást, de Balomér, harczosainak egy részét észrevétlenül a túl partra vetvén, ellenét elől hátul megtámadá és gyilkos csata után erejét annyira megtöré, hogy a Kárpátokban kénytelenített menedéket keresni. Elszórt népének nagy száma Dáciában ⁶⁾ nyert fölvételt, 376-ban.

A góthok egy része ezentul az alánok példáját követvén, a hunok szövetségese maradt, kikkel is két évvel ezután Adrianopolnál a keletrómaiak seregét tették tönkre, mely alkalommal Valens császár veszté életét.

Utódjai Gratián és Theodosius hosszú sikertelen háboruskodás után Dácia és Pannonia egy részének átengedése és tizenöt font aranyból álló évi adókötelezettség mellett barátjaikká tevék a hunokat. kik is ezentul az utóbbinak, valamint Arcadiusnak számos szolgálatot tettek.

Miután Alarich, a nyugati góthok fejedelme. 400-ban olaszhon meghódítására indult, Mundzuk. ⁷⁾ Attila ⁸⁾ atyja. Pannoniát ⁹⁾ is birtokába vevén, zsákmányoló kalandjait egész a Majnáig terjesztette, mely alkalomnál sok nemzet hódolt meg hatalmának. Pannonia elfoglalásánál

¹⁾ Colunt ignem, aëremque et aquam venerantur, telluri hymnós concinunt, adorant autem tantum modo et deum nuncupant, qui hanc rerum universitatem aedificavit. Huic equos et boves et oves sacrificant. (Hist. I. VII. c. 8) — ²⁾ Voltak jóslók: itaque averrucatores et malorum propulsores censebantur, et adversa alia advertabant. — ³⁾ Don. — ⁴⁾ Dnjeper. — ⁵⁾ Danastris, Dnjester folyam. — ⁶⁾ Dácia magában foglalta magyarhon tiszántúli részét, Erdélyt és Oláhországot, Moldáviát és Bessarábiát, fővárosa Sarmis Egethusa volt a Maros mellett. — ⁷⁾ Bendegucz. — ⁸⁾ Etel. — ⁹⁾ Pannonia a dunántúli részt Horvát és Tótországot foglalta magában.

a jászok ¹⁾ is, kik már több századdal azelőtt telepedtek le a Duna és Tisza környékén, szövetkeztek a hunokkal.

Attila, ki még a Volga vagy Etel partján született, a Tisza mellett fejlődött tetszomjas ifjává; itt ismerkedett meg Aetiussal, ki nagybátyjánál Rofnál ²⁾ a rómaiak kezese gyanánt tartatott. Attilát és Aetiust a barátság egy neme köté össze és a kölcsönös becsület még akkor sem szűnt meg, midőn egymással ellenségesen álltak szemben.

Egykoru történészek Attila külsejét következőkép ábrázolják: „Ő alacsony termetű, széles vállu, nagy fejü, magas homloku, mélyen fekvő szikrázó szemü, horgas orru, ritka szakállu és sötét arcszínü volt. Fejét hátravetve, a dacz és parancs kifejezésével hordta. Haragja óriási volt és fenyegetni rettentő kifejezésekben szokott, de azért nyájas és nagy-lelkü is tudott lenni; alattvalói iránt pedig feddhetlenül igazságos biró volt. Öltözete tiszta ugyan, de valamint élelve, a legegyszerűbb volt; főtápláléka husból állott minden fűszer nélkül és fatálon hordatott elé.

Attila 35 éves volt, midőn a kormányt Buda nevü bátyjával együtt átvette. Ők közösen uralkodtak ugyan, de a kormányt tetteleg mégis Attila kezelte.

A hun nemzet előtte több, egymástól független fejedelemnek hódolt. Ő azokat, valamint a többi, Europa éjszaki részén tartózkodó barbar népfajokat kormánya alá hűbéri ³⁾ viszonyba hozni iparkodott, mi nagyrészt sikerült is neki. A felosztott egyes tartományok állad, álladalom, később allodiumoknak nevezettek.

Intézményei saját családjában számos ellenséget támasztottak, kik is minden alkalomnál ellenszegülést mutattak. Némelyek a keletrómai birodalom fejénél Theodosius császárnál kerestek segílyt, de ez az elégületleneket gyávaságból rendesen kiszolgáltatta.

Miután a keletrómaiak hat vagy hét évig nyugalomban voltak, Attila 441-ben újra ügyeikbe avatkozott. Margum ⁴⁾ lakosit azzal vádolá, hogy a hun királyok sírjait rabolták meg. Attila elégtételt követelt. A margumi püspök, attól tartván, hogy a császár a várost és lakosait a hunok dühének feláldozandja, a hun királyhoz ment és megigéré neki a város átadását, ha szavával fogadja, hogy a lakosok élete és vagyona biztosítva lesz. Attila ezt megigérte és szavának embere is maradt. A várost ugyan hatalmába kerítette, de élet és vagyon biztosítva volt.

Attila azonban nem tevé le a hüvelyéből rántott kardot, hanem azon ürügy alatt, hogy az adó fizetése nem történik pontosan, folytatá a háborut.

Először is bevette Viminaciumot mely város Margumtól nyugatra szinte a Duna mellett feküdt. Singidunum ⁵⁾ és Sirmium, ⁶⁾ Naissus ⁷⁾ és Sardica ⁸⁾ még ugyanaz évben dulatott fel.

Buda többször szegült ellen Attila nagyratörő vágyainak, sőt terveit gyakran meg is gátolá. Attila magával egyenlőt nem akart elismerni és nem egyszer tört ki fenyegetésekben bátyja ellen.

¹⁾ Ijászok, nyilasok. — ²⁾ Némelyek szerint Rua. — ³⁾ Feudal system; feuddel, feöddel megajándékozni valakit. — ⁴⁾ Az Aldunánál a Morava beömlése mellett feküdt ezen római város. — ⁵⁾ A mostani Belgrád. — ⁶⁾ Helyén Mitrovic áll. — ⁷⁾ Jelenleg Nis vagy Nissa. — ⁸⁾ Most Zsófia.

Attila udvaránál egy Theodor nevű római tartózkodott, kit a király nagy kegyben részesített, mert egy jóslat folytán (és Attila sokat adott jóslatokra) azt hitte, hogy sorsa az ifju sorsával van szoros kapcsolatban. Buda, vagy kajánságból, vagy pedig, mert szintén hitt a jóslatban és gondolá, hogy Theodor vesztével Attilának is vesznie kell, az ifju élete ellen tört és meg is öleti vala, ha csak egy véletlen nem jó közbe.

E tett csordultig tölté a keserűség poharát, Attila boszut esküdött és felkerekedvén. éjnek idején Buda lakára tört.

Mielőtt belépett volna. kérdé Onegisust, első ministerét, ha tudna-e valamit Buda mentésére előhozni. — Királyom, — felelt a kértett — én mitsem mondhatok, mi haragodat csillapíthatná. Szeretném, ha tehettem volna, de az igazat tartozom megvallani. Nem elég, hogy bátyád a római ifjut elfogatta és kivégzésére parancsot adott, hanem miután ez, házi népének egy egyéne által megszabadult volna, üldözőbe is vette és azon falut, melynek lakói a szökevénynek lóval szolgáltak, a földdel egyenlővé tette, minek utána a lakosokat felkonczoltatta volna.

— Ezek alattvalóim voltak — mond Attila — és meg lesznek bosszulva. Hol van Udalrik?

Udalrik előlépett és Attila tompa hangon kérdé: — Elég kemény szived van a tett végrehajtására?

Az egyén meghajtá magát.

Attila pedig folytatá: — Menj be és vidd végbe azt, a mit csak egy bátor kéznek szabad végrehajtania. De ne öld meg álmában, nehogy orgyilkosságnak lássék. Keltsd fel és jelentsd ki neki ítéletemet. Mondd meg neki, hogy eleget intettem, de ő nem akart szavamra hallgatni; most csordultig telt a keserűség kelyhe. Ardarich! — fordult a gepidák királyához. — Vigyázz embereiddel, hogy egy lélek se hagyja el lakását, míg a tett végre nem hajtatott. De megállj! Nincs senki köztetek, ki mentésére valamit mondhatna? Ki haragomat csillapíthatná? Némák vagytok mindnyájan? Tehát rajta, itt az idő!

Igy vetett véget Attila, bátyja életének.

A hunok erkölcei oly vérengzők voltak, hogy e vétek nem gerjesztett közfelindulást és csak némely, Budához különösen szító törzsek keltek fel, de ezek csakhamar le lőnek nyomva.

446-ban hetven várost dultak fel a hunok a keletrómai birodalom területén, melyet egész Thermopylaig barangoltak be. Theodosius békét ajánlott, mely meg is köttetett azon föltét alatt, hogy Attila azonnal 6000 font aranyat kapjon, adófejében pedig évenként 2000 fontot.

Attila 449-ben követül két fontos személyt küldött Konstantinápolyba Theodosius székhelyére: Az egyik Edek, ¹⁾ a testőrsereg főtisztje, a másik Orestes, ²⁾ Attila főtikára volt. Követelte, hogy a két birodalom határa Naissusnál (Nissa) állapíttassék meg, hogy hozzá ezentul a legelőkelőbb családok tagjai küldessenek követül, nem pedig mindenféle jött-ment emberek, végre hogy a szökevények pontosabban szolgáltassanak ki, különben újra megkezdí a háborut.

¹⁾ Priscus Edekon-nak hívja. — ²⁾ Romulus Augustulus, utolsó római császár atyja.

A romlott és erkölcstelen byzanci udvar és ennek mindenható feje Chrysaphius, ki a birodalom jövedelmeit mérték nélkül pazarolta és már a legnagyobb szigorral sem volt képes a hunoknak fizetendő adót az alattvalóktól kisajtolni, Edeket akarta rábírní, hogy urát Attilát meggyilkolja.

— Ha sikerül 6t megölnöd vagy megöletned, Theodosius részéről a legnagyobb hálára számíthatsz; több tisztelettel és kincscsel leszesz elhalmozva, mint a mennyit képzelhetsz.

Az ajánlat látszatra nem lepte meg Edeket, ki azonnal beléegyezést mutatott. — Csak — ugymond — aranyra lesz szükségem, hogy embereimet megnyerhessem és az utakat elkészítsem.

Chrysaphius azonnal száz font aranyt akart neki kiszolgáltatni, de Edek kijelenté, hogy ő a pénzt nem viheti magával, mert könnyen elárulhatnák. Azt tanácsolta, hogy Vigil a tolmács, ki szintén részese volt az összeesküvésnek, hozza el a pénzt és ha kérdeztetnék, mire való a kincs, mondhatja, hogy az uti költség födözésére és foglyok kiváltására.

A minísterelnök örült a jó ötletnek és tervét a császárral közölte; ez nemcsak hogy nem tón ellenvetést, hanem meg is dicsérte Chrysaphiust.

Maximinus egy, feddhetlen erkölcei miatt általánosan becsült férü, bizaték meg a byzanci udvar válaszával, mely sokkal büszkébb és fenhéjazóbb modorban volt szerkesztve, mint sok más előrebocsátott. Ebben megtagadtatott Attila minden kérése és azzal végződött, hogy ha a hun király komolyan kívánja a viszályok kiegyenlítését, ugy Onege-siust küldje Konstantinápolyba, mert Theodosius csak ennek ítéletére akar hallgatni.

Maximinus azon alávaló tervről, melyet Chrysaphius, Vigil és látzólag Edek a hun király ellen forralt, mítsem tudott, ő csak a nyíltan kivallott, a szilárdságáért tiszteletet gerjesztő válasz átvitelére vállalkozott. Tartván pedig az ut hosszóságától, vagy pedig érezvén egy jó barát és tanácsadó szükségét, társul vette Priscust a görög történést, kinek barátsága beces volt előtte.

Feltünt Maximiniusnak, hogy miután hun földre léptek, Attila követei Edek és Orestes rögtön elhagyták 6t, holott kötelességük lett volna az idegen országban utmutatóul szolgálniok. Zavarban is lettek volna, hacsak Theodor, a margumi püspök unokaöcscse, kiról már szóltunk és ki épen Attilához készült, hozzájuk nem csatlakozik.

Attila megtudván Edektól az élete ellen forralt tervet, a követséget nem akarta elfogadni, de miután megmondattott neki, hogy a követ nem részese az összeesküvésnek, mégis kihallgatta. E kihallgatásnak nem volt más eredménye, mint az, hogy Vigilnek Eslas kíséretében vissza kellett mennie a szökevények kiszolgáltatásának ügyében. A követség többi tagjai visszatartóztattak. Attila rögtön megbüntethette volna Vigilt, mert Edek tanubizonyysága elegendő lett volna erre, de ő a polgárisult világ előtt Theodosiust, Chrysaphiust akarta megalázni, a római becsületet akarta sérteni. Biztosan akart látni a tömkelegben, az összeesküvés min-

den szálait kezébe akará egyesíteni, ez okból távolítá el Vigilt, szoros őrizet alá állítván őt.

Ezek után Attila egyik székhelyére, Jász-Berénybe ¹⁾ indult, hova Maximin is követte. Itt oly szertartással fogadtaték, mely a rómaiakat is meglepte. A város leányai díszmenetben jöttek eléje, magasztalására szerzett dalokat énekelve. Hussal rakott tálak és borral töltött kupák hoztak elé és négy férfi, lova magasságáig emelt egy ezüst asztalt, s Attila anélkül, hogy lováról leszállott volna, megízlelé az étket, izlelt a borból; ez volt a legnagyobb kegy, melylyel a hun király alattvalói iránt viselhetett. Ezután palotájába vonult.

E palota, egy nagy terjedelmű kerített tér. több lakot foglalt magában: ugyanis a királyét, mely valamint a többi is fából volt építve és tornyokkal díszítve. Továbbá az ékebb és csinos faragványokkal ékített női lakot, a király fiainak és Onegesius palotáját, melylyel kényelmes fürdőház is volt kapcsolatban. A követek sátraikat a királyi palota és Onegesius lakása közt állították fel.

Attila a követeket mindaddig magánál tartotta, míg tudomására nem jutott minden, mi tudni érdekelte, tudni illik, hogy a követ ártatlan, hogy Vigil Konstantinápolyt újból elhagyván, nemsokára visszatér, és hogy a császári udvar. élete elleni törekvésében állhatatosan megmaradt. Ekkor válasza átvitelével Berét bizta meg, ki a követséget Byzantiumba volt visszakisérendő.

Vigil magával hozta 18 éves fiát. Midőn beléptek a hun fejedelem palotájába, mindkettőjüket azonnal a király elé vitték; podgyászaikat átvizsgálták, s ott találták a száz font aranyt.

— Mi célból hoztad az aranyt? — kérdé, meglepetést szinelve Attila.

— Hatalmas király! — felelt zavar nélkül Vigil. — Ezen arany magam és kíséretem szükségére van szánva, valamint nagyobb számú római fogoly kiváltására, kiknek rokonai e részben megbiztak.

— Hazudol gaz állat! — rivalt rá dörgő hangon a király. — Hazudságoddal engem meg nem csalsz és a büntetéstől, melyet megérdemeltél, meg nem menekülsz. Te nem magad és kíséreted szükségére, sem római foglyok kiváltására láttad el magad ezen összeggel. Még midőn Maximiniussal itt voltál, tiltottam meg minden pénzforgalmat az idegenek részéről. Hozzátok be fiát!

E szavak után az örök behozták Vigil fiát és Attila kinyilatkozatta, hogy azonnal keresztül szurattja, ha atyja be nem vallja, mi célra volt szánva a 100 font arany.

Vigil fiát fenyegető kardok közt látva, elrémült és szívszagató hangon kiáltott:

— Ne öljétek meg fiamat, fiam ártatlan, ő mitsem tud az egészről, egyedül én vagyok a bűnös. — Azután pontról pontra fölfedezte a közte és Chrysaphius közti orgyilkossági cselszövényt, miként jött emez a gyilkosság eszméjére, mint helyeselte azt Edek, miként vett abban a császár is

¹⁾ Ő gyakran változtatta lakhelyeit, Etelvárott (Ó-Buda) és Szönyben is tartott udvart.

részt tanácsosaival. végre miként szemeltetett ő ki a követség tudta nélkül a merény kivitelére.

Beszédét Attila birói figyelemmel hallgatta és összevetette azon fölfedezésekkel, melyeket neki Edek tett; meggyőződván, hogy igazat mondott, lassan megszéledült és megparancsolta, bocsássák el a fiut, apját pedig vigyék vissza börtönébe.

— Te pedig — mondá a fiunak — menj vissza Konstantinápolyba és keríts még 100 font aranyat. mert ez lesz apád életének váltsága. -- Vele együtt elküldé Orestest és Eslást is, határozott utasításokkal.

Theodosius már megtudta volt a történeteket és szorongva várta a hun király követeit. Ezek nagyon különös látványt mutattak, midőn a császárnál udvara jelenlétében megjelentek.

Orestes nyakában azon bőrzsackó lógott, melyben a megvesztegetésre szánt száz font arany volt és Eslás reá mutatván, kérdé Chrysaphiust: — Ismeri-e ezen zsackót? azután a császárhoz fordulva, mondá:

Attila. Mundzuk fia és Theodosius, nemes apák gyermekei. Attila atyjához méltó maradt, de Theodosius lealacsonyult, mert adót fizetvén amannak, elismerte hogy szolgálja. Most pedig ezen rossz és elvetemült szolgálta, urának élete ellen tör, tehát jogtalanságot cselekszik, Attila e miatt nem szünik meg gázságát főnhangon hirdetni, míg ki nem adja neki Chrysaphiust, ki az egész cselszövény oka, hogy érdeme szerint lakoljon.

E határozatot senki sem várta, az egész palota zavarban volt; Chrysaphiusnak sehogysen volt kedve fejét odaadni, a császárnak is legfőbb gondja volt kegyenczét megmenteni. Két patricius Anatolius és Numerus követekül küldettek. kik is a legdrágább és legritkább, sok ezernyi érő ajándékokkal iparkodtak Attila hiúságát kielégíteni. Attila ingerült hangulata csillapodni látszott, Vigilt. kit boszujára nem tartott érdemesnek. szabadon bocsátotta, nem követelte többé a Dunapart hosszát, nem szólt a szökevényekről, sőt több római foglyot váltság nélkül eresztett szabadon; hanem követelte Chrysaphius fejét. E pontot illetőleg hajthatatlan volt.

450-ben nagy fegyveres készüléteket tőn Attila, s kisem tudta, merre fordítandja turulos ¹⁾ zászlaját. midőn Theodosius és Valentinianus ²⁾ császárnál ugyanaz nap és ugyanaz órában két goth hírnök jelent meg következő izennel:

— Uram és urad Attila parancsolja, készíts számára palotát, mert jó!

Theodosiust nem sokáig aggasztá ezen parancs, mert még ugyanaz év derekán meghalt, Chrysaphius pedig megöletett, de annál több gondot okozott a nyugatrómai birodalom fejének. mert ennek birtokaira özönlött a tengernyi nép.

¹⁾ Turul, koronás sas. — ²⁾ Ez Ravennában székelt.

Attila hadserege 500,000 emberből állott; s benne Ázsia és Europa legvadabb nemzetei voltak képviselve. Jelen voltak a fekete hunok és kozárok hosszú tegezekkel, az alánok roppant lándzsáikkal. a festett és pontozott arczu gelón, ki fegyverül kaszát s díszül emberbőr kaczagányt viselt, továbbá különféle csüd nép. Germániából a rúg, scyr és turciling nemzet, ez utóbbiak kerek paizszsal és rövid karddal vívtak. Látható volt a gyors rohamu, csatában győzhetetlen, de kegyetlen herul, jelen a keleti góth és gepid, az utóbbi királya Ardarih, az előbbié Valamir.

E különféle nemzetek főnökei és királyai Attila iránt a legnagyobb hódolattal viseltettek, távolban álltak tőle, mint apródjai, testőrei, szeme legkisebb pillantására figyelve, parancsait habozás nélkül teljesítve. Ardarih és Valamir kiválólag megkülönböztettek, az utóbbit Attila ítéleteinek nyíltsága, az előbbit pedig eszélyessége és hűsége miatt kedvelte. Ilyen volt a hadsereg, mely mintegy kiűritni látszott a barbár világot, de még nem volt teljes számu, mert Germániában számos törzs csatlakozék hozzájuk. Alig költözött ezen tengernép nyugat felé, midőn a fehér hunok, a fekete hunok hátvéde, az avarok, bolgárok, hungarok és törökök egy lépéssel előbb nyomultak Európa felé.

Mintha pusztító sáskafelleg borította volna el Germánia és Gallia térségeit. A vad ellenség mindenütt rabolt, rombolt, gyilkolt. Mindenki futott a nemzetek ezen vihara elől, melyet lángok előztek és éhség követett. Kiki sietett élelmét, pénzét, vagyonát biztonságba helyezni; a kis városok lakói a nagyobbakba iparkodtak zárkozni, ámbár itt sem voltak biztosítva, a síkok lakói pedig a hegyekbe bujdosnak.

Attilának nem volt szándoka Galliát általános zsákmányra bocsátani. Ő déli Galliában a nyugati góthokat akarta megsemmisíteni, azután Aetiust az alpok kapuinál megtámadni.

Miután Attila Aetius közbejötté miatt Orleans városát be nem vehette Chálonsig vonult vissza, hogy seregét rendbe szedhesse és ellenét bevárhassa.

Miután a roppant sereg a katalauni síkságot elérte, Attila kelevézét egész erővel maga elé hajítá, mondván:

— Ott emeljetez nekem sátozt, ott legyen táborunk. Arczczal forduljatok nyugat felé, mert onnan fog jönni az ellenség. Itt elég tér van a lovasság használatára. Hah Theodorik, ¹⁾ hogy neked Aetiussal kellett szövetekezned! Én téged igazi királylyá akartalak tenni, de te nem adtál hitelt szavaimnak és inkább hallgattál Aetius ígéreteire és Avitus ²⁾ hízegő beszédire. Mielőtt a nap kétszer lehanyatlanék, egyikünknek el kell vesznie. Nélküled a rómaiak elpusztulnának, de fogadom, hogy még remegni fognak tőlem. Ugye Valamir — fordult a keleti góthok királyához — vitézeid fegyvereiket elfajult rokonaid vérébe mártandják? És te Ardarih azon légy, hogy gepidáid minél több frank koponyát zuzzanak szét sulyos bárdjaikkal. Az egész tábort szekerekkel kell körülvenni, a résekeki kell tölteni, úgy hogy csak egyetlen egy kijárás maradjon. Mindenki a

¹⁾ A nyugati góthok királya. — ²⁾ Arverni városban lakozó patricius, Theodorich fiának nevelője.

szekérsánczon belül töltse az éjt, nem akarom, hogy valaki eltávozzék; és most hívjátok el a táltosokat, hogy a juhlapoczkákról jósoljanak.

A táltosok megérkezvén, leöltek egy juhot és miután belrészét megvizsgálták volna, a lapoczkákról lefejték a húst és azokat tűz fölé tartották. A megrepedezett csonthasadások irányából olvasták a jóslatot.

— Miből áll a jóslat? — kérde nyugtalanul a hun király.

— Az ellenséges vezér el fog esni! — válaszolt a jós.

— Hála neked oh hadak istene! Tehát Aetius el fog esni.

— Azt nem mondja a jóslat, hogy Aetius, csak azt, hogy a vezér el fog esni.

— Ne feleselj velem, Aetius az ellen vezére, ő fog elesni. Továbbá mit olvassz a csontokról?

— Hogy veszteni fogunk.

— Roszul olvasod. Hogyan vesztenénk csatát, ha Aetius el fog esni? Ő egyedüli akadály a terveimnek, ő idegenítette el tőlem a nyugati góthokat, ő gátolja diadalmenetemet, mert ő lelke az egymásra irigykedő népcsoportoknak; nélküle könnyen elbánhatok ellenségeimmel. Theodor! — fordult a már említett római ifju felé, ki kénytelen volt Attilát mindenfelé követni. — mondd meg, hogyan jósolnak a keresztény haruspexek

— A keresztényeknek nincsenek jósaik. Voltak prófétáik, azaz oly férfiak, kik isteni kinyilatkoztatásból, nem pedig állatok csontjaiból, belrészéből vagy madarak repülése után jövendöltek.

— Ugy hát elégedjünk meg azzal a mit hallottunk. De ime itt jönnek a rómaiak. Nagy sietve jöttek utánunk. Azt hitték talán, hogy Attila meg akar szökni? A balgák! Majd megérik holnap az ugrásra visszavonuló oroszlán körmeit és fogait. Ardarich, menj a gepidákkal a patakig, hogy az ellenség a patakot át ne lépje, különben nagyon közel lennének egymáshoz, miből időnekelőtti összeütközés támadhatna, ma nem akarom a csatát megkezdeni, későn van már, nem végezhetnők be. Nyugodjék mindenki, hogy holnap egész erővel küzdhessen.

De nyugalom ez éjjel nem volt a katalauni síkon, hol milliónál több ember készült harcra. A beszélők és vitatkozók zaja, a fegyvercsörtetés, az örök és parancsnokok szavai, csatadal, trombitaszó, a számtalan paripák nyerítése, a vonó barom bőgése, oly nagy zajjal tölté el a levegőt, hogy Attila táborában észre sem vétetett azon csetepaté, mely éjnek idején Ardarich és Theodorich emberei közt a Vesle patak mellett folyt.

Igy mult el az éj, és a nap vérpiros felhők közt kelt fel, hogy szemtanuja legyen az emberi történet legnagyobb csatájának, mely rettenetes vérengzéssel vivatott ki.

A reggeli órák készülétek közt multak el és az idő már jól előre haladt, midőn Attilának hírül hozták, hogy a rómaiak soraiban mozgás mutatkozik. Attila azonnal indulót fuvatott és roppant seregét szekérvárának egyetlen nyilásán vezette ki.

Középen álltak a hunok, jobbra a gepidák balra a keleti góthok,

közben-közben pedig száz meg száz egyéb népcsalád, mindnyájan egy indulat, a rómaiak iránti gyűlölet és Attila iránti hódolat által lelkesülve.

A patak tulsó partján a keleti góthok irányában véreik, a nyugati góthok állottak agg királyukkal, a csatákban megöszült Theodorikkal. A csatarend közepét más gallus népfajok, bal részét pedig a római légiök képezék.

Aetius tüzes harczménen lovagolt a csatarend homlokzata előtt. lelkesítő szavakkal buzdítván vitézeit, mignem a góthok királyához ért. kit anélkül, hogy lováról leszállott volna. karjával keblére szoritott, mely tettet hangos örömrivalgás követett.

Attila egy ideig komolyan és szó nélkül ült fekete paripáján egy kőhajításnyira harczosai előtt. Öltözete hasonló volt a legutolsó hun öltözetéhez, fegyvere pedig vállra vetett íjból, kelevéz és sulyos kardból állott. Végre érkezettnek hitte a pillanatot, melyben sujtania kell. azért is megfordulván. oly hatalmas hangon, hogy moraja a rómaiak füleit is megüté, ekép szólott:

— Annyi győzelem után, oly sok nemzet felett és azon pillanatban, midőn a világot akarjuk meghódítani. neveltséges volna benneteket szavakkal buzdítani. Tudjátok ti. mit tesz csatázni, tudjátok mi a háboru! Támadjuk meg tehát vitézen az ellent. mindig bátrabb az ki támad. Föl se vegyétek a gyülevész népet. mely előttetek mozog és mely külföldiek segítségére szorult. Lássátok. még a roham előtt fogja el őket az ijedség. iparkodnak a magaslatokra jutni. de azok nem mentik meg őket. nem-sokára a síkon fognak menedéket keresni. A rómaiaktól ne tartsatok. ha tömegekbe egyesülnek vagy paizsaikból védőfedelet képeznek. mondom. föl se vegyétek s hagyjátok akkor őket, rohanjatok az alánokra. csapjatok a nyugati góthokra, ez azon pont. a hol gyors diadalt kell aratnunk. Föl tehát bátran. előre dühösen. Mutassátok meg bátorságtokat. fegyvereitek súlyát. A sebesült fojtsa meg ellenét, a sértetlen fürödjék az ellen vérében. Kinek élnie kell. azt fegyver nem találja. kinek hallnia. azt eléri végzete lakoma közepette is. Miért tette volna a hadak istene a hunokat annyi nemzet uraivá. hanem hogy e csata örömeire képesítse? Nem csalatkozom a kimenetelen. ez azon csatatér. melyet nekünk a jó szerencse ígért. hogy a vaktában összecsoportozott néptömeg fölött diadalmat arassunk. Én sujtom az első kelevézt az ellenségre. utánam, s ki hátra marad. midőn Attila harczol, az már halva van!

Ekkor elkezdődött a vad csata. a dühös öldöklés. a borzasztó vérengzés, mely az elkésérültségig vivatott. A félig kiszáradt patak. mely a síkon keresztül folyt. a legyilkoltak véréből egyszerre megdagadt és a szomszédokat csillapítandó sebesültek. csak undorító dögleletes italt találtak, melyből sokan szörnyet haltak.

Mindenhová, hol a veszély legnagyobb, a csata leggyilkolóbb, az ellen legmakacsabb volt Attila rontott. S ámbár parancsai rövidek és érthetők voltak. s minden előnyt ki tudott zsákmányolni. mégis azon nyugodt komolyság, mely rendesen jellemzé. letűnt arczáról. Dühösen. mint ingerült oroszán, gyorsan. mint repülő nyíl, kegyetlen és könyörtelenül.

mint zúgó óceán rontott egy helyről a másokra. Senkisésem volt képes neki ellentállani, kitsem sujtott másodszor. mert a ki utjába vetődött, az egyetlen kardcsapással vágatott le. A halál előtte járt, de feléje nem fordult, csak kétszer, midőn ellenséges harcosoktól egészen körül volt véve, fenyegette némi veszély, és akkor Theodor, ki mindig oldalán lovagolt, fogott fel néhány csapást. mely fejének volt irányozva.

Ellák fia egyszer utjába állt, intvén őt. ne engedné meg, hogy a római eredetű Theodor mellette lovagoljon, mert, ugymond: könnyen megtörténhetnék, hogy orgyilkosságot követne el rajta.

— Kétszer mentette meg életemet — felelt a bőszült hun király, s minthogy Ellák még mindig utját állotta. kardját emelé és felkiáltott: — Félre utamból. vagy, a hadak istenére mondom, :zonnal elküldelek a szellemek országába!

Attila most személyesen tartott azon magaslatnak, melyet a nyugati góthok oly rendületlen vitézséggel védtek; fokozott dühhel harczolván, hiveit is nagyobb erő kifejtésre buzdította. minek következtében végre elérte a domb tetejét, hol az utolsó góthot, kire a hely védelme bízott, sajátkezüleg levágta.

Eddig romboló és vérszóró zivatarként rontott előre, de most végigtekintvén a gomolyban harczoló rómaiak és hunokra, s látván, hogy az utóbbiak lankadni kezdenek, látván egyszersmind, hogy az alkony szürkére festi a kék égboltot és a nap azonnal letűnik, rögtön nyugodtá lón, s értelmes hangon mondá:

— Győznünk ma már nem lehet, már késő az idő. Harsogjanak a tárogatók, harsogjanak takarodót! Vissza kell térnünk a szekérvárba. Ugy hiszem a rómaiak nem vesznek üldözőbe, ők is eleget harczoltak, s mondhatom, bátran harczoltak, mert Attila kényszerítve van a csatát abban hagyni.

És harsogtak a tárogatók, takarodót fújtak, most először Attila parancsára, csatamezőn.

Nehéz volna meghatározni, hogy mi történik, ha Aetius kéznél van és észreveszi a hunok visszavonulását, vagy ha Theodorich még életben lett volna, de ez utóbbi hullája összetaposva hevert Attila lábainál, míg a római hadvezér távol a síkon a gepidákkal verekedett, kik erőnek erejével foglyukká akarták tenni. Az alvezérek pedig örültek, hogy a csatának, melynek még mindig bizonytalan kimenetele lehetett, vége vagy, miért is a nagy hun király harcosai. gyorsan ugyan, de elég rendesen vonulhattak szekereik mögé. Attila tárogatói még két óra hosszat harsogtak napnyugvás után és ő volt utolsó. ki a szekérvárba ugratott.

A nap holtakkal borított tér fölött kelt. Százhatvanezer halott maradt a csatatéren. A rómaiak és szövetségeseik következő nap talán megtámadják a szekérvárat. ha Theodorich halála miatt a nyugati góthok el nem hagyják a tábor, az új király választása miatt haza sietve.

Miután Attila észrevette. hogy az ellenség nem lép fel ellene támadólag, sőt mi több, szétoszol, rögtön szekereibe fogatott és még mindig retentő színben távozott; Aetius felénél kevesebbire olvadt seregével oko-

sabbnak ítélé tiszteletben tartani a hátráló oroszlánt, miért is csak illő távolban követte a Rajnáig, hogy egyes csapatok rablásait gátolja.

Meg volt-e győzve Attila? Ő nemmel felelt. S népe szemében csakugyan nem is volt. Tűzhelyéhez épen, egészségben, csapatainak és zsákmányának nagy részével visszajutni, azon eszme szerint, melyet a puszta nép a háborúról képzel, épen nem jelenti azt, hogy az ember le van győzve. Attila pedig, hogy fegyveréről azon foltot, melyet a chálonsi csata ejtett rajta, lemossa, következő tavasszal, pihent és teljes számu sereggel ütött olaszhonra.

Aquiléja, akkor Itáliának legnagyobb és legerősebb városa, e félszigetnek bástyául szolgált a barbarok rohamai ellen. Attila három hónapig tartó ostrom után nagy erőfeszítéssel és áldozattal foglalhatta csak el, miért is tökéletesen feldúlatta. E kegyetlenség hírére Concordia, Altinum és Padua megnyitá kapuit; lakosaik pedig nagy részben megszöktek.

Ezen és más szomszéd városok lakói a parti szigetekre, a lagunákba menekültek, honnan többé vissza sem tértek a szárazra; ekép alapított meg Velence városa, mely hetvenkét szigeten terül el. E nevezetes város azonban nem egyszerre emelkedett ki a habokból, mert Attila elvonulása után fál század mulva a velencei szigettengernek még csak csekély, szegény, de szorgalmas, halászat, sófőzés és tengerészetből élő lakossága volt.

Amint Attila Mediolanumban²⁾ tartzkodnék, meglát egy falfestményt, mely két római császárt ábrázolt arany trónjaikon méltósággal ülve, vállaikon biborpalásttal, fejökön koronával; lábaiknál barbárok térdeltek; kik kegyelemért látszottak esdekelni.

Attila rögtön parancsot adott a szemtelen, s mint állítá, hazug kép levakarására és helyébe magát festeté trónján ülve, elébe pedig a római császárokat, hátukon zsákot emelve, az aranyat halomba öntve.

Miután Attila felső Olaszont elpusztította volna, parancsot adott szétszórt csapatjainak, hogy Mantuán alul a Pó és Mincio összefolyásánál azon nagy uton vonuljanak össze, mely az Apennineken át Rómába vezet. Ő maga is megjelent e gyűlhelyen a Campus Ambuleuson, hogy seregeit Róma ellen vezesse.

— Ma itt maradunk — szólta a mellette álló Theodorhoz, ki ismét táborában volt. miután aráját a dalmát születésű Ildikót Rómából, hol anyjával Fláviával élt, elhozta volna. — Seregem el van látva eleséggel a lovak pedig a buja legelőn üdülhetnek fel. De holnap megindulunk Róma ellen!

— De mi az! — folytató karját kinyujtva. — Ott hosszú menetben egy csapat látszik közelegni. Menjetek eléjük. de ne bántsátok őket ma ne ontassék vér, hacsak ellenségeink nem kényszerítenek.

Egy viszzatérő lovas jelenté, hogy Valentinián császár követi közelegnek nagy pompával, kik meghallgatásért könyörögnek.

Attila sátora elé ült és úgy várta be a követséget, mely nemsokára elérte a hunok táborát. A követek azon domb alján, melyen a hatalmas király sátora állt, leszálltak lovaikról és gyalog közeledtek személyéhez.

Nyugodt méltósággal lépdelt egy magas ezüsthajú férfiú Attila felé, fején keleti modoru arannyal áttört selyem tiara ült, vállain pedig hosszú barna bársony palást függött, melyet egy kereszt ékesített. Tekintete nyugodt vala és szelid, de azon tulvilági ihlettséggel birt, mely az istenválasztotta férfiut jelképezi és a dolyfős barbár királyt is a legnagyobb tisztelet korlátai közt tartá.

— Avienus ¹⁾ és Trigétius velem jönnek, a többi hátramarad — mondá a tisztos ősz néhány lépésnyire Attilától.

— Ki vagy te? — kérdé Attila teljes és mély hangon, a durvaságnak minden szinezete nélkül. — Ki vagy, ki oly bátran lépsz Attila elé?

— Én Leo vagyok, Isten szolgája, a kereszténység pásztora, Róma követe, — felelt a római pápa nyugodt hangon, csupán a mindenható Isten megnevezésénél hajtván meg magát.

— Mely Istennek vagy szolgája?

— Csak egy Isten van, — válaszolt Leo, — csak egy, mindenható, szent és igazságos Isten van, ki az urak ura, a királyok királya, s én ennek vagyok legcsekélyebb szolgája.

— Te a keresztények Istenét érted? — A pápa meghajtá fejét, a hun király pedig folytatá: — Jó, most mondd meg nekem, miért jövél Attilához, ki néhány nap mulva hozzád akart jöni?

— Eljöttem, hogy főtartoztassalak, és a vérözönnek, mely lábaidnál fakad, gátat vessek. Eljöttem, hogy e szép országot, mely paripáid által összetapostatik, mely harcosaid által földulatik, megmentsem, hogy téged az élő Istenre, mindenek teremőjének szent nevére kérjelek, fordulnál vissza és ne gyilkolnál le szolgáit azon földön, hol szent hitéért már oly sok ezren ontották vérüket. Az istenre kérlek állapotjál meg diadalmenettedben, mert különben ő, ki eddig hatalmassá tett, elveszi erődöt és megsemmisít!

Attila homlokára a harag sötét fellege gyült, a pápa pedig folytatá:

— Hatalmas király, én nem fenyegetlek emberi hatalommal, mert emberi kéz még nem volt képes ellenállásodra. Én egy hatalmasabb lény erejéről szólok, kinek kezében te is csak eszköz vagy. Te Isten ostorának nevezed tenmagadat, és valóban az Isten boszujának végrehajtására használt fel téged. Kezében te valál a villám, te valál a kard, te valál az öldöklő angyal, ki a hatalmasak palotáit és a nyomorultak kunyhóit egyaránt látogattad. De most állapotjál meg, különben ugyanazon Isten, ki eddig győzelemre küldött, meg fog semmisíteni, diadalodat gyalázattá fogja változtatni! Emlékezzél Ardarichra, a hatalmas góth királyra, ki diadalmas

¹⁾ Gennadius Avienus, Valerius Cornelius utóda, egy híres szenátor kiról Sidonius Apollinarius mondja, hogy fejedelem volt a fejedelem után.

seregeivel Róma kapujáig jutott; ő is megintetett, ne bántaná az örök várost. de döllyében megveté az intő szózatot, a várost bevette és meghalt. Te egészben reá hasonlitasz hatalmas király, csak a megátalkodottságban nem, ezt bátran merem mondani, mert meg vagyok győződve, mert belső sugallatom mondja, hogy szavaimra hajtandasz, hogy győzelmes fegyvered visszahelyezed hűvelyébe és nagylelkűleg távozol. Mondom neked oh király és szavaim be fognak teljesedni, hogy senki sem fogja Rómát ostromolni vagy hatalma alá hajtani anélkül, hogy erőszakos változást, halált, bukást vagy gyalázatot ne szenvedne. Némelyek az ostromnál fognak elveszni, mások végre le fogják nyügözni, de a dicsőség néhány éve után fényük el fog homályosodni, hatalmuk össze fog omolni, gyalázat és szégyen követendi lépteiket. De te hallgatni fogod az intő szózatot, te hajlani fogsz a szolgálk szolgájára, ki a mindenható Isten nevében kér, hogy vetnél gátat vér és lángok jelezte diadalmenetednek.

A mily megható volt a szent férfinak beszéde, oly magasztos volt arczkifejezése, oly ihletséggel átszellemülve sötét szeme és szép arcza. A hun király maga és többen felei közül. kik a latin nyelv hatalmában voltak. meglepetéssel, sőt elragadtatással hallgaták Isten szolgáját, kit képzeletükben Isten küldöttjének, félistennek hittek. Attila egyszer sem szakasztá félbe a szónoklatot, és csak kétszer szedé redőkbe homlokát, midőn a pápa szavai fölöttébb bátor kifejezést nyertek. Leo már több perczig állott szótlán, és a hun király még mindig gondolta hallani ékesen szóló ajkainak zengeményét.

— Te ugy beszéltél mint egy isten, — mondá végre, — de tudd meg, hogy Attilát még az istenek sem képesek föltartóztatni, mindaddig, míg vágyai és kívánságai ki nincsenek elégitve, míg czélját, melyet magának tűzött, el nem érte. Szívesen hallgattalak és lelkem gyönyörrel telt el szavaid felett. Becsüllek is, mert nagyhatalmu vagy a beszédben, mert Istened tulvilági ékesszólással áldott meg. Szeretem is hallani szónoklatodat, ha ez hivatásod körében mozog, ha az élő Istenről, vagy sírontúli sorsunkról szólsz, de ha mint Valentinián, a gyáva és hitvány császár követe járulsz előmbe, hogy békét eszközölj, akkor kincsekkel jöjj, mert csak így engesztelheted meg a bős Attilát. Jóslataidat nem akarom kétségbe vonni, mert tisztellek, és ámbár sok helyt jártam, hozzád hasonló bölcsességű férfiúval még nem találkoztam. De tudd meg, hogy Attila nem ismeri a félelmet. ő nem retteg a kard vasától. sem a kelevéz életől, ő nem huny szemet a repülő nyílvesző előtt, neki kedves dallam a csatazaj. Harci méne oda viszi, hova ő akarja, és ha mindjárt bizton is tudja, hogy Róma falai alatt leli fel vesztét, még sem fordul vissza félelemből. Azért ismétlem, hogy csak akkor vagyok kész a háborunak véget vetni, ha Valentinián ajánlatai olyanok, melyek vágyaimat kielégítik.

Öröm sugárzott Leo szemeiből és tartózkodás nélkül felkiáltott: — Attila én vissza vezetlek Hunniába!

Következő nap mindjárt napkelte után Attilát sátrában ülve találjuk, körülvéve azok által, kik személyéhez tetteik vagy tulajdonaik által legközelebb állottak.

Rövid tanácskozás után Attila mintegy odavetve mondá, hogy éj-jel különös álma volt.

— Nem tudom meghatározni, álomnak tartsam-e vagy tulvilági tüneménynek, mert az egész jelenet oly tisztán és határoltan állt előttem, ezen sátorban, mint jelenleg ti, nem is emlékszem, hogy az álomképet ébredés vagy új álom váltotta volna fel.

— Álomképekre én mitsem adok — jegyzé meg Ardarich.

— Mégis szeretnők tudni, mit álmodtál oh király, — folytatá Onegisus. — Több böles férfiú, ki szent dolgokban is jártas vala, hitte hogy az álomképek jelentménnyel birnak és hogy Isten gyakran tudatja az emberekkel álmaikban akaratát.

— Mi is szeretnők tudni, mit álmodtál Attila, — szólának többen, és a király kész volt a közkérelemnek eleget tenni.

— Nekem úgy tetszett, — kezdé, — mintha több óra hosszát aludtam volna, midőn ok nélkül, mint ez gyakran megesik, rögtön felébredtem. A tárgyak sátramban ugyanazon állapotban voltak, mint mielőtt lefekvém, mellettem volt felöltönyöm és kardom, jobb felemen két gerely, íjjam és tegezem lógott, az asztalon pedig az égő mécs pislogott. Ekkor ismeretlen kéz által sátram függőnyei férevonattak, mire két alak lépett be nesztelen és anélkül, hogy tagjaikat mozgatták volna; tág napkeleti ruházat fődé testüket, mely a miénktől amnyiban különbözött, hogy inkább átszellemültnek, könnyebbnek, kevésbé anyaginak látszott lenni. Mindketten aggkoruak voltak, hóféhér haj és szakál disziték őket, az egyik öregebbnek látszék lenni és arcának szilárd kifejezése, valamint szemének tüze erős akaratra és nagy észre következtetett. A fiatalabb arcza szelidebb, de magasztosabb kifejezéssel birt, melyen mély gond, nélkülözés, tán szenvedés mutatkozék, pillantása után ítélve pedig oly emberre gondoltam ismerni, ki a való és valótlan, az igaz és igaztalan felett mély megfontolással és helyesen tud ítélni.

Én kardomhoz akartam nyulni, de tagjaimat mintegy lebilincselve éreztem, úgy hogy a legnagyobb erőfeszítéssel sem birtam megmozdulni, szólni akartam, de ajkaim hang nélkül mozogtak, szemeim pedig mereven pillantottak a két alakra. Ezek felém közeledtek és a fiatalabb, miután egy hosszú tekintetett vetett rám, ekép szólott: — Attila! Attila! Harczoltál és győztél. Tudtod nélkül, de nem akaratlanul voltál eszköz Isten kezében. Most térj vissza, hogy ne ostorozzad többé a népeket! Fordulj meg habozás nélkül, hogy a fegyver, melyet e nép ellen emeltél, téged ne találjon! — Ezzel eltűnt a két alak és én szabadon érezvén tagjaimat, felugrottam, hogy a sátorból kitekintsek, ott álltak az örök, de kitsem láttak távozni; az egész jelenet tehát álomkép volt, erre pedig Attila nem ad semmit.

— Mégis különös tünemény volt ez, — szólta kis szünet mulva Onegisus, — ha neked volnék, megkérdezném azon szent férfiut, ki tegnap oly hathatósan szónokolt, vajjon mit tart ez álom felől.

— Álmod nagyon különös volt — jegyzé meg Valamir, a goth király — és mindenesetre megérdemli, hogy az ember fölötte okoskodjék,

de én nem kérdeném meg az ékesen szóló aggastyánt, mert ez a tüne-
ményben csak intéseinek bizonyítékait akarná látni, hanem van a tábor-
ban egy Mizetus nevű látnok, kiről az mondatik, hogy helyesen jósol, ezt
kellene megkérdeni.

— Hozzátok ide, halljuk őt, — felelt Attila.

Mizetus nemsokára megjelent és értesítettén az álomképről, elra-
gadtatással felkiáltott:

— Hisz ez oly világos mint a nap, ehhez fejtegetés sem kell. Csak
egy Isten van, Attila, az ég és föld teremtője, mindenek ura, ez elküldé
hozzád egyszülött fiának legelső apostolát, Pétert, és az isteni szózat által
megtérített Pált, hogy téged intsenek, térnél vissza és ne ostoroznád többé
a népet, mely vétkeiért eléggé bűnhődött. Ő a kegyelem útján intett meg,
hallgass intésére, mert ha nem fogadod szavát, meg fog semmisíteni, gya-
lázatos halál fog véget vetni életednek, seregeid pedig, hatalmas és győze-
delmes seregeid úgy fognak összeolvadni, valamint a hó, ha a tavaszi nap
pillant reá. A pestis, a döghalál, már most is öli embereidet, térj vissza
Attila, térj vissza rögtön, mert Isten fegyvere ellened van és ő meg fog
téged rontani, gyáván fogtok elveszni, arczaitokkal fogtok a földön he-
verni, melyen oly büszkén jártatok, temetetlen fogtok feküdni ebek gya-
nánt, utálva és megvetve mindenkitől.

Nem egy kard rántatott ki hüvelyéből e beszéd vége felé és csak
Attila dörgő hangja menté meg a rajongó életét. — Ne bántsátok őt! —
kiáltott, — mert lelkemre mondom, fegyverem éri, ki őt bántaná. Nem
parancsoltuk meg neki, hogy szóljon? és most agyon akarjuk verni, mert
beszéde nem kecségtette füleinket. Idegen, — fordult Mizetushoz, — bát-
ran feleltél bátor férfiak előtt, de bántalmad nem leend, távozhatasz.

Mizetus távozott, de menetközben még egyszer megfordult és ün-
nepélyes hangon mondá: — Attila, sajnállak, de napjaid meg vannak
számlálva.

Most megtekinté Attila az ajándékokat, melyeket Valentinian kül-
dött, azután békét igérvén a pápának, kitől tiszteletteljesen elbucsuzott,
parancsot adott a seregek visszavonulására.

Tíz nap mulva a Pó mellékéről az utolsó csapat is eltávozott és ve-
lük Attila, ki ezuttal legnagyobb kincsének, választott arájának képezé
kiséretét.

Hogy ki volt legyen ezen nő, nevét már egyszer említettük: Ildiko
volt, Theodor szerencsétlen jegyese. Attila ezuttal kivetkezett minden ne-
meslelküsből, és Theodort Byzantiumba küldvén követül, távolléte alatt
Ildikót szándékozott nőül venni.

* * *

454-ben az olvasót ismét visszavezetjük a hunok székhelyére, azon
deszkapalotába, melybe őt már Maximinius és Priscus, Vigil és Edek tár-
saságában bevezetők. Nagy ünnepélyre készülnek itt, a díszteremben élén-
ken sűrögnek a rabszolgák, gyorsabban keringnek a kupák, mint valaha.

A hun költők, a góth skáldok vagy dalnokok nemcsak hős, hanem nász-
dalokat is hallatnak, mert Attila menyekzőjét ünnepli a ritkaszépességű és
királyi tartású Ildikoval.

A terem egyik végén oltárféle diszitmény volt lombokból és
az ős virágaiból felállítva, az út pedig, mely oda vezetett, illatos fű-
vel behintve.

Attila nemcsak komorságából veledőtt ki, hogy jó kedvet öltön,
hanem a közönséges bőrből készült hun ruházatot is leveté és helyette ék-
kövekkel kirakott díszruhát vett magára; homlokán kincset érő korona
ragyogott, oldaláról pedig eltűnt az öldöklő fegyver.

Hadvezérei szintén legdíszesebb öltözeteikben várták a királyi
arát, ki Attila által felszólítatva, fehérbe öltözött leányok kíséretében rö-
vidre meg is jelent.

Ildiko, a gyönyörű természetű és ritka szépségű királyi ara, Buda
leányának karjára támaszkodva lépett a terembe. Arcza ugyan halavá-
nyabb volt a fehér márványnál, de járása oly méltóságteljes, hogy mind-
nyájan bámulattal tekintének reá.

Miután szeméit a rajongás egy nemének kifejezésével járatta volna
körüli, szemlesütve lépett az oltárhoz, hol több hun pap állott.

Utána lépett be Mizetus, kivel már Olaszthonban találkozáink, és
kérdé a hun királyt, miért rendelte legyen ide.

— Azért hivattalak, — felelé ez, — hogy engem Ildikóval az ő
hitvallása szerint összeadj.

— Én nem vagyok áldozár, Attila, — mond Mizetus, — engem
Isten ujja csak azért érintett, hogy a jövő dolgokat előre lássam, de én
semmiféle szentséget nem szolgáltatathatok ki, mert erre nem vagyok fel-
hatalmazva. Miért ohajtod, hogy keresztény pap áldja meg házasságodat,
ez ugy sem tehetne eleget kívánságodnak, mert a hun király nem keresz-
tény. Parancsold a táltosoknak, hogy vigyék végbe a szertartást, hisz
Attila akarata mindenek felett áll.

— Igazad van, — válaszolt Attila, és Ildiko oldalára állván, foly-
tatá: — kezdjétek a szertartást.

— Attila, az istenre kérlek, igaz az, hogy jegyese, hogy Theo-
dor meghalt?

— Igaz.

— Bizonyos vagy?

— Oly bizonyos, mintha magam vertem volna agyon.

— Ha! Oly bizonyos?!

— Mit értesz e felkiáltás alatt? — kérdé Attila.

— Azt, hogy a király akarata törvény, — felelt fejét lehajtva
Ildiko.

Attila megragadta arája kezét és a szertartás véghez vitetett.

Ildiko ezután visszavonult és rabnőit elküldvén, magára maradt,
Attila pedig víg lakomához vezette hiveit, mely alkalomnál a hun király
kupája a szokottnál gyakrabban telt és ürült, s midőn Attila a díszterem-
ből a nászszobába vonult, feje bor és álomtól nehezült.

Következő reggelen a legnagyobb csend uralkodott a hun király palotájában, holott a nap már magasán állott. Ellák már hajnalban indult meg a hun sereggel a keletrómai határszél felé, s csak a gepidák és góthok várták még az indulási parancsot.

Ardarich és Valamir többekkel ácsorgott a palota csarnokában, várva a király ébredését, és meg nem fejtheték, mikép jó, hogy Attila, ki rendesen hajnal hasadtával szokta nyughelyét elhagyni, ma oly későn kel.

Már délre jár az idő és ottben még semmi nesz, — jegyzé meg Valamir.

— Jó lenne, ha a királyt felébresztenők, — tevé hozzá Onegisus.

— Igen, ha felébreszthető, — mormogá Ardarich és azzal félre voná a függönyt, mely az ajtót szemeik elől elfödé. — Hah, mi ez?!

Mindnyájan oda tekintettek és rémülettel vevék észre, hogy az ajtó alul vér bugyog ki. Első meglepetésükben nem tudtak szóhoz jutni, míg végre Onegisus megfordula és felkiáltott: — Cselédekét kell hívnom, hogy az ajtót kifeszítsék.

— Egy tapodtat sem, ha életed kedves! — kiáltott fel Ardarich. — Még nem tudjuk mi történt. Mindenekelőtt magunk vizsgáljuk meg a dolgot. Onegisus és Valamir velem jönnek, Edek pedig őrizze a bejárást.

— Mit akar a nemes Ardarich? — kérdé Onegisus. — Mért tartasz oly erősen, hisz én nem kívánok ellentállani akaratodnak, mert ha sejtelmem valósul, úgy Ardarich, a gepidák királya, köztünk a leg-hatalmasabb.

— Ne szaporítsuk a szavakat, — jegyzé meg Valamir, — legelőbb nézzük meg mi történt legyen, aztán határozzuk meg, mit kelljen tennünk. — Ezzel öklével az ajtót kezdé döngetni és felkiáltott: — Hó, alszol Attila? Az idő már délre jár!

Semmi felelet, a szobában síri csend. Egy kínos percz múlva kívül zaj hallatszik, melyben Ardarich az elveszettnek hitt Theodor hangját ismeré fel, ki dühösen követelt bebocsáttatást, melyet, miután megtagadtak, erőszakkal vívott ki.

Véres karddal rohant be a fiatal római, Edek pedig visszatartóztatván üldözőit, az ajtót ismét becsuká és a nehéz fareteszt elétohá.

— Oh Ardarich! — kiáltott fel fájdalmasan Theodor, — te is elárultál.

— Én nem árultalak el szerencsétlen ifju, de szinte megholtnak hittelek, miután a kitűzött időre meg nem jelentél.

— Hogy jöhettem, miután a rablók által feltartóztatam, minekutána hajótörést szenvedtem és idegen partra vetődtem volna? De eressz most Ardarich, hogy magamat a kegyetlen zsarnokon, ki legdrágább kincsemtől megfosztott, megboszuljam!

— Theodor, — mond Ardarich, a sötét vérpatakra mutatva, — valamely isten, a sors, vagy Ildiko, boszut álltak már.

Theodor meglepetve nézte a vért, azután nekirohanván az ajtónak,

azt némi erőfeszítéssel sarkából kiemelte. Most mindnyájan beléptek és Attilát ágyán elterülve vértengerben látják. A hatalmas király, a rettegett ellen, ezer csaták győzője, számtalan népek ura, a kereszténység réme, Isten ostora. ott feküdt hatalom nélkül, élettelen, mozdulatlan, és észre lehetett venni, hogy rögtön, halálos tusa nélkül, álmában lepetett meg a halál angyalától. Oldalából apró nyílason bugyogott ki a vér.

— Oh Ildiko, mit tevéel?! — kiáltott fel Theodor, midőn a nagy király ágya mellett, menyekzői díszben öltözött, halálsápadt, merev tekintetű jegyesét pillantá meg, kinek lábainál egy igen vékony, tűhegyű gyilok hevert.

Ildiko felriadt és szivrázó sikoltással omlott Theodor lábaihoz. Ez pedig felemelé jegyesét és kardját magasra tartván, felkiáltott: — Ardarich, Valamir, Onegisus, Edek! Hívjátok be embereiteket, hogy bennünket e tettért felkonczoljanak, hadd vegyüljön vérünk Attila vérével. Vagy ha nagylelkűek akartok lenni, szurjatok le csupán engem, hogy a király halála meg legyen boszulva.

— Attila akkor halt meg, midőn nagy igazságtalanságot akart végrehajtani, — szólt Ardarich. — mit mondasz Onegisus?

Onegisus keblében különféle érzelmek zajongtak, végre mondá: — Szükséges, hogy eltitkoltassék, mikép Attila egy nő keze által halt meg.

— Bölcsen beszélsz Onegisus. Mert ez nagy szégyenfolt volna Attila emlékéen. De minő hirt terjesszünk?

— Azon hirt kell terjesztenünk. — felelt Valamir, — hogy a guta ütötte, vagy a mi még valószínűbb, hogy a mértékletlen est után, mély álomban hanyat feküdvén, orra vérében fuladt meg, mely éjnek idején megindult.

— És mi történjék e nővel? — kérdé Onegisus.

— Szabadon bocsátjuk! — felelt Ardarich. — A szegény leány esze már megháborodék, midőn jegyese halálának hírért vevé, a tegnapi esemény pedig végkép megfosztá eszméjétől, nem csodálom, hogy kétségbeesésében, mely űrülségig fokoztatott, ezen tettet vitte véghez.

— Én nem szegülök ellen, — jegyzé meg Onegisus, — de ha Ellák megtudja a történeteket, rettentő lesz boszuja.

— Rettentő azokra nézve, kik rettegek, — felelt Valamir a megvetés kifejezésével.

— Miután mindnyájan megegyeztünk, — szólt Ardarich, — vétesük körül a palotát a góthokkal és gepidákkal és tartsuk távol a hunokat mindaddig, míg a király holt teste koporsóba nem tétetett.

* * *

A királyi székhely kapujánál selyemsátor vonatott fel, mely alatt a barbár világ e hatalmasságának ravatala állott. Teste három koporsóba volt zárva; az első arany volt, a második ezüst, a harmadik vas, ezzel

jelentve, hogy a hatalmas fejedelem mindent birt; vasat, melylyel elle-neit legyőzte, s aranyat és ezüstöt, melylyel nemzetét gazdagította.

A sátor körüli tér két nyillövésnyire szabad volt és azon harczo-sok által határoltaték, melyek a nagy király vezérlete alatt, oly sok népet hódítottak, oly sok tartományt pusztítottak. A nők, gyermekek és rabok egy dombon foglaltak helyet, a végszertartásokat szemlélendők.

Miután a tengernyi fegyveres nép vezérei által rendbe hozaték, ezek kiváltak és a ravatal felé közeledtek. Midőn vagy száz lépésnyi távolban voltak, leszálltak lovaikról és fegyver nélkül léptek Attila ko-porsója felé. Egy oldalról a megholt fiai Ellák, Denghizikh és Ernák ¹⁾ és legmeghittebb barátjai Onegisus és Orestes, más oldalról Ardarich és Valamir. Theodor és Edek két más hűbéres fejedelemmel közeledtek.

Mindnyájan tölgyfa ágat tartottak kézben, melyet a koporsóra raktak, azután egymásra pillantának és észre lehetett venni, hogy tekin-tetükben nyoma sincsen a barátságoknak.

Hosszu szünet után ekép kezdé Ardarich: — Ellák, megholt bará-tom fia, nem azért jöttünk-e ide, hogy a hatalmas királyt, kinek én is hűbérnőke valék, nagyságához illő pompával eltakarítsuk? Ha ugy vagyon, akkor nyujtsd jobbodat, hogy köztem és közötted, a szövetséges seregek és a hunok között semmiféle viszály ki ne törjék. Adjuk meg a nagy királynak, kit mindnyájan egyaránt szeretünk, az utolsó tiszteletet, barátságban és egyetértésben.

— Ugy legyen a mint mondad. — felelt Ellák. — De mindenek előtt, s mielőtt kezemet neked nyujtanám, biztos akarok lenni, hogy a kéz, mely nekem nyujtatik, tiszta-e apám véréből. Különösnek tetszik nekem, hogy a nagy király épen a gepidák táborában halt meg, midőn Ardarich közelében volt barátjaival, különös, hogy épen az nap jelent meg azon római kinek jegyesét atyám nejének szemelt ki, kimulása-nak indoka is oly hihetetlen, hogy meg akarok győződni, nem vagytok-e okai halálának.

— Ellák! — viszonzá Ardarich komoly és nyugodt hangon, — Talán gyilkossággal akarsz vádolni? Ardarich mindig hű barátja volt Attilának! Nem tudom, ki ohajtotta inkább halálát, te-e, vagy én. Hall-gass végig! — folytatá emeltebb hangon, midőn látá, hogy Ellák sza-vába akar vágni. — Hallgass végig és aztán szólj! Ismerem én legtitko-sabb gondolatodat! Esküszöm a halhatatlan istenekre és Attila vérére, hogy sem én, sem a jelenlevők, sem embereim részesei a nagy király halálának, sőt arra is esküszöm, hogy soha sem kívántam, mikép Attila erőszakos vagy gyors halállal muljék ki a világból. Ha pedig még nem vagy meggyőződve és a zomotor ²⁾ egy nemét kívánod, ugy nyissuk ki a koporsókat és tegyük a halotra kezeinket; s a kinek érintésénél a vér ujra megindul; az leszen az, ki leginkább kívánta a nagy király halálát.

— Megelégszem esküddel — felelt röviden Ellák.

¹⁾ Thuroczi csak Aladár és Csaba fut emlit. — ²⁾ A zomotor, halálujítás, tetemre-bivás abból állott, hogy a gyilkolásban gyanusak, kezüket a holt sebére tették és megesküdtek, mikép a holt halála-ban nem vétettek; ha a seb vérzett, az azt jelenté, hogy a gyilkos tette rá kezét.

— Ha megelégszel Ardarich esküjével, — szólt most Valamir, — ugy add szavadat, hogy két napig semmiféle viszály ne uralkodjék közöttünk.

— Szokásaink azt kívánják, — válaszolt kitérőleg Ellák. — hogy egy nagy király sírját több rabszolga vére öntözze. én tehát követelem hogy Ildiko. kit atyám halála előestéjén nőül vett, az áldozatok közé tartozzék s így vele halálban is egyesüljön.

— Kegyetlen, vérszomjas férfit! — kiáltott fel Theodor. — Ő nem volt Attila arája. Ő az én jegyesem volt és nem fog apád szellemének feláldoztatni. Ha apád is oly vérszomjas, boszuvágyó és igazságtalan lett volna mint te, bizonyosan nem lett volna oly nagygyá, a minővé te soha sem leszel!

— Csend! — kiáltott fel Ardarich. — Ildikót hiában kívánod áldozatul, ő már távol vagy és mielőtt utól érnéd, biztosságban van valamely zárdában, hol életét szándékozik befejezni. Különb, ha itt is lenne, sem engedném meg, hogy azon személyes gyűlöletnek áldozatjává legyen, melyet te elég igazságtalanul táplálsz Theodor ellen, ki atyádat többször mentette meg a haláltól. Ideje volna már, hogy kívánatunkat teljesitenéd a helyett, hogy ürügyet keressz a késleltetésre.

— Én ürügyet keresek? — kérde dühösen Ellák. — Büszke férfit, ki vagy te, hogy velem, királyod fiával, így mersz szólani? Ki a király Hunniában, hogy velem daczolni akarsz?

— Én daczolok? — kiált fel Ardarich gunyosolylyal. És ki itt a király? Fiatal ember, Ardarich ép oly király mint te, ki egy hajszállal sem vagy hatalmasabb nálamnál. Én atyád barátja voltam, de nem rabszolgája, hűbérnöke, de nem alattvalója; hódoltam neki, de nem félelemből, hanem tiszteletből. Vagy azt képzeled, hogy Attila vagy? Csalódszol! Harmad napra majd felelek felhivásodnak és ezen felelet emlékezetes fog lenni, mert vérrel lesz megírva. Most határozz gyorsan, elfogadod-e a béke jobbját; ha nem, ugy lóra ülünk és fegyvert rántunk, mit nagyon sajnálnék, mert sokkal inkább tiszteltem atyádat, semhogy temetetlen teste előtt mártam kardomat fia szívébe.

Ellák dühös feleletre készült, de Onegisus megragadta kezét és néhány engesztelő szót sugott fülébe. Az ifju király boszusan mondá tehát: — Jól vagy, legyen béke. Apám hamvainál esküszöm, hogy a két napnyi fegyverszünetet nem töröm meg. De azután Ardarich, eljő a válság napja, melyen el fog határozatni a gepidák büszke fejedelmének sorsa. Én seregemmel Etelvár ¹⁾ mellett foglak várni, ha pedig el nem jössz, felkereslek, hogy büszke fejedet a porba hajtsam. Az a hitvány római is jelenjék meg, hadd lássuk mi folyik ereiben, vér-e vagy savó. Különb, nem is érdemes, hogy az ember kardját szívébe mártsa, hanem rabszolgámmá teendem és megbélyegeztetem, azután majd szolgálhat Ellák király asztalánál.

— Ellák! — felelt komolyan Theodor. — Én ott leszek a csatá-

¹⁾ Aquincum, Ó-Buda.

ban és ha Istenem el nem hágy, úgy jobb sorsot készítendek neked, mint te szántál nekem. Harmad nap hajnalán jól nézd meg a felkelő napot, mert kétlem, hogy ismét megpillantanád. De most esküdjünk meg, hogy a békét fentartjuk.

— Esküszünk! Esküszünk! Kiáltának mindnyájan, kezüket a koporsóra fektetve.

A szövetségesek most hátrább vonultak és a hunok nemzetéből gondosan válogatott lovagok versenyt futottak a sátor körül, melyet a római circusok színtelt csatáihoz hasonló játékok követtek. Ugyanakkor megzendült hun nyelven a költők és vitézek gyászdala, melyet a sokaság siralmas jajgatással ismételt. A fájdalom kifejezésére következett az úgynevezett tor vagy halotti lakoma, melyben kicsapongásig ettek, ittak, mert e népnél szokásban volt, dobzódással vegyíteni a temetkezési szertartásokat.

Azután a táltosok közül a gyulák nagy máglyákat raktak száz helyen a tábor körül és azok előtt száz fehér ménlovat vágtak le, szét-darabolt tagjaikat a tűzbe hajigálva. Most kürtök rivalgása mellett ezer szittyá dalnok zengő énekben dicsőíté a nagy király nagy tetteit, oly tetteket, a minők eddig nem történtek és nem fognak történni ezután.

Éjszaka pedig kétszáz rabszolgát választottak ki Attila cselédsége közül és ezeket a nagy király kedves fegyverhordója Kumár vezérlete alatt azon parancsral bizfák meg, vinnék Attila tetemeit valamely titkos helyre és ássák el jól, hogy valaki meg ne találhassa.

De Ernák, vagy mások szerint Csaba, titkon meghagyá Kumárnak, hogy menjen addig, míg egy nagy folyó partjához ér, mely egy helyen kétfelé válik és szigetet képez. Ott a folyó egyik ágát rekesztesse el erős gáttal, hogy a víz a másikba menjen át. Az ekép nyert türes mederbe ásasson egy mély sírt, melybe az elhunyt király bocsáttassék; a sír ismét huzassék be, a gát rontassék el, a víz omoljék régi medrébe, hogy így kincsszomjtól gyötörtetve, valaki fel ne kereshesse Attilát, mert azon jóslat áll: „Hogy e föld csak addig marad birtokában a hunoknak és utódaiknak a magyaroknak, míg Attila koporsója az ország földében megleszen, s a király hamvai mellett azon kard, mit Hadúr Attila ősének adott és melylyel ez a világot ment hódítani.“

— Ha visszatérsz a szolgálkkal, ne elegyedjél közjűk — tevé hozzá Ernák, — mert a mint a tábor közepére érnek, nyíllal fogom minden oldalról összelövöldöztetni, hogy ne legyen élő, ki Attila temetkezési helyét tudja, csak mi ketten, kik el nem áruljuk.

Ugy történt a mint mondatott, és a mint a temetkező rabszolgák annak idején visszatértek Ernák táborába, ez őket egytől egyig lenyilaztatta; Kumár is elvérzett, mert készakarva vegyült a szolgák közé, hogy ő se maradjon élve és ne mondhassa meg Ernáknak, hová temette atyját.

Harmad napra ezen temetkezés után vívatott ki azon rettenetes és öldöklő csata, mely a „hunok csatája“ név alatt ismeretes. A hunok, kik mellett a sarmaták és alánok vívtak, a főhatalmat ezentul is akarták gyakorolni, a gepidák, góthok, herulok és svévek pedig függetlenségükért

harcoltak. Rémitő látványt nyújtott ezen tengernyi nép, mely Ó-Buda és Pilis-Csaba közt egymásra tódulva, egymást tapodva vad dühvel öldökölt. A sors a győzelmet a gepidák kezébe adta; a hunok részéről 30,000 ember esett el; ott veszté életét Ellák is Theodor fegyvere által, miután vitézségének csodáit mutatta volna.

Ennek utána a népek szétoszlottak. A hunok egy töredéke a Dnieszter mellé vonult, Ernák Dacia, Ripuria és kis Scythia római tartományba hatott, némi maradványai pedig a Kárpátok mély völgyeibe Erdély egyik szögébe vonultak és még most is léteznek: a kis székely nép.

Ardarich, gepidáit a Duna és Tisza mellékére telepítette, a keleti góthok pedig Pannoniát foglalták el. A rúgok, scyrok turcilingek egész az Alpok mellékéig hatoltak és csapatonként bocsátattak be Itáliába, hol fegyvert, zászlót kaptak és római hadsereget képeztek.

Keleti Európában Attila szelleme még sokáig lelkesíté a hun birodalom romjait, és fiai közül többen tűntek fel mint vitéz férfiak; dicsősége könnyű utat nyitott a Dunához a hun nemzettel rokon avar népnek, melyről a következő fejezetben szólnunk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II.

B a j á n.

Sok ideig nem hangzott szittyá-harczkialtás a Tisza környékén, mig nem 563-ban Alboin a longobardok királya követséget küldött a Dnieszter és Pruth mellett lakó avarok ¹⁾ khánjához Bajánhoz, hogy őt a hunok birodalmának színében megtelepedett gepidák ellen harczra szólítsa.

Az avarok szép, izmos termetű, napbarnított, hadedzett férfiak voltak, kik fekete hajukat hosszú fürtökbe fonva hordták, 556-ban jelentek meg Európában, miután a tulnyomó török hatalomnak helyt engedtek volna.

Baján engedett a felhívásnak, és harczosait a gepidák ellen vezette, kiknek királya Kunimund a longobárd király által öletett meg a csatában. Alboin, ellensége fejét levágá és kaponyájából ivóedényt készített, melyből ünnepélyes alkalmaknál inni szokott. Az avarok a zsákmány felét vették igénybe és a gepidákat egészen kitzték birtokukból, melyben Attila halála óta, tehát száztiz évig éltek.

Az avar nép kilencz várat körített tömegei számára; némelyik három napi járó föld volt kerületben, ezeknek magas faderekakból vert, földdel felhányt és gyeppel benőtt sánczain belül építé falvait, e gyűrűvárokban halmozá fel temérdek kincseit, ide vonult vissza, ha üldöztették.

Justinian keletrómai császár adót fizetett az avaroknak; 565-ben történt halála után Baján utódját II. Justinust felszólítá az adó további fizetésére, mit a büszke császár megtagadott. Baján nem kényszeríté őt fegyveres erővel, mert előbb a frankokon akarta magát megboszulni, kik egy csapatját csufosan visszaverték. Miután ezen csorbát kifente és hatalmát megerősítette volna 574-ben tizezer kutugurt küldött Dalmáthon pusztítására, kiket rövid idő múlva ő is követett egész erővel. Tiberius, a császár unokaöccse megveretett, és a byzanci udvar kénytelen volt Sirmiomot az avaroknak átengedni és magát évenként fizetendő nyolczvanezer aranyból álló adóra kötelezni.

Justinus halála után Tiberius lön keletrómai császár, kivel Baján két évig békében élt, de halála után azonnal keresett ürügyet a frigy felbontására. Mauritius megígérte az évi adót, de Baján elefántokat kívánt

¹⁾ Ogurok, varchoniták, szintén turk nép.

látni; ezek meghozattak. Az avar khán, ki eddig csak a földön, állatbőrökön szokott aludni, most egy arany ágyat követelt, a császár megküldé neki; Baján nem találta elég szépnek és százezer aranyból álló évi adót kívánt. Mauritiusnak most kinyitlak szemei és hadizenettel felelt. Baján Byzancz felé indult és rövidre a thrák fal előtt termett, a császár pedig ijedtében békét vásárolt és ezentul százezer aranyból álló adót fizetett.

Baján halála után sokat küzdött e vakmerő nép szomszédjaival és temérdek kincset gyűjtött gyűrűváraiba, míg végre 791-ben nagy Károly, a frank eredetű nyugatrómai császár megfenyítésüket és végképeni kiirtásukat tőkélle el.

Regensburg mellett gyűjté össze seregeit; a Duna bal partján állottak a szászok és friesek, a jobb parton a frankok és bajorok, az élelmi szerek bajor hajókon folytak le a Dunán.

E hadjárat még meg nem töré az avarok erejét, ámbár több gyűrűvárat hódita meg nagy Károly, csak tizenegy év mulva, azaz 803-ban, miután kétszáznegyven évig tartották volt rémületben Európát, szorítottak ki Pannoniából.

Temérdek kincseik a frankok kezeibe jutottak, kiknek ép oly kevéssé váltak hasznukra, mint előbbi birtokosaiknak, mert nemsokára a vitézbb normannok hatalmába jutottak, hogy beteljesedjék az irás szava: Ki erőszakot és igazságtalanságot művel, végre is koldusbotra jutt; és ki igaztalan szerzeménnyel építi fel házát, sírjához gyűjt köveket.

III.

A magyarok.

A magyarok ¹⁾ az altai hegység déli lejtőit elhagyván, vagy két századig legeltették már nyájaikat az Aral és Kaspi tó vidékén, midőn a velük rokon khazar nép birodalmának bukása után, nem lévén kedvük továbbá magán tartózkodni az idegen cseremi, votják, permi és vogul fajok közt, átkeltek a Dneperen és 884-ben a Búg és Szered folyamok közt állapotok meg.

E föld Etelköznek hivatott, és a magyar nép érezvén, hogy történetének egy nevezetes szakához ért, melynek küszöbén nemcsak bátor elszánás, hanem egyszersmind a hőstettek szakadatlan sora vezethetik csak át, az agg Álmos mellé fiát Árpádot választá fővezérül.

Byzanczban, a keleti birodalom császári székén ez időben bölcS Leo ült, ki is az új szomszédokat a bolgárok ellen hívá segédül. Nicetas Sceleurus, a görög követ dús ajándékokkal ellátva ment Etelközbe, hogy ott Árpáddal szövetséget kössön. A szövetség létesült és Árpád maga mellé

¹⁾ A magyar nemzet turk nép, megnevezése ezen gyökből ered: mag, valaminek a magva, ereje.

vevén Csörsz vezért, 889-ben görög hajókon kelt át a Dunán, és három ízben támadván meg a bolgárságot, fejedelmüket, Simeont, zsákmányának veszte után futásra kényszeríté.

Leo császárnak e hadjáratban elég alkalmá volt a magyar népet közelebből kiismerni, melyről is következő jegyzeteket hagyott hátra.

„A magyar nép szabad és férfiakban gazdag, fényezéshez és kincsgyűjtéshez nincsen hajlama.

Egynek fővezérlete alatt áll; előljárói pedig keservesen lakoltatják a vétkeket.

Éber figyelemmel kísértének mindent, és czélzataikat gondosan titkolják el.

Jól meggondolják, mit mikor kell cselekedni, s azon vannak, hogy nem annyira rendszeres ütközetek, mint véletlen megtámadások, az eleség elkobzása s többféle hadi csel által vehessenek erőt az ellenségén.

Fegyverzetük kard, ív és gerely; a szükséghez képest hol az egyik, hol a másik fegyverdarabbal élnek, de midőn üzőbe vétetnek, leginkább az ívet kezelik nagy ügyességgel.

Zsenge ifjúságuktól fogva lovagláshoz szokván, seregük csak lovas-ságból áll, s hadi gyakorlataik kivált oda irányozvák, hogy sebesvágatva is bizton vehessék hasznát az ívnek.

A csatára éjnek idején szoktak készülni, és csatarendjük különbözik a görögötől, mert a sereget nem osztják három csapatra, hanem kisebb, egymást csekély távolságra követő, külön-külön, mintegy ezer lovasból álló dandárokra, ezáltal tömött és mély csatarendet eszközölnek.

A csatarendbe állított seregen kívül van még külön tartalékseregük, melylyel a szükséghez képest az ellenséget ingerlik, annak lest hányanak, vagy saját soraikat támogatják.

Lesbenállás, vagy tulszárnyalás által az ellenséget körülkeríteni, futamodást színelve, maguk után iramtatni, és rögtön megfordulván, annak bontakozó sorait megsemmisíteni, kedvencz harczolási modoruk.

A megszalasztott ellent lankadás nélkül veszik üzőbe, míg meg nem semmisítették, nem úgy mint más nép, mely megelégelvén a zsákmányt, hanyag az üzésben.

Ez időtájban, 892-ben, Arnulf német császár Sviatopolkkal, nagy Morvaország fejedelmével véres vitába keveredett; miután nem érzé magát elég erősnek, segédül hívá az imént híressé lett népet, a magyarokat, kik is engedvén a meghívásnak, Pannoniába törtek, hol nemcsak a várakozásnak tőnek eleget, hanem egyszersmind közelebből megismerkedtek azon szép földdel, melyet valaha Attila birt, s mely után már rég sovárogtak vala.

E földet, a mostani Magyarhont akkoriban éjszakról a nyugati Kárpátok alján a Duna bal partjáig szlávok lakták; alantabb, túl a Dunán, németiség szögelt be; a Duna és Tisza között, fel a lengyel határig, bolgárok parancsoltak; kelet felé oláh népek voltak elszórva; délről szerbek és horvátok tanyáztak; s délnyugatra németek és szlávok vegyültek

olasz gyarmatok közé. A keleti és nyugati birodalom századok óta hiában iparkodott ezen, a természettől hatalmas országgá jelölt földrészen politikai egésszet alkotni, mert a gondviselés által a magyar nemzet volt ki- szemelve ezen nagy feladatot megfejteni.

Mig a magyarok Pannoniában Sviotopolk ellen harczoltak, addig Simeon bolgár fejedelem, a besenyőkkel szövetségbe, Etelközre rontott, a magyarok hátrahagyott őrségét Árpád legidősb fiával Liuntinnal együtt lemészárolta, gyermekeiket és marháikat elhajtotta, hogy így a multkori vereséget megboszulja. Árpád nem akarván oly országért, mely kiengesztelhetlen ellenségtől környeztetik, hiában vért ontani, eltökéllé népének az ujonnan felfedezett szép országot elfoglalni.

Utnak indult tehát a hét ágra ¹⁾ és száznyolcz nemzetségre osztott, kétszáztizentehatezer fegyveres oltalma alatt álló, számra csekély, de győzni eltökéllött nép, és utközben megszorodván a kunok hét nemzet- ségével, ²⁾ 894-ben, Pannonia határszélén termett.

Árpád majdnem ellenállás nélkül hatolt a Bodrog vizéig; s a Tisza és Bodrog között elnyuló síkon, mely vadászatnak és hadi játékoknak mintegy kínálkozni látszott, huzamosb ideig pihentette népét.

Zalán, Krum ivadéka, a tiszamelléki bolgárok fejedelme, Alpár- ról, székhelyéről, követeket küldött Árpádhoz, hogy őt utja folytatásá- tól eltiltsa. A magyar fővezér nyájasan fogadá őket, és a követek aján- dékokkal ³⁾ tértek vissza, üzenetet hozva Zalánnak, hogy az új nép, or- szága elfoglalását jelenleg nem szándékolja és csak jó szomszéd- sági viszonyt óhajt.

A magyarok, megpihenésük után több részre oszoltak, hogy egy- szerre több helyen léphetvén fel, elleneiknek ne engedessék idő az egye- stülésre. Így indult Tuhutum Gelu oláh herczeg ellen, így küldetett Tas és Szabolcs Ménmarót (Menumorut), Bojta, Zuard és Kadosa a déli szláv Glad ellen.

Gelu elestével meghódolt Erdély. Ménmarót megveretvén az arany- fővényen folyó Körös mellett, később Bihar várában elfogatott, de mint- hogy egyetlen örökösét, Edelin leányát Árpád fiának Zsoltnak (Zoltán) jegyzé el, birtokában hagyatott. Glad serege a Tisza partján tétetett sem- mivé, e csatában három szláv és két bessenyő vezér esett el. Glad Pán- csova várába vonult, de annak bevétele után meghódolt.

Csak egy fejedelem tartotta még fen magát, Zalán, a Duna és Tisza közti bolgárok ura, valamennyi közt a leghatalmasabb.

A kölcsönös ingerlő felhívások után csatára készült a két fejede- lem. Zalán, Árpádnak ismeretlen eredetét hányta szemére, emez tizenkét fehér lóért állította eladottnak az országot, melyből a jelképpül kért vizet, földet és fűvet Zalán megküldötte volt Árpádnak.

Zalán, Simon bolgár fejedelemmel egyesülve, fegyveres erővel lépett fel az idegen hódító ellen, visszakövetelve a Sajó melléki földet,

¹⁾ Ezen hét ág vezére volt: Árpád, Előd, Kund, Ond, Tas, Huba és Tuhutum. — ²⁾ A hét kun vezér neve: Ed, Edömér, Eta, Böngér, Usad, Bojta és Retel. — ³⁾ Tizenkét fehér lóval, melyért vizet egy korsó vizet, egy kas földet és egy maroknyi fűvet kért országából.

hol Árpád akkoriban táborozott, és az alpári mezőn, melynek fűvéből nem rég ismertetőt küldött, kelt síkra egész erejével, hogy a hatalmaskodó népet lealázza.

Ekkor állt elő a végső, a legnagyobb csapásra maga a magyar fejedelem, kifejtve eddig rejtegetett hatalmát a rövid ütközetben, melyet maga vezényelt és melyben a bolgárság szétveretve elhullott. Zalán futásnak eredt, birodalma pedig nyomról nyomra hódolt meg a magyar fegyvernek, vagy barátsággal fogadá nyújtott kezét.

Árpád ezután Szeged vidékén Pusztaszeren a törzsökök főbjeivel az ország alkotmányára s az igazság szolgáltatására vonatkozó törvényeket hozott, később pedig a Dunához tért, s ennek partjain felmenvén, Csepel szigetén, melyet igen megszeretett, s honnan a nyugati birodalom eseményeit szemmel tarthatta, huzamosb ideig tartózkodott, míg a 899-dik év bekövetkezik.

Arnulf német császár két fiut, Zvendibaldot és Lajost hagyott hátra. Mindketten a korona után törekedtek, s ebből belháboru keletkezett. Árpád értesülvén a német birodalom bomlásáról, megérkezettnek vélé a pillanatot, mely Pannoniának ezen részét is a magyarok hatalmába ejtse.

Elhagyá tehát Csepel szigetét, és Sicambriával ¹⁾ szemközt átkelvén a Dunán, ezen erődöt, melynek nagyszerű építményei bámulatra bírák a magyarokat, kardcsapás nélkül hatalmába ejté. Ete és Bojta Baranyába ment le és a Dráván túl vitte diadalmas fegyvereit. Usub és Ós Veszprémet ostromolta. Az olaszok tiz napig védték ez erősséget, azután éjnek idején kitörvén, Stiriába futottak. Vasvár rövid ellenállás után nyitott kaput a két vezérnek, és az egész Balaton környéke magyar kézben volt.

Árpád szintén sereget gyűjtött maga körül, melylyel a Rába és Rábca vidékét foglalá el. Ezután felment a Pannon halmára, s midőn onnan kelet és nyugot, dél és éjszak felé tekintett, s midőn gyönyörű változatosságban látta maga alatt elterjedni a bájoló vidéket, mely a Kárpátoktól a Dráváig egyéolvadott, s melynek neve Magyarország lett, szive eltelt magas örömmel, magas érzelmekkel.

Árpád ezentul békében élt szomszédival; ha vezérei néha beütöttek a közel tartományokba, az beléegyezése, sőt tudta nélkül történt, s ha ilyenkor a kóborcsapatok megverettek, Árpád nem vette az ügyet harc-kérdésnek és nem kelt fel boszuállásra, hanem önálló vezérei magán ügyeként tekinté, annál is inkább, mert azon volt, hogy a hazát, melyet szerzett, az utódokra, és a főhatalmat Zoltán fiára bizton szállithassa.

A nemzet főbjeinek ígérétét vevén, hogy kimulása után Zoltánt, kiskorusága daczára, fejedelmüknek fogják ismerni, meghalt 907-ben, s egy patak forrásánál temettetett el, mely kőmederben folyik Etelvárba (Ó-Buda).

A patak még most is csergedez kőmedrében, de a forrásánál nyugovónak hamvai már rég elvegyültek a haza földével.

¹⁾ Aquincum. Etelvár, Ó-Buda.

IV.

A pozsonyi csata.

Árpád halálának hírére sietett a német birodalom Zsolt kiskorúságát felhasználni, s június 17-én roppant sereg gyűlt össze Ennsburg és sz. Flórián között. Maga Lajos király is ide jött táborozni, s a három csapatra osztott birodalmi sereggel magyar földre lépett. A Dunának északi vagy bal partján Luitpold bajor herceg vezérkedett; a déli parton előnyomuló sereg Ditmár salzburgi érsek zászlaja alatt állott; Sieghard herceg hajóereggel uszott a folyamon alá.

A magyarok sem késtek vérrel szerzett új hazájuk védelmére kelni és Zsolt, a tiz éves fejedelem szintén táborba szállott. Lehel, Bulcsu és Botond közelebről ismervén a németek nehézkes harczolási modorát, különkülön támadták meg június 27-ik kora hajnalán az ellent, még pedig elsőben Ditmár seregét.

A németek felriadtak, rémülve kapták fel fegyvereiket, s a tábor végére futván, Otto freisingeni püspök sátora körül csoportosultak, a közeledőket nyílzáporral fogadván.

De egyszerre hátukban kürtszó hallatszott, és egy csapat magyar, élükön nagybárdú Botond, vágott közzéjük.

Ellenállásról szó sem lehetett, és kiki élete megmentéséről gondoskodék; szétfutának tehát, de nagyrészt az utánuk vágató magyarok kardjai alatt hullának el.

Ditmár salzburgi érsek, Otto freisingeni, és Zakariás sábeni püspök is ott veszett. Az egész tábor zsákmányul esett a magyaroknak. Ezek pedig vagy ötszáz embert hátrahagyván, a Dunának mentek, s azt lovaiakon átuszván, napkeltével Luitpold seregére csaptak.

De ez, e korban némethon legjelesebb hadvezére, készen fogadá őket, s az első rohamot vissza is utasítá.

A támadók, csekély számmal levén, visszafordulának, hogy a többiekkel, kik azalatt a folyamon átkeltek, csatlakozzanak.

Lehel gyorsan készíté csatatervét: harcosait félholdban és mély csatarendben állítá fel; a középpontot maga vezérlé, Botond és Bulcsu a szárnyakat; Gyulának meghagyá, hogy csataközben kerítse meg tartalék-seregével a viaskodókat és csapjon az ellen táborára.

Luitpold látván a magyar seregtől képezett csatarendet, háromszögben állítá fel embereit, és ennek ékalaku csúcsát irányzá a magyar középpontnak.

Lehel a középponttal megállván, a két szárnynak adott jelt a támadásra, mire ezek megindulván a német háromszögnek, azt két oldalt támadták meg, de az első roham után futamodást színelve, hátrálni kezdének.

Erre a németek vérszemet kaptak, s kibontakozván a háromszögből, üldözni kezdek a magyarokat.

Ezt látván Lehel, a magyar középponttal az ellen csapatjai közé veszi be magát, és azokat végkép ketté választja.

Most általános lett a mézszárlás, mert a hátráló magyar csapatok visszafordulván, egész erővel ütöttek az ellenségre, kiknek rémülete nem-sokára teljes lőn, mert Gyula tulszárnyalván a hadakozókat, táborukra ütött, s annak őrseregét felkonczolván, hátulról tört a birodalmi seregre.

A mint Lehel a középpontra csapott, Luitpoddal találkozott, ki a bajor nehéz lovagok élén állá utját. A magyarok a vasba öltözött férfiak lovait vevék czélba, mire többen gyalog kénytelenítettének harczolni, de a bajorok is leszurának sok magyart kelevézeikkel, sőt Luitpold egy magyar zászlót is hódított meg.

Ezen látványt Lehel nem tűrheté és kardjával paripájára csapván, a bajor herczegnek tartott, mire köztük heves vita támadt, de végre Lehel olyat csapott Luitpold sisakjára, hogy az ketté hasadt, ura pedig halálra sebesülve, lováról lebukott.

Lehel kiragadta a zászlót és magyarjaival a bajorokra rohanván, azok sorait megtörte.

A mint a német király látá, hogy a csata sorsa kétes kimenetelű, egy eldöntő csapást szándékozott tartalékseregével végrehajtani. Feltűzelé tehát a közvetlen parancsa alatt álló burgundi és frank sereget, mely pompás látványt nyujta a lovagok fényes vértete és a lengedező tarka sisak tollak által, — s nagy erővel rontott Bulcsu csapatjának.

De a magyarok be nem várván a rohamot, megfordultak, s nyilatkat visszaröpítvén, könnyű lovaikon neki vágattak egy ingoványnak.

Az ingovány teteje a nyári hőségtől száraz és kemény vala ugyan, de a nehéz lovasság alatt sok helyen beszakadt és az előrehaladást lehetlenné tevé.

Ezt látván Bulcsu, csapatjával visszafordul és rémitő vérengzést visz végbe a lovagok soraiban.

Lajos visszavonul, de új veszélytől látja magát fenyegetve. Füst-fellegek emelkednek a táborból és a németek sátrai lángba borulnak. A tábori őrizet rendetlenül fut feléje, a Gyula által vezérelt magyaroktól üldöztetve, kik százankint konczolják éles kardjaikkal.

Most véres tusa támadt életre halálra, ember ember ellen harczolt, mindkét fél oroszláncként vivott.

Eisengrin, a király egyik udvari főtisztje, egy magyar hadnagy kezéből kapott ki egy turulos zászlót, s azt magasra tartván, társait tüzelé, de ugyanazon perczen gerely furódott hóna alá és a lovag halva dőlt le lováról.

A győző, egy tiz éves fiu, ezüst pikkelyes mellvassal, felkapá a zászlót, s a magyarok e kiáltással: — Éljen Zsolt! — még nagyobb tüzzel forgaták kardjaikat, a harcz még vérengzőbb lőn, a németek már csak azon valának, hogy magukat keresztül vágassák, többen felkiáltának: — Mentsük meg a királyt! — S végre sikerült egy csapatnak a királyt közbe venni és vele egy helyen keresztül törni.

: Lajos német király csak gyors paripájának köszönheté életét.

Az egész birodalmi sereg Lajos nagyravágyásának esett áldozatul. Ő azt hívé, hogy a magyarok fiatal fejedelmét oly könnyű lesz meggyőzni; még csata előtt megesküvék, hogy kardját előbb nem teszi hüvelyébe, míg a magyar fajt ki nem irtotta.

Egész némethon nyitva állott most a magyarok előtt, kik is az ellenök épített egy-két vár alatt könnyű lovaikon elrohanva, merre a szem látott, mindent feldultak.

* * *

Egy évvel később, 908-ban, Bogát vezér Thüringent pusztította. Burkhart herczeg válogatott sereggel indult eléje, de a hadi szerencse nem kedvezett neki; ő és vele Rudolf püspök és Egino gróf a csatában maradtak; a magyarok pedig az éjszaki tengerig száguldozván, utközben Bremen városára bukkantak.

Épen déltájban érének a meglepett város elé, és a lakosoknak alig maradt idejük a város kapuit magukra csukni.

Bogát a várost bizonyos váltságdíjért bántatlan akará hagyni, mely oknál fogva a polgármesterrel kivánt értekezni.

Elküldé tehát tolmácsát a kapu alá, de miután ez nyílzáporral üdvözlöttek, ostrom határozottatott.

A magyarok tehát neki mentek a városnak és egyik kapuját bevervén, seregesen tódulának az utcákba.

Kemény harc fejlődött itt, mert a polgárok vitézül védték vagyonukat; a magyarok pedig a makacs ellenállásra felingertülvén, bősztülten rontottak a házakba, melyek ablakaiból a lakosok folytonos nyilazás közt, forró vizet és olajt öntének, égő szurkot és butorokat hajítának a kalandorok fejére.

A viadalt rablás követé, és ezen, már akkoriban gazdag város a magyarok martaléka lön.

Forró nyári nap levén, kiki csak szomját iparkodék oltani. Legelőbb tehát a pinczékbe tódultak, hol a hordókat szekerczékkal verték be, minek következtében több helyen, nevezetesen a tanácsház pinczéjében sokan a kiömlött borba fultak.

Estefelé felgyujtatott a város és a magyarok busásan felrakodva tartottak hazafelé.

Lajos tanácsosai még egy izben kísérték meg a magyar erőt megtörni. A bajor, frank és aleman lovagok együvé parancsoltattak, akasztófaival fenyegettetvén mindazok, kik megjelenni vonakodnának.

A magyarok előtt nem maradt titokban e nagyszerű készület, miért is Zsolt fejedelem vezérlete alatt 910-ben Augsburg előtt keresték fel az ellenséget.

Éjnek idején készültek csatára, seregüket nem osztották több részre, hanem csak egyes dandárokra, melyek csekély távolságban követték egymást.

Azonfölül egy nagy tartaléksereget szerveztek, melynek az volt a

feladata, hogy az üldözö német seregre rohanjon, mihelyt a magyarok előserege futamodást színelve és hátrálva, kétfelé oszlik.

A németek nagy vereséget szenvedtek, királyuk pedig, ki csak súlyos adókötelezettség mellett vásárolhatott békét, következő évben bánatjában halt meg.

* * *

A magyarok 921-ben Bogát és Tas vezéreik alatt Olaszhonra törvén, egyszerre Verona előtt állottak. Berengár király, ki ellen akkoriban több főúr pártot ütött, két tűz közé levén szoritva, azon felséges ötletre jött, a magyarokat a pártosok ellen segítségére szólítani.

Követet küldött tehát az ellenséges táborba, ki a magyarok nemeslelkiségéhez folyamodván, felhivta őket, keljenek az olasz király segédére, s támadják meg a pártosokat.

A magyarok készek valának kivánságának engedni, s a legnagyobb gyorsasággal felkészülvén, a czinkosokra törnek, szétverik őket, s egyik vezérüket, Gilbert grófot elfogván, Berengárnak általadják.

Ez pedig meghálálván a vett segédelmet, kincsekkel halmozá a magyarokat, kik azonnal elhagyván birtokát, alsó Olaszországra törtek.

De míg ők Apuliában mulattak, Berengárt új veszély éri, mert kisburgundi Rudolf, a pártosoktól felszólítva, Olaszhonra tört, Berengárt úzóbe veszi, ki Veronába menekülvén, itt 924-ben meggyilkoltatott. A magyarok, szövetségesük halálát megboszulandók, Rudolf ellen mennek, Páviát, Olaszhon legnépesebb és leggazdagabb városát ostrom alá fogják.

Midőn a város makacs ellenállás után márczius 12-én bevétellett, már csak kőhalom volt; a lakosok közül csak néhány száz maradt életben, s ezek is csak nyolcz véka ezüsttel válthatták meg magukat, melyet a romok közül kellett kivájniok.

Ebből látni, hogy a magyarok szövetségeseik iránt oly nagy barátsággal valának, hogy a rajtuk elkövetett sérelmet rendesen véresen bosszulák meg.

925-ben a magyar fejedelem követek által sürgeté a több évig elmaradt német adót, de ezt a négy év előtt megválasztott I. Henrik király kereken megtagadta. Zsolt tehát Szászhonba vezetett egy sereget, mely Wurzen mellett megvervén a németeket, királyukat Werle várába szorítá. A magyarok körülkeríték a várat, mert egyik vezérük az üldözés tüzeiben az ellen kezébe kerülvén, a várban őriztetett. A magyarok nagy váltságdíj ígértek szeretett vezérükért, de Henrik csak kilencz évi béke ígértet mellett bocsátá szabadon.

Nehezen esett a magyaroknak kilencz évig pihentetni a kardot, de megtarták adott szavukat, hiven, becsületesen, mint barbár népekhez illő, kik nem ismernek diplomatiái ürügyeket, szerződések megtörésére.

A kilencz év letelte után három sereget indított meg Zsolt. Egyet Konstantinápoly felé, másikat Olaszhonba, a harmadikát Némethonba Henrik ellen.

Az elsőnek vezére Botond, Thráciát Konstantinápolyig dulta fel. A főváros elé érve, a monda szerint, a görögök roppantul megfélemlettek, mert még tiszta emlékekben volt a magyarok hatalma; s Romanus Lacapenus, ki Constantin császárnak volt társa az uralkodásban, alkuozni kezdett Botonddal, hogy a várost a végpusztulástól megmentse.

Sokáig alkudoztak ők, de sehogysem tudtak megegyezni, mert a magyar vezér, ki nagy kincset sejtett Byzancz falai mögött, nem egy könnyen szerette a jó zsákmányt elszalasztani.

Végre egy eredeti ötlet kapta meg a görögöt.

— Vitéz Botond — mondá, — minek ontsuk a sok vért, minek áldozunk fel annyi embert, mikor az egész ügyet kettőnek el lehetne végeznie.

— Mondjad csak mikép.

— Párbaj által.

— S kik lennének a bajvivók.

— Városunkban van egy levante, kit Szávának neveznek, mi ezt állitjuk ki a sikra; közületek is vállalkozzék valaki, s ezek döntsék el az ügyet.

— S mi lenne az eredmény?

— A vesztő fél urául tekintse a nyertest, adozzék neki száz zacskó aranynyal és állitson ki számára öt ezer főből álló hadat.

Botondnak tetszett az eredeti ajánlat és csak azt jegyzé meg, hogy jobb szeretné, ha maga Lakapén ajánlkoznék, akkor ő, Botond, személyesen vivna meg vele.

— Száva is vezér — mond hűledezve a görög, kinek épen nem vala kedve a hatalmas magyarral megvívni. —

— Ha egyszer látandottad, bizonyosan tisztelettel viseltetel iránta.

Botond nem sokat adott a görög vitézségre és bajusza alatt gúnymosoly lebbent el.

— S mikor vivassék ki a párbaj?

— Holnap reggel.

— A görögök visszamentek a városba és Szávának tudtára adák az ügyet. Ez nagyon restelte a dolgot, hallván, hogy csak egy magyarral kellend megvívnia.

— Oly gyávának tartanak engem honfitársaim, hogy csak egy emberrel engednek megvívni. Hisz ez roppant szégyen reám nézve — mondá nagy mérgesen, — midőn én még reggel két magyart úgy összeapritanék, hogy délig kásával lehetne megfőzni.

Ezzel kapta magát és kiment a bástyára, hogy a magyarokat előre is megijessze.

Ezek csakugyan csodálták nagyságát, mert ő két emberfővel volt magasabb a többinél, mellette roppant izmos, erős termetű.

— Én vagyok Száva, a byzanci óriás! — kiálta le a bástyáról.

— Van nálatok is óriás, ki velem megmérközzék?

— Óriások nincsenek köztünk — felele Botond, ki épen közelben volt, — hanem azért találkozik olyan, ki majd megküzd veled.

— Ha találkozik, mondd meg neki, vigyázzon magára, nehogy reggelire fejét harapjam le.

A görögök kaczagtak.

— Kemény feje van a magyarnak, megtalálná feküdni gyomrodat. Könnyen bele is halhatnál jó óriás.

Most meg a magyarok nevettek.

— Én nem vagyok jó óriás, én rosz óriás vagyok — ordított le Száva. — Rettegjete haragomtól!

— Brrr de félek! — kiált vissza kaczajjal Botond, — csak úgy borsószik a hátam — azzal visszament sátorába.

Viradora a magyar sereg, nagy félkört képezve, a város fala alatt helyezkedék el, Botond a kapuhoz ment, hogy a görögöket kihívja.

Az érczkapu még zárva volt és a lakosok mély nyugalomban.

Botond türelmetlenkedni kezdett és hogy jelt adjon a harcra, csatabárdjával a kaput kezdé döngetni.

A hatalmas érczkapu menydörgéshez hasonló hangokat adott és a lakosok felriadtak.

Futott mindenki az utcára, futott a falakra, hogy a rendkívüli zaj okát megtudja.

Botond azalatt folyton döngette a kaput és azon oly nagy lyukat vágott, hogy az ór kijöhetett rajta.

Ki is jött a kandi, de csakhamar visszaugrott, a mint meglátta nagybárdu Botondot.

Végre megnyilt a kapu és sietve jöttek ki a görögök, bámulva a lyukat és Botondot.

Száva is kijött fényes kisérettel; tetőtől talpig aczél földte tagjait Mérgesen nézte végig a magyar vezért.

— Jólám derék Száva, magam állok ki a sikra, ámbár a kisebbek közzé tartozom.

— Világ csufjává akarjátok tenni a görög óriást — fordult honfitársai felé Száva, — hogy ezen kis emberrel kényszerítetek megvívni?

— Ne haragudjál rájuk Száva nem ők tesznek téged világ csufjává, hanem talán én. Azért tanácslom, végy még magad mellé két társat: az egyikét, hogy roskadozó testedet támogassa, a másikat, hogy elrepülő lelkedet megfogja.

— Hah, ezért meglakolsz kis ember — ordított dühösen az óriás és iszonyu kardjával neki rontott Botondnak.

A bástyán azalatt megjelent a császár, a császárné és az egész udvar, hogy szemtanui legyenek a bajvívásnak.

A mint Botond közeledni látta Szávát, néhány lépést hátrált, azután elhányá fegyvereit és úgy rugaszkodott a görögnek, hogy az azonnal hanyat vágta magát.

Az óriás nem használhatta többé fegyverét, el is ejté azt és a két vitéz pusztá kézzel küzdött.

Egy órai tusa után álétan terült el a görög óriás.

Látván ezt a byzancezi császár és császárné, a főurak és udvari hölgyek, nagy szégyennel sompolyogtak vissza palotáikba.

Lakapén pedig legott elküldé a száz zacskót tele arannyal; az öt ezer főből álló had iránt is tett kérdést, de Botondnak nem kellett: Nem tudna mit csinálni az ingyen élő néppel — felelt vissza és azzal elment Byzancz falai alul.

* * *

A második sereg adót fizettetett az olaszokkal és Spanyolhon széleig kalauzoltatván magát, a Pyremaci havasokon kelt át.

Miután ezer veszély után a havasokról leszálltak egy új világ, egy új paradicsom terült el lábaik előtt: zöld mezők, zöld ligetek közt csinos helységek fehérlettek, hatalmas folyamok mellett karcsu tornyok jelezték a városokat.

Mi vihette ide őket? Hódításvágy? Az nem, mert megelégedtek ők szép Magyarországgal.

Kincs szomj? Az sem; találtak ők közelebb is zsákmányt. — Kalandvágy, egyedül kalandvágy.

És a vakmerő kalandorok bejárták majdnem egész Spanyolhont, mert csak Cordovánál vettetett határ haladásuknak.

Itt ugyanis Abdur Rahman, az omajjidák nagy nevű kalifája szállott velük szembe, ki akkor ezen, Európának legműveltebb és legvirágzóbb állama felett uralkodott.

Ezen véres ütközet nincs körülményesebben följegyezve, csak annyi bizonyos, hogy a magyarok vezére elesett, hogy sokan fogságba kerültek, a többiek pedig ezen okoknál fogva és az afrikai forráság miatt gyors visszatérésre kényszerültek.

A harmadik sereg Zsolt vezérlete alatt megindult I. Henrik ellen, de ez mesterileg használta volt fel a fegyvernyugvás idejét. Számos erődöt emeltetett, könnyű lovasságot alkotott, azokat folytonos hadi játékokban gyakoroltatta és a magyarok harcászati módjára megtanította.

Ezen magyar sereg Thuringiába törvén, rablás végett kétfelé oszlott, Sondershausen mellett a Siegfried és Herman grófok vezérlete alatt álló száz és thuringi had találkozott az egyik, rablás közben rendetlenül előhaladó csapattal; megküzdött vele és meggyőzte.

A másik magyar sereg Merseburg mellett táborozott, midőn Henriket alkonyatkor roppant sereggel közeledni látta. Társaik vereségének hírére is ekkor vették. Egész éjjel minél magasabb tüzeket loholtak, hogy a tévelygők irányt nyerhessenek.

Reggel megnyílt a csata.

A magyarok harsány rivalgással vágattak elő paripáikon, a német lovagok „Kyrie” kiáltással válaszoltak, az ellenük küldött nyilzapot paizsaikkal fogták fel, s kelevézeikkel a magyar sereg soraira törtek.

Mozdulataik szabatosága, az önbizalom, melylyel évek óta most legelőször álltak szemben a magyarokkal, a meglepetés, mely ezeket meg

szállá, midőn az övéikkel versenyző könnyű német lovasságot szemlélték, Henriknek nyujták a győzelem babérját.

Több ezer magyar hullott el a csatatéren, a többiek Henrik lovasága által vétettek üldözőbe, miglen az Elbe tulsó partjára jutottak.

A német király és serege megdöbbentek e győzelem feletti örömben, Henrik letérdelt a csatamezön, hálát adva Istenének; s a sereg császárnak kiáltá ki a győzelmes királyt.

Némethont a következő években nem háborgaták a magyarok és inkább Europa déli tártományit látogatók, de ezen kalandos hadjáratok is csak egyes vezérek művei voltak, a nemzet összegének tudta nélkül.

Zsolt 947-ben fia javára lemondott a fejedelemségről. Halála három évvel utóbb következett be.

V.

Az augsburgi esata.

Taksony uralkodásának nyolczadik évében, 955-ben súlyos csapás érte a magyarokat. Otto német király viszályban élt több német fejedellemmel, nevezetesen Ludolf alemann és Konrád lothringeni herczeggel, kik is meghíván a magyarokat, Némethontra pusztulást és veszélyt hoztak volt. Ezekkel most kibékült a király, de a magyarok elcsábítatván a multkor nyert tömérdek zsákmány által Némethont ujlag látogatók meg két haddal. Az egyik Augsburgot vevé ostrom alá, a másik a Rajna felé indult.

Otto haladék nélkül sietett Augsburg alá, mire a magyarok a város ostromával, melyet püspöke Udalrik védelmezett, felhagytak.

Lehel és Bulcsu észrevétlenül, mert nagy zápor állott be, átkeltek a Lechen, megkerülték a nyolcz dandárból álló német sereget, a csehekből álló utóhadra törnek, tönkre teszik, s az előtte levő két alemann dandár sorait is felbontják.

Ennek láttára megdöbbent a király, de veje Konrád, ki a frankokat vezérlé és a német történészek szerint Istenhez folyamodott, hogy őt a magyarok által, kiket csak minapában vezetett honára büntetésül ölesse meg, az alemannok segédére siet, soraikban a rendet helyre állítja és oly elszántsággal küzd, hogy a magyarokat, kik iveréknek és nyilaiknak az esőtől meglágyult húrok miatt többé hasznukat nem veheték hátrálásra bírja.

Ezt látván a király, három dandár élén és a szent dárdával kezében, melynek hegye a megváltó kezét átfúrt szegek egyikéből készült,

oldalról neki esett a hátrálóknak és az árvizektől dagadt és medréből ki-
lépett Lechbe szorítja.

Sok ezer magyar találta halálát a hullámokban, sokan foglyul
estek, azok pedig, kik megmenekültek a cseh határszélen vágattak le és
hazai évkönyveink szerint csak heten küldettek Magyarhonba levágott
füllel, kik azután gyászmagyarkáknak gunyoltattak és kiknek még utó-
daik is közmegvetés tárgyai voltak.

A büszke nép megsíratta csatában elhulltjait, de sárral hajigálta a
gyalázattal megmenekülteket.

Az augsburgi gyászos ütközetben három magyar vezér esett fog-
lyul: Lehel, Bulcs és Úrsur.

A fejedelmi birák halálra ítélték a fejedelmi foglyokat.

Nem fájt Lehelnek az ítélet. Érzé, hogy megérdemelte, nem azért,
hogy csatát kezdett, hanem azért hogy elvesztette; csak az fájt neki, hogy
az, kinek meghívására jöttek Némethonba, a pártütő Konrád szinte ott ült
a birák közt.

Azt a kegyet kérte ki magának utolsó perczében, hogy hadd fuj-
hassa meg még egyszer kedves kürtjét, hű kísérőjét minden csatában,
melynek szavára új élet ömlött a harczba, melynek zengése mértföldre
elhallatszott.

Oda adták neki. Beléfujt utoljára, hosszan hangzott és bánatosan,
a távol bérczek szomoruan kiálták vissza hangját, keservesen rezge el vég-
hangja, mert ki vala benne fejezve egy vitéz életnek dicstelen halála.

Ekkor kiszökött Lehel őrizői közül, Konrád előtt termett és úgy
sujtá föbe a nehéz elefántcsont kürttel, hogy az egyetlen csapásra holtan
rogyott össze. — Te fogsz előttem menni s szolgám leendesz a másik vi-
lágón! — mondá Lehel.

Igy ment ő a vesztő helyre, hol két társával felakasztatott.

Jászberényben maig is láthatni a kürtöt, mely egykor harczok
lelke volt, s melyet most minden századik ember sem képes megfujni.

Másnap a Lech augsburgi partján álló magyar tábor kincsein osz-
tozkodtak a győzők, s a foglyok közül, kit mély árokba öltek, kit eleve-
nen temettek el, kit másnemű lassú kínok közt gyilkoltak meg.

A németek az augusztus 10-ki forró napot legdicsebb emlékeik
közé sorozzák. A győzelem hírére Európa majdnem minden fejedelmétől
érkeztek követek Ottóhoz, őt üdvözlendők, névszerint a görög császártól
és a cordovai kalifától is.

E csatában megtanulható a magyar, hogy a háboru dicsősége csak
a szabadság védelmében, nem pedig elnyomásában kereshető.

Voltak még azután is számos csatáik, nevezetesen Görögországban,
melyek azonban kevés hasznot hajtottak a nemzetnek.

972-ben meghalt Taksony, s a hazai hagyományok szerint a Pes-
ten alul fekvő helységben, mely nevét mai napig is viseli, nyugszik elte-
metve.

Géza vagy Győző, Taksony fia, huszonhárom éves volt, midőn atyja halálával fejedelemmé lőn. Azon csapások, melyek, változván a szerencse, atyja életében a nemzetet nyugaton és keleten érék vala, ellen-szenvet költének fel benne a félszázadnál tovább folytatott rabló kalandok ellen.

Ez érzelemben megerősítettett, második neje Etelke (Adelhaid ¹⁾ által, kit 973-ban vett el miután első neje Sarolta, Gyula erdélyi fejedelem leánya, B a j n o k (Vajk ²⁾ fia születése után rövidre meghalt volna.

Gézáról megjegygettik, hogy egészen hitvese befolyása alatt állott. E szerint Etelke hozzájárulásával történt, hogy a különben kemény és zordon férfiú, mindjárt országlásának kezdetén nagyon engedékenynek mutatkozott a keresztények iránt, minek hírére, mind hadi, mind egyházi férfiak érkezének Nyugateuropából Magyarországra. Pilgrim lorchi érsek rendszeresen látott a magyar nép megtérítéséhez és 974-ben a fejedelem is, neje unszolására megkereszteltetvén, ³⁾ keresztény szertartásokat vegyített az ős vallás közé. Ditmár, az egykoru magdeburgi püspök írva hagyja, midőn Gézát keresztény papja e valláskeverék miatt megróná, válaszul nyere: — Elég gazdag és elég hatalmas vagyok rá, tehát módomban is, jogomban is áll igy cselekednem. — Ily fogalma volt még akkor a fejedelemnek a keresztény vallásról.

Adalbert prágai püspök 994-ben, Pilgrim munkáját folytatandó, jött Esztergomba, hol huzamosb ideig mulatozván, Géza fiát, (ki Apuliából jött sanseverinói gróf Deodat által neveltetvén s a latin nyelvben oktatvatván, most dicső országlást ígérő ifjusága fényében állott,) Otto császár és Henrik herczeg jelenlétében megkeresztelé, ki is a szent kereszttségben István nevet nyert.

Ekkor történt, hogy Géza felhívta az ország főbjeit, kövessék példáját és vegyék fel családjaikkal együtt a keresztény hitet: többen engedtek ezen felhívásnak és a fejedelem öcscse Mihály, továbbá ennek fiai Vazul és László keresztényekké lettek.

Otto császár és Henrik herczeg azután visszatérvén, Gandersheimnak vevék utjukat hol Gizela, az utóbbinak huga, Gerberga apátnő, (ki lothringeni herczegnő és francia királynő volt vala,) felügyelete alatt, a tudós Hroszvita néne által oktatva nevelkedett, tudtul adván neki, hogy általuk a magyarok fejedelmének Istvánnak jegyeztetett el.

Gerberga nagyon megrettent, hallván, hogy az ő kedvencze, a női tökélyek remekje, egy bárdolatlan, vad és istentelen nép fejedelmnöje legyen; mert csak azon oldalról ismeré az élemedett özvegy francia királyné a magyarokat, és rosz véleményecsak akkor változott meg István előnyére, midőn ez néhány hónappal később, egy számos, magyar, német

¹⁾ Chronika hungarorum e codice warsaviensi, saeculi XIII. Jesse. (Géza) qui accepit uxorem de regione Polonia. de Civitate Cracovia, sororem Meschonis ducis nomine Etlegidam. —

²⁾ Turóczi: Geiza genuit s. Stephanum regem ex Sarolt. filia Gyulac. — Angol írók szerint István kereszteltetése előtt Salamonnak nevezteték. —

³⁾ E breve chronicon Silesiae saeculi XIV. Anno domini 971. dux Mescio baptisatus est. Isto Mosco habuit sororem Adelhaidem. quam Jesse (Géza) rex Ungariae accepit in uxorem. quae cum esset christiana. virum suum Jesse convertit ad fidem Christi.

és olasz nemesekből álló csapattal érkezék Gandersheimba, mikor is meggyőződvn a fiatal fejedelem mély belátása, igazságszerete és vallásos buzgóságától, látván továbbá feltünő férfias szépségét és fejedelmi magaviseletét, ohajtani kezdé, hogy Gizela nekie megtetszenék, és kedveltje szívében hason érzelmet ébresztene.

A fejedelem asszony nem akarta Gizelát Istvánnak ünnepélyesen, hanem ártatlan szive legkedvesebb foglalatosságának közepettebemutatni, azért is elvezeté őt a zárda kertjének egy távolabb eső helyére, hol Gizela egy byzanci izlésben épült csinos kápolnában mély áhítatba elmerülten végzé imáját. Istváu meglepetése valamint szemének merengő tekintete a legszébb reménynyel tölték el a jámbor asszony szívét és már csak azt ohajá, hogy kedves nevendékében is hasonló érzelmek fejlődnének. Ebbeli ohaja is teljesedék, mert amint Gizela bevégzett imája után velök a kertben találkozáék, pillanatai akaratlanul is találkoztak a deli ifju pillanattal, és ez aligha látszék észrevenni a szende rózsákat, melyek a fejedelmi hölgy arczát, mint serdülő szerelem hajnali pirja önték el.

Néhány nap mulva a házasság szent köteléke egyesité az ifju szép fejedelmi párt.

Ez alkalommal több külföldi lovag csatlakozott a magyar fejedelem fiához, kik számos kísézőikkal egyetemben támaszul szolgáltak a hitnek és az uralkodónak, s kiknek utódjai közül többet füzött kedveltjeinek koszorujába a magyar.

Géza 997-ben halálozott meg. Istváu fián kívül több leánygyermeket hagyván maga után, kik közül az egyik Judit. Boleszlav lengyel herczeg hitvesévé vált. a másik Sarolta, Aba Samu vezérnek, a harmadik Gizela, Urseolo. Otto velencei herczegnek adatott nőül.

Országos Széchényi Könyvtár

VI.

Az ősi vallás.

Bálványt a magyar nép nem imádozt soha; szobrász nem volt közte, ki cserépből, kőből vagy fából isteneket csinált volna számára.

Csak egy istenséget ismert, melyre hajnalban epedve várakozott, melyre imádova tekintett, mely templomba be nem fér, melynek áldását mindenki érzi, az élő Istent a nap képében.

Rendkívül tisztelik a tüzet — írja a turk népekről általában Theophylactus Simacotta, — valamint a levegő és víz is tiszteletök tárgyai; s a földnek hymnusokat zengenek. De ezen természeti vallás nem zárá ki az egy isten eszméjét, mit a magyarok istene kifejezés tanusit, s mire

nézve Theophylactus is igen szabatosan nyilatkozik: — Csak azt imádják, s istennek csak azt nevezik, ki az eget és földet alkotta és fönttartja.

Hitők szerint istenöktől csak jó származhatott a sok rossz pedig mi az embereket bántja egy gonosz szellem, az ármány ¹⁾ műve. Azon körülményből, hogy a halottak iránt tisztelettel viseltettek, ezeket szent források mellé temették, hogy az ős halotti tor e napig is fennmaradt a nemzet szokásai közt, következtethető, hogy a lélek halhatatlanságáról némi fogalmaik lehettek. Thuróczi írja, hogy a mennyi ellenséget valaki levágott a csatában, annyi szolgára tartott számot a tulvilágon.

A magyarok szabad ég alatt, cserjékben és forrásoknál vagy hegyek ormain, mint a természet vallása magával hozá, áldoztak istenüknek és a Ghyulák (gyulák) ²⁾ vagy áldozó papok, s a tálsosok vagy jósök köztisztelet tárgyai voltak. Voltak jósnők is, és ezeket boszorkányoknak nevezték.

Áldozat napján kora hajnalban gyültek egybe a fehér kövekből összerakott oltár köré, midőn is legelőbb a táltosok reszkető éneke hangzott végig a néma vidéken; a bajnokok azalatt illatos fenyő szövétnekeket tartva kezeikben, hallgató áhitattal várták a pirosló égen megjelenő napot.

Sha az első sugár kilövelt a hegyek mögül, az általános üdvkiáltás mellett ezer kard villant meg az ős isten tiszteletére, a táltosok pedig feldarabolt állatagokat dobtak fel a levegőbe s amint azok az oltár tűzébe estek, jósoltak a napisten jó kedvéről.

Ha vérvörösen jött fel a nap harczt, ha felhőktől takarva gyászt, ha tisztán örömet diadalt jósoltak.

Ekkor egy hófehér lovat vezettek elé, melynek hátán még nem ült ember, az áldozó pap megfogta egy kezével a szép állat sörényét, másik kezével pedig szügyébe dőfte gerelyét. A nemes állat magasra szökkent és szomorú nyerítéssel roskadt össze, a táltosok pedig földarabolván az áldozatot és annak belrészeit megvizsgálván, tevék a jóslatokat,

A nemesebb részek az oltár tűzére hanyattak, a rutabbak pedig, mint epe és belek egy mély gödörbe ásattak, a föld alatt lakó rossz szellem, az ármány számára; a verem száját egy fekete kő fődte be.

A turk népek között az Uigurok voltak az írástudók, ezek tanították a hunokat azon betűkre, melyekkel később Attila alatt irtak, de nem fakéregre, mint akkor nagyobbbrészt, hanem hosszú vesszőkre faragták (rovásbotok) fölülről lefelé. Ezen betűket a magyarok is használták és Thuróczi, kinek idejében a székelyek még ily vesszőkre irt betűkkel leveleztek, szinte megemlíti a régi hun ábécét, mely harminczkét betüből állott és melynek tanulása 1518-ban tiltatott el vesszőzés büntetése alatt.

Hogy a régi magyarok mind ismerték és mind gyakorolták azon kézi mesterségeket, melynek tudása nélkül oly korban, midőn a munka felosztása még ismeretlen vala, egy háztartás sem gondolható, igen való-

¹⁾ A perzsa Ahriman (Angramainjus) után.

²⁾ Onnan gyul, meggyul a tűz.

szinti. Hogy sajátosságos szekereiket melyeken nejeik és gyermekeik a költözködőket követték, maguk gyártottak. hogy a hadszerető nép a vasnak koholásához értett az kétséget sem szenved. De a fényszerető magyar egyes kézi mesterségeket melyek a bőrnemesítés és aranyöntés, már művészi tökélylyel is gyakorolt. A bőrkészítés egy nemét még ma is „magyarnak” nevez a francia és egy régi bajor chronicon. mely a lechparti veszély után az ebersbergi erősségbe hurczolt és itt ékességeiktől megfosztott foglyokról szól. említi: — Eberhard gróf kiválogatván magának illetőségét az arany lánczokból, melyekkel nyakaikat ékiték és az arany csengetyűkből, melyek ruházatuk alját beszegték. három font aranyat, egyházi ékeségek készítésére ajándékozott.

* * * *

Midőn István Magyarország fejedelmi székére tlt, időmulasztás nélkül azon volt, hogy a magyar nemzet a keresztény népek családjában helyet foglaljon. De ezen munka nem csekély fáradságába került, mert a keresztény vallásnak még igen számos ellenei voltak.

Géza halála után Kupa, az Arpád véréből származott Zirind fia, s Somogyságban letelepedett törzs feje, a szép özvegy fejedelemnő Etelke kezét, hatalmas pártjának segélyével pedig a fejedelmi széket iparkodott megnyerni; de miután a fejedelmi hölgytől visszautasított, nyíltan kitűzte a párttűtés lobogóját. Jelszavára. hogy csak az ősvallás és szabadságért harczol, számosan csatlakozának hozzá, kik aztán a Dunán túl lakozó idegenek és a keresztény magyarok birtokait tüzzel vassal pusztítva Veszprémet fogák ostrom alá.

István sem maradt veszteg és Esztergamból a Duna innenső partjára átkelvén Kéménd felett fél órányira. hol most a félkört képező bényi sánczokat ¹⁾ néma sejtelemmel nézi az utas, tábort ütött, s maga köré gyűjtván egész törzsökét és a hozzá hű maradt egyéb többeli nemzetségeket, ugyszintén a külföldről beköltözött lovagokat, készült az eldöntő csatához. Az utóbbiak közt voltak: Wasserburgi Vencellin, a Sztárayak és Niczkyek őse, s vele Hunt és Pázmán, kiket utódaikban. a halhatatlan esztergami érsekben, a Batthyányiakban és Forgáchokban. a Kubinyiakban és Ujhegyiekben büszkén magáéinak vall a magyar. 998-ik év Péter Pál napján avattaték e helyen a Garam partján István lovaggá és Domonkos, kit az ország főegyházi méltóságára szánt volt a fejedelem, buzdításul és áldásul a hit igéit olvasá a sereg fölél.

Következő nap a keresztény sereg átkelvén a Dunán Kupa elé sietett, ki Veszprémet még mindig ostromlá. Palota táján bukkant egymásra a két sereg és a véres csata azonnal meg is nyittatott. A harczot most nem kezdték meg nyilzáporral, hanem a hadi művészet minden fogásait megvetvén. az ellenséges testvérek dühével ronhanták meg egymást, vezér vezért, közvitéz közvitézt.

¹⁾ Kétségkívül avar eredetűek.

Az isteni végzet elhatározá, melyik fél győzzön, melyik vesszen. Kupa összerogyott Vencellin csapásai alatt. s Istváné volt a diadal.

E győzelem következtében történt meg a térítés, melynek művében a külföldről bejött papok nagy segítségére voltak Istvánnak, ki tulajdonképen maga volt az apostol. Ő maga járta be az országot legnagyobb buzgalommal hirdetvén Jézus üdvözítő hitét; a hol szükségesnek látta fenyegetést is vegyített az oktatás közé. s fáradságát a legszebb siker koronázá. mert rövidre a nemzetség valamennyi feje felvette a keresztséget.

Midőn István a magyar népet megtérítette volna, Asztrik kalocsai püspököt küldé II. Sylvester pápához, hogy ez szentesitené intézményeit és küldene neki koronát, hogy önálló fejedelem és király módjára megkoronáztassék, a pápa Asztrik beszédjére. melyben Istvánt és műveit egyszerűen írta le, e szavakban tört ki:

— Engem neveznek apostolinak. de a ti fejedelmek magaz apostol!

VII.

Az első magyar király.

István 1000. év augusztus 15-én koronáztatott meg Esztergomban a Sylvester által küldött koronával, mely alkalommal több magyar püspök szenteltetett fel Benedictus de Vetta pápai követ által.

Ekkor, vagy röviddel utóbb vettetett meg alapja azon közigazgatási szerkezetnek, mely nyolcz századnál tovább, vész és vihar ellenére megállott, melynek főtartása és fejlesztése a magyar álladalmi élet mulhatlan feltétele, s mely alkotóját Istvánt a legdicőbb törvényhozók közé sorozta.

Nemsokára uj veszély fenyegeté a birodalmat, mert Gyula, Erdély vezére, ellenszenvét az uj rend iránt a tiszai részek megrohanása által tanusítván, Istvánt gyors tevékenységre kényteté. ki is 1002-ben ellene indulván, őt legyőzé, s családjával Magyarországra szállitá. Gyula élte végéig őrizet alatt maradt, mert sem az uj hitet elfogadni, sem a király főnhatóságát elismerni nem akarta.

Erdélyből seregét a déli havasokon át a Gyulával szövetkezett bessenyők ellen vitte. Fegyverei itt is diadalmaskodtak, s a bessenyő fejedelem, Kean, a csatában veszté életét. A fejedelemnek és az egész tábornak roppant kincse, mely röviddel azelőtt a görög birodalomban tett zsákmányolás által jutott kezükre, István hatalmába került, ki azt templomok építésére és zárdák alapítására fordította.

Több évi nyugalom után, mely alatt István a keresztény vallás megszilárdításán fáradozott, ismét fegyver után kellett nyulnia, ugyanis Ochtum, Glád ivadéka, Orsovánál a Dunán átkelven, őseinek földét a Marosig elfoglalta, és ezen részt a magyar koronától végkép elszakasztani iparkodott, mi annál könnyebben sikerülhetett volna neki, miután Basilius keleti császár által pártoltatott, ki nem rég hódítá meg a bolgár földet.

Egy ideig sikerült neki magát István ellen oltalmazni, míg végre Csanád, Dobokának fia és a király rokona őt a Maros partján épült erősségben megtámadta és megölte. István a visszaszerzett tartományt Csanád kormányára bizta, Ochtum várát pedig Csanádnak nevezte el.

István gyermekei közül ez időben már csak egy, Imre volt életben; az atya forróan óhajtá, hogy nemcsak tudományos és országlásra termett utódot, hanem buzgó keresztényt is nevelhessen benne, miért is Gellért apát által, ki később csanádi püspök lőn, oktattatá. De a végzet könyvében meg volt írva, hogy István ne láthasson unokát, hogy a fiu az atya előtt szálljon sírba. Imre, atyja kívánságára 1026-ban házasságra lépett ugyan Krescimir dalmát király leányával, de már 1031-ben szeptember 2-án kimult utód nélkül a világból, atyjának legnagyobb fájdalomára és a nemzet szomorúságára.

István lelkét nagy aggodalom fogta el, mert nem tudta, kit nevezzen ki utódjává. Mihálynak, Géza öcsésének élt ugyan még egy fia, de ez, Vazul, féktelen élete miatt a zobori zárdában mintegy fogva tartatott és a királynak kevés reményt nyújthatott az ország és vallás hűséges föntartására. Kopasz László ¹⁾ fiai Endre, Béla és Levente ²⁾ közül a második látszott az új rendet illetőleg legszilárdabb támaszt ígérni. A királyi bizalmat azonban női cselszövény semmisíté meg. Ugyanis Gizela, az urseoloi herczeg özvegye, István huga, fia, Péter számára iparkodott a koronát megszerezni, mi mint látni fogjuk, sikerült is.

Péter a testőrseregnek, melyre a fejedelem személyének oltalma vala bizva, parancsnoka volt. Semmi kétség, hogy mind Gizela, mind ő, egynél több külföldit sorozott be e dandárba. Ezen testőrök közül négy összeesküdött az agg király meggyilkolására, mi annál kivihetőbbnek látszék, miután István már évek óta feküdt betegen kórágán, hol a valláson kívül egyéb vigasztalás nem simult szívéhez.

Egy nap, midőn az esti szürkület mély homályt vetett a király ágyára, a cziukosok egyike a fekvőhöz sompolygott, hogy az iszonyu tetet végrehajtsa, elejtett fegyverére azonban felébred István, és mintegy öntudatlan mondja:

— Ha Isten velem, ki van ellenem?

A fejedelem hangjára térdre hull a gonosz, bevallja szándokát és a három herczeget, a király unokaöcséseit vádolja bűntársainak.

A három herczeg a gonosztevő elfogatása után is nyugodt öntudattal maradt az udvarnál, ártatlanoknak érezvén magukat.

¹⁾ Gézának második öcsese.

²⁾ Némelyek szerint Béla birt levente meliéknévvél.

A gyilkos szabadon bocsáttatott, vallomására azonban a hercegek fogattak be. A király csakhamar meggyőződött ártatlanságukról és külföldre küldé. Ezek tehát megmenekültek a veszély elől, de nem úgy Vazul, mert Gizela, Seböst, Bud fiát bizá meg szemeknek kitolásával. A czinkos oly lelkiismeretesen járt el megbizásában, hogy a szerencsétlen Vazulnak nemcsak szemeit szurta ki, hanem füleibe még forró ólmot is öntött, mi természetesen a herceg halálát vonta maga után.

Ezen tettek az agg király szenvedéseinek poharát csordultig tölték. István 1038. év augusztus 15-én halt meg Esztergomban. Hült tetemei fia mellé tétettek nyugalomra az általa épített székesfehérvári templomban. Fél századdal később, midőn a jámborok áhitata a dicsőült sírjába hatolt, jobb keze, mely annyi életerőt öntött művébe, s melylyel a haldokló áldást adott az országra, épségben találtatott, és mai napig ereklyeként tiszteltetik a magyar nép által.

VIII.

B e l h a r c z o k .

Midőn István örök nyugalomra tétetett, Árpád fiágának valamennyi tagjai a hazán kívül voltak. Péternek sikerült néhány főurat és a főpapokat, kik benne az új vallás támaszát gondolák láthatni, magának megnyerni.

Az új király, hatalmát tanusítandó, mindjárt uralkodása kezdetén az alkalmatlanná vált özvegy királynét fogságra vetette, az ország főméltsóságait pedig olaszokra és németekre bizta.

Feslett életmódja és zsarolásai által csakhamar elidegenítette magától a világiakat és egyháziakat, de ha a hadi szerencse kedvez neki, a lovagias nemzet irányában tekintélyét talán még hosszabb ideig fentartotta volna.

A történelemből tudjuk, hogy zsarnokok néha huzamosb ideig folytathatták garázdálkodásaikat, de ha gyalázattal tértek vissza a harczmezőről, többnyire bukás éré őket. Péternek is ez lőn sorsa mert III. Henrik német királytól megveretvén, a magyar nemzet talpra kelt ellene és a kényur az országból kiűzetett.

Helyibe Abát választá meg a nemzet, Samu keresztnévvel, az Ed és Edömér kun nemzetség ivadéka és István sógora vala.

A köznép iránti előszeretete nem engedé, hogy a hatalmasak kívánóságának, mely szerint a meghódított nemzetek ismét rabszolgaságra vet-

tessenek, eleget tegyen; e miatt és mert a pogány vallás visszaállítása ellen is működött, sok elégületlen fellázadt ellene, kik közül azután többeket a legkegyetlenebb módon kivégeztetett.

A hadi szerencse sem szolgálván neki, békét az ország csonkítása mellett vásárolhatott csak, mi miatt az egész nemzettel megutáltatta magát.

1044-ben husvét táján Csanádra indult, hogy magát Gellért által, ki az országban a legtekintélyesebb főpap vala, megkoronáztassa, de ez megtagadta tőle a mit kívánt, szemére hányván neki a kormány bitorlását és az imént elkövetett gyilkosságokat. Aba ugyanis röviddel azelőtt ötven nemest, kik benne nemcsak az ország határainak csonkítóját, hanem a kunt is gyűlöltek, minden ítélet nélkül karóba huzatott. A főpap azonfölül élete és országolása közel végét is megjósolá neki.

Henrik ugyanaz évben Magyarországra tört, hogy pártoltját Pétert a trónra helyezze. Aba ellene indult és a két sereg Ménfőnél, Győr felett találkozott. Ha Aba seregénél nincsenek árulók, Henrik Magyarorszában találja sirját, annyira kedvezőtlen vala seregének állása, mert előtte a magyar dandárok, mögötte pedig mindkét oldalról folyók, lápok, mocsárok terültek el.

Julius hó 5-kén történt az összeütközés. A német sereg a reggeli köd oszlása után vév csak észre helyzetének veszedelmes voltát. A rögtön emelkedett forgó szél némi reményt nyujtott neki, mely azonban a magyar ijászok ügyessége által csakhamar meghiusult. Ezek ugyanis példátlan ügyességgel vették számba a szelet és nyilaikat oly biztosan röptették az ellenségre, hogy harczosai csoportonként hullottak el; még több századdal utóbb „veszett német“ vala e hely neve.

A diadal már Aba kezében látszék lenni, midőn Péternek, a magyarok soraiban volt titkos párthivei zászlait elvetvén futamodásnak indultak.

Az elrémült és kétségbeesett Abát az árulók magukkal rántottak és orozva meggyilkolták.

Henrik ellenállás nélkül vette be Győrt, hol Aba özvegyét, gyermekeit és kincseit lefoglalta, többek közt egy koronát és egy megaranyozott lándzsát, mely tárgyakat Rómába küldött vala, dicsőségének hirdetésére.

Azután Fehérvárra indult, hol Péter az ország nagyjainak és hieveinek jelenlétében királyi székébe visszahelyeztetett.

Henrik most dicsőségének tetőpontján állott, mert Péter hűséget esküdött neki és évenkinti adófizetésre kötelezte magát, hűbéri viszonyba lépett tehát a német birodalom irányában.

Péternek e jogtalan és vérlázító tette minden magyart undorral töltött el, Bua és Bukna az erdélyi Gyula gyermekei tehát kopasz László fiaira, a fejedelmi magra, mely idegen földön diszlett, emlékezteté a nemzetet. Ennek következtében követség ment Endréhez orosz földre, hogy atyáinak országába visszahozza.

Alig hogy Endre és Béla Lengyelhonban, hova Gizela és Péter cselszövényei elől menekültek, barátságos vendégszeretetre akadtak volna, máris volt alkalmá Bélának nemes eredetéről bizonyágot tenni. II. Mjeskonak ugyanis a pogány pomeránokkal volt háboruja, miután ezek az évi adót megtáadták.

A lengyel sereg már egybegyűlt, de fővezért a herczeg, ki királyi czimmel is élt, vagy határozatlanságból vagy pedig azért, mert senkit sem gondolt erre hivatva lenni, még nem nevezett ki. Ekkor Béla ajánlközék bátor öntudattal, mint ki a harczágyó lengyeleket csatára és diadalra vezetni, elég képeességét érzett magában.

Bélának kedvezett a szerencse és diadalt aratván az ellen fölött, a herczeg leánya Richeza nőül, a pomeránok adója pedig házi költségeinek fedezésére adatott neki.

Endre büszkeségénél fogva nem soká tūrhetette azon másodrendű szerepet, mely öccse dicsőségének következtében neki jutott. Tovább költözött tehát éjszakibb tartományokba, Jarosláv az orosz fejedelem udvarába. Itt ki kellett magát tüntetnie a besenyők és csudok elleni harcokban, mert rövidre Anasztázia, a fejedelem leánya jegyeztetett el neki. E házasság következtében a norvég és francia királylyal jutott sógorságba, mert ezek szinte az orosz fejedelem vejei voltak.

* * *

A magyarok közül azok, kik a pogány valláshoz szítottak, Vata vezérlete alatt Abaujvárnál találkoztak Endrével, kinek legfiatalabb öccse Levente, Vataval szövetségben az ősz vallás visszaállitását és a kereszténység kiirtását követelte. Endre határozatlanságában engedni látszott a pogány sereg dühének, és az ország egyik végétől a másikig rövid időn láng és vér jelölé az elkeseredettek nyomait.

E hirre Gellért csanádi püspök több főpappal, névleg: Besztrid, Buld és Beneta, s a szolnoki főispánnal Endréhez sietett, hogy a keresztény hit oltalmára felhivja. Midőn az óbudai révhez érkeztek, Vata és hivei kövekkel fogadták őket. Buld azonnal meghalt, Besztrid halálra sebesült, csak Gellértet látszottak kerülni a gyilkos kövek. A böszült nép ennek láttára szekereből rántotta és a Budán alól meredeken emelkedő Kelenhegyre hurczolta, honnan taligán löketett le a mélységbe. Midőn a Duna partja felé hömpölygött, még nem hagyta el lelke, miért is egy rajongó pogány által gerelylyel ütteték át szívéen.

Az áhitatos hives később kápolnát emeltek halála helyén; a kápolna elporlott, de a Kelenhegyet mai napig Gellért hegyének nevezi a magyar.

A szolnoki főispán a veszély elől megfutamodván, paripáját a Dunába ugrasztotta, hogy a túl partra menekülhessen; midőn pedig a ló fuladozni kezdett, valami Murthmur nevű révész csolnakjába emelte a lovast, hogy a haláltól megmentse. Ezt látván a mindkét parton összegyűlt tömeg, böszülten és rettenetes fenyegetés közt parancsolá Murth-

murnak, hogy gyilkolja meg a főispánt, mit a megrettent ember, életét féltvén, végre is hajtott.

Szerencsésebben járt Beneta püspök, ki Endréhez menekülvén, életben maradt.

Ezalatt Pétert is eléré a büntető kéz, Mosony vidékén, hol életét már biztosságban gondolta lenni, Endre emberei által utolérített és makacs ellenállás után elfogatott. A csapat vezére Borz, megemlékezvén, hogy Vazul, Péter közbenjárása következtében fosztatott meg szeme világtól, a fogoly királynak mindkét szemét kiszurta és Fehérvárra kísérte, hol még ugyanaz évben meghalálozott.

Ugyanez időben halt meg a pogányság egyik főtámasza, Levente, mely körülmény Endrét szándékában, a keresztény hit visszaállításával sietni, annál is inkább megerősíté, mert tartott Henrik haragjától, ki Péter halálát csak azért nem boszulta meg rögtön, minthogy római utja és egy birodalmi vita által volt megakadályozva. Endrének azalatt ideje maradt a pogány szertartásokhoz ragaszkodókat megtéríteni és öcscsét Bélát Lengyelhonból elhivatni, hogy vele az országos gondokban osztozkodják és a honvédelmet vitéz és hadviseléshez szokott kezeibe átadja.

Béla engedvén a felhívásnak, 1018-ban összes háznépével, — már akkor két fia volt: Géza és László, — Endre udvarához érkezett, hol nagy fénynyel és azon ígérettel fogadtatott, hogy az ország harmadát birja fejedelmi czimmel, jog és hatalomban osztozzék a királylyal, ennek halála után pedig a koronát örökölje.

Ez ünnepély alkalmával érkezett meg a császár egy követe azon üzenettel, hogy Endrét csak azon föltét alatt fogja magyar királynak elismerni, ha ez, országát híbéri viszonyba hozza a német birodalommal, és megfizeti a Péter által ígért adót, különben haddal támadja meg őtet. Endre, kevésbé bátor természeténél fogva az ország függetlenségét talán kockáztatta volna, de szerencsére jelen volt az erős szívű Béla, ki következő szavakban tört ki:

— Meg kell vetned a császár fenyegetését, és menydörögve háborut kell izenned. Te barátságáért esedeztél; ezt roszul tevéd, mert gyengeségedet árultad el. Ki békét óhajt, háborut izenjen.

— Háborura képtelenek vagyunk — veté közbe Vid, ¹⁾ a király meghitt embere, különben bácsi főispán és korbátnok, — a kincstár üres, az ország pártokra szakadt, a pogányság alig legyőzve.

— A magyar nem szolgál zsoldért, minden nemesnek kötelessége fegyveresen megjelenni, ha a király által felszólittatik. A mi pedig a belviszályt illeti, — tevé hozzá Béla — ugy tudd meg, hogy a nemzet, belháboru után leghatalmasabb. Jól ismerem e vitéz nemzetet és bizom a diadalban, azt pedig, ki drága életét rabszolgaságon akarja megvásárolni, árulónak nevezem.

— Én áruló?! — kiálta fel Vid.

— Öcsém! csillapítá Endre — Ez Vid, jelenleg hú korbátnokom.

¹⁾ A Péter idejében Magyarországra került Guthkeled sváb családnak ivadéka.

— Ugy várja meg, míg a béke pontjait tollába fogom mondani. — És most harcra fel, s addig ne lásson fegyverünk hüvelyt, míg meg nem aláztuk a haza ellenét.

A magyarok 1019-ben, miután Gebhard regensburgi püspök a császár parancsa folytán az ország határait pusztitá, Bajorhonba törtek, és ennek nagy részét felégették és kifosztották. Az évek óta tervezett nagy-szerű hadjárat azonban csak 1051. nyár végével következett be, midőn is Henrik személyesen indult Endre ellen. A császár Stiria szélén tört be Magyarországra, eleség-hajóit pedig erős őrizet alatt Győrre usztatta, ott akarván azokkal találkozni.

Béla táborába még csak néhány ezernyi fegyveres gyült vala, midőn hírül hozaték, hogy a német sereg átlépte a határt; megütközni nem vala tanácsos, mert e sereg, még előcsapatnak is kevés volt. Az alvezérek bátrabbjai, így András, készek voltak magukat a hazáért feláldozni, csak-hogy az ellent feltartóztassák. Borz, ki Péter király szeméit kitolta, holott azelőtt kegyencze volt és ki jelenleg Vid emberei közé tartozott, meghódolás és adóigéretről kezdett beszélni, miért is Béla sátorából kilöketett és a táborból kiűzetett.

Béla abban állapoték meg, hogy visszavonulván, állomásról állomásra, a föld népe küldessék az ország belsejébe, magával hurczolván minden barmát és könnyen szállitható ingó vagyont, a többi pusztításék el, hogy az ellen semmiféle élelmiszert, sőt hajlékot se lelhessen, azonfölül vágassanak be az utak, hogy fegyvereseik annál nehezebben haladhassanak. — Mert — ugymond — roppant ellenünket koplalással szándékozom meggyőzni.

Henrik e kietlen pusztaságon keresztül a Balaton vidékéről sietett Tata felé, hogy éhség által elkinzott és a jobbról, balról száguldozó magyar lovasság által nyirbált seregét Gebhard eleség-hajóihoz közelebb hozza. De Béla ismét csellel élt és Gebhardnak a császár nevében azt iratta, hogy a német ügyek szükségessé tették, hogy ő, a császár, Magyarországot rögtön elhagyja; siessen tehát Gebhard is fegyvereseivel vissza Bajorhonba, a hajókat pedig égesse el, nehogy a magyarok kezeibe jussanak. E levelet egy magyarországi német által, kinek hűségében és ügyességében bizni lehetett, juttatta Gebhard kezéhez, ki azután csakugyan ugy is tőn mint parancsoltatott.

Midőn a császár küldöttei Győrre érkeztek, hogy a hajók lejjebb szállítását sürgessék, eleség és hajók el valának hamvasztva. S most rögtön jelent meg Béla, Henriket a Buda és Tata közt elnyuló hegység közé szorítván. A kiéhezett és kifárasztott németek kétségbeesésükben pajzsaiikat vagy vértjeiket elvetvén, rendetlen futásban kerestek menedéket. — Mintha záporban hullottak volna a vértek, ugy földték be a hegységet, mely ez esemény emlékére Vértes hegyének nevezteték.

Henrik 1052. nyár derekán Pozsonyt szállotta meg. Nyolcz hétig ostromolta a várost, mire Béla csekély sereggel segélyére jöhetett a vár-őrségnek, mely már nagy inségben volt; nyílt csatában itt sem támadta meg a sokkal nagyobb számú ellent, hanem egy Zotmund nevű buvár

társaival együtt éjnek idején megfürdálván, a hadigépekkel és eleséggel gazdagon megrakott hajókat, mielőtt a csel észrevéetett volna, az egész hajósereg tönkre tétetett. Erre aztán békét ajánlott a császár, mely azon föltét alatt kötött meg, hogy Henrik lemond minden jogáról, melyre Magyarország irányában birni gondolt, és leányát Zsófiát Endre fiának Salamonnak, ki már akkor életben volt, jegyezte el, hogy így magának rést nyisson Magyarország ügyeibe továbbá is beléavatkozhatni.

1057. Székesfehérvárott országgyűlés tartatott, melyben határozattá lőn, hogy Salamon még atyja életében királynak koronáztassék. A koronázás egy évvel később ugyanott meg is történt Béla jelenlétében, kinek arculatján az ármánykodók sötét felhőt vettek észre, midőn a karének „Uralkodjál testvéreid felett!” megzendült, s gyanuval töltötték el Endre szívét ellene.

Béla legnagyobb ellensége a bácsi főispán és korlátnok, az ármányos Vid vala, ennek gonosz nyelve miatt a király és a herceg már többször meghasonlottak, most ismét ő vala az, ki a királyt testvérgyilkolásra akarta birni, állitván, hogy Béla élete és koronája után tör. Ennek alapján egy drámai jelenetet akarok nyájas olvasóim szemei előtt kifejteni, melynek szereplői Endre, Béla, néhány jobb és több gonosz indulatu főúr. A történethely Várkony; idő 1058.

A különben ritkán látogatott vár, ma nagyobb vendégseregnek örvend, még pedig fényes vendégseregnek, mert köztük a király.

A király kereveten fekszik, mert testét köszvény gyötri, Vid és Erneyei előtte állanak. Vid minden ékesszólását előveszi, hogy bebizonyítsa, miként Béla fölségáruló, és mint ilyen, halált érdemelvén, mihelyt a várban megjelenik, azonnal felkonczoltassék.

Erneyei ellenben védi a herceget, és miután mentségei csekély viszhangra találnak, inditványozza, hogy Béla birák elé vonassék.

— Oh jámbor ember! — kiált fel kaczagva Vid. — Őt birák elé vonni, hogy gúnyt űzzön az itélettel? — Bélát törvénybe idézni annyi, mint polgári háborura kelteni az országot. A ki ezt tanácsolja, maga is lázadó!

Erre Erneyei annyira felindult, hogy kardhoz kapott, s csak a király jelenléte akadályozá meg a véres összeütközést.

— Nem kell tanácstok — mond erre határozottan Endre — majd végzek magam! Ezzel kivonja kardját és a lábainál elterülő szőnyegre dobja. — Ime a kard; s te Miklós tedd jobb felőltre a koronát. Egyik királyi jel, a másik vezéri; ezek közt fog ő választani. Ha a korona után nyujtja kezét, rohanjatok reá és öljétek meg, de ha a kardot választja, keblemre vonom, és többé nincs erő, mely őt onnan elszakassza. — Halljátok a kürt szavát? A toronyőr jelenti közalgését. Távozzatok a mellékszobába, ha a koronáért hajlik, saját vére leend a bibor. A gyilok készen legyen!

— Uram, királyom, — jegyzé meg Vid, — hisz ez csak gyermekjáték; azonnal érteni fogja ő a dolgot.

— Hallgass! — viszonzá Endre. — E megkisértés a világ szeme előtt is igazolni fogja kivégeztetését.

— Uram, királyom! — mond Erneyei. — Hagyj fel szándékkal; e próba sérteni fogja nagy szívét, és méltó boszankodása új gyanura gerjeszt tégedet.

— Hallom lépteit! El, el! — parancsolá a király.

— Ám legyen, — jegyzé meg utoljára Erneyei. — Vigyázz: öcsédnek vére Ábelé.

Miután mindketten eltávoztak, Miklós, a királyi testőrök főnöke Bélának ajtót nyitott és halkán suttogá: — Válaszd a kardot, vagy meghalsz!

Béla megdöbbenve lépett be, de azonnal nyugalmat színlelt, szemait a termen végig jártatá és a király felé közelgett. — Királyom, bátyám, hívásodra eljöttem.

— Isten hozott, kedves öcsém! — üdvözlé Endre erőltetett nyájas-sággal Bélát. — Méltán álmélkodol, előttem a szőnyegen koronát és kardot szemlélve. De mielőtt tudatnám, mit jelentsenek e tárgyak, cseréljünk kölcsönös felejtést a multa nézve. Te többször sértetél meg általam, bocsáss meg és hidd el, csak betegség volt indító oka. Én mindent feledni akarok. — Most hallgass meg türelemmel! Az uralom miatt jogod fiaméval összeütközik. A trón most övé, de a koronának legdrágább köve, a nép bizalma, a tied. Én már törődött vagyok, fiam maholnap árva leend. Sokan beszélnek, én — még nem hiszem, hogy halálom után fiamat a koronától megfosztod. Hallgass végig, ne szakaszd félbe beszédemet! Szeretném, ha még éltemben végeznők a vitát, kimélve vért és testvérharcokat. Ha trónt óhajtasz, vedd a koronát, legyen tied — halálom után úgy sem gátolhatom, de akkor légy atyja fiamnak. Vagy pedig, ha megelégszel az ország harmadával, úgy válaszd a kardot és légy a király védelme, oltalma! Kérlek, kényszerítlek, válassz!

Béla többször akarta félbe szakasztani a király beszédét, mert haragja, a mennyire a helyzet előtte mindinkább világosabb lőn, fokonkint növekedett. Dühét azonban megfékezé és némán nyult a kard után.

Endre ezt látván, örömeiben kínjait feledé és a kerevetről felszök-vén, öcscse nyakába borult. Béla azonban hidegen fogadta bátyja örömkifakadásait és csakhamar kijelenté, hogy távoznia kell. A király nem igen marasztalá, mert szégyenlé magát öcscse előtt, és így Béla rövid tartózkodás után magára hagyta a királyt.

Nemsokára Borz lépett be Vid és Erneyei társaságában, és az orgyilkos azt a jelentést tevé, hogy Béla a legnagyobb felindulással távozott a várból: — Uram, királyom, — folytatá — a herczeg paripájára pattant s villogó szemekkel és vonagló ajakkal sietett tova, Miklóstól követte.

— Miklóstól követte? — kérdé kétkedő hangon a király.

— Igen, — erősíté Borz. — A váron kívül a herczeg Miklós kezét megszorítá, azután egy meztelen karddal, mert ez volt kezében, háromszor fenyegette meg a várat, a legnagyobb harag kifejezésével.

— Vid! segíts, tanácsolj, mit tevők legyünk; mindkettő áruló! — kiált fel a király.

— Ugy van, árulók, — ingerlé Vid. — Lóra és utánuk. Élve vagy halva vissza kell hoznunk!

— Ki visszahozza, tíz, — ötven falut kap! — kiáltott a rohanók után Endre.

De ezek Bélát vissza nem hozták, holott a herceg üldözésközben megsebesítettett, hanem ez családját azonnal Lengyelhonba küldte, hova rövid idő múlva ő is indult, hogy a korona és kard drámáját tovább szője.

Lengyelország felett akkor merész Boleszláv, Béla sógorának fia uralkodott, ki mind nagyravágyásból, mind családi kötelékeinél fogva hajlandó volt a herceget Endre ellen támogatni, ez pedig, mihelyt Béla távozásáról és hadi készülleteiről hirt vón, összes kincseit Mólkbe az osztrák határgrófhoz szállítá, fiát pedig a 10 éves Henrikhez, Némethon jövendő féktelen és kicsapongó urához küldé, hogy ezzel felneveltesék.

Endre a német birodalomtól nyert segílyt Béla ellen vezeté és 1060-ban átkelt a Tiszán, mert égett a vágytól végizben megkisérteni szerencsáját, még mielőtt az ország valamennyi nagyai a közszeretben részesülő Bélához pártolnának. A herceg a Kárpátokon jött keresztül és testvérével összecsapott. Kezdetben szerencsésen küzdöttek a német vezérek, de csataközben mindig több-több magyar gyűlvén Béla köré, több véres csata után ez utóbbi lón a győztes. A német sereg megsemmisítettett. Endre pedig az utolsó viadalban paripájáról lefordulván, s dermedt tagjaival nem tudván többé lábba kelni a lovak által eltapostatott. A lassu kinok közt haldoklót hívei Zirczre vitték, hol elhunyván, az általa alapított tihanyi apátság egyházában takarították el.

Országos Széchenyi Könyvtár

Első Béla egyike volt Magyarország legnagyobb királyainak.

A harczmezejéről egyenesen Székesfehérvárra ment, hova minden helységből kettőt hivatott meg az éltesebbek közül, de a két-két küldött helyett tömérdek népség gyűlt össze, kik Jánust, Endre idejéből ismeretes Vata fiát főnökül választván, az ősök hitét magasztalák és a kereszténység eltörlését követelik. Küldöttség ment Bélához, mely őt a nép akaratáról értesíté. Béla három nap múlva választ ígért, és választ is, kedélyes ugyan, de váratlan módon. Összehivatta ugyanis a szomszéd megyék várkatonaságát, s a kikötött idő lefolyása után körülfogván őket, főnökeiket elfogatta, a népet pedig nem hányatta kardra, hanem korbácsokkal és ütlegekkel verette szét. Nem is lázadt fel többé senki a pogány vallás mellett.

Béla veretett uj, teljes értékű pénzeket, melyeken egy felől egy kereszt, másfelől a király neve vala látható; törvényt hozott az uzsorások ellen, megszabta a mértékeket és az árakat, megkisebbité a nép adóját, s uralkodása alatt — mondja a hazai hagyomány — Magyarország valamennyi szomszédtartománynál dicsőbb volt és gazdagabb: „A szegények vagyonosakká, a gazdagok dusakká váltak.“

A sors következetesen üldözőjévé lesz annak, ki a korona után erőszakkal nyul.

Ezt láttuk Péter, Aba és Endrénél, ezt tapasztaljuk Bélánál is, ki testvére vérén keresztül lépett a trónra, őt maga a trón temette omladékai alá.

Uralkodásának harmadik évében háborura akarván készülni, Erneszt osztrák határgróf ellen, kinél Salamon tartózkodék, Dömösön, — Esztergam és Visegrád között — gyűlést tartott, hol is midőn az ország főbbjeivel tanácskozott volna, a királyi szék összeroskadt, s a veszedelmesen megsérült, rövid idő múlva meghalálozott, három fiut hagyván maga után, Gézát, Lászlót és Lambertet.

E három nagylelkű ifju, valódi hősfaj, Salamonnak, Endre fiának engedé át a koronát, melylyel már meg is volt koronázva, maguknak pedig csak az ország harmadát tartották meg hercegi czimmel, melyet már Endrétől nyertek szerződésileg.

Salamon homlokát másodszor is érinté a korona, a nélkül, hogy azért lelkülete királyiabb lett volna; gyanakodás, ingatagság és álnokság holtig jellemzék őt.

Légelső teendője volt, hogy fejedelmi rokonait hercegi jogaitól megfosztá.

A viszálynak vége szakadván, Géza a pécsi egyházban sajátkezűleg tette a koronát Salamon fejére, kibékülésük jeléül.

IX.

Cserhalom és Belgrád.

A keleti török birodalom széteszlott és iszonyu néprajokat bocsátott a szomszédtartományokra. Egy részük, a kunok 1070-ben Magyarországra törvén, a Nyírséget és Biharmegyét pusztította, és tömérdek zsákmánynyal Erdélybe vonult. Salamon király, Géza herceg és ennek öcsese László, fegyvereseikkel Dobóka vidékén termettek, még mielőtt a kunok odaérkeztek volna. Ozul vezér és kunjai csak heted napra jelentek meg alkonyat idején, és a két ellenséges tábor békében tölté az éjt egymás szomszédságában.

Hajnal hasadtával a kunok nyilasai Csák és Opos ¹⁾ dandárát támadták meg, de ezek hősei mint ércfal állták ki a rohamot, és jól irányzott kopjaveetésekkel viszonozták a nyíllövéseket.

Az előharcz véres volt, de csak rövid ideig tartott, mert megnyilván a kopjaveetői sorai, középen a nagy bárdú és széles kardú bajnokok rohantak előre. Erre megfordultak a kun ijászok, s az Ozul által támogatásra küldött csapat szintén visszaveretett.

¹⁾ A Báthoryak öse.

Ozul azért még nem esett kétségbe, hanem hátráló népét felfogván, újra támadót fuvatott és egész erővel rontott előre.

Hanem szerencsétlenségére László hadtestével találkozott, ki a hagyomány szerint egy fejjel volt magasabb minden leventénél, s ki jelenleg a legmagasztosabb hősi lánggal szemeiben és a diadal biztos reménye által előidézett ihletetség kifejezésével arczatján, forgatta villogó bárdját, melynek fénye — mondja a krónika — oly káprázólag hatott a kunok szemeire, hogy egy sem tudott feléje tekinteni, s mintha a fejedelmi bajnok mellett angyalok lebegtek volna tüzes pallósokkal, oly félelem szállta meg Ozul népét.

Ozul rövid viadal után kénytelen volt a Cserhalomra, mint menhelyre felvonulni, hogy ott rendbe szedvén népét, a magyarok előre látható rohamának ellentállhasson.

A magyarok nem is időztek sokáig, hanem csakhamar megtámadták a kunokat és miután a hegy alsóbb részén felállított ijászok által nyílzáporral üdvözöltettek, soraikból több válogatott vitéz oly dühvel és erővel támadta meg az ellent, hogy a Cserhalom oldalát rövid időn a kunok holt testei födtek, s találkozott, ki íjával véresre vágta paripájának bordáit, hogy társaihoz felkaphasson a hegyre.

A tizennyolcz éves király fiatal lelkesedésében a hegynek legmeredekebb oldalán vágatott utánuk, míg az ovatos és higgadtabb Géza megkerülvén a Cserhalmot, ellenkező oldalról csapott rájuk.

László sem volt veszteg, hanem legsűrűbb soraikra törvén, szekerczéjével négy ellent ütött le lováról, midőn nyíl által éretett, de ő ezt föl sem vevé, hanem az ötödikét is földre sujtotta.

Ekkor veszi észre László, hogy Salamon, ki első termett fön a hegyen, életveszélyben van. Ozul ugyanis megismervén a királyt, hozzá iparkodik és közelébe érvén, hosszú dárdát szegez mellének. A király az első dőfést felfogja paizsával, mely azonban a másodikra széttörik. László épen akkor érkezik oda, midőn a kun egy harmadik dőfésre készül, miért is szekerczéjét két kézre fogván, oly hatalmas vágást mér Ozul dárdájára, hogy ez ketté törik.

A király meg vala mentve és a viaskodók által tovább sodortaték, de most Ozul és László közt támadt szörnnyü harc, mely a kun vezér halálával végződött.

A kunok erre vad futásban, mintha villámok volnának nyomukban, rohantak le a hegyen, és László megpillantván egyet, ki paripáján gyönyörű magyar leányt ragadt magával, „Szög“ lován utána iramodott.

De Szög a harctól ki volt merülve, a kun pedig gyorsabb futásra nógatta ménét, mely mintha tudta volna, mily nagyra becsüli gazdája a zsákmányt, szárnyakat látszott öltetni és oly sebesen száguldott, hogy Szög csak nagy erőltetéssel tudott kissé közelebb jutni; a kun már reményleni kezdé, hogy megmenekül.

— Szép hujom, — kiált ekkor László — fogd övénel a kunt és rántsd le magaddal a földre!

A leány a kun vitézzel birkozni kezdett, de le nem ránthatá; a ló futását azonban mégis megakadályozta, úgy hogy László a kun mellé juthatott. A leány pedig, ki attól tartott, hogy rablója még megszökhetnék véle, vagy boszúból megölhetné, gyorsan veté át magát László paripájára.

Rövid de kemény tusa fejlődött most a két levente között, mely a kun halálával végződött.

Két év múlva uj ellen jelentkezett.

Belgrád várában azon időben Nikétás volt a görög császár nevében parancsnok; ezen álnok és cselszövő ember a havasalföldi bessenyőknek kezére járt, hogy Magyarhon déli részében rabolhassanak és a zsákmányt, melynek egy részét magának kikötötte, a belgrádi erősség védelme alatt áthozhassák a Száván.

A magyar név becsülete és a cserhalmi viadalban férfiúvá fejlődött király büszkesége nem engedé, hogy büntetlen maradjon e gazság: miután pedig a kósza rablóktól nem érethettek, a magyarok az orgazdát, Nikétást szállották meg erős fészékében.

Az ostromlók átkeltek a Száván a görög hajósereg és a görög tűz daczára, mely számos magyar naszádot gyújtott fel, mert a támadók is birtak tűzzel még pedig magyar tűzzel, mely sziveikben lángolt, s mely miatt nem sokat gondoltak az olthatlan görög tűzzel.

A bessenyők Kazar vezérlete alatt az erősség segélyére jöttek, de ezekre ráütöttek a János gróf *) vezérlete alatt álló sopronyi csapatok, melyek aztán egymaguk úgy megverték a bessenyőket, hogy vezérük is alig menekült meg nehányad magával. A többi magyar vitéz csak a távolból nézte a viadalt, mint valami színi előadást.

A belgrádiak vitézül védték magukat, s főleg a görögök zsoldjában álló arabok olykor érzékeny hézagot képeztek a vivók soraiban. Néha egyes bajnokok szálltak alá a bástyákról, személyes viadalra szólítván fel a magyarok vitézeibeit. Bátor Opos egy alkalommal kettőt űzött vissza a vár kapujáig. Bors és György vitézek és a király parittyása Salamon, kinek utódai az Alapi Salamon családban még most is képviselvék, több merész tett által tüntették ki magukat.

De mindezeknél merészebb és az ostromlókra hasznosabb tettet vitt végbe egy Ilka nevű, előkelő származású szép magyar leány, kit nem rég a bessenyők fogtak el és szolgáltatattak át Nikétásnak zsákmány osztalékul.

Ilka bájainál fogva annyira megtetszett Nikétásnak, hogy ez kijelentette, miként nőül kívánja venni, de a hölgy ki már egy hón szeretett magyar levente, Bors Gyula, arája volt, oly határozottsággal és undorral utasítá vissza a görög parancsnok hódolatát, hogy ez felbőszülvén, Ilkát egy kútmélységű börtönbe záratá, melynek felső nyílása a palota egyik termében volt.

Az ostrom már két hónapnál tovább tartott és a vivók még nagyon

*) A Batthyányiak öse.

csekély előnyben voltak. Niketés egy nap felszólítá börtönéből a fogoly hölgyet, miután az említett terem ajtaját bezárta volna, hogy kitől sem háborgattassék-, remélvén, hogy a kemény fogságtól megtört leány hajlandóbb lesz vágyainak teljesítésére, de Ilka lelke még meg nem volt törve és Niketés kérelmét ép oly határozottan utasítá vissza mint fogságának első napjaiban.

Midőn így egymással beszélnének kívülről zaj hallatszik, mire egy űr kopogva jelenti, hogy a vár ostromoltatik. Niketés Ilkát ismét be akarja zárni, de ennek agyában egy eszme villant fel, melynek kiviteléhez azonnal megkezdé az előzményeket. Ugyanis nagy félelmet színlelve a sötét tömlöczbeni bezáratástól, engedékenyebbnek mutatá magát.

— Nem, nem! A boldogságos szűzre kérlek, ne kénytess azon borzasztó helyre visszatérnem. Eszemet veszttem, ha újra elzársz!

— Csak egy szavadba kerül, mondám: Szeress és nőm leszesz.

— Ha tudnám, hogy nem ámítasz, hogy igazán szeretsz? —

— Esküszöm, hogy a legnagyobb hévvel és hűséggel szeretlek! — kiáltott fel Niketés és elragadtatásában keblére szorítá a leányt, Ilka pedig, mintha csak e perczet leste volna, titkon kirántá a görög kardját, hátra szökik és bátran mondja: — No most tessék, ha kedved tartja!

— Hah, ravasz ármányos teremtés! — kiált fel dühösen Niketés, de látván a bátor elszántság tüzeit, mely a leány szemében villogott, látván merész elszánt állását, melyet elfoglalt, nem mert feléje közeledni, hanem segélyért kiabált. Ilka pedig tartván, hogy újra elfogatik, kardjával levágta az ajtó zárját és kiszökött. A parancsnok két szolgát küldött utána, de ezeket Ilka, egyet közülok megsebezvén, csakhamar megugrasztotta.

A magyarok azalatt a dunai kaput vítették, mit észrevevén Ilka a várat több helyen azon szövétnekekkel, melyet a keresésére küldött szolgák egyike elejtett, felgyújtotta. A vivók látván a tüzet, a várat minden oldalról megrohanták és a kettős ellenség látására megzavarodott görögöket, bolgárokat és arabokat kardra hányván, mire a nap fölkel a külső vár urai voltak.

A magyarok tömérdek kincset, nevezetesen arany, ezüst és drágakő ékszereket találtak a város pinczéiben, és a vezértől kezdve a szerény fűzsig mindenki bő zsákmányra tön szert.

Niketés, ki az öldöklők fegyverei elől kevesed magával a belső várba vonult, látván, hogy az erősséget nem képes a magyarok ellen megvédeni, kapuit kinyitattá, s nem a király, hanem Géza táborába ment, hódolatát bemutatni; oly előszeretettel viseltetett még az ellenség is a herczeg iránt, ki e bizalmat azzal igazolta, hogy a foglyokat szabadon bocsátá.

Ez volt a király és herczegek közti ujlag kitörendő meghasonlás egyik oka, mely Salamon részéről mindjárt azon eljárásban nyert kifejezést, hogy a hadi zsákmány osztásakor Géza és László csak egy részt, a királyi kegyencz, Vid pedig kettőt kapott.

Midőn pedig Dukás Mihály, görög császár értesülvén Géza nagy-

lelküségéről, követeket küldött hozzá, kik nevében köszönetet mondtak és koronával tisztelték meg, Salamon szívét a hirnév és hatalom féltékenysége végkép eltöltötte, mely indulatokat a gonosz jellemű Vid naponkint szított, mondván: — Két kard egy hüvelyben meg nem fér, s ti nem országolhatok ketten egy országban.

A király gyűlölte a hercegeket, mert országa harmadát birták és nagyobb népszerűségnek örvendhettek mint ő, de hősi szelleménél fogva nyílt csatát kívánt, Vid azonban biztosabbnak tartá a gyilkot a kardnál, és a királyi udvarhoz hívá meg a hercegeket.

De ezek a hízelgő meghívások daczára csel és ármányt sejtettek, s ha egyik el is ment a királyhoz, a másik hon maradt híveinél, kivont karddal örködvén a távolban fivére fölött.

Igy a három fivér nem soká élvezhette a békét, mert Salamon csak leste az alkalmat megbuktatásukra, és szándéka, bár mint ügyekezett azt palástolni, Béla fiai előtt nem maradhatott titok. A többszöri surlódások és ujolagi kiegyezkedéseknek csakis nyílt harcz lett a vége, és így 1074-ki február 26-án a szabolcsi térségen szemközt látjuk a király és Géza seregét. László nem volt hon, ő ugyanis egy hű barátja által a közelgő veszélyről értesülvén, sógorát, Otto morva herceget ment segélyre szólni.

A királynak harmincezer fegyverese volt, Gézának csak négyezer, ezeknek is három negyede áruló, Vidtől megvesztegetve.

Mindkét részről harczra termett nép állott, — mert, fájdalom, — magyar küzdött magyar ellen. Salamon seregében Bátor Opos, a magyar leventék virága élesztette a harcz tüzét, ő döntötte el a csata sorsát; ő, az egyeneslelkű, a bátor jellemű férfiú az árulás jelét sem akarta elérteni, midőn Petrud, Zornuk és Bikás három zászlóalj várkatonasággal Salamonhoz általtértek; a helyett, hogy Géza maroknyi seregét üldözőbe vette volna, az árulóknak esett és azokat embereik egy részével levágta; csata végén ökle úgy meg volt merevedve az öldökléstől, hogy kardját nem birta elbocsátani.

Géza, seregének maradványival Tokajnál kelt át a Tiszán, és Vác felé fordult, hogy Lászlóval egyesülhessen, ki Ottóval, továbbá Trencsén, Nyitra, Bars és Nógrád megye nemességével rövidre oda érkezett.

Salamon értesülvén László megérkeztéről és hadi erejéről, megdöbbsent, mit látván Vid — Ne félj — ugymond — parasztoktól és szolgáktól, kiknek a hercegek kevés hasznukat veendik. A segédül jött morvák pedig oly csekély számuak, hogy azokat egymaga a bácsi zászlóalj kardélre hányhatja.

Hallván ezt Erneyei, könyekre fakadt, mire a király élesen jegyzé meg: — Erneyei gróf úgy látszik a hercegek híve, nem pedig a királyé!

— Csalódom uram, — válaszolá a hű tanácsos — de én nem óhajtom, hogy testvéreiddel harczolj, irtózom azon gondolattól, hogy ismét magyar öljön magyar vitézt, fiát az atya, atyját a fiu.

Salamon azonban nem hallgatott a jó tanácsra, elutasítá magától a békés kiegyenlítés eszméjét és Vid nézetéhez állott. Azonnal jelt adott az indulásra és röviddel utóbb a Rákoson emelt zászlót a király serege.

A hercegek Mogyoródig mentek Salamon elé és a dombok megett Czinkota és Vörösegyháza közt állapodtak meg; hátukban a Duna volt, mert visszavonulni nem akartak; győzni jöttek ők, vagy elveszni!

Az ütközet napjának reggelén a vidékre sűrű köd ereszkedett, melynek szétoszlásakor Erneyei, László táborára mutatva, így szóla a királynak: — Azon férfiak ott, kik hátukat a Dunának vetették, aligha készülnek futásra.

Utolsó intése csatazajban enyészett el.

Vid vágatva rontott le a jobb szárnyra, a Dunába vélvén azt szoríthatni, de Otto szívós és makacs morváira akadtt, kik a Duna vizét tél végén még nagyon hidegnek tarthatták, miért is mint földbe vert dárdák fogák fel a rohamot anélkül, hogy ingadoztak volna. Vid serege hátrálni kezdett, ő maga átszúrt szívvél és ketté hasított koponyával fordult le lováról; az ősz Erneyei egy percze visszaállította a rendet, de a másikban ő is halva hevert a csatamezőn.

Kétségbeesve rontott e közben a király Géza dandárai felé. De a két testvér az ütközet alatt helyet és lobogót cserélt. László, öcscsét féltvén, annak zászlóit vette át, és a rohanó Salamon a szelid Géza helyett a rettegett Lászlót látá maga előtt, ki imigy rivalt reá: — Jó hogy utamba jöttél, most védelmezd koronádat és életedet! — Salamon, mintha az ég boszuló pallosát pillantotta volna maga előtt, megrémülve fordította meg ménét, mert ismerte László karját és bárdjának élet, ő csak Gézát kereste, ennek szívébe szerette volna dőlni a gyilkos aczélt.

Reggeltől estig tartott az ütközet. A leszálló nap sugarai a vérmezőn törtek meg. Markvard karántföldi herceg, ki Salamont tetemes sereggel segíté, fogságba esett. A király egy-két hű kíséreljével keresztül vágta magát, talán mert nem akadtt magyar, ki karját reá emelte volna.

László szemlét tartván a holtak felett, Ernyeire akadtt, kinek teteménél leszállván lováról, s kezébe fogván dermedt jobbját, e szavakra fakadt: — Erneyei, hű békebarát! testvérem halálát nem fájlalhatnám jobban, mint a tiedet, mert szived, tanácsod, mindig békét leheltek. — S aztán parancsot adott, hogy tisztességesen eltakaríttassék.

Utóbb Vid hullájára akadván, szomoruan mondá: — Ellenségünk valál mindig, de azért mégis sajnállak. Élnél bár, hogy megjavulhatnál, s köztünk és a király közt békét eszközölhetnél. Nagy ravágyó szived, mely birtokunk után vágyódott, dárdával van átszurva, s fejedet, melyben mindig ármányokat szóttél, ketté hasítá a kard. Temessétek el őt is — tevő hozzá, és nehéz szívvél lovagolt tovább.

Géza harczosai azonban, kiknek az utolsó szerencsétlen hadviselés még élénk emlékükbén volt, gyilkot mártottak szívébe és port hánytak szemébe, mondván: — Nesze neked, szemeid sohasem tudtak jól lakni kincsesel és fénynyel, most jól lakhatnak porral! — és átkok közt fektették a dicstelen sírba.

X.

Az elátkozott fiu.

A csatamezőről megfutamodott király és vele Bátor Opos, Visegrád irányában Szigetfőnél átkelt a Dunán, s az osztrák határszélnek tartott, hol Pozsony és Mozsony városok, melyek erősítéséről eleve gondoskodott, szolgáltak neki és párthiveinek egy ideig menhelyül.

A hercegek nem üldözték őt, de annál keményebben üldözik édes anyja szemrehányásai, ki őt szemtől szembe megátkozá a polgárháboruban kiontott véréért.

Egy nap ugyanis ismét békés kiegyenlítésre szólítá fel trónvesztett fiát, midőn ez megfélekedkezvén kihez szól, következő szavakra fakadt:

— Hiában beszélsz nekem, Vid szelleme helyesli terveimet. Maradj itt, mi gondom veled, hódolj meg gyáván ellenségeimnek, én Henrikhez megyek és megmutatom, hogy vissza fogom nyerni elvesztett koronámat. S ha ez megtörténik, téged is, ki elleneim mellett szót emelsz, velük együtt országomból kiűzlek.

Erre ki akart a teremből rohanni; anyja eléje lépett, hogy utját állja, mire a király, kinek egy országon kelle uralkodnia, nem tudott önmagán uralkodni, és szenvedélye által annyira elragadtaték, hogy megfélekedkezvén Isten negyedik parancsáról, szülője ellen emelte fel jobbját és arczul akarta ütni.

Neje, Zsófia, ki közelben állott, hirtelen oda ugrott és karjával fogta fel a csapást, imigy gátolván meg az undok tett végrehajtását, az agg, ősz haju királyné pedig ájultan rogyott össze, mely alkalmat fölhasználván Salamon, a teremből kisietett.

Az elkeseredett anya szemeit felnyitván, megátkozá gonosz gyermekét, s az anyáátok még a korona alatt is megtalálta elvetemedett fiát. Elhagyta őt ez időtől fogva Isten és ember, még tulajdon neje és leghivebb barátja is. Zsófia megveté és elhagyá elbukott férjét, mintha az átok és szerencsétlenség a szeretet alól is föloldotta volna. Elhagyta őt rövid idő múlva Bátor Opos, ki mindedig hű barátja és kísérelője volt, mert elborzadt, midőn látta mire vetemedett a gonosz.

Az ország főbbjei most arra akarták Gézárt birni, hogy magát megkoronáztatván, az ország kétes állapotának mihamarább véget vessen, de a szerény férfit nem tudta magát elhatározni, hogy a törvényes királyi jogaitól megfossa, és előlegesen csak a királyság gondjaiban, és kötelességeiben járt el, fényét és címét még távol tartá magától.

Salamon azalatt Némethonban keresett segílyt, és az 1074-ik év nyár végén csakugyan meg is érkezett IV. Henrikkel Magyarországbán. De a német sereg csak a Vágig hozta őt, mert a hercegek atyjuk példáját követve, utjukból minden eleséget eltakaritván és az egész vidéket pusztán hagyván, lépésről lépésre vonultak vissza az ellenség elől, minek

következtében éhség és betegség miatt kénytelen volt Henrik rövid idő múlva seregének maradványait ismét kivezetni az országból; testvérét Zsófiát is magával vitte, ki ezentul férjétől távol Németországban tartózkodott.

Salamont most örökre száműzte a nemzet, minthogy ellenséget hozott az országra, és 1075-ik év husvét tünnepeinek alkalmával Géza fejére tette a koronát.

A szelid és szerény Géza, ki sohsem óhajtotta volt e terhes ékszer, Szegszárdon, borzasztóan kimult atyja sírjánál letette azt fejről, és Salamont újra megkinálta békével és koronával.

De Salamonnak harcz kellett és korona; nem a testvérek békés jobbjá, hanem azok feje, miért is büszkén utasítá vissza a nagylelkű ajánlatot.

Géza ezután nemsokára megholt és kivánsága szerint az általa alapított váczai egyház sirboltjában temetteték el. Synadene hitvesétől, Nicephorus Botaniates keleti császár nővéreinek leányától, három gyermeke maradt: Kálmán, Álmos és Zsófia.

XI.

A nemzet legkedvesebb királya.

Midőn László az 1077-ik év elején az ország ügyeinek élére állott, nagy volt az összes magyar birodalom népeinek öröme, mert oly fejedelmet láttak a királyi széken, ki a nemzet közkivánságára foglalt rajta helyt, benne öszpontosultak a népek legfényesebb reményei, melyek egytől egyig teljesültek is.

Oly fejedelem, ki ellenségeit mindig legyőzte, s azoknak mindig megbocsátott, — ki igazságtalan csatát soha nem kezdett, — kinek trónja előtt császárok és királyok állottak mint peres felek, s ki igazságos volt ítéleteiben császárok, királyok és koldusok iránt személy különbség nélkül, — kinél az üldözött mindig talált pártolásra, s kinek minden léptét csodás biztosság kísérte, — oly fejedelem kell, hogy imádott tünemény legyen nemzete előtt.

És a magyar nemzet máig is megtartá emlékül fenmaradt tetteit, szavait és azon ős aranyfényt, mit csak a nemesség, lélekfőnség és igazságosság kölcsönözhet egy fejedelemnek.

Mindez világosan láttatá és sejteté Salamonnal, hogy királya van a nemzetnek. A boldogtalan tehát színre lemondott követeléseiről, s László, kit nem lehetett rábírni, hogy országának harmadát hercegi joggal kezébe adta volna, saját udvaránál fényes állást biztosított neki.

De Salamont a nagyravágyás nem hagyta sokáig pihenni, orgyilkosokat fogadott László ellen, azok elárulták, és ő mint fogoly,

Visegrád várának egyik tornyába záratott. A torony romjait most is láthatni.

Fogsága azonban nem tartott sokáig, mert következő évben, 1083-ban, midőn István király tetemei negyvenöt évi nyugalom után sírjából felvétettek, és a magyarok első királya szentnek nyilvánították, a püspökök és a pápai követ kérelmére László szívesen megengedé, hogy a királyi fogoly szabadságát visszanyervén, e nemzeti ünnepélyen részt vehessen.

Salamon, miután mint király nem maradhatott Magyarországon, elment Regensburgba sógorához, kitől még mindig remélte a segílyt, de nem tartózkodott itt sokáig, mert csakhamar tapasztalta, hogy koronájával Zsófia szívét is elveszté, a császárnak pedig terhére esik.

E csalódás sem volt képes kiirtani belőle a vágyat a korona után, miért is a Moldvában tartózkodó kunokhoz vette magát, ugyanazokhoz, kiken tizenkét év előtt Dobokánál fényes győzelmet nyert.

Kutesk kun fejedelemnek azon ígéretet tette, hogy házasságra lép leányával, a szép Lenkével, és Erdélyt a kunoknak adja, ha ezek királyi székét számára visszafoglalják.

Kutesk betört az országba, de László által Munkács táján csufosan megveretett. A nyugtalan Salamon most a görög félszigetre vette magát és a Macedonia szélein tanyázó bessenyőkkel szövetkezett, kiknek rabló csoportjai épen a keleti birodalmat háborgatták.

Ezekben méltó társakra akadt és 1087-ben egész Chariopolisig hatolt, de Maurocatalo görög vezér Kule vidékén a kalandoroknak utjokat állá és egy véres ütközetben részint leölé, részint a közelfekvő ingoványba ugrasztá. Czelgu, a bessenyők fejedelme a csatában veszett el. Salamon néhány társával egy ellagyott vár romjaiba vette magát, míg üldözői ott is ráakadtak, kiken keresztül azután vad viadal között tört megának utat.

Soká barangolt ő még azután ismeretlen tájakon, míg végre Isztriának déli csucsára, egy Pola vidékén elterülő erdőségbe ért. A sors úgy akarta, hogy léptei egy remetelakhoz vezéreltessenek, melynek ősz lakóját ép akkor temette el néhány jámbor halász.

— Kit temettek? — kérdé a koronavesztett.

— A remetét, ki ott ama barlangban lakott — volt a válasz. — Sok év óta élt itt a jámbor, mint az áhitat és vezeklés példányképe. Mondják, hogy egykor nagy bünös volt, ki folytonos és véres villongásban élt rokonival, no de később magába szállt és jámbor élete által iparkodott a mennyei atyával kiengesztelődni.

Valami fájdalmas, borongós érzés szállta meg e szavak hallatára Salamon keblét, s mintegy magasabb kéz által vezéreltetve ment fel a barlanghoz, melynek durva fészülete előtt térdre esett, hogy — a mit már nagyon, nagyon rég nem tett — buzgó imában emelje fel szívét az urhoz.

Az ég malasztja esodásan hatott lelkére és valódi töredelmességtől áthatva, fogadást tön, hogy boszujáról és a világról végkép lemondván, buzgó ima és vezeklés közt töltendi e vadonban életét.

Ezentul a körül lakó nép Salamont, a jámbor remetét jött látogatni, ki egy leszúrt kard keresztje előtt szokott buzgón imádkozni, s ki látogatóit, Istent, hazát és testvért szeretni oktatá.

Egykor vágy támadt benne viszontláthatni hazáját, mely ellen egy koron annyit vétett: felkerekedett tehát és egy időre bucsút vett azon vidéktől, hol lelke nyugalmit visszanyerte. Remete köntösben, egy vándorbottal kezében gyalogolta keresztül azon országot, melynek egykor királya volt, s hol fény és hatalomtól környezve fejezhette be volna életét, ha le nem lép a jámborság ösvényéről.

Fehérvárra ment és oda térdelt a templomhideg márványára a koldusok közé, megalázott fővel, megöszült hajjal, ugyanazon templomban, hol huszonnégy év előtt másodizben koronáztatott meg. Láttá az ünnepezt királyt, a magyarok szemefényét, a nemzet szentét, Lászlót; dicsőségének fényétől környezve. A remete oda hajolt alamizsnát nyújtó kezéhez és azt forrón megcsókolá.

A király egy meleg könyűt érzett kezén. rátekint a koldusra és a durva szörköntös daczára ráismer királyi rokonára, de ez hirtelen eltűnt, s László többé fel nem lelheté.

A jámbor pólaiak még századok után zarándokoltak egy megholt szent csodatevő sírjához, ki környékükön élt valaha. Azon sír alatt pedig Salamon király hamvai nyugosznak, kire azután engesztelődve emlékezett mindenki, csak saját felesége nem gondolt többé reá, nem is várta volt be halálának hírét. hanem még 1088-ban lépett Vladiszláv lengyel herczeggel új házasságra.

Miután Zvonimir horvát fejedelem, Ilona, László hugának férje, 1076-ban utód nélkül halálozott meg és Horvátország egy sereg pártoskodó színhelyévé lön, a fejedelem özvegye a magyar király segédét és közbenjárását kérte ki több horvát főúrral egyetemben.

A magyar sereg 1091-ben kelt át a Dráván és meghódítván Croatiát, László azt közigazgatási czélokból az anyaország mintájára vármegyékre osztá és ugyanazon szabadalmakban részesíté, milyekkel a magyar megyék birtak; továbbá Zágrábban püspökséget alapított, hogy a vallási tekintetben még jócskán hátramaradt nép a hitnek és polgárisodásnak mihamarább megnyerettessék; a tartomány kormányzójává Almos, Géza fia nevezett ki.

A kunok és bessenyők 1092-ben ismét Erdélyre törtek, onnan pedig Bihar és Szabolcsra vetvén magukat, szokásuk szerint dúltak, pusztítottak, raboltak.

László Temes vizénél találkozott a hivatlan vendégekkel és mielőtt Kopulcs kunjait csatarendbe állithatta volna, a magyar király kezébe fogván a veres zászlót, — mely csak imént vezette győzelemről, győzelemre híveit, s melyet most is mint mindig a legnagyobb lelkesedéssel követtek, a rablók közé rohant, kiknek legbátrabbjai Kopulcsal együtt halva maradtak a csatamezőn; kevesen menekültek meg zsákmány nélkül, mert nagyobb részt fogságba kerülvén a keresztény vallást felvették és mint rokonok ugyanazon jogokkal ruháztattak fel, minőkkel a magyarok birtak.

Megértvén a Moldvában hátramaradt kunok társaik megveretését, követeket küldtek Lászlóhoz, kik visszatartott feleik szabadon bocsáttatását kieszközöljék, s e kivánság megtagadásának estében, kijelöljék a napot, melyen végveszély érendi a magyar királyt és országát.

László mosolyogva hallgatá ki a követeket és az ugynevezett végveszély napján a kunok elé indult, kikkel az Alduna partjain egy szombati napon csakugyan találkozott is.

A magyarok két oldalról támadván meg a kunokat, győzelmesen nyomultak előre, László pedig Ákost a kun fejedelmet keresé a csata tömegeiben, hogy vele megvívhasson.

Rá is akadt és Ákos dühösen emelte fel kardját a király ellen, de fegyvere László szekerczéjén tört ketté. A nagylelkű király időt engedett neki míg buzogányához kaphatott, mire a küzdelem folytatódék. Hosszan és rémesen küzdött egymással a két ellenséges fejedelem, valamint az élet és halál, az erény és a bűn, míg végre László baljával megkapván a kun védő paizsát, szekerczéjével oly hatalmas csapást mért fejére, hogy az azonnal halva fordult le lováról.

Vad futásnak indult most az ellenség, a kik pedig fogságra kerültek, azok társaikhoz hason módon felvevén Krisztus üdvözítő hitét, az ország legtermékenyebb részein letelepítették.

Ezen hadjárat után történt, hogy László felmenvén a Tisza balpartján Szabolcsig, országának valamennyi püspökeivel és apataival, úgy minden főemberével, az összes nép jelenlétében törvényeket hozott a nemzetnek, rzigoru törvényeket, melyek mint szent buzgalmáról, mind bölcs belátásáról tesznek tanuságot.

Ez időben nagy eszme kapta meg egész Európát és nagy mozgalomba helyezé az összes keresztény világot, azon gondolat: Palästínát, a szent földet a hitetlenek keziből kiragadni. Már VII. Gergely foglalkodott ezen gondolattal, de pápaságának, folytonos küzdelmei ez eszme kivételét háttérbe szorították. A byzancziak most 1095-ben felhívták Europa valamennyi fejedelmét, fel Lászlót, kinek leánya Piroska, görög névvel Irén, császáruk fiának Joannes Comnenusnak volt neje: kelnének közös hadviselésre a szeldzsuki törökök vagy szaraczénusok ellen, kik nemcsak Damaszkust és Jeruzsálemet bírták a keresztény név gyalázatára, hanem már a Pontust is fenyegették Konstantinápoly nem csekély veszedelmére.

Amiens-i Péter, ki két évvel előbb volt Palästínában, zarándoklatából visszatérvén egyenesen második Orbán pápához sietett, s átnyujtván neki a jeruzsálemi partriarka panaszait, egyszersmind kijelenté, hogy hivatva érzi magát a szent föld megszabadítására, csak kapjon engedélyt a népek felszólítására; mit megnyervén, azonnal bejárta Olasz és Franciaországot és lelkes szónoklatával annyira hatott a kedélyekre, hogy számtalanul készek voltak a keresztet felvenni és fegyvert fogni a szent ügy mellett, miért is Piacenzában egyházi zsinat tartatván a pogányok elleni hadviselés egyhangulag elhatározottat.

A nagy és általános mozgalom, mely akkor Európát megkapta közel két századig tartott, mely idő alatt Francia, Angol, Német, Magyar,

Olaszthon és egyéb tartományok, roppant mennyiségű kereszties vitézt indítának Ázsiába, úgy hogy a keresztiesek számát az egész hadviselés folyama alatt közel hét milliora lehet becsülni.

Francia és Angolhon készek voltak a háboru nyombani megnyitáshoz és Lászlót a magyarok királyát fényes követség által hívták fel, válnék a sereg vezérévé.

A magyar kiraly elfogadta a megtisztelő fölhívást, mely mind lelke fönségét mind fegyverei dicsőségét méltán megilleté, e czélból tehát rokonait és szövetségeseit úgy szintén önként ajánlkozó alattvalóit maga köré gyűjtván, készült a szent háboruhoz.

De a végzet máskép akarta.

Nem a megváltó sírját, hanem azon dicső helyet, hová sírjából fölszállott, kellett csakhamar meglátogatnia, mert még 1095 ben julius hó 29-kén vetett véget életének a kérlelhetlen halál, népének legnagyobb fájdalmára, mely őt három évig gyászolta.

— Holt testét Nagy - Váradra vitték és sírboltjához még századok mulva is szent tisztelettel közeledett a magyar.

A birák ide hozták a vádlottat, hogy állítását esküvel erősítené; s a hagyomány szól istenitéletekről, melyek a hamisvallón, a hazugon tapasztaltattak.

A magyar földmivelő, még most is szeret beszélni a hatalmas királyról. kinek feje legszálásabb vitézei közül kimagaslott, s kinek paripája mély nyomokat hagyott a kősziklákön, midőn hegyen völgyön az ellenség után vágatott.

XII.

Kálmán és Almos.

Kálmán, Géza fia, ifjuságban papi pályára készülvén, az egyház tanulmányiban ép úgy tünt ki, mint a világi ügyek vezetésében; csak László uralkodásának végéveiben hivatván az udvarhoz, az ország közmegegyezésével utódává választaték.

A magyarok „könyves Kálmánnak“ nevezték, de nem dicséretképen, mert a magyaroknak még akkor nagy ellenszenve volt a könyvek iránt.

Pedig ő, ámbár ifjuságában csupán tudományokkal foglalkozott, a kardot is úgy tudta forgatni mint a könyvet, s mig szelleme üdvhozó törvényeket teremte az országnak, addig erős karja tartományokkal szaporítá birodalmát.

Mindjárt uralkodása elején nagy szerencsével harczolt a föllázadt horvátok s az apuliai normannok ellen, minek következtében a magyar királyi czimhez horvát és dalmát országot is csatolá.

A kereszties hadak, melyek vezérletével ő is megkínáltatott, mit azonban el nem fogadott, 1096-ban mutatkoztak először Magyarország

határain. Az első csapat, mely nagyjából francziákból állott, s melynek vezére Walther, szabad átmenetet kért Kálmántól, baj nélkül ért Zimonyig, hol bolgár földre lépett; csupán tizenhatan, kik hátramaradván, a városban garázdálkodtak, kicsapongásaik miatt fegyvereiktől fosztattak meg és meztelenül küldettek a véghely grófja, Gúz által Walther után, ki azonban e sérelmet nem boszulta meg.

Ezeket nyomban követé egy második had, negyvenezer harcos, számtalan kísérettel, magától remete Pétertől vezéreltetve.

E csapat is ígérete szerint békén vonult keresztül az országon Zimonyig, itt azonban megszemlélvén a Walther seregének rablítóleszedett, és Gúz rendelete folytán a vár kapuja felé kiaggatott fegyvereket, düh és boszuvágytól ingerelve Zimonymak rontott, a várost ostrommal bevév, a lakosokat legyilkolá, de csakhamar Kálmán közeledtének hírére Bolgárországba sietett, hol hasonló balfogások miatt huszezer embert és kétezer szekeret vesztett.

Gottschalk azalatt tizenötezer embert gyűjtött a Rajna partján, Walther és Péter után indult, de pusztításait már Magyarország nyugati határain kezdte. A rablók és tolvajok Győr vidékén már gyilkosokká váltak és egy magyar ifjat a nép láttára karóra huztak, egyszóval egészen Palaestinában érezték magukat.

Már ezek ellen fegyvert ragadott Kálmán, és elérvén őket, annyira megverte, hogy csak háromezer ember menekült közülök vissza Németországba.

Egy Folkmár nevű kalandor, ki tizenkétezer emberrel indult volt meg, s ki utjában a prágai zsidókat erőszakkal megkereszteltette vagy legyilkoltatta, hasonló sorsban részesült.

Alig verte szét Kálmán e gyűlevész csoportot, midőn Emiko, egy rajnamelléki gróf, tizenhétezer gyalog és háromezer lovagnak élén a magyar határszélen jelent meg. Már ezeknek Kálmán egyenesen megtagadta az átvonulást, miért is Gyula nádort figyelő hadtesttel küldé eléjük, tudtukra adván tilalmát.

De a keresztések nagy elszántsággal csaptak a magyarokra, Gyulát megölték, és Mosonyig utat törtek maguknak.

Kálmán az erősségben volt és a keresztések ostromhoz fogtak, de a magyar király egy nap reggelén kinyitvatván a vár kapuit, egész hadával oly rögtön és oly váratlanul rohant a keresztések közé, hogy Emiko és népe, mintha gyilkos kórság esett volna közéljük, leirhatlan rémtülésben futottak meg.

A magyar fejedelem eljárásának híre folytán, a keresztések ezentul nem a Duna mentében, hanem Olaszhon kikitőiből a Földközi tengeren vagy a dalmát városokon keresztül indultak Byzancz és Ptolomais felé. Csak Bouillon Gottfried a keresztés vezérek legjelesbike, korának legdicsőbb férfja, ki összes vagyonát áldozá fel a szent ügynek, s kit a legtisztább lelkesedés birt reá, hogy Európa nyugati részét, számos vitézetteinek színhelyét maga megett hagyván, a jeruzsálemi királyság alapítójává legyen, — Csak Bouillon szándékozott utját Magyarországon keresztül venni seregével.

Ez oknál fogva 1096. szeptember 20-án Bruckból diszes követséget küldött Kálmánhoz, ki az idegen lovagokat pannonhegyi palotájában fogadá és nyolcz napi vendégeskedés után Gottfriedhez azon izenettel bocsátá vissza, hogy a vezérrel Sopronyban kíván találkozni. Gottfried háromszáz embert vevén maga mellé, Sopronyig lovagolt és Kálmán őt a vár hidján fogadá. A két fejedelmi férfit találkozása szives volt és a kölcsönös őszinteség miatt tökéletesen megnyugtató.

Gottfried Kálmán kívánatára a sereg vezérletét ideiglenesen Balduin testvérére bizta és tizenkettel magával Pannonhegyére kísérte a magyar királyt, vele és tanácsosival megállapítandó a módot, mikép és mily feltételek alatt vonuljon át serege az országon.

Kálmán Balduint kívánta kezesül, de ez az előbbi keresztések sorát tudván és a magyar királyt álnok és hitszegőnek tartván, vonakodott kezesül menni, s csak Gottfried nyilatkozatára, hogy tehát maga megy tuszul, költözött Balduin családjával együtt a magyar táborba.

Gottfried halálos büntetéssel fenyegette mindazokat, kik az országban rablást, erőszakot vagy bármely rendetlenséget elkövetnek, s másrésztől biztosítá seregét, miszerint a magyar király ígéretét bírja, hogy mindenütt bő eleséget fognak találni jutányos áron, hogy lestől és erőszakoskodástól nem kell tartaniok.

Ily módon baj nélkül haladt a hetvenezer gyalog és tizezer lovas-ságból álló sereg Dárdáig, hol átkelvén a Dráván, Zimonynak vette útját.

Itt Kálmán találkozott velök. — ki különben válogatott vitézkekkel mindig közelükben volt, — s visszaadván a kezeseket, a sereg főbijeit pedig dúsan megajándékozván. barátságban vált el Gottfriedtől.

Míg Kálmán a keresztések mozgalmait kísérte, Horvátországban egy Péter nevű zsupán pártot ütött Almos ellen, ez pedig hanyagul védvén a magyar korona jogait, Kálmán főnhatóságát kockáztatta. Kálmán Horvátországba sietett fegyvereseivel, Pétert megtámadta és párthiveit szétverte, azután egész a tengeremlékig vitte diadalmas seregeit; Velenczével szövetségre lépett és a dalmát városokat, melyek normann felsőbbség alatt állottak, felszabadította, de később Velence hűtlenségét tapasztalván, a normannokkal szövetekezett és Roger siciliai gróf leányát Busillát hitvesül kérte.

Harduin győri püspök és Tamás gróf mentek a királyi ara elé, ki háromszáz fegyveres kíséretében érkezett Biográdba. Vinkur gróf a magyar tengeremlék kormányzója 1097. május havában, öt ezer vitézzel kísérte Magyarországra a királyhoz, ki számos hirnökkel járatta be birodalmát, hogy a népet lakodalma meghívja. E meghívás következtében annyian gyűltek egybe, hogy nem volt az országban város, mely őket befogadhassa, miért is szabad ég alatt folyt le az ünnepély.

Busilla hiven és gyöngéden szereté a királyt, mi azt hagyja gyanítani, hogy talán még sem volt oly rút külsejű, minőnek a történészek írják. Nemsokára meghalt a nemes és szép királyné, két árvát hagyva maga után, Istvánt és Lászlót.

Kálmán ezeknek új anyát akart adni, és Szvatopolk orosz herozeg

leányát, Predzlavát, kit egykori hadjáratában látott, elvette nőül. De Predzlava nem volt már most azon ártatlan szende lányka, minőnek őt Kálmán ifju korában atyja udvarában látta. A szenvedélyes hölgy rég szeretett egy ifjut, ki őt Magyarországra is követte és a magyar király már az első hónapokban megtudá, hogy neje hűtelen.

Hallatlan bűn volt ez akkor Magyarországon és kivált a királyi trónon.

A nemzetgyűlés halálra ítélte a királynét, férje csak megvetésre: visszaküldte őt apjához.

Kálmán, mióta első ízben egy pillanatot vetett a tengerre, haláláig azon volt, hogy a magyar birodalmat az Ádriáig terjesztvén, népének a világkereskedelemhez és a polgárisodásnak utat nyisson, azért is midőn 1102-ben Horvátországban újra lázadás tört ki, ezt elfojtván, haladék és ellenállás nélkül Spalató, Traw és Zára dalmát városokat is elfoglalá; ezekkel azonban nem bánt mint hóditó, hanem elhalmozta őket szabadalmakkal, kiváltságokkal, adómentességgel és a trónról eredhető minden kegyosztással. Azután Biográdba indult, s miután Álmosnak, kiben a nagyszerű szerzemény kormányzatára képességet sem nem látott, sem nem láthatott, a királyi rokonok szokásos herczegségét adta volna, magát Horvát és Dalmátország királyának koronáztatta meg.

Mondjunk hálát a nagy fejedelemnek, ki annyit szerzett a nemzetnek, mennyit utódai nem voltak képesek megtartani.

És azon király, kinek mindenki hálával tartozott, találkozik leg több hálátlansággal.

Öcse Almos hatszor lázadt fel ellene, hogy koronájától megfossa.

A királynak minden szomszédját, minden ellenét az országra hozá, csupán nagyravágyásból és mert önmagát méltóbbnak tartá a korona viselésére.

Először is ötödik Henrik német császárt hívta segélyül, de ez, ki saját tronján is ingadozott, előlegesen csak színlést és folytonos ármánykodást tanácsolt neki, mig jobb alkalom mutatkozik. Álmos azonban türelmetlen levén, benn az országban gyűjté maga körül az elégtületleneket és magyar hadsereggel indult királyi bátyja ellen.

A két sereg a Tisza partjain találkozik és miután egyik fél sem akart támadni a vezérek egy szigeten gyűltek össze köztanácskozásra.

Almos nejével Ingelburg svédkirálylánnyal, hiveitől Both Uros, Vacha és Tarnocztól követve még Kálmán előtt lépett a szigetre. Vérmes reményeket táplálhatott kebele, mert következő szavakban fakadt ki:

— Hazám vitézei, kedvelt hiveim, nézzétek mily dicsőn kél amott a nap az égnek boltozatján, aranynyal és biborral festve mindent a mit szeminkkel láthatunk. A nap bizony nem hasonlít Kálmánra a méltatlan királyra, kinek kezébe könyv való, nem pedig jogar és kard, fejére püspök süveg, nem pedig korona; ez büszke fejemre termett, amaz harczos

markomba. A nap az én jelem, a nap nekem ragyog és a mai koránnyal számotokra is boldogabb kor virad. A trónhoz ti fogtok legközelebb állani, első urak lesztek Magyarországon, s te kedves hitvesem, bánatom és örömem hí kísérője, királyné leszel trónomon, koronám legbecsesb ékköve. Mily dicső nap!

— Szivem azzal ijeszt, hogy gyásnap lesz, — felelé Ingelburg; — te bibort látsz az égen, én csak szégyenpirt vagy vért.

— Ugy rosszul látsz angyalom, — jegyzé meg Álmos, — mert világos, hogy győznöm kell; nézd vitéz harczosimat a nemzet hőseitől vézélve; velem vannak a magyarok legbátrabbjai, hadrontó férfiak, főurak, velem van mindenki

— Csak Isten nincs veled, — egészíté ki szelid neje.

Álmos feleletre készült, de e perczen kúrtszó hangzék és a tulsó parton a király jelent meg János nádorral és két apróddal.

— Ime a király! — mond Both.

— Én csak a bitorlót látom, — jegyzé meg Álmos. A főurak meghajtották magukat, szintugy a hercegné. csak Álmos tekintett oldalt.

— Hoztatok-e tolmácsot magatokkal? — kérdé Bothot a király.

— Miért a tolmács.

— Hogy egymást megérthesük, — felelé Kálmán; — Ugy tudom hogy ha két ellenség találkozik tanácskozás végett, tolmácsot visz magával hogy egymást megérthesse, miután az ellenség más nyelven szól.

— De hisz mi mindnyájan magyarok vagyunk, — mond Both megütözve.

— Nem igaz, — tagadá Kálmán, — ti ellenségek vagytok, mert a magyar nemzetnek én vagyok feje és népemnek soha sem vétettem. Ime itt az ország nádora, az én biróm, te pedig ellenségemé. Tartsatok tanácsot, mondjátok el vétkeimet, tartsatok ítéletet, én alávetem magamat.

Erre a nádor nagy ékesszólással elmondá, mily átkos a testvérgyűlölet, a testvérharc; kérdé, hogy a magyar, kit az ellenség meg nem győzhetett, önmagát pusztítsa-e; hogy minek fogyassza, minek üldözze egymást a nemzet, melynek nincs barátja, melyet rokonnép be nem fogad, mely ujjá nem születhetik. . . . Két tábor áll egymással szemközt — folytatá, — mindkettő magyar és rokon, az egyik parton a báty, a másikon az öcs, a csata tömkelegében apa fiuval, testvér testvérrel is találkozhat mint ellenség. Mily ármányos lélek adta kezünkbe a kardot, hogy a békét ujlag felkavarván egymást gyilkoljuk?!

— Régóta ismerjük egymást — felele Both — sokszor voltunk együtt a csata mezőn és elég vért ontottunk, gyávasággal senki sem vándolhat bennünket, de mágyar vért ontani én sem szeretek, s ha csak lehet jó szóval oldom meg a civakodást.

Álmos, ki már égett a vágtyól vitézeit csatára vezethetni türelmetlenül lépett most az értekező felek közé, indulatosan mondván:

— Én a magyart szeretem és dicsőségét kívánom, ép azért akarom e disztelen, e rút alaktól megszabadítani, mely törpévé, mely dicstelenné teszi. Legyek csak király, oly hatalmasá, oly dicsővé teszem a magyart,

minő még nemzet nem volt e földön. Vaskaromnak hősi erejével alávetem ellenségeit és félelmesé teszem Europa népei előtt. Azért hadd menjen ő a zárda falai közé, forgassa ott a könyveket és hallgassa meg csendes gyávaságában a hozzá szárnyaló öröm híreket...

— Elég! — vágott közbe Kálmán nemes haraggal. — Elneveztél rútnak, silánynak, nem szóltam, eldicsérted önmagadat, hallgattam; de nem tűrhetem, hogy gyávának nevezted a hős magyar nemzet fejét, ha ezt tűrném, gyalázatodra érdemes volnék. Elég volt a beszéd, máregyezkedésről én sem akarok hallani, folyjon vér — de nem ezrek vére kettőnk miatt, kik a czivakodásnak egyedüli okai vagyunk, hanem csupán saját vérünk. Ime én a törpe, a silány lábaid elé dobom neked, a hősnek, a daliának kesztyűmet és párbajra hivlak fel, melyben Isten leend bíránk. A kire ő itélend halált. feledve legyen és boszúlatlan. ki élve marad lépjen a trónra, de átkozott legyen az, ki véremen vagy véreden kívül csak egy csep honfivért ont.

— Uram! — mond Both Álmoshoz — ez férfias, ez derék ajánlat.

— Ez derék! Ez jól van így! — hangzék minden oldalról.

— Királyhoz illő ajánlat, ismétlé Bóth. — Vivjon egymással a két vezér, a két vetélytárs, így legalább sok honfi élete meg leend kímélve.

Kálmán most kivonta kardját és bal kezébe fogván azt, mondá! — Öcsém, most ketten álunk a trón előtt, vivjad ki magadnak, ha úgy tetszik.

Almos ki szinte kivonta már kardját, gondolatokba merülve hajlitgatá annak földre szegzett végét. míg Tarnócz kérdé, hogy miről gondolkozik.

— Az a bal kéz, úgy hallottam mindig, gonosz kéz, — felele Álmos.

— Csak nem félsz Kálmán kezétől? — kérdi Uros.

— De igen, meg szemétől; van szemében valami igéző, valami ördögi fény, mely karomat merevvé teszi.

— Ne nézz szemébe, — jegyzé meg Both; — támadd meg bátran, néhány jól irányzott csapással véget vethetsz a viadalnak.

— Bolond gondolat, ördögi sugallat, egészen Kálmánhoz illő, egy kardra, egy életre bizni egy nagy nemzet jövőjét, — dörmögé Almos.

— Herczeg. te vonakodol elfogadni a párbajt? — kérdé meglepett hangon Bóth. — Csak ennyire vagyunk a bátorsággal?! — tevé hozzá ingerült hangon.

— Én nem tudom mi lelt; gonosz varázs tartja kötve karomat és szivem remeg mint valamely gyermeké.

— Isten veri meg kardodat és szívedet, mond Álmostátkarolva Ingelburg. — Oh vesd el a kardot és nyujtsd Kálmánnak béke jobbodat.

— Oh szégyen és gyalázat! — kiáltának fel Álmos hivei. — Ily eset még soha sem történt — tevé hozzá, dühösen Both, ezzel leoldá kardját és azt a király lábai elé vetvén felkiáltott: — Király, foglyod vagyok

minden harczosommal és ha kell saját kardommal vágasd le fejemet. Ily vezért követni, mily gyalázat!

Álmos többi hívei méltó felindulásukban szinte leoldák kardjaikat és a király elé térdelvén mondák: — Büntess inkább te, semhogy ő jutalmazzon, mert szolgát néztünk urnak.

Kálmán fogságra tevő Álmost, a hadak szétoszlának és a honfivér meg lön kimélve.

A nemeslelkű király nem büntette meg, Álmost, hanem rövid időn szabad lábra állítá, ki is aztán bűnbánóképen Jeruzsálembe zarándokolt.

A Karmel látása, a Jordán vize, a szent ereklyék nem gyógyíták őt meg, csak azon vad gyűlölettel tért vissza, melylyel eltávozék.

Itt azután orgyilkosokkal szövöttek és összeesküvést szőtt bátya ellen, de az összeesküvés fejei elfogattak és fölöttük az ország főtörvényszéke ítélt.

A birák halált mondtak fejükre, a király az ítéletet megvakittatásra változtatá, minek következtében mind Álmos és fia Béla, mind pedig a herczeg gonosz tanácsosai Uros, Vacha és Pál szemeiktől fosztattak meg.

Kálmán e történetek után nem sokára meghalálozott. (1114. Febr. 3.) A lélek megölte a testet, mert akár álmodott, akár ébren volt, mindig csak a szerencsétlen rokonokat vélte látni világtalan véres szemeikkel, mindig csak az ártatlan gyermek sikojtását vélte hallani. Ez egyetlen tett mindazon jót, mit éltében épített lerontá lelke előtt; e fájdalomtól soha sem tudott többé kigyógyulni.

Országos Széchényi Könyvtár

XIII.

Királyból szerzetes, koldusból király.

Alig hunyt el Kálmán, Ordelafo Faledro velencei herczeg hajósereget vezetett Arbe szigete ellen, mely azonnal meg is hódolt. Zára és Spalató, Arbe példáját követték és mind két helyen csak az erősség maradt magyar kézben. A spalatói magyar őrseregnek egy nap alkalom nyílt a város visszafoglalására, ha azt ügyesen felhasználják. Tudomásukra jutott, hogy egy közeleső ünnep a lakosokat bizonyos, a városon kívülfekvő egyházba szólítandja. Ünnepélyközben a városra akartak törni és abból a lakosokat kizárni. De a polgárság tudomást vön a tervről és nagy ovatosan gondoskodott a városról. Megérkezvén az egyházi ünnepély ideje, része kiment a bucsuhelyre, része pedig felfegyverkezve rejtődzék el a városban.

A magyarok tárogatószóval rohantak ki az erődből, a város árkan és falain nagy könnyűséggel átszökdösvén. De a polgárok rejtekeikből

előrohanván, a támadók közül azokat, kiket a falakon belül találtak, felkonczolták, a többieket a falakról az árokba taszították. Másnap az erőség körül tüzet raktak, hogy az őrizetbeliek részét füstbe fulasszák, vagy arra bírják, hogy kétségbeesésükben a lángok közé ugorjanak.

A spalatói erőd gyászos sorsa, a zárai vár, továbbá Traw, Sebenico és Biograd bukását is maga után vonta. Később fegyvernyugvás jött létre, melynek következtében Zára és a szigetek Velence kezében maradtak; a kisebb városok pedig a magyar koronát uralták.

II. István, Kálmán fia a dalmát hadjáratban nem vön részt, első hadi tapasztalását azon sajátzerű összeütközésnél szerezte, mely a magyarok és csehek közt 1116. év tavaszán történt.

István gyámjai ohajtották, hogy Vladiszláv cseh fejedelemmel találkozzék, megújítandó azon barátságos viszonyt, mely atyáik közt létezett.

Az Olsva partjain elterülő luczkói rónaság volt a találkozási hely. Az ünnepély fényének öregbitése végett, nagyszámu fegyveressel jelent meg mind a két fejedelem.

Midőn a magyarok tábort ütöttek, közöttük és a csehek közt surlódások támadtak, melyek megszüntetésére és a netalán történhető összekocczanások elkerülésére, a magyar vezérek bessenyők és székelyek által őriztették a királyi tábort.

Az ovatosság nem volt fölösleges, mert a csehek táborában egy Solt nevű magyar azon hirt terjeszté, hogy a magyarok, ha lehet, elfogják a cseh herceget. Istvánnak pedig értésül adta, hogy Vladiszláv gonosz terveket forral ellene.

Midőn tehát egy alkalommal a csehek, a bessenyő és a székely ijászokkal szemközt látták magukat, úgy vélekedtek, hogy csak megelőzik a magyarokat, ha táborukra támadnak.

A bessenyők és székelyek kisebb számmal voltak, hogy sem az egész cseh sereggel diadalmasan megküzdhetnének; bátor ellenállás után maguk közé vevén az oltalmukra bizott királyt, a határt átlépték.

De most János nádor, ki vitézeivel kissé lejobb állott, a királyi tábort prédáló csehekre támadt, még pedig oly erővel és vérontással, hogy a rablók vad futamodásban kerestek menedéket. Mire István a táborba visszaérkezett, a cseh herceg már övéi után kotródott.

Ezután Leopold osztrák herceggel kötekedett, később pedig orosz földre ment verekedni, de látván, hogy a hadi dicsőség babérja késik homloka köré szövődni, a bolygó szerelem és egyéb élvezetek mámorában keresett kárpotlást csalodásiért, miért is az országnagyok Etelkét, Henrik tartománygróf leányát szemelték ki számára hitvesül, s István szokott könnyedséggel rá is állott kívánságukra.

1128-ban a görög császárra kötött, mert a vak Álmos Byzanczba menekülván, Joannes Comnenus és hitvese Piroska (Irén) sz. László leánya által nyájasan fogadtaték és Constantinnak czimeztetvén, tiszteletére Macedonia azon helye, melyben kísérei letelepítettek Constantiának nevezte tett. — István Álmos jószágait elkoboztatta, a keleti császárt pedig fel

hivá, utasítaná ki birodalmából a szökevényeket. Joannes Comnenus megtagadta a kivánságot és István haddal ment a görögök ellen. Nándorfehérvárt elfoglalta és romjaiból a mai Zimony környékén erődöt építtetett. A magyar sereg ezután Thráciát és Macedoniát Philippopolig, a császár tartozkodási helyéig pusztította, de a király közbejött betegsége folytán az Aldunáig visszavonult. István aztán elhagyta a sereget, melynek vezérletét egy Stephl nevű németre bízta, kit aztán a görög császár, személyesen vezetvén fényes seregét, melyhez nagyszámu genuai és persa segédkatonaság is szegődék, Haramvárnál, most Ujpalánka, csufosan megvert.

A császár e diadal után visszament Byzanczba, de az időközben betegségéből felüdült király új sereg élén az Aldunához sietett, s Branzovát a várőrizet vitéz ellenállása daczára bevette és felgyujtotta. A császár most ismét a háboru színhelyére sietett, de nem tudni mi oknál fogva a döntő ütközetet elkerülte és nem sokára a Szendrő megetti hegyeken visszavonta seregeit. A magyarok azonban tűzbe vették, tartalékseregeiben tetemes kárt tettek és a tábori felszerelés nagy részét martalékul nyerték.

Álmos halála békére intette a hadviselő feleket. Császár és király 1129-ben az Alduna egyik szigetén találkoztak egymással és kiengesztelődve tértek vissza övéikhez.

Mig országán kívül járt, itthon új királyt választottak helyibe, még pedig kettőt, Bors és Iván grófot, az utóbbi a koronával csakhamar fejét is elveszté, Bors száműzetett.

Mikor pedig hon tartozkodott a király, hegyen völgyön lakodalom volt; az ujonan bekeblezett kunok, kik Tatár vezér alatt jöttek be az országba. a király legnagyobb kedvencei voltak, ezek körében mulatott mindig, őket emelte legmasabb rangokra.

Midőn pedig testben és lélekben megtörve trónörökös után széttekintene, hirül hozák neki, hogy egy monostorban, a pécsváradi apátságban, jószívű szerzetesek által rejtegetve és kegyelettel ápolgatva él azon gyermek, kit apja szeme világától fosztatott meg: a szerencsétlen vak Béla.

Az életunt király fölkereste a szerencsétlen rokont, s a koldusból királyt csinált, vak királyt, szomoruan kárpótolván szeme fényét a korona fényével.

Nőt is adott neki, Uros szerb fejedelem szilárd jellemű és rendületlen bátorságu leányát, Ilonát, ki a vaknak hív vezetője, támasza legyen. Ő pedig, a király, hátat fordítván az élet örömeinek, szerzetes öltönyt vett magára és a monostor falai mögé zárkozott, hol 1131. év elején elérte a halál.

XIV.

A nő boszuja.

Mindazok, kik a Kálmán és Álmos közötti hosszú villongások okai és nevezetesen a király tanácsosai voltak, megdöbbenéssel látták Béla fején a koronát, s közülök sokan hajlandóknak mutatkoztak Predzlava fiát Borist, ki magát Kálmán törvényes gyermekének hirdető, s kinek követeléseit Lengyelhon hercege, a ferdeszáju Boleszláv is támogató, fejedelmöknek elismerni.

Ilona királyné előérzetével birván a közelgő veszélynek és boszu terveket forralván 1132-ben Aradra országgyűlést hirdetett. Urak és vitézek nagy számmal gyűltek együvé a Maros partján fegyveresen, lóháton, mint akkoriban szokás volt. A vak király, egy szép, alig huszonkét éves férfi, kinek szőke hajfürtjein szent István koronája ült, nejének karján lépett a trónra, mely a szabad ég alatt volt felállítva.

Ilona szerencsétlen férjére mutatván, kit emberi kezek Isten legszébb adományától fosztottak meg, s mutatván azokra, kik a gyűlölködés e tettének szerzői voltak; boszura, irgalmat nem ismerő boszura hívta fel saját és a király híveit.

A királyné szavai már kardesattogás, átkozódás és halálhörgés közt cnyésztek el, mert hivei a kijelölt áldozatokra rohantak kísérőikkel; lelkét némelyik a trón lépcsőin adta ki, melyen reszketve állott a király, kegyelemért esdve a szerencsétlenekért, de gyenge szava elhangzott a boszuordításban, mely csak akkor szűnt meg, midőn hatvannyolcz főúr, Béla vakságának okai, halva feküdtek a trón előtt.

Sokan, kik a királyné szavaiban halál ítéletet olvastak, a vérengzés zavarában lóra kapva Lengyelhonba futottak Borishoz, kit aztán nem sokára Magyarországra hoztak.

Boris orosz zsoldosokkal, lengyel vitézekkel és az aradi véráldozatok rokonai és barátaival még ősz elején átjött a Kárpátokon és a Szepességét elfoglalta. A magyar sereg a Sajóhoz sietett és Ilona, ki árulást sejtett, egy nap magához hívatta a főurakat, kérdvén tőlük, hogy igaza volt-e Kálmán királynak, midőn nejét elüzte magától? — Hivei kereken kimondták, hogy igaza volt; de az árulók ovatosak akarván lenni, azt felelték, hogy Kálmán ebben is bűnös volt, — gondolván: Ilonának e vélemény kell hogy tessék, mert férje megvakítóját gyűlöli. De ép ez ovatoság árulta el őket, mert ítéletük szerint Borist, Kálmán törvényes fiának tartották.

Ilona tehát jelt adott, mire hivei amazoknak rontottak, még pedig székekkel és ököllel, mivel hogy fegyvertelenek voltak.

Igy Lampertet egy székkel verte agyon saját fivére, fia Miklós és Moynolth gróf késsel szuratott le. Nagyrészt átszöktek Borishoz, köztük az árulók feje Tiodor gróf, továbbá Folkus, Titus, Endre, Vitályos és mindnyájok legvakmerőbbje, Sámson.

* * *

Dél vagyon és mindkét táborban a vitézek ebédjük elköltésével vannak elfoglalva. Az örök a tüzek köré telepedtek, hogy kenyerek mellé szalonnát vagy húst süssenek; a királyi sátorban is ebédre van terítve, Béla asztalhoz ül és az udvarnokok úgy szolgálják őt, mint kised gyermekket; így szokta meg ő kiskorától fogva, mert a pécsváradi szerzetesek a leggyengédebb módon ápolták mindig a vak herceget.

Most mindinkább közelgő lódobogás hallatszik, legelső volt a király, ki erre figyelmes lőn és azon megjegyzést tevő, hogy ugyan sürgős dolga lehet, ki most oly gyorsan közeleg.

— Talán valami hírnök.

— Nem hírnök, hanem Sámson gróf! — felele nyers hangon egy teljes fegyverzetű óriási egyén, ki a sátorba durván betoppanva a király irányában megállott.

A király feléje fordítá arcát, melyen a meglepetés kifejezése mutatkozék, a többiek is bámulattal tekintének reája s nem gondolhattak egyebet, mint hogy Sámson vitéz ráunván a lengyelek konyhájára, a magyar királynál akar ebédelni.

— Ha, ha, hisz van itt szép gazdálkodás! — kiáltott fel durva kacajjal Sámson. — Ni, hogy etetik a vakandot! Szégyen, gyalázat! Átok fejetekre, hogy egy baglyot tudtok szolgálni. Egy bagoly legyen sólymok királya Sas kell a magyarnak, sas, ő pedig a bagoly. A vakand turja be magát ismét a kolostor falai közé.

A szerencsétlen király szívét oly keserűség fogta el, hogy szólni nem tudott, a jelenvolt zászlós urak és udvarnokok pedig bámulattól mintegy megkövülve állottak a dühöngő közelében, mignem Both gróf mellette termett és nyakon ragadta, de Sámson visszalökvén őt, a sátorból kiugrott és lovára szökvén bántatlanul tova nyargalt.

A zavar már most általános lőn, az urak lovaik után kiáltoztak, mások gyalog futottak a vakmerő után, ki gunyolódva tekintett vissza üldözői felé, vak ebkölyök szolgálainak nevezvén őket; mindnyájan szitkozódttak, ordítottak, csak egy fiatal gyerkőcz, Both gróf apródja találta fel magát, föl pattant egy nyergeletlen ménre, kelevézt ragadott és Sámson után száguldott.

Sámson nem várta be a fiut, hanem begratott a Sajóba, hogy a túl partra jusson, hol Tiodor és társai állottak. Nagy lévén a víz, barátjai csolnokon jöttek eléje, de mindezek daczára Sámson után usztatott a bátor apród és a folyó közepén utolérve őt, társainak szeme láttára kelevézzel keresztül döfte.

Ugyanaz nap híret vevé a lengyel fejedelem, hogy Szobieszláv cséh

herceg Béla szövetségese, október 18-kán Sziléziába csapott és hogy a Magyarországra indult sereg oltalma nélkül, otthon veszendőbe megy a nemzet. Boleszláv tehát fegyvereseit a lengyel földre vissza vitte, hová őt Boris és párthivei is kísérték.

Boleszláv 1133-ban másodizben érkezett seregével Magyarországra. A cseh herceg pedig Béla kérelmére folytatta a pusztítás művét Sziléziában, de a lengyel ez uttal makacsul megmaradt szándokánál, melyben őt az előtte majdnem Visegrádig visszavonuló magyar sereg még megerősítette. A magyarok visszavonultak, mert Leopold segéd csapatjaival akartak egyesülni. Visegrádnál megtörtént az egyesülés, s most rögtön visszafordulván, támadót fuvatnak.

Forró nap volt, Mária Magdolna napja, s az ütközet heves és véres mindkét részről, bátor és elszánt férfiak ütközete. A szerencse hol Béla hiveire, hol Boris pártfeleire látszott mosolyogni. De a magyar vitézség győzött elvégre. Miksa, Gáb, Vasas és Bátor voltak a nap hősei. Bátor Opos unokája egy főnököt tett fogolylyá. A magyar pártosok elestek vagy elfogattak.

Boleszláv és seregének maradványai, köztük Boris, sebesen mint jöttek, de szégyennel és gyalázzal siettek ki az országból.

Béla vitézei nyomról nyomra kísérték őket, és Sziléziában Szobieszláv cseh herceggel egyesülvén vég csapást mértek reájuk, Boris ez időtől fogva földönfutóvá lett, majd a bajor, majd a francia udvarnál lappangott, míg végre, Béla halála után az osztrák herceget rábirhatta, hogy kedvéért Magyarországra törjön.

Béla korának legszebb éveiben halt meg 1141. február 13-kán, fia második Géza, kire a korona szállott, még csak tizenegy éves volt, midőn királylyá lön.

XV.

Boris nem szűnik meg nyugtalankodni.

Az ifju király nevében az országot, anyai nagybátyja Bélus herceg kormányozta bölcsen és erélyesen, s az ország nagyjai szoroson egyesültek a fejedelem köré, erőtlenségét a nemzet erejével pótolva.

Boris tizenkét esztendőig bolyongott Európában, mely idő alatt majd minden fejedelem udvarában megfordult, de sehol sem nyerhetett segílyt a magyar király ellenében. Végre 1135-ben rá vette Henrik ausztriai herceget, ki aztán Ratbold gróf vezérlete alatt csakugyan küldött sereget Pozsony ellen.

A kalandorok váratlanul jelentek meg Pozsony előtt és a meglepett várgróf Julián, komoly de rövid védelem után, melyben az őrség fele elhullott, a várat átadta.

Géza ezek hallatára a királyi dandár egy részével Pozsony elé sietett és a várat a kalandoroktól háromezer forinton visszavette.

A következő évben azonban hetvenezer fegyveressel indult a Lajta mellé, nem a rabló csoporton, hanem Henrik herczegen boszut veendő.

A magyar sereg Mosony mellett ütött tábort, a Lajta balpartján pedig az ellenség, mely nem akarta bevárni, hogy a magyarok Ausztriában támadják meg.

Következő nap hajnalán a magyar sereg főbbjei a királyt egy közel fekvő kápolnába kísérték, hol őket a fehérvári püspök fogadta fegyvereiket megáldandó. Ezután csata rendbe állították vitézeiket, mert tudomásul vették, hogy Henrik összes ereje még nem gyült egybe.

Elöl a határvidék leggyügyesebb ijászait a székelyeket és beszenyőket állíták fel. Ezek megett állottak a főispányok várkatonáikkal. E csapatok közepette volt a tizenkétezer vitézből álló királyi dandár Bélus vezérlete alatt.

A magyarok még a reg homályában keltek át a Lajtán és megérkezésüket jelentők néhány kunyhót felgyújtottak. Az osztrákok látván a tüzet azt képzelték, hogy a magyarok saját táborukat gyújtották fel visszavonulásukat fedezendő, minek következtében a herczeg és többen kíséretéből a folyóhoz vágattak, hogy lássák valljon mi történik.

Meglepetésük elég nagy lehetett, midőn táborukhoz oly közel székely és beszenyő ijászokat láttak száguldozni, de a herczeg hamar feltalálta magát és gyorsan visszavonulván csatakész nehéz lovasságával azonnal előtört és a könnyű fegyverzetű vértezetlen ijászokat összezúzta.

Az alatt átjött a magyar sereg zöme; Géjza Bélus segedelmével csakhamar helyreállította a rendet, s oly ellenállhatlan erővel rohant az ellenségre, hogy ez rövid, de véres tusa után hátrálni kezdett.

Uros gróf az osztrákok vezérét Ratboldot elfogta, mire Henrik seregében a rendetlenséghez a csüggedés is csatlakozék. a tartalék csapatok futásnak eredtek és a sereg magva Bélus vitézeinek kemény csapása alatt összeroskadtt. Ratboldon kívül még Otto vezér is magyar kézbe került. Henrik pedig a Fischán túl keresett menedéket. A csatamezőn hétezer osztrák találta sirját.

1147-ben új veszély fenyegette az országot.

III. Konrád német király keresztes hadat vezetvén a szent földre szabad átmenetért folyamodott, megígérvén, hogy csapatjait féken tartandja. Igéretét azonban vagy nem akarta vagy nem volt képes megtartani, mert ugyancsak nem mint Krisztus zarándoka, hanem mint zsarnok és zsivány jelent meg; nem elég hogy emberei úgy raboltak és zsákmányoltak mint legvadabb ellenség, hanem ő maga is minden egyházat vagy monostort, mely útjában feküdt, hűségesen meglátogatott és onnan annyi pénzt zsarolt, a mennyit csak zsarolhatott.

Konrád után VII. Lajos francia király vezetése alatt seregét békén és

rendben és csak akkor történt egy kis összezörrenés, midőn Géza hírére vevé, hogy Boris is a keresztések közé vegyült. Ekkor néhány hívét küldé Lajoshoz, hogy a kóbor kiadatását követeljék.

Boris a francia király lábaihoz borult, szabadságáért könyörögvén és szentül fogadván, hogy azonnal elhagyja az országot, ha ehhez alkalom adatnék.

A francia király természetesnek és jogosnak találta Géza kívánságát, de lovagiassága nem engedé, hogy a hozzámenekült gonosztevőt kiszolgáltassa. Alkalmat adott tehát neki, hogy paripára kaphasson és a táborból megszökhessék.

Gézát sógorsága a kievi nagy fejedelemmel 1151-ben orosz háboruba keverte és magyar vér, magyar dicsőség segített Izaszlávon, Eufrozina magyar királyné fivérének, hogy fejedelemségét visszanyerhette. És miután Vladimirko, Izaszláv ellene, több fogságba került magyar orrát és füleit levágatta, Géza a következő évben hetven zászlóaljából álló sereggel, István és László testvéreinek társaságában személyesen indult Vladimirko ellen, kit is a Szán vizénél tökéletesen megvert; hadi költség fejében pedig kétezer font ezüstöt vett meg rajta.

Mig Géza Oroszthonban hadakozott, Mánuel görög császár megtámadta Blachint a szerbek fejedelmét, Géza unokaöcscsét és a magyar korona hűbérnökét. A szerb fejedelem személyesen verekedvén a görög császárral, annak fején összetörte a sisakot, de emez kezéből kiútvén kardját, fogolylyá tette és negyven magyar vitézzel együtt Byzanczba vitte. Itt azután e kövitézeket aranyba és biborba öltöztetve léptette diadalszekere előtt, mintha csupa hercegeket és főispányokat fogott volna el.

Géza visszatérvén Oroszthonból Mánuelnek bőven visszadta a kölcsönt. 1153-ban békét kötött a két fél, mely azonban a görögök részéről több ízben lön megsértve. E hadjáratokban Boris is részt vön, ki is egy ízben a temesi bánásra törvén, dús zsákmánnyal tért vissza a császárhoz.

Géza testvérei István és László az időben Mánuelhez szöktek, mert Bosnia és a Szerémség kormányától megfosztattak, miután e tartományokat rosszul oltalmazták. Mánuel igen szívesen látta őket, mert alkalma nyílt Magyarország ügyeibe beavatkozni.

Ekkor történt, hogy Andronicus, Mánuel rokona Gézának titokban odaigérére a nisszai és branizovai erődöt a hozzá tartozó megyékkal, ha a magyarok Mánuel megbuktatására segédkezet nyujtanak neki.

Géza ingerlékenységében kapott az alkalmon és dandáiraival átlépven a határt, az ellene küldött görög hadvezérrel, Basiliussal Branizova mellett megütközött. E csatában István, Géza nagyravágyó öcscse párthiveivel együtt, köztük Boris a kalandor is részt vett; az utóbbi itt végezte be megátkozott életét, ő, kit senki sem szeretett életében, senki sem siratott meg holta után; itt hullott el majdnem valamennyi magyar, kiket István magával vitt Görögországba. Testvérkezektől kellett a honáruolóknak a halált elfogadniok.

Géza eléglvén Boris halálát hadviselésének eredményettl, 1156-ban ismét békét kötött.

Ezután békében élt egész haláláig, mely 1161, május 31-én ragadta ki szeretett neje és három fia köréből.

Országlása nem tartozik ugyan a nemzet legfényesebb emlékei közé, de az tagadhatlan, hogy lelkileg nemes és testileg hős királyt tisztelhet benne a magyar, ki nehéz időben és gonosz fajzat ellen hiven járt el fejedelmi tisztében.

A mi Mánuelt illeti, ez korának ugyan nem nagy, de mindenkép feltünőbb fejedelme volt, ki nem sovárgott kevesebbre, mint a keleti és nyugati császári korona egyesítésére. Meggyőződése szerint Magyarország volt a legbiztosabb út, melyen át a nyugati koronához eljuthata; azért kapott minden ürtügyn, mely őt annak meghódításához közelebb hozhatta.

Hogy e szándoka nem sikerült, a magyar országnagyok eszélyének és erélyének köszönhető, kik jóllehet a hercegek követeléseit támogatva, pártokra szakadtak, de mihelyt az ország önállósága veszélynek vala kitéve, egygyé forrtak és szilárdan fordultak a közös ellenség ellen.

XVI.

Görög beavatkozás.

Második Géza halála után annak fia a tizenöt éves III. István koronázott királylyá, mit megtudván Mánuel, Nisszánál sereget gyűjtött, s követséget küldvén a magyarokhoz, azokat felszólította; fogadnák sógorát a hozzá menekült Istvánt fejedelmöknek, miután különben is őt illeti a királyi hatalom, ugy akarván a nemzet és szokása, hogy mindig az elhunyt király testvérére, nem pedig gyermekére szálljon a korona, mint ezt első Béla és szent László példája mutatja.

A magyarok visszautasíták a törvénymagyarázó követséget, Mánuel pedig közelebb jövé a Dunához, seregének egy részét Alexius Kontostephanus vezérlete alatt Istvánnal átküldte, ki Haramvár alá érkezvén, a magyar nemzet főbjeit ígéretek és fenyegetések által iparkodott részére megnyerni.

De a magyarok nem fogadták el István herceget királyokul, mert attól tartottak, hogy általa, ki a császár sógora, a görög udvar irányában függővé válandnak.

Nagy pártja lévén azonban a kiköltözött hercegeknek, mert Mánuel nem kímélte a görög aranyt, abban történt megállapodás, hogy László herceg váljék királylyá, ki aztán mint II. László lépett a trónra, de csak

azért, hogy hat nap múlva a sirba szálljon, hova őt valószínűleg fivére küldé, ki aztán mint IV. István ragadta magához a kormányt; de a nemzet józanabb része mindig bitorlónak tekintette őt, Bánfy Lukács esztergami érsek pedig meg is tagadta tőle a koronázást.

Az új fejedelem érezvén, hogy a nemzet legnagyobb része ellenszenvvel viseltetik iránta, tekintélyét göggel, erejét szigorral akarta pótolni, minek következtében elleneinek száma napról napra növekedék, úgy annyira, hogy kénytelen volt Mánueltól segédet kérni.

Ezen tett az ország függetlenségét kockáztatta, miért is a magyarok 1162. év június 19-én szembe szállottak a bitorló czinkosaival, és véres ütközet után kiűzvének negyedik Istvánt, III. Istvánt a királyi székbe visszahelyezték.

Mánuel észrehevén, hogy sógorát a nemzet ellenszenvé miatt többé nem tolhatja a magyarok nyakába, más gondolatra jött. Elküldte ugyanis Georgius Palaeologust követkép III. Istvánhoz, kérvén őt, küldené öcscsét Bélát Byzanczba, kit miután fiörököse nincsen, vejévé és császárságának utódává fogadand.

A magyarok cselt nem gyanítva, sőt e házassági összeköttetésben hasznot és fényt látva, Bélát Mánuel kivánsága folytán neveltetése végett Byzanczba vitték, hol Mánuel által az udvarnak Alexius névvel és despota czimmal mutatott be.

Az előbbi kegyencz IV. István most már utjában állott Mánuelnek, meg is halt nemsokára; érvágás alkalmával mérgeztetett meg.

A béke nem tartott sokáig. Mánuel most Béla jogánál fogva tört a magyarokra. Dalmátiát és a Szerémséget csakhamar elfoglalta.

Szégyen és boszu nagyszámu sereget gyűjtött a magyar király zászlója alá és Dienes nádor 1165-ben csufosan verte meg Michael Branast a Szerémség görög kormányzóját.

Az ütközet után Dienes az ellenség holttesteit halomra tornyosítván és a görög foglyok által föld és homokkal beborítottván, diadalának borzasztó emlékéül, e figyelmeztető halmot hagyá hátra a csatamezőn.

E közben váratlanul fia született Mánuelnek, ennek kedvéért Bélának tett ígését megszegvén, nem leányát, hanem Aguest, nejének hugát adá feleségül; azt is megengedé neki, hogy Magyarországba visszatérhessen.

Mire Béla, hazájának határához ért, görög sógorának gondja volt, hogy sógornéja királyné legyen. Harmadik István hirtelen, viruló ifjúságában, örökös nélkül szállott sírba, s voltak, kik halálát méregnek tulajdonították.

A nemzet egy része eleinte idegenséggel viseltetik harmadik Béla ellen, mert a romlott erkölcsű byzanci udvarnál nevelkedett, sőt anyja Enfrozina is ifjabb fia Géza mellett fogott pártot és a fondorkodások csak akkor szűntek meg, midőn Géza Fridrik császárral a szent földre ment.

Béla azonban a görög műveltséggel nem sajátította el a görög romlottságot, országát városokkal, trónját fénynyel ékíté fel és rövidre a nemzet bizalmát egészen megnyeré.

1180. szeptember 24-én véget vetett a halál Mánuel fondorlatainak és alig érkezett meg halálának híre az Adriához, midőn egész Dalmátia önkényt meghódolt Bélának, ki is Farkas nádort küldé Zarába a közigazgatási és törvényes ügyek elintézésére.

Mánuel fiát és nejét rokona, Andronicus fogatá el, a fiuval Alexiussal, aláíratta anyja halálítéletét, Alexiust pedig e gazzágért megfojtatta; magát Andronicust 1185-ben a nép lábánál fogva akasztotta fel.

Ágnes, Béla felesége 1183-ban halt meg és a magyar király egy évvel később második Fülöp francia király testvérét Margitot, Henrik angol király özvegyét kérte hitvesül.

A fejedelmi menyasszony 1186-ban érkezett Magyarországra a francia és angol leventék virágától kísérve, és e házassági ünnepélyt a nemzet szives részvéte annál inkább kísérte, mert növekedő jóléteért és az ország jogainak visszaszerzéseért nagy hálával tartozott Bélának.

II. Fridrik német római császár, uralkodása alatt vezetett az országon keresztül százötvenezer keresztet, Béla is sürgetve volt a kereszties hadakbani részvétre; ezt ő meg is ígérte, de kora halál által gátoltaték.

Két fia közül Imrének hagyta trónját, Endrének kincseit és azon kötelezettséget, hogy a szent földre hadsereget vezessen.

Az utókor Bélát Magyarország legdicsőbb fejedelmeinek sorában szemléli. Midőn elhunyt, ismét azok voltak a birodalom határai, melyeket Kálmán tűzött végpontokul a magyar erőnek; s rend és műveltség sokkal magasabb fokon állott mint azelőtt.

Országos Széchényi Könyvtár

XVII.

Keresztes vitézek.

Midőn első László magyar király 1192-ben a szentek közé soroltatott, harmadik Béla fogadást tön a kereszties hadmenetre, de annak teljesítésében előbb a Velenczével viselt háboru, később betegsége által meggátoltatván, ifjabb fiát Endrét, kinek e végre nagy kincseket hagyott, kötelezte fogadalmának végrehajtására.

Endre az atyjától öröklött kincseken hadat szedvén, azt nem a szent földre, hanem bátyja, Imre király ellen vezeté, hogy őt a koronától megfossa.

A király táborba szállván, ücscsével a Dráva partján találkozáék. Egyik fél sem akarta megkezdeni az ütközetet, nehogy a kiontandó vér saját fejére szálljon; veszteg maradtak tehát néhány nap, kiki saját táborában. Imrének csekélyebb számu serege volt, de észrevette, hogy a vitézek innen is, túnan is egy haza gyermekeinek érczén magukat, nem nagy kedvet mutatnak a vérontásra.

— Maradjatok hátra — szól egy nap híveihez, s letévén fegyvereit, egyedül, pálczával kezében, lassu léptekkel az ellentáborba indult, kiáltván: — Látni akarom, ki fogja ontani a király véréét!

A fegyveresek néma tisztelettel hátráltak, s Imre karjánál ragadván Endrét, őt a megdöbbsent sereg sorain keresztül saját táborába vezeti, és a kheeni erősségbe, Varasd mellett, foglyul küldi.

Fogságából csak akkor bocsátotta ki, midőn Imre, halálát érezvén közeledni, maga elé hozatá, hogy László fia gyámjának kinevezvén, az ország kormányával annak nagykorúságáig megbizza.

De harmadik László öt hónapi uralkodás után meghalálózván, Endrére szállt a kormány, ki is 1205. tavaszutó 29-én megkoronáztatván, esküvel ígérte, hogy országának jogait és a korona méltóságát fen fogja tartani.

Hitvese meráni Gertrud, ki már két évvel azelőtt oka lehetett, hogy Endre, bátyja ellen fegyvert fogott, most hajlamának, a belügyekbe avatkozni, szabad tért engedett, kárára az országnak és önmagának.

A főpapokat és nemeseket boszantá, hogy minden rokonát, udvarmesterét, gyóntatóját, érseki, báni, főispáni hivatalokba rakta, és a köznép nyögött a velejét sajtoló iga alatt.

A magyar zúgolódva látta magát mindenében megraboltatni: hivatalában, rangjában, vagyonában — és csak egy szikra hibázott, hogy a felhalmazott gyúanyag óriási lánggá fejlődjék.

E szikrát Berthold vetette, Gertrud testvére, midőn Bór Benedek, vagy ismertebb néven Bánkbán neje szüziességének tört hányt.

Bánkbán a nádor, ki épen akkor tért vissza egy körútból, a kétségbeesés könyei közt találta hitvesét, rokonai Mihály, Simon és Peturbán, ujjal mutattak a boszú tárgyára.

Ez a királyné volt.

Bánkbán véres boszút esküdött és a királynét férje távollétében saját palotájában meggyilkolá. Berthold ideje korán megszökött.

A visszatérő király az összeesküvőket halállal büntette; egyedül Bánkbánt, neje gyilkosát nem volt bátorsága megöletni.

A következő évben Endre második házasságra lépett Jolántával, Péter auxerreai gróf, utóbb keleti császár leányával, ugyanakkor fiát, Bélát, Magyarország ifjabbik királyának koronáztatta; s most úgy hívé, hogy övéinek veszedelmeztetése nélkül a szentföldre indulhat, hova őt a szent szék unszolásán kívül, minapi gyászos tapasztalásai is küldhették.

El is indult 1217-ben, miután az ország kormányával János esztergami érseket bizta meg.

Serege tízezer lovasból állott, ide nem értve az erdélyi szászokat, számos főurat és a hozzá csatlakozó ausztriai hercezet.

Spalatoból kiindulván, tizenhat napi tengeri utazás után Cyprus szigetére értek, melynek királya száz rendvitézzel csatlakozék hozzájuk. Innen, miután a hadi terv iránt megegyeztek volna, Ptolomais felé indultak, mely előtt Szafaddin szultán fia, Koradin táborozott, ki is a 70,000 főből álló kereszties had közeledésének hírére visszavonult.

November 4-én Endre és társai átkeltek a Jordánon, s néhány jelentéktelen ütközet után, meglátogatván a szent helyeket és kifosztogatván a nyílt helységek lakóit, ereklyékkel és zsákmánynyal megrakodva tértek vissza Ptolomaisba.

Látván Endre, hogy sem Szafaddin az egyiptomi szultán, sem fia Koradin fel nem keresik őt, sőt a szeldcsukok nem is igen áltak ellen a keresztény hadnak nyílt téren, eltökéllé őket Thábor hegyen épült erődjükben megtámadni, mely tervet a többi vezér helyben is hagyá.

Megérkezvén a kereszteshad a Thábor hegy tövében, melynek erődjében Koradin kétezer törököt hagyott, megegyeztek a fejedelmek, hogy Endre, Leopold és a templomvitézek vagy vörös barátok egyfelől, a jeruzsalemi és cyprusi király pedig a Jánosvitézekkel egyetemben másfelől ostromolják a várat.

11) Az ostrom télelő 3-kán megkezdődött.

Reggel sűrű köd burkolá be a hegyet, úgy hogy a tetejébe épült várat annak tövéből nem lehetett meglátni, mely alkalmat felhasználandó, a keresztések nagy csenddel mászták meg a hegyet.

E közben felkele a nap, sugárözönével széttépvén a ködfátyolt, ugyanmilyra, hogy a várórizet észrevevé a támadó hadat.

Mire Döme királyi főtálnok, ki első vala a támadók között, embe-reivel a falak alá érkezett, a törökök már résen voltak és készek a fogadtatásra.

A magyarok és Andrászi Simon által vezetett székelyek és szászok úgy szinte a többi keresztések is oroszlánként vívtak, de a pogányok szinte páratlan vitézséggel védték a várat és a tornyokból záporként lödözték a nyilakat az ostromlókra.

Andrászi egyike volt az elsőknek, kik a várfokát elérték, és két pogány hiába akará őt a hágsóról lelökni, az egyiknek fejét hasítá ketté, a másíknak vállát vágá keresztül, már a falra tevé egyik lábát, midőn a közelleví tornyokból számtalan nyíl repült feléje, melyek közül egy által szemén, kettő által pedig mellen találva visszaesett, magával rántva követőit.

Andrászi halála a magyar királyt nagyon megsomorítá, mert benne egyikét veszté legjobb és legderekabb vitézeinek. Vége levén az ostromnak hosszú ideig állott mellette és előbb el sem hagyá, míg hült teteme a földbe nem tétetett.

Számosan adák vitézségük jeleit, de siker nélkül, mert vagy halva maradának, vagy pedig kisebb nagyobb sebekkel ellátva kénytelenítették hátrálni.

De a várórségnek is számos halottjai lehettek, mert nemcsak a rohamnál hullának el sokan, hanem a magyar ijászok által is, kik nem csekély sikerrel küldék nyilaikat a résen álló törökök fejéihez.

Az ostrom azon oknál fogva maradt siker nélkül, mert a vár nem egy időben támadtaték meg mindkét felől. A cyprusi király akart elől menni seregével; minek a jeruzsalemi király és a johanniták ellene valának, nem akarván a dicsőséget amazoknak átengedni. S míg ilyetén czi-

vódnának addig a magyar és osztrák csapatok a hegy innenső oldalán már javában ostromolták az erősséget. Ezen czivódásnak csak a patriarka vetett véget közbenjárása által.

De mivel az ostrom sikeretlensége ezen veszteglés rovására iratott, a vezérek, sőt az egyes lovagok is szemrehányásokat tőnek egymásnak, minek tökéletes meghasonlás lön következménye.

Ugyanis midőn a második rohamra készülének, sehogy sem tudtak megegyezni az ostrom terv miatt, mely körülmény kivált János, jeruzsálemi király táborában oly meghasonlást szült, hogy zsámosan oda hagyák őt, úgy annyira, hogy az ostrom napján a neki szánt szerepet végre sem hajthatá.

A keresztések sorsa ez nap újra visszaveretés lön, minek következtében a jeruzsálemi és cyprusi királyok odahagyák Endrét, Leopolddal, kik is végre egy sikernélküli harmadik ostrom után Ptolomaisba tértek vissza.

E veszteségek híre csakhamar elterjedt és Magyarországra is megérkezett, azon hozzátétellel, hogy a magyarság legnagyobb része elesett vagy fogságra jutott, hogy a király súlyosan megsebesült, Döme és Gyula, a nádor öcsce életét veszté, a sopronyi főispán és az egri püspök elfogatott, és hogy alig maradt hírmondó a magyarok közül.

Ennek következtében iszonyu rendetlenség támadt hon, mert nagy része a magyar főuraknak, nem akarván engedelmeskedni a kiskoru Béla mellé kormányzóul rendelt esztergami érseknek, kényük szerint garázdálkodtak, sőt a király kincseit is eltékozolták, úgy annyira, hogy midőn később a király haza érkezett, nem talált annyit, mivel utközben csinált adóságit kifizethette volna.

Alig érkezett meg Erdre Ptolomaisba, midőn Raimund tripolisi gróf követei megjelentek előtte, kérvén őt jönné Tyrus ostromára.

A király és magyar vitézei, nem lévén a henyéléshez szokva, örültek az új kalandoknak, annál is inkább, mert bizvást remélhették, hogy a Libanon hegységben számos vadra tehetvén szert, a háboru kalandjait a vadászat örömeivel kapcsolatba hozhatják.

* * *

Az út, melyen a keresztéseknek haladniok kellett a Libanon bércein vezetett keresztül. Itt a tél jelenségei is észrevehetőek valának és a magyarok nem bánták meg, hogy kaczagányaikat magukkal hozták.

Karácsony estéjén, hosszú fáradalmas utazás után, leszállván egy hófödte oromról, alkalmas helyen tanyát ütöttek.

Ember és ló el lévén fáradva rövid étkezés után nyugvásnak indult. csak a lovak mellett maradt néhány őr, hogy a ragadozó állatokat távol tartsák.

Sebős, Tamásbán fia, kinek gondolatai édes hazájában jártak, nem egy hamar tudott elaludni, s midőn végre szunyadni kezdett, egy hatalmas lökés által ébresztették fel. Körültekintvén és a sötétben kitsem látván.

kérdé: -- Ki az? — De felelet helyett oly lökést érzett, hogy majd felbukott. Erre a király sátorához törekedett, mit elérvén bekiáltott, hogy földrengés van.

— Ej mit! mond Döme, ki a király sátorában aludt. — Egy kis földrengés, ösmerem azt, mitől sem kell tartani.

— De azért jó lesz, ha fölkel a király ur, mert még baj lesz.

— Ne aggódjál — felelt Endre — itt a hegységben nem oly veszélyes a földrengés. Jo lesz társaidat megnyugtatni, ha netalán felébredtek.

— Ó mitől sem kell tartani, — dörmögött a főtálnok — nyugton alhatunk, — és azzal megfordult és újra elaludt.

Sebős is fölkeresé előbbi nyughelyét és csakhamar el is aludt.

Talán nem mult el egy félóra, midőn iszonyu égdörgés és erős villámlás veré fel a tábort, alig dörzsölék ki szemeikből az álmot, midőn oly erős lökést érzének mindnyájan, hogy némelyek el is estek.

Földrengés! földindulás! — ordítanak összevissza. Szabaduljunk a sikra, mert még ránk szakadnak a sziklák.

Ujabb rengés, vagy a vihar fölfordítá a sátort és a király kívánszorogván alóla, parancsot adott hogy siessenek a sikra.

A föld most nagy zajjal és ropogással újra megrendült, a lég megtelt sűrű porral és sajátságos gőzzel; ehhez járult a legmélyebb sötétség, földalatti zugás, dörgés és lehulló szikladarabok csattanása.

— Nincs baja senkinek? — kérdé Sebős.

— Még eddig nincs, csak Dömét nem hallom — felele Gyula a nádor öcsce.

Élek én is — hallszott egy félig elfojtott hang.

— Hol vagy Döme, elnyelt a föld?

— Nem, csak a sátor, segítsetek ha lehet, épen a pózna fekszik rajtam, meg is ütötte a derekamat.

Sebős és Gyula feléje irányzák lépteiket és tapogatózva vonszolák elő az elevenen eltemetett Dömét.

— De most siessünk, — mond Döme, — mert indul a hegy, mindjárt ránk szakad.

Egy erős villámlás bizonyítani látszék ezen állítást, mert világánál számos követ látának legördülni, melyeket fák, föld és por követének.

Most mindnyájan futásnak eredtek, hogy éltüket megmentsek.

Iszonyu éj vala ez. Midőn később a hold felemelkedék, megrepedt és lehullott szikladarabokat, kő és földomladékot világított meg, melyből nagyobb s kisebb fák koronái vagy gyökerei állottak ki.

Másnap az egri püspök, karácsony napja levén, misét tartott, melyen mindnyájan hálás szívvvel mondának köszönetet Istennek, szerencsés menekülésökért.

A rét, melyen a sereg most tábort ütött, egy jókora völgykatlan volt, csupán két kijárással, az egyik Ptolomais felől, melyen a keresztések jöttek, a másik Tripolis felé.

Ezen utóbbi utat, mely két meredek hegy közé vala szorítva, az

ellenség védé, maga Szafaddin volt ott, ki ideje korán tudósítván a keresztések tervéről, a hegyszorost megszállotta.

A magyarok alig várhatták az összeütközést és István vértanu ünnepeinek reggelén csatára készültek. Miklós főispán, az előcsapat vezére megfuvatta a tárogatókat és a hegynyilásnak indult. Erre a pogányok visszavonultak, hogy a magyarokat a szorosba csalják, kik is beljebb jutván, a két oldalhegyről iszonyu nyíl és közáporral fogadtatának. A magyar lovasság, ámbár számosan halálra sebesültek, nem tágitott, hanem Jézus nevét kiáltva, előre nyomult, de most a szaracénusok lándzsafalában, mint ár a sziklában, megtörött, és a vezér, ki maga is meg vala sebesülve, csakhamar átlátá, hogy itt lovassággal nem sokra mehetni, visszafordult tehát és számos halottat hagyván hátra, a hegynyilásból kivonult.

A vezérek átlátták, hogy csak úgy lehet a hegyszorost elfoglalni, ha előbb a két oldalhegyen felállított ijászokat pusztítják ki a bokrokból. Ennek kivitelével egyfelől Döme, másfelől Gyula bizatott meg, kik is leszállítván embereiket, a hegyek megmászásához láttak. De ezen terv is kivihetetlennek mutatkozék, mert a hegy oly meredek volt, hogy a harczosok még kezeik segítségével is nehezen haladhattak előre és mihelyt észrevétettek, az ellenség folytonos nyilazásának voltak kitéve, anélkül, hogy a kölesönt a sűrű bokrok mögé rejtőzött pogányoknak visszaadhatták volna.

Azalatt Miklós sopronyi főispán bekötözvén sebé, kétszáz gyalog lándzsást vett maga mellé és újra a szorosba nyomult. Ámbár most jobb sikerrel folyt a harcz, mert sok ellen hullott el fegyvereik előtt, egy órai küzdés után mégis hátrálniok kellett, midőn is Döme és Gyula felhagyván a két hegy ostromával, a föltőlről legördülő kövek pusztításának ellen nem bírtak állani.

Még ugyanaz nap, hosszú tanácskozás után, s miután meggyőződtek, hogy az előrehatás lehetetlen, visszavonulást határoztak, annál is inkább, mert élelmiszerek hiányában is kezdtek szenvedni.

Másnap reggel visszafordultak és még az nap följutottak a hegy csúcsára, hol az erős fagy következtében számosan, maga a király is megbetegedett. A seregből többen veszték el lovaikat, melyek élelmiszerek hiányában leölettek és fölemésztettek; és így Endre 1218-ik év első napjaiban ismét Ptolomais kapui elé ért beteg és rendetlen sereggel, melynek legalább huszadrészét utközben veszté el.

De a szenvedéseknek még nem vala vége, mert Palaestinában és a határos tartományokban egy terméketlen év a másikat váltván föl, éhség és dögvész is tizedelé a keresztéseket.

Endre később Ptolomaisból Tripolisba vette magát, hol a vállalataiba beleuntnak értésére esvén, hogy a pártoskodók, minden irányban és minden értelemben dulják otthon a birodalmat, seregének maradványival, habár a jeruzsálemi patriárka által kiátkoztatott is e miatt, visszaindult hazafelé. Utját ez alkalommal a szárazon vevén, Antiochiának tartott.

Antiochiában fiát Endrét, Leo örmény király leányának jegyezte el, Nicaeából pedig Theodoros Laskaris keleti császár leányát vitte magá-

val jegyestül Bélának. Azán bolgár fejedelemnek legidősb leányát Máriát igézte hitvestül. kit két évvel később ünnepélyesen át is adott.

Ezek voltak Endre hadviselésének eredményei, s hogy annyi és ily különböző fejedelmek vele családi viszonyba óhajtottak lépni, mutatja a magyar név varázsát a külföldön, még akkor is, midőn az ország oly gyászos bomlásnak indult.

A leggyászosabb bomlásnak. A főurak egymással harczoltak, a királyi tisztviselők rablókkal szövetkeztek, a kincstár üresebb, a nép nyomorúbb volt mint valaha. A zsidó és mohamedán adószedők a nép vérveritéke után a templom kincsei és a nemesség szabadalmi után kezdtek nyulni; a nép lázongott és a tizedsedőket agyonverte, a nemesség megtagadta ez engedelmességet, a főurak váraik tömlöczeibe hurczolák a király zsidóit, a papok templomátkot hirdettek és bezárták az egyházakat.

Künn és otthon balra fordult minden! Annyi bajhoz még az is járult, hogy Béla külön udvart tartott és a királyi jogokat ép úgy gyakorolta mint atyja, minek meghasonlás és végre nyílt lázadás lett következménye a fiu részéről, és Béla pártja lemondásra kényszerítette volna Endrét, ha a papság közbe nem veti magát és Endre 1222-ben országgyűlést nem hirdet, melyen a bajok orvoslását szentül igéri.

Ez volt azon országgyűlés, melyen az arany bulla szerkesztett. ¹⁾

XVIII.

A tatarjárás.

Negyedik Béla harmincz éves volt, midőn atyja halála után 1235-ben Székesfehérvárott másodizben megkoronáztatott.

Ez ünnepély alkalmával Kálmán testvére szent István kardját vitte előtte, Romanovics Dániel galicziai fejedelem és a magyar korona hűbérnöke pedig kantárszárnál vezeté a paripát, melyen az új király Székesfehérvár utczáin végig lovagolt, hogy a nép szent István koronáját fején láthassa.

Mindjárt koronázása után irgalmatlan boszut vón azokon, kik atyja gyengeségével visszaélvén, a közkincstárt és vele az országot tönkre tették, Dénes nádort szemeitől megfosztatta, a többieket pedig börtönnel és számüzetéssel büntette meg.

A királyi tekintélyt a nemesség irányában azon rendelet által gondolta növelhetni, hogy csak a fő világiak és egyháziak ülhessenek le előtte, midőn ügyeik a királyi udvarba szólítá őket; a többiek székeit elégette.

¹⁾ Ez okirat tanujele a magyar nemesség diadalának a trón felett. Harminczegy czikkon keresztül semmi egyéb nincs benne biztosítva, mint a nemesség jogai, kiváltságai, szabadalmi.

Második Fridrik római német császár fel akarván használni a király és országnagyok közti surlódásokat, melyek Béla szigorúsága és a főnemesség rakoncátlanságából keletkeztek, kiknek mindegyike király volt a maga földén, kik fiuról fiura szálló harczot viseltek egymás ellen; s hős volt a rabló, bajnok a párttűtő; mindegyiknek volt hadserege, csak az országnak nem, kincseket halmozott mindenki, csak a király volt szegény meg a nép; — tehát Fridrik adót követelt a magyaroktól. A követek természetesen üres kézzel mentek vissza, de magukkal vitték, férföltözetben, Beatrixet Endre özvegyét, ki aztán Zárában István nevű fiut szült; ez később Velenczében Morosini patricius leányával kelt össze, mely házasságnak gyümölcse III. Endre volt; a nemzet utolsó királya Arpád véreből.

Béla megtudván, hogy Ázsiában a Volga partjain még léteznek magyarok, 1236-ban négy domokosrendi szerzetest küldött saját költségén Konstantinápolyba, oly utasítással, hogy onnan keletnek vévén utjokat az Ázsiában maradt magyarokat felkeressék, és a keresztény hit igéit nekik hirdessék.

Ezek átkeltek a fekete tengeren és miután tizenhárom napig a Kaukázusban tévelyegtek, az Alánok országába jutottak. Itt félévig nyomorogtak és kettő, kiket a kislelkőség megszállott, Magyarországra visszatért. A másik kettő Bernát és Julián néhány alán társaságában, utját folytatván, végre egy Veda nevű szaracénus földre érkezett, hol Bernát egy vendégszerető mohamedán házában meghalt.

Julian egy mozlím pap mellé szegődvén nagy Bolgárországba jutott, hol — mint Richard nevű szerzetes IX. Gergely pápát értesíté — valamely nagyobb városban a magyar barát egy magyar asszonynyal találkozott, ki ázsiai szülőföldjéről oda ment volt férjhez, s ki utmutatást adott neki, hogy a magyarokat, kiket keres feltalálhassa.

És valóban reájok is akadt 1237-ben a nagy Etelvíz vagy Volga partjain.

Ezen magyarok — írja tovább Richárd — nagyon örültek midőn őt meglátták és magyarnak ismerték; körötte seregelvén, keresztény testvéreikről, azok királyáról és ennek országáról sokat tudakozódtak, s nagy mohón figyelmeztek mindenre, mit akár a keresztény hitről, akár egyéb dolgokról nekik mondogatott volt; mert ők csakugyan magyar nyelven beszéltek és értették is őt.

Pogányok ők, Istenünkről semmi fogalmuk, de bálványokat nem imádnak, földműveléssel nem foglalkoznak, lóhúst esznek és lótejét isznak; paripákkal és fegyverekkel bővelkednek és igen vitézek. Régi hagyományból tudták, hogy a nyugat felé szakadt magyarok tőlök származnak, de hogy hova kerültek legyen, arról nem volt tudomásuk.

A tatárnép szomszédjukban van és nem volt képes őket legyőzni, sőt háboruba elegendvén velők, megveretett általuk. Ez oknál fogva a tatárok barátaiknak és társaiknak választották őket, s e két nép együtt már tizenöt birodalmat pusztított el.

A magyarok földén Julián a tatárfejedelem követével találkozott, ki saját nyelvén kívül a magyar, orosz, kun, német és török nyelvet

beszélte. A követ oda nyilatkozott előtte, hogy a tatár sereg, mely onnan öt napi járásra táborozott, Németország ellen akar indulni, de előbb még egyesülni fog a perzsák ellen küldött harcosokkal. Azt is mondta, hogy a tatárok földjén tul van még egy igen nagyszámu mongol nép, melynek szinte szándéka birodalmát odahagyni, megvívni minden néppel, mely neki ellenállani fog, végpusztítást hozni minden országra, melyeket meghódíthat.

A Volgaparti magyarok örömet marasztották volna Juliánt, de ő közleni akarván zarándoklatának örvendetes eredményét, 1237. június 11-én megvált tőlök és deczemher 27-én Magyarország határain átlépett, hirt hozni az atyafiakról, de hirt a tatárokról és mongolokról is, kiket Ügetaj parancsa, mint vész a hullámokat, Magyarország felé sodort.

* * *

Dzsingiszkhán 1227-ben meghalálozott, fiaì birodalmán és dicsőségén osztoztak.

Több mint öt millio ember öletett meg uralma alatt; nagyravágyásának áldozatai. Három fia maradt Csucsi, Csagataj és Ügetaj vagy más-kép Oktaj, és egy millio ötszáz ezernyi hadserege.

Két évvel Dzsingisz-khán halála után a főhatalom Ügetaj kezében központosult, ki is, a nagy pusztító méltó utóda, folytatni készült, mit apja megkezdett, körülhódítani az egész földet. E végre egyik rokonát, Batut, ötszázezer fegyveressel nyugotnak indítá, ki már 1240-ben egész déli Oroszországot mongol kézre juttatá; mely ország aztán századokig maradt mongol felsőbbség alatt.

Az elüztöt fejedelmek közül többen kerestek Magyarországbn menedéket, így Kuthen kun király, ki negyvenezer fegyvereseivel egyetemben tanyát, oltalmat keresett és talált, sőt a magyar nemzet minden jogaiban részesítettett. De e nomád nép számos marhájjával az országban szertebolyongván, kicsapongása által a magyarokat maga ellen lázitotta, a király elleni gyűlöletet pedig nevelte. mert benne előszeretetet véltek észrevehetni a kunok iránt.

A bizalmatlanság nép és király között tetőpontján állott, midőn 1240. karácsontaján hire érkezett, hogy Kiev, akkoriban Éjszakeuropa legfényesebb városa a mongol-tatár dühnek áldozatul esett.

B'la most az ország éjszakeleti szélein a főbb pontokat megerősítette, a szorosabb utakat és keskenyebb nyílásokat bevágatta, s hirnőkei által bejáratta az országot, körülhordatván a véres kardot és parancsolván: — hogy mind a nemesek, mind a várkatonák készen tartsák magukat. De a király rendeletei csak az urak és nemesek gúnykaczájával találkoztak, kik a tatárok közeledéséről szóló hírt hamisnak keresztelték, vagy pedig azt mondták, hogy ha csakugyan jönnek a tatárok, az csak azért van, mert üldözöbe vétettek, — és ki sem nyult fegyveréhez.

Néhány jó hazafi azonnal fegyverhez nyult, Hédervári Dénes a nádor pedig kisded sereggel elindult a határ védelmére; a többinek drága

volt a nyugalom, sőt számosan óhajtották: bár megvernék a királyt, legalább meg lenne alázva.

Ekkor híre jött, hogy Batu seregének kisebb részét a lengyelek ellen küldötte, hogy ezen ötvenezerből álló csapat Krakót elhamvasztotta, s hogy seregének véghetetlenül nagyobb része — négyszázötvenezer mongol — egyenesen Magyarországnak tart. Béla országgyűlést hirdetett Budára és követeket küldött segélyért a nyugati fejedelmekhez.

Nagybőjt első vasárnapján nyílt meg az országgyűlés. Ekkor már nem akadt ember, ki a veszedelem közelségét, a borzasztó hír valóságát kétségbe vonná és az urak nem voltak fukarok ígéreteikben, kikötvén azonban, hogy Kuthen és családja, kiket a tatároknál is inkább gyűlölték és kikben a tatárok kémeit és szövetségeseit látták, szigorú őrizet alatt tartassék.

A tanácskozások folyama alatt megjelent a nádor hirnöke, ama tudósítással, hogy ha újabb erővel nem segítetik, a szorost meg nem védheti a tengernyi had ellen.

Négy nappal később maga a nádor jelent meg seregének foslányaival a gyülekezet előtt. horpadt sisakkal, lyuggatott páncéllal, tépett lobogóval; kísérei, alig kétszáz férfiú, hasonlóképp össze vissza tépve, vágva.

A gyülekezet borzadva, ámulva tekint reá: — Hisz neki a határszélen kellene lenni, a Kárpátok közt!

A nádor, kinek arcát egy kardvágás majdnem ismeretlenné tevén, a király sátra elé lovagol, sokáig nem tud szóhoz jutni, végre fájdalmas hangon felkiált: — Isten és a szent szűz oltalmazza a királyt és a hazát. — Azután a gyülekezethez fordulva mondá: — Hazámfia! A tatárok az országban vannak. Hét napig védtük a határt, heted nap vitézeim holttestein tört keresztül a tengernyi had. A kik megmenekültünk eljöttünk, hogy hírt mondjunk. Isten oltalmazzon meg bennünket!

Három nappal később, azaz 1241. martius 15-én már Pest körül szállingózott Batu előserege. Huszonnégy óra alatt három napnyi távolságot haladtak meg. Sásók módjára jöttek sovány de erős lovaikon, melyek éhet, szomjat könnyen tűrtek, mint ők maguk, — nyereg nélkül ügetve könnyű fehér-fekete zászlaik után; zaj nélkül, némán lövöldözve öldöklő nyilaikat, melyek jóval nagyobbak voltak a magyarokéinál és vas vagy csont végeikkel oly mélyre hatók, hogy ellenök és viszáshegyű gerelyeik ellen alig nyújthatott oltalmat a paizs.

Tekintessék ezenkívül azon önbizalom, melyet Dzsingisz-khán negyven évi diadalai ezen vad és kegyetlen nép szívébe öntött, az irtózat, mely mindenkit elfogott, midőn ezen rút külsejű, rövid lábszáru, széles mellű és arczu egymástól távol eső apró szemű és szakálltalan állu alakokat megpillantá, kiket a legiszonyuabb vérszomj jellemzett, kik mindenfelé öltek, raboltak, gyújtogattak; kiknek nejeik sem voltak jobb indulatuak, mert a szebb fogolynőket meggyilkolták, a rutabbakat pedig, orraikat lemetélvén és arcaikat behasogatván, elcsufították, hogy férjeik szeméit magukra ne vonják; kik gyermekeiket a nyilazásban akkép

gyakorolták, hogy czéltáblakul fogolygyermeket állítottak ki, — megleszen fejtve azon rémület, mely Magyarország népét a kutyafejű tatárok hírére elfogta.

És ezen nép mégis el volt bizakodva, midőn e borzasztó örvény tátongott lábainál, melyben, hogy végkép el nem vészett, Isten különös kegyelmének tekinthető.

Kálmán herczeg legelső volt, ki a horvát és a dunántúli dandárokkal Pestre érkezék, nyomban követték őt Mátyás esztergami és Ugolin kalocsai érsekek, kik számos világi és egyházi fegyverest hoztak magukkal. Pestre jött Fridrik osztrák herczeg „a babenbergi,“ de sereg nélkül, csak kevesed magával, kémelelni, magát mutogatni és kitüntetni, nem pedig Bélát megmenteni.

Egy nap a tatár elősereg egyik rablócsapata Pest falai alá került, hol a király szeme láttára gyujtogatott és öldökölt. Ugolin kalocsai érsek méltó haragjában néhányad magával kirohant a városból, hogy a szemtelen rablókat megfenyítse.

Ezek azonban könnyű lovaikon egy mocsáros réten átügettek és látván, hogy nehéz fegyverzetű üldözőik a lápban süllyedeznek, visszafordultak és az érseket kísérőivel körülfogván, annyira megnyilaszták, hogy csak negyed magával menekülhetett a városba, telve boszusággal és nehezteléssel, hogy ki sem jött segítségére.

Batu seregének egy része ugyanaz nap megtámadta Vácot. A lakosok hősiiesen védték magukat és miután a város már a tatárok kezére került, a várként erősített székes egyházba vették magukat, hol mindnyájan elvérzetek. A város azután kifosztatott és felgyujtatván a lángok martalékává lőn.

A magyar táborban már ekkor fenhangon zúgtak az urak, hogy miért nem mehetnek már a tatár ellen, de a király még be akarta várni Bulcsut a csanádi püspököt derék csapatjával, be Bánk váradi püspököt, továbbá Lőrincz gróf hadosztályát, a Forgáchokat, a Rajnótokat; már mindannyian utközben voltak.

De Fridrik herczeg, ki különben vitéz férfiú volt, meg akarta mutatni bátorságát és egyszersmind azt is, mennyire érdemelte volna meg a magyar koronát, melyre egyszer néhány elégületlen által hivatta volt, egy nap kirohant a Pest körül száguldozó tatárokra. Ezek szokás szerint hátat fordítanak, a herczeg néhányad magával utánuk rohan, lándzsájával az egyiket úgy átszurja, hogy az belétörik, egy másiknak kezét pedig kardjával levágja. Az elsőt felvették emberei és magukkal a városba vették a bennlévők bámultára, kik a herczeget a magyar király gunyjára, mert ez utóbbit gyávasággal vádolták, hangos éljenzéssel fogadták.

Az elfogott ellenség a legnagyobb szerencsétlenségre kun volt; olyan, ki a tatároktól elfogatván, közjűk soroztatott.

A nép erre felbőszült és borzasztó orditással rohant a királyi palotához, dühösen kiáltván: — Te hoztad ránk az ellenséget, harczolj magad vele! A legveszedelmesebb ellenség a városban van, a hitetlenek királya, az áruló, a tatárok szövetségese, Kuthen! Le vele! Le vele!

Béla nem csillapithatta le a háborgó kedélyeket, szava elhangzott. Fridrik látván, hogy alkalom nyílik, mind népszerűsége szert tehetni, mind Bélán érzékeny csapást ejteni, fegyvereseivel a bősültek élére állott, s azon épületre tört, hol a kun fejedelem, nem annyira fogságban tartott, hanem inkább őriztetett.

Az örök nem akarták a tömeget királyi rendelet nélkül bebocsátani. — De tartsd fel a romboló vihart, ha az pusztulva rohan el fejeink felett. — Néhány percznyi ellenállás után szétugrasztattak, és a bősült csapat vért szomjazva rontott a szerencsétlen fejedelmi családra.

Kuthen és kísérei fegyverhez kaptak és a legnagyobb elszántsággal védték magukat utolsó csepp véréig, de végre össze kellett roskadniok a tömeg súlya alatt.

Fejeiket levágták a dühöngők, hogy az ablakokon keresztül, künn maradt gyilkos társaik közé dobhassák. Erre azután diadalmenetben, mintha a legnagyobb hőstettet vitték volna véghez, vonultak nagy örömrivalgások közt végig az utcákon; mert ime bérét vette az áruló, halállal lakolt; — igen ám, maguk irták alá saját halálos ítéletüket, mert a kunok, hírét vevén szeretett fejedelmök erőszakos halálának, a magyarok ellen fordíták fegyvereiket, melyeket még néhány nappal azelőtt védelmükre emeltek vala. Igy Bulcsu csanádi püspököt és Miklóst Bori fiát, kik számos nemessel a királyi tábornak tartottak, utközben megtámadták és a püspök kivételével egytől egyig felkoncizolták. A kunok ezután szintén tatárdühhel pusztították az országot és anélkül, hogy Batuval szövetkeztek volna, segédeszközeivé lettek.

Midőn Batu Magyarországra rontott, Kadán Erdélyre tört, hol vérszomjas csordáit nyugat és dél felé vivén, Rudna bányavárost megtámadta. A szász lakosok vitézül védték magukat Ariszkalde gróf vezérlete alatt és a tatárok első rohamát visszaverték. A tatárok visszavonulást szüneltek, mire a némettség győzelmi mámorában tivornyázáshoz látott, s a város védelmével ki sem gondolt. A tatárok, kik ez alkalomra leselkedtek, az éjnek fátyola alatt több helyen megmászták a falakat és a lakmározó szászokra csapván, azokat, kik ellenállásra gondoltak, felkoncizolták. A polgárok megadták magukat és kegyelemért esengtek, mit azon föltét alatt nyertek, ha a gróffal együtt útmutatóik lesznek Batu táboráig. Kadán helyett Bochetor folytatta a pusztítás művét Erdélyben.

A király köré azalatt hatvanezer ember gyülekezett és miután már nem igen várhatta seregének szaporodását, Ugolin, a mindig harcra kész és merész érsek tanácsára, összes erejével Batu ellen indult.

Ez visszavonult előtte, hogy különvált csapataival egyesülhessen és azon állást elfoglalhassa, melyet már eleve kiszemelt magának.

A magyarok a Khán visszavonulását futásnak vették és mohó elbizakodással rohantak utána. De a tatár elhagyván Egert, átkelt a Sajón és e folyó, valamint a Hernád és Tisza oltalma alatt táborot ütött. A magyaroknak nem maradt egyéb teendőjük, mint a Mohi pusztán, Onod és Keresztur közt megállapodni, hol is szekerekkel sánczolták körül táborukat.

Batu a hidat őrizettel megrakván fellovagolt egy a gésztélyi hegyektől félre eső dombra, hogy onnan a magyar tábornak szemügyre vegye.

Ravasz mosoly lebbent el silány bajsza alatt, midőn a kilenczszerezesebb magyar sereget szűktéren és a kifeszített sátrak kötelei között mintegy hálóban megfogva szemlélte és diadala előérzetében ekkép kiáltott fel: — Miénk a győzelem, mert az ellenséget, miként az akolba zárt birkanycáját fogjuk meglepni.

Béla mindent megtett a mit vitéz király létére tehetett. A táborban fel és alá járt, a zászlókat maga osztotta ki, s mindenkit bátorságra és őseinek dicső példáira emlékezteté. De még a veszély láttára sem csillapodtak le azon kedélyek, melyek gyűlölséget és ingerültséget forraltak volt ellene, kevesen mutattak lelkesedést, sőt sokan szivből óhajtották, bárha szerencsétlenül végződne az ütközet, akkor legalább a kevély király meg volna alázva; egy elvesztett ütközet még nem általános szerencsétlenség, azt könnyen jóvá lehet ismét tenni. Mily kárhözatos, veszedelmes, esztelen okoskodás!

Kálmán herczegen kívül azonban, ki ifjúságában Galicziáért évekig viselt hadat az oroszok ellen, úgy látszik kevés férfinak volt valódi fogalma nagyobb háborúról. Ez és Ugolin birt egyedül némi haditudományyal, e kettő volt egyedül éber vezér.

Este Batu táborából egy orosz szökevény jött a királyhoz, hirt hozva, hogy a mongolok éjjeltájban átjönnek a hídon és megtámadják a magyar tábornak.

A király rögtön sorra járta a dandárokat, kérve, sürgetve, hogy készen legyenek. De a vitézek, kik zenehang és borkancsó mellett vigadoztak, nevétek a király félelmét és tovább boroztak, táncoltak.

Csak Kálmán és Ugolin szive dobbant fel a veszély hallatára, s miután a boldogtalan tábor bonyodalmaiban nagynehezen felfegyverkeztek és lóra kaptak volna, siettek a hid felé, melyen egy ellenséges csapat nagy csendesesen már átjött volt, hogy a magyar tábornak közelébe jusson.

Ekkor előrontának a magyarok az éj sötétéből, dühösen vetik magukat a mongolokra, kivált Ugolin, leakarván mosni azon gyalázatot, mit Pest alatt ejtettek volt rajta, — mire a tatár csapat azon része, mely a magyar kardok által fel nem konczoltatott. ismét a Sajó bal partjára kapott.

Kálmán ezer embert hagyván a hidnál, vitézeivel visszaindult a tábornak, hol harsogó örömrivalgással fogadtaték, mire ők is, a többiek is gondatlanul engedék át magukat az álomnak vagy a vigságnak, a hidfő őrizetétől várván oltalmukat.

De a mongolok hét hajító gépet vontatván a hid elé, azokból oly ropant nagyságu és számos követ hajítottak az örökre, hogy ezek megfutamondván azon hirrel kerültek a tábornak, hogy a tatárok ide át vannak.

De a borozó vagy álomitas vitézek a pokolba kívánták őket és azt dűnnyögték, hogy ha jó a tatár, majd elébe állnak.

Mire viradott, a hatvanötezer magyar ötszázezer mongol által volt körülvéve.

Ekkor ásitozva, nyujtozkodva fogtak a készületekhez; a magyar urak üstökeiket fésülték, bajuszaikat kenték, öveiket igazgatták, míg egyszerre egy jégesőként fejeikre özönlő nyilfelleg tudtokra adá, hogy itt az idő fegyvert ragadni és — meghalni.

Kálmán, Ugolin és a templom vitézek főnöke oda hagyván a tábort az ellenség ellen ment, meggátolandó, nehogy a magyar tábor tökéletesen bekeritessék, de látván, hogy minden oldalról körül vannak fogva és társaiktól könnyen elvágathatók, sűrű nyilzáporban visszavonultak a királyhoz.

A táborban azalatt roppant rendetlenség támadt, a zászlósok dandáraikat keresték, a fegyveresek uraikat, a lovagok lovaikat. Batu jövedőlése teljesült, mindnyájan mintegy hálóban érezték magukat, mely támadást és védelmet egyaránt lehetetlenített. A kalocsai érsek, kihez a bátortalanság gyanuja nem férhetett, megeresztvén hangját, boldogtalannak mondá az országot, melynek fejedelme hanyag, melynek nagyjai gyávák. Kálmán herczeg még egyszer megkíséré mit tehet az önmagát feláldozó, halálra kész honfi és egy harmadik rohamra készült.

Ugyanis maga mellé vevén Ugolint, a templomosokat és a sereg színét, déltájban a mongolok legsűrűbb soraira tör, azokat visszanyomja és rést nyit a királynak, hogy csatarendbe állithassa a jobbszárnyat.

És most megkezdődik az ütközet, küzdenek déltől alkonyig; a kalocsai érsek, főnemes vér ivadéka, vitéz halállal mult ki Kálmán oldala mellett; a templomosok főnöke, miután szerkercejével több mongol főt ütött le, holtan rogyott le mellette; s Kálmán még mindig vívott, mélyebb s mélyebben nyomulva a mongolok legsűrűbb soraiba. De hiában iparkodik a győzelmet kivívni, míg ő a balszárnyon vérfürdőbe fulasztja a tatárokat, addig a jobb szárny széledezni kezd és az ellenség üldözés helyett mindig tágabb rést enged nekik a futásra.

Ők csak Bélát a magyarok királyát akarták kézre keríteni és sikerült is nekik körül fogni őt; egyszerre csak azt vette észre, hogy néhányad magával el van hagyatva. Mellette volt a két Forgách, János és András, Sándor gróf, Detrik Mohol fia, Rugacs a Fayak őse, öt püspök és több lovag, számra kevesen, de vitézek mind, kiknek egyetlen feladatuk volt a királyt megmenteni.

Mire esteledni kezdett Kálmán már nem diadalért, hanem menekülésért harczolt. Vitézeinek legjobbjai immár elvérzettek, a többivel az egész mongol seregen keresztül vágta magát. A futamodók Pestnek vették utjokat és közülök ezren meg ezren érettek utól a páratlan könnyűségű mongol lovasság által. Kálmánnak sikerült a nehéz seb daczára, melyet a Sajónal vett Horvátországba menekülhetni, hol ifju, szép neje karjai közt adta ki hőslélkét.

Kálmán menekülte után az egész sereg Bélát kereste. Vitézei pajzsokkal és testeikkel védték drága életét. Védelmében hullottak el leghibebb vitézei, érte harczolva estek el a püspökök az egy Bertalanon kívül. Már csak Sándor gróf paizsa védé testét, csak a két Forgách vágott szá-

mára utat, míg végre e néhány bajnoknak sikerült a királylyal a mongol seregen keresztül törni.

De most üldözésére rohant a dühös ellenség. Batu országot ígért annak, ki Bélát elfogja. A futamodók mindenütt nyomukban hallják az üldözők — huj — huj! — kiáltását. A király lova már csak nagy erőlködéssel vágtat előre.

Az üldözők közelednek; ekkor az egyik Forgách hirtelen leszökik lováról, ráülteti a királyt és hátra marad, hogy a vérebeket pillanatnyira feltartoztassa és meghaljon. E ló is kimerül, most a másik fivér adja át lovát; a király meg van mentve, de Forgách is kikerüli a veszélyt: beveti magát a Sajóba és az éj leple alatt észrevétlenül átuszik.

Béla késő éjjel érkezik a diósgyőri erdőbe, hol üldözői nyomát vesztik és hol a király egy barlangban hajtja le fejét nyugalomra.

Az elvesztett csata után a győzelmes ellenség végig özönlé az országot, mert már nem volt sereg, mely ellene szegült volna. Volt ugyan még néhány erődített hely, melynek sánczai, falai mögé elbujt a nép, de ezek is csakhamar tatár kézre kerültek.

Már most azon voltak, hogy a hegyek között és az erdőségekben bujdosó népet rendes foglalkozásaihoz visszacsalhassák. A sors erre is nyujtott nekik segédeszközt. Ugyanis megtalálván a királyi pecsétet, foglyok által oly tartalmu leveleket irattak és hirdettek a király nevében, hogy azok következtében nemsokára seregesen jött elő az elbujdosott nép, kiki a maga falvát vagy falujának helyét keresvén fel.

Most ujra előjöttek a tatárok, kegyeseknek barátságosaknak mutatták magukat, a falukat egy-egy mongol tiszt gondjára bizták és az ország elfoglalt részét száz kerületre osztották.

Ez így tartott, míg a termés be volt takarítva és kidolgozva, míg a bor le volt szűrve. Ezután folytatták kegyetlenkedéseiket; faluról falura jártak és egybegyűjtván a lakosokat, miután a legerősebb férfiakat kiválogatták, hogy soraikban harcoljanak, a többieket páratlan vadsággal felkoncizolták.

XIX.

A király további sorsa.

Béla az üldözők elől a Forgácsok znioi várában talált menedéket, honnan, az osztrák herceg felhívásának engedvén, Haimburgba vette magát, hol nejével és két éves fiával, Istvánnal találkozott.

Fridriknél menhelyet és segélyt vélt találni Béla, de csak nemtelen boszura és árulásra akadt, mert amaz vendégét őrizet alá vevén, ki nyilatkoztatta, hogy előbb el nem bocsátja, míg azon összeg pénzt le nem fizeti, melyen 1236-ban a magyaroktól békét vásárolt vala magának.

A királyné azonnal átszolgáltatta ékszereit, de miután ezek értékét Fridrik kicsinyelte, Béla kénytelen volt Mosony, Soprony és Vas megyét is általadni, csakhogy megszabadulhasson.

A királyné és fia most Dalmátországba menekült, Béla pedig Vancsay István váci püspököt a pápához, a császárhoz és a francia királyhoz segédért küldvén, Segesden, közel a Drávához, megállapodott és pedig oly szándékkal, hogy a dunántúli részekből újabb hadi erőt gyűjtven és a remélt segédet bevárván, a tatárokkal szembe szállhasson.

Ezek pusztításainak már csak a Duna szolgált határu.

A mongolok sokáig késedelmeztek átkelni a Dunán, melyen túl Nyugateurópa összes erejével vélték találkozni. Utóbb ugyan megtudta Batu, hogy Bélát magára hagyták, sőt szomszédja Fridrik is verekszik vele, ki nem elégedvén meg a három vármegyével, Gyórt is elfoglalta, de egy Segesdről érkezett magyar csapat a várost visszavette és felgyujtván az erődött, a herczeg embereit a lángokba ölte. — Hanem azalatt beállott a tél, még pedig a szokottnál korábban és rendkívüli erővel, úgy hogy most a jégzajlás miatt át nem kelhettek a Dunán.

Veszteg táboroztak tehát az innenső parton és pedig nagy erővel Párkány vidékén, mert Esztergom volt a cél, hova törekedtek, miután ezen városban, az ország fővárosában, a keleti kereskedelem középpontján volt összegyűlve a környék ereje, gazdagsága, vitézei és tőzsérei.

Végre megállott a Duna jege és a hatalmas folyam a természettől volt áthidalva. De a mongolok azért még sem keltek át, holott az esztergamiak remegve, de naponkint várták megérkezésüket. A mongolok nem bíztak a természetes hidban és hogy a jég szilárdságáról meggyőződjenek, csellel éltek. Visszavonultak ugyanis a bényi sánczok közé, többnemű tábori készletet hagyván hátra a Duna bal partján. Az esztergamiak látván ezt és gondolván, hogy a tatárok eltakarodtak, részint kíváncsiság, részint birvágytól ösztönözve átjöttek a jég hátán és minden lomot, mit az elhagyott táborban találtak, városukba átszállítottak.

Batu, őrei által értesítettvén a csel sikerültéről, Bény vidékét elhagyta és csordáival a Dunán átkelvén Esztergamot körülfogta.

A mongolok, visszaveretvén első rohamuk, foglyaik által a város körül sánczot hányattak, mely mögül harmincz gépből éjjel nappal annyi követ hajigáltak a falakra és tornyokra, hogy a külső erődítvények rövid idő alatt romba dőltek.

Kétségbeesett védelem után el kelle a lakosságnak hagyni a várost és bevonulni a fellegvárba, melynek parancsnoka a spanyol származásu Simon volt.

Mielőtt elhagyták a várost, elásták a drágaságokat, leölték a lovakat, elégették az árucikkeket, tüzet hánytak a házakba és nem vittek egyebet magukkal mint kenyeret és fegyvert.

A dühösen berohanó ellenség a vélt zsákmány helyett csak üszköket talált és bátor vitézek helyett azon gyávák seregét, kik térden állva könyörögtek kegyelemért, ekép remélvén éltüket megtarthatni. **Kegyelem**

helyett halált leltek, mert vagy felkonczoltattak, vagy pedig büntetéssel az elrejtett kincsekért elevenen megsüttettek.

A város előkelő hölgyei, számra háromszázan, a helyett hogy férjikkel együtt a vár omladékai közé siettek volna győzni vagy temetkezni, Batu-khán elé vezettedvén magukat, könyörögtek, maradhassanak életben, mint szolgálói. A győztes mongol vezér ékességeiket leszedette és mindnyájukat lefejeztette.

A hegyen levő erősséget, melyet Simon bán hősiezen védett, hiában víttá a mongol; a kapitány balistái nem hagyták őt közel jönni. Nemsokára beléunt és Ausztriának, utóbb Slavoniának fordulva a királyt vette üldözőbe.

Esztergamon kívül, még Székesfehérvár és pannonhalmi Szentmárton volt azon két hely, melyet a mongolok be nem vehettek.

Alig hogy Batu és Kadán átkelt a Dunán, Béla a Dráva mögé vonult. Kadán utána vágatott mongolaival, de a király már a tenger partján volt kísérvivel. Spalató ünnepélyesen fogadta őt hiveivel, melyek közt Arnold nádor, Dénes, dalmát és horvátországi bán, László országbíró és több főpap volt.

A királyné a szomszéd klisszai erődben volt már több hónap óta, udvari hölgyeivel, a sajóparti vérmező áldozatainak bánatos özvegyeivel.

Spalatóból a Traw mellett fekvő Bua nevű szigetre vonult Béla hitvesével, nagyobb biztosságban vélvén itt magát, mint Spalatóban, melynek falai alá mártius elején érkezett Kadán. A város ostromához azonban nem fogott a mongol vezér, mert akép értesült, hogy a magyar király Klisszában tartózkodik. E sziklafészket összes erővel megrohanta, de nagy vesztesége arról győzé meg, hogy minden erőlködése haszontalan lesz. Utóbb tudomására jutott Kadánnak, hogy Béla Traw városában van, oda sietett tehát és hirnöke által szláv nyelven szólítá fel a trawiakat, hogy ne veszélyeztetnék magukat egy birodalmától megfosztott királyért és adnák ki őt kísérvivel együtt. De Traw polgárai nem méltatván feleltre az ellent, a királynét kisdéd fiával Istvánnal hajóra szállították, hogy szükség esetén tovább vitorlázhasson, — vitéz ellenállásra készültek.

A város helyzete, tenger és árkok, továbbá át nem gázolható mocsárok közt nem nagy eredménnyel kecsgettette Kadánt, s miután hajói sem voltak, melyeken a netalán megfutamodó Bélát úzóbe vehesse, Bosnián keresztül Bolgárországba vette magát, hol is a Duna partjain Batu-khánnal találkozték.

Köröskörül üres volt, néptelen és lakatlan minden ország. A jobbra balra száguldozó mongolok sötét csordái sehol sem találtak már egyébbre, mint vérengző rokonaikra, a farkasokra.

Ekkor híre jött, hogy Ügetáj nagy-khán meghalálozott és hogy özvegye viszályt támasztott a főhatalom örökődése miatt. Batu-khán e hírről rögtön összegyűjté hadseregét, visszafordult Ázsiába, hogy unokatestvéreivel a megürült trón felett osztozzék.

Az iszonyu had oly hirtelen, mint jött ismét visszatért. Semmit sem hagyott hátra, mint az iszonyat és pusztulás véres nyomdokait.

Ellenére annak, hogy a mongol vezérek a foglyok közül azokat, melyek selejtesebbek és a gyengébbek voltak meggyilkoltaták, sőt a kegyetlenebbek azokat is, kiknek élelmezése terhőkre esett volna; mégis számtalan szerencsétlen magyar hurczoltatott rablánczra fűzve Ázsiába. Ezen számos áldozat közül megemlíti gróf Majlát János, Zemplén megyéből származott Miklós grófot, ki Budiács nevű szolgájával egy lánczra volt kovácsolva és pedig úgy, hogy annak egyik vége Miklós kezére, a másik Budiács lábára volt erősítve. Miklós saját szomorú sorsa miatt, de leginkább családjának állapota felett annyira bánkódott, hogy a hű szolga fájdalommal látta, miként ura napról napra fogy, és hogy végre is, nem bírván folytatni a fáradalmas utat, a tatárok által le fog vágatni.

Szerette volna urát e kínos fogságból megszabadítani, de társaságában meg nem szökhett, mert a láncz oly rövid vala, hogy nagyobb távolságra együtt nem futhattak volna. Egy roppant áldozatra szánta tehát magát a hű szolga, egy oly tetre, mely a régi kor legnagyobb hősének dicséretére válandott. Egy este ugyanis, miután már mindnyájan nyugvásnak indultak és ő, Budiács valamikép egy szekerczére tön szert, saját lábát, ugyanazt, melylyel urához volt lánczolva, levágta.

Miklós gróf, ki azalatt felébredt, eliszonyodott szolgájának e tette felett és eleinte sehogy sem akarta a szabadulására nyújtott alkalmat elfogadni, de végre engedett Budiács könyörgésének és megszökött. Szerencsésen haza is ért, kedves övéit épségben találta és csak azt fájlalá, hogy szabadítóját, a hű Budiácsot nem láthatta maga körül.

Miklós várában egykor nagy ünnepély volt, mindenfelől jöttek a vendégek, tódultak a látogatók; — ezeken kívül sok koldus, kiknek száma ez időben nem volt csekély. A szegények közt egy ősz szakállu ember is volt, ki mankó segítségével járhatott csak, mert egyik lába hiányzott. Mindnyájan megajándékoztattak és elégűlten el is távoztak, csak az öreg béna maradt vissza és a házi ur elé sántikálván ősz szakállát levette, egyszerűsersmind kérdezvén őt nem emlékszik-e Budiácsra.

A gróf öröme leirhatlan volt, azonnal maga mellé ültette a hű szolgát, kérdezvén őt, miként szabadult meg a fogságból.

Budiács elbeszélé, élményeit és nevezetesen azt, hogy tette miatt, mely által urát megszabadítá, az alvezérek parancsára mint nagy gonosztevő a nagykhán elé hurczoltatott, ki értesülvén a dologról és méltányolván ura iránti hűségét, alattvalóinak mintaképtül bemutatá és meg is kegyelmezett neki, sőt később megtudván miként vágyódik hazájába és urához, szabadsággal és biztos utlevéllel is megajándékozá őt.

Miklós Budiácsot fekvő javakkal, melyek maradékira is szállottak, gazdagon megajándékozá. Majlát említi, hogy az 1809-ki insurrectionál egy Budiács is vitézkedett, ki czimerében egy elvágott lánczos lábat viselt.

Gyönyörű példája egy szolga hűségének!

Egy monda a honleányok hősiességéről.

Heves megyében fekvő markazi vár a vén Kötelky birtoka volt. Ennek ostromára is kiindult vagy ötezer tatár.

A várban volt ugyan legénység, csak a vezér hiányzott. Az öreg urat a köszvény szegezése gyógyához, hadnagya egy zászlóaljjal a Sajó mellett veszett el, fia pedig nem volt.

Volt azonban hét leánya.

Ezek látván atyjuk keservét és az órség csüggedését, hogy magukat és a várat megmentsek, azt határozták el egymás közt, miként fölfegyverkeznek és a legénység élére állnak.

Az első rohamot szerencsésen visszaverték.

A másodikat nem volt szándékuk bevárni.

Az éj leple alatt két sötét csapat vonult ki a várból, az egyik három, a másik négy fiatal lovag által — a várur lányai által vezéreltetve.

Farkasordítás volt a jel, mire hevesen, de némán rontanak az alvó ellenségre. A meglepett tatároknak nem volt idejük, hogy fegyverhez kaphattak. Reggelig tartott a gyilkolás és a veszedelem elől egy tatár sem menekülhetett meg, hogy hírmondó legyen a táborban.

A vérengzés helye, hol a legyilkoltak el is ásattak, még most is tatár mezőnek neveztetik és a földmives ekéje vagy kapája gyakran veti ki a földből azon fegyverek maradványait, melyek azelőtt hatszáz évvel honfi vérben fürödtek.

* * *

A humor számára is maradt monda.

Élt azon időben a Cserháton egy házaspár. Boldognak nem mondhatni, mert csak is az asszony lehetett boldog, az is csak akkor, ha nyelvét megereszthetné, ha egész nap zsémbeskedhetett, verhette urát vagy a cselédet, fűzhette a szomszédnőkkel a sok pletykát.

Szegény férje, — Kardosy volt a jámbor neve és csakugyan vagyontalan volt, csakhamar megsajnálhatta, hogy gazdag lányt vett nőül, mert annyira meggyűlt a baja Borbála asszonynyal, hogy egy év alatt megöszült a feje.

Nem volt sokkal jobb sorsa egy béresnél, mert biz neki is kellett dolgoznia; dőzsölnie sem lehetett, mert feleségének fő gondja volt, hogy gyomrát meg ne terhelje, hogy pedig korhely ne váljék belőle, csak Borbála napján kapott bort.

Ha oda talált nézni, hova Borbála nem akarta, nyakleves adott kívánt irányt szeméinek, ha pedig meg mert haragudni, edények repültek feje körül.

E házi békét is megzavarta a tatárjárás.

Futott mindenki az ellenség elől, hogy erdőkben, barlangokban elrejtőzzék, de nem futott Borbála asszony, ki föltette magában, hogy nem fél a tatártól.

Jelentik egyszer, hogy jön egy tatár. Nem ijedt meg Borbála,

hanem oda állott a kapuba és csfpőjére tevén kezét, szitkokkal fogadja az ellenséget.

Előtte terem a tatár és izmos markában mérgesen forgatja kardját, Borbála asszony erre még jobban a nyelvét. A tatár meg volt lepetve, ilyet még nem hallott, nem is bántott senkit, csak Borbála asszonyt, — ki mély benyomást tehetett szívére, — kapta föl lovára és vágatva indult vissza táborába.

A mint ezt a férj, Kardosy uram meglátja, összecsapja kezét, búsan tekint a távozók után és sóhajtvá kiált föl: — Szegény tatár!

XX.

Béla visszajövele.

A tatárok e rögtöni távozása váratlan volt Európának, váratlan Bélának is. Kételkedett eleinte e hír valóságán, de utóbb meggyőződék arról, miért is 1242. év nyár kezdetén a vele volt urak, a tengerparti János vitézek és a vegliai Frangepánok kíséretében, minekutána nejét Máriát a klisszai erődbe vezette volna, hogy ott gyermekeivel még egy ideig tartózkodjék, Magyarországra visszatért.

Borzasztó látvány váraozék itt a sujtott királyra, mert az ország egy óriási temetőhöz hasonlított, melyen emlékek helyett elhamvasztott várak és városok romjai sötétlének; csakhogy a haza gyermekeit, kik itt elvérreztek vala, nem az anyaföld vette volt fel gyomrába, hanem a farkasok ezrei, ezek pedig csak a csontokat hagyák hátra, melyektől több napi járó földre fehérlének a mezők.

Sokszor, igen sokszor állapotott meg a király a romok közt, a csonthalmok mellett, szíve vérzett, szeme könyezett, de lelkében teremtő eszmék támadtak; ujjá kellett teremtenie a nemzetet, halottaiból föltámasztania egy népet, mely nép magyar legyen és ismét boldog, mely nép irigy szomszédainak becsülésére és tisztelésére ismét méltó legyen.

Legelőbb is arról kellett gondoskodnia, hogy az éhhalállal küzdő nép, mely a király megjelenésének hírére előbujt rejthelyeiből, tápláltassék, miután a tatárok és a sáskák, melyek amazokat követték, mindent felemésztettek. Nagy mennyiségű gabonát és nagyszámu marhát hozatott tehát külföldről, mely aztán a szükölködők közt felosztatott.

És szükség volt erre, nagy szükség, mert az emberek már egymást ették.

Ha okiratok nem bizonyítanák, kisésem hinné. Pedig tény, hogy a Mátra hegységében egy ember, de nem ember, hanem szörny, százankint öldöste le a hozzá tévedteket, kiknek husát aztán a többi szerencsétleneknek eladta.

A király lángesze, — mert ez valóban nagyobbak mutatkozott az ország helyreállításában, mint mutatkozott volt annak oltalmában, — minden bajt csakhamar megorvosolt. A törvényszékeket felállította, a hazafiak birtokczeit és jogait újra megállapította, több várost szabadalmakkal ellátott és végre Buda alkotójává lön. Ugyanis Óbudán alól, Pesttel szemközt várat építtetett, mely körül aztán rövid idő alatt Buda városa felvirágzott.

Béla két évi atyai gondoskodása alatt annyira megerősödött a nemzet, hogy 1246-ik év tavaszán tetemes sereget indíthatott Fridrik osztrák herceg ellen, hogy a kicsikart három vármegyét visszavegye és inséges napjaiban tapasztalt vendégszeretetét meghálálja.

A Lajta jobb partján, szemben Németujhelylyel, táborozott a magyar sereg; túl a Lajtán Ujhelynél Babenbergi Fridrik.

Junius 15-én a magyar előcsapat, mely kunokból és a Frangepánok fegyvereseiből állott, átkelt a folyón, s nagy hévvel támadta meg Fridrik felállított vasasait. Ezek vitézen fogják fel a rohamot és csakhamar túlsulyra vergődnek. A kunok, talán futamodást szinelve, visszavonulnak, a lovagias herceg vérszemet kap és győzelmi mámorában, maga megett hagyva az övéit, utánok rohan. A futamodó kunok, szokásuk szerint hátra nyilaznak üldözőikre és egy nyíl mélyen furódik Fridrik paripájának homlokába. A ló összeroskad és a lovas még nem volt talpon, midőn a magyar lovasoktól körülfogatik és Frangepán Bertalan által gerejlyel halálra sebesíttetik.

Igy mult ki Babenbergi Fridrik, a mindig harczra kész, harmincötödik születése napján, büntetésül, hogy a balszerencse által úzóbe vett Bélát nemtelenül sanyargatta. Teteme a németujhelyi egyházban takarították el.

A csatának ezután vége szakadt, még mielőtt az egész magyar sereg a Lajtán átkelt volna. Mosony, Soprony és Vas megye ismét visszakerült a magyar koronához.

Ezután Béla hosszas háboruba keveredett a cseh királylyal, ki Ausztriát és Stájerországot magának tulajdonította. A két fejedelem kölcsönösen pusztította a tartományokat, ugyszintén a bajorherceg is, míg végre 1254-ik év május első napjaiban személyesen találkoztak Pozsonyban, hol abban egyeztek meg, hogy Béla a Semmeringtől a Karánt határokig birja Stiriát, éjszaki része pedig és Ausztria Otokáré legyen. Stiriát azonban a későbbi időben ismét elvesztették a magyarok.

Béla azáltal gondolta a békét megerősíteni, hogy Otokár unokahugát brandenburgi Kunigundát ifjabb fia, Béla herceg számára kérte nőül. Otokár szívesen egyezett a házasságba és mint fényűzőkedvelő fejedelem, mind a kiházasítási, mind a menyegzői gondokat és költségeket magára vállalta.

Először is a Dunán, a Fischa befolyásánál, oly széles hidat verekett, hogy rajta tíz lovas nyargalhatott egymás mellett. Mindenünnen nagy mennyiségű élelmiszert és takarmányt szállítatott a kitűzött helyre. A lovak számára öt boglya szénát hordatott össze; vágómarhát, vadat,

baromfit, lisztet és bort pedig négyanynyt, mint a mennyire voltaképen szükség volt.

Idegen országokból húszezer font ezüstön hozatott drága kelméket, edényeket és ékszereket; s a pompásan felékitendő sátrakhoz maga készítet el a tervet.

Már az 1264-dik év nyár derekán mindenfelé küldötte hirnökeit és futárait, hogy a fejedelmeket és lovagokat nevében e menyegzőre és a vele összekapcsolt tornára meghívja. Október 5-kére volt határozva az ünnepély, melyre nagy mennyiségű és kitűnően fényes vendégsereg gyűlt össze Bécs szomszédságában.

A tábor, mely számukra készítettet bársony és aranyszövetű sátrakkal díszlett és ezek számos lobogóval és koszorúval voltak felékitve. A lovagok és nejeik ünnepélyes öltözetekben jelentek meg, de legkitűnőbb vala a menyasszony, kinek biborruháján arabnők által készített arany himzések díszlettek. Fejéke fölért egy királyi koronával, ékszere megbecsülhetlen volt.

A magyar király fiával, Bélával, nem nagy de igen diszes kísérettel érkezett meg és Otokár által királyi díszben, de a legnagyobb kitüntetéssel fogadtaték. A magyar főurak pompás öltözete, a kucsmáikon magasló kolcsagtollak, a szakállaikba szövött gyöngyök és drágakövek kivált a távolból jött követek és vendégek szeméit vonták magukra.

Otokár maga vezeté az arát az oltárhoz és Béla herczeg esküvés után Kunigunda fejére arany koronát tett, melyet, mint egykoru történetírók magyar szokásként említik, egy magyar fő ur kivont karddal ismét letűtött fejről.

A nagyszerű lakoma után kezdetét vette a torna, melyen a magyarok nem vettek részt, hanem elbucsuzván, pompásan felékített hajókra szálltak és Poszony felé eveztek.

Innen az új házaspár Horvátországba utazott és Kninben, a herczegség székhelyén tartott udvart.

Béla alatt ugyanazon átok érte a nemzetet, mint Endre alatt; a fiu fellázadt atyja ellen. Az atyai sziv két izben megbocsátott ugyan a fiunak, de nemugy a sors. Bélát fiának ugyanazon vétke büntette, melyet ő követett el atyja ellen; István pedig apja ellen emelvén fegyvert, nem lett hosszú életű e földön.

* * *

Ötödik István harminczegy éves volt, midőn 1270-ben atyját az uralkodásban követte. Legelső gondja volt letörölni azon foltot, melyet Otokár 1260-diki győzelme az ország czimerén ejtett.

Az ellenségeskedések nemsokára ki is törtek, de látszólagos eredmény nélkül, mert a felek csak kölcsönös pusztításokban tölték boszujukat, míg végre 1271. július 14-én aláíratott a béke, mely Magyarországnak semmi előnyt sem nyújtott.

Az országnak szüksége volt békére; az Otokár zsoldosai által láto-

gatott részben éhség és döghalál pusztítá a lakosokat. István egész erélylyel látott hozzá a sebek orvoslásához, de a végzet rövidre szabta élete pályáját.

Midőn ugyanis 1272-ben szerb földön táborozott, hogy az Uros és fia Dragutin közt dühöngő viszálynak véget vessen, hírét vette, hogy ifjabb fiát Endrét, Pektári Joachim horvát bán magával Németországba vitte, hogy ott Habsburgi Rudolf leányával összeházasítsa. A tett gyermekrablás volt, mert Pektári minden felhatalmazás nélkül járt el. István személyesen és lóháton vette üzőbe a gyermekrablót; s atyai aggodalmi, a nyári hőség és a mértékletlen lovaglás halálos betegségbe ejtették, melynek következtében augusztus 1-jén elhunyt két fiát hagyván maga után Lászlót és Endrét.

XXI.

Kun László.

Negyedik László még csak tíz éves volt, midőn királynak koronáztatott. Helyette anyja a kun Erzsébet és Pektári Joachim uralkodott oktanul, garázdálkodva és a gyermek nevelését elhanyagolva.

Pektári a tárnokmestert és pozsonyi főispánt, budaméri Egyedet megbuktatta, minek következtében ez öcscsével Gergelylyel Otokárhoz pártolt és Pozsony várát kezére játszotta; e miatt a cseh királytól kétezer márka évi jövedelmet kapott. Ezt irigyszemmel nézte németujvári Henrik, ki Otokárnak egy időben hasonszolgálatot tett anélkül azonban, hogy hasonlóan jutalmaztatott volna: boszúból most László udvarában termett és szolgálatait az özvegy királynének és Pektárinak Otokár ellen felajánlotta, mit ezek szívesen láttak és elkobzottjóságait visszaadták.

Béla azonban a macsói bán, ki Otokárnak sógora és titkos hive volt, gyűlöletét érezte a megtérővel, minek személyeskedés, keserű meghasonlás és verekedés lőn vége; Henrik Bélát veszekedés közben megölte és holttestét darabokra vagdalta.

Pektári követeket küldött Otokárhoz, fájdalmát a szomorú esemény felett nyilvánítandó, de Otokár, ki mint a sas a prédát, úgy várta az ürügyet a hadviselés megnyitásához, engesztelhetlennek mutatkozott, annyival is inkább, mert boszúja még azon körülmény által is tápláltatott, hogy Egyed a volt tárnok, minapi becstelen eljárását megbánván, titkon Pozsonyba ment és befolyásánál fogva az erősséget ismét magyar kézre juttatá, mely tette miatt a macsói bánsgot nyerte jutalmul.

A macsói bánságot negyedik Béla alkotá a tatárjárás után; ez a Morava és Drina között elnyuló szerb földnek éjszaki felét foglalá magában és nevét Macsove várától vevé. Az első macsói bán Ratiszláv volt, Béla veje.

Otokár serege 1273. július havában gyülekezett Laa városába, s még nem volt együtt, midőn németujvári Henrik harmincezer lovassal átkelven a Morván, a cseh király táborát megtámadta.

Dürrenholz Ulrik karántföldi főkapitány elhagyván vaslemezzel lovagjaival a tábort szembeszállott vele, de véres tusa után megveretett és maga is a csatasíkon maradt.

Henrik többeket is szeretett volna kicsalni az elsánczolt táborból, de minden ingerkedései haszontalanok voltak, a cseheknek nem kerekedett kedvök Ulrik sorsában részesülni és a magyar lovasság, miután a Tája környékét feldulta volna, két nap múlva ismét a Morva tulpartjára vonult.

Végre Otokár is átkelt a folyón és hatvanezer fegyveresével egész Nyitráig nyomult, mert a csekélyebb számú magyar sereg minden nagyobb ütkezetet kikerülvén és csak az elszéledteket vagy elmaradottakat megcsipkedvén, mindinkább visszavonult.

Otokár nem mert tovább menni és egy hónapnál tovább veszteglett Nyitránál, míg végre hadi gépei megérkeztek, melyekkel Pozsonyt bevette, hol idomtalan hidat vevén, a Dunán a jobb partjára kelt és a Rábczánál, a már előbb átszállított magyar sereggel találkozott.

De annak emléke folytán, hogy egyszer e környéken vallott kudarcot és minekutána az őszi esőzések is visszavonulásra intették, Sopron felé fordult, azt bevette, s híret vevén, hogy ellene és vetélytársa, habsburgi Rudolf római királynak választatott, mely azt jelenté, hogy neki a német birodalommal élet-halálra kell megvívnia, — Ausztriába visszatért.

A német választó fejedelmek Rudolfot azon feltétel alatt nevezték ki római királynak, hogy az elfoglalt német tartományokat Otokártól visszaszerezze. Hogy azt véghezvihesse a magyarokkal szövetséget kötött és Otokár ellen indult. Több előnyt nyervén fölötte 1276. novemb. 21. békére kényszerítette a cseh királyt, kinek minden német tartományt, úgy szintén a magyaroktól elfoglalt részeket, valamint azon kincset is vissza kellett adnia, melyet Anna, V. István testvérnénje, Ratiszláv macsói bán özvegye, vitt magával Csehországba.

Rudolf és Otokár közt a béke nem lehetett tartós, mert az utóbbi sokkal mélyebben érzé megaláztatását, mintsem hogy boszúterveket ne forralt volna, melyeket még azon körülmény és megérlele, hogy Henrik bajor herceg, ki csak azon remény fejében volt Rudolf hive, mert Ausztriát Bajorországhoz gondolta kapcsolhatni, Otokár pártjára állott. Ez tehát levelet irt Rudolfnak, melyben a hűséget felmondta, mit neki mint római királynak esküdt és magát függetlennek lenni nyilvánította; ezen levél békeszegés volt és 1278-ban ismét kitört a háború.

Otokárnak harmincezerre menő serege volt, Rudolfnak csak tizezer, csakhogy László negyvenezer magyarral, a kun csapatokat ide sem tudva, indult az utóbbi segédére.

Rudolf értesülvén, hogy László Dévény mellett ütött tábor, Tauffers Hugót a tiroli ijászok vitéz kapitányát azon kérelemmel küldé hozzá, hogy seregével Marchek felé venné útját.

Este felé járt az idő, midőn Tauffers a magyar-kun táborba ért, és váltig csodálkozott, hogy senki sem szólítja meg, kisérem gondol velem, s szabadon járhat merre és hova tetszik neki.

Végre kérdezi, hol tartózkodik a király; mire a kunok táborába utasítják, hol éneklő és tánczó kunleányoktól körülvéve találja negyedik Lászlót.

A király, egy ritka szépségű deli levente, szikrázó szemekkel és oly gyönyörű fekete fűrtökkel, hogy akármely hölgy megirigylené, megpillantván a közelgő lovagot, csendet intett, mire a pajzán ifjuság két oldalt letelepedvén helyt engedett a komoly vitéznek és csatlósának.

— Mondd meg oh jövevény, mi járatban vagy és ki küld tégedet? — kérde mosolyogva a hevesvérű király, de nem várván be a komoly lovag feleletét, folytatá: — Ha nem csalódom, ugy Rudolf küld, nemes szövetségünk, bennünket tette szólítandó, mert azt hiszi, hogy mivel zeneszó, és vig dallamok közt töltjük az időt, róla megfeledekezünk. De ne higgye, mert szavát mindig beváltja a magyar és mi is csak felszólítását vártuk be, hogy azonnal meginduljunk. Nemde ugy van?

— Ugy vagy, hatalmas király, — felelt a lovag; — Tauffers Hugo áll előtted a római király követje. Fontos dolgokat kell veled közlenem, de engedd meg, e társaságban....

— Ugy látszik, a kun leányok nem bájoltak el kecséikkel, nemes lovag; különben bátran szólhatnál jelenlétükben; no de ha jobban tetszik térjünk a sátorba, ugy is itt van a vacsora ideje.

Étkezés után ismét táncz keletkezett, melyben most a bortól felhevült harcosok fiatalabbjai is részt vettek, derekasan meg-meg forgatván a karcsu kun leányokat, kik kaczerkodva, tánczosaik karjai közül kisikamlani iparkodtak, hogy epedő pillanatokkal ismét visszatérhessenek.

A király azután felszólítá Hugót beszélné el, miként történt, hogy Rudolf, az egyszerű habsburgi gróf római királylyá választatott. Tauffers hosszasan beszélé el urának életrajzát, mely elbeszélés alatt oly szorgalmasan ürittetek a boros kancsók, hogy annak vége felé a harcosok nagy része az asztalra hajtá le mámoros fejét, elmúlt harczok dicsőségéről álmodván.

Eszébe jutott végre a vén lovagnak, hogy küldöttségének még nem tőn eleget, elmondá tehát urának üzenetét, kérvén a királyt, hogy ha a következő éjnek homályában a Kopaszhegy, Kahlenberg csucsáról magas láng fogja az eget nyalni, akkor indulna meg hadrontó seregével Marchek felé, elrejtván azt az ottani füzes Weidenbach, messzire terjedő nádasá mögé.

Tauffers most felkapta sisakját és elakart távozni, mert észrevette, hogy a felkelő nap sugarai immár bekandikálnak a sátor redői között, de László marasztalá még, meg akarván mutatni hadainak roppant számát.

• Felugrott tehát üléséből és kardjával olyat csapott az asztalra,

hogy az üres borkancsók mint megannyi részeg[?] egyének táncolni kezdének. E zaira felébredtek a vitézek és megértvén királyuk akarátját gyorsan elhagyák a sátorot.

Egy két pillanat múlva ezer tárogató hangja harsogott végig a táboron és mire László Tauffers által követve kilépett, már lovaikra kaptak a kunok,

A tizenhatezer kun két csapatra oszlott, egyeseken vezetés alatt, de roppant gyorsaságu, kitartó paripáikat, melyeket leginkább a lovas térdének hatalmas szoritása késztet engedelmességre. Ezek öltözete igen egyszerű volt: báránybőrkuksma és kaczagány, lobogó vászon-gatya és bocskor. Fegyverzetük ij és nyilak, sarló alakú kard vagy csákány. Az egyik csapatot Kadusa vezeté „a villám,” a másikat Suhol „a vadkan”, így nevezve tulajdonságaik után, az egyik villámgyorsasága, a másik vakmerősége miatt.

Miután ezek vad gyorsassággal elvágattak a király előtt, ki már ekkor, valamint Tauffers is hadiméneiken ültek vala, nemes magatartással vezeté elé fényes dandárát trencsényi Csák Máté, az országnak röviddel utóbb nagynevű nádora. Ezután következett Rénold gróf a Bastehek nemzetségéből, ki a királyi dandár élén lovagolt, míg öcsese az ország zászlaját vitte.

Miután a király parancsát és pedig nevezetesen a tábori szerek átszállítása miatt Mátéval közölte és vele tudatta volna, hogy a kunokkal a Morva folyón átkelend, sarkantyuba kapta lovát és bucsuzólag intvén Tauffersnek, a körben visszakerülő kunok élére vágatott, kikkel a hatalmas folyót átusztatván, tovább száguldott.

Tauffers Hugo még néhány perczig bámult a villámként eltűnt tizenhatezer harczos után, azután ő is utnak indult, hogy urával közölje a látottakat.

* * *

Otokár összes seregével következő nap indult meg Thalsbrunn felé, azon határozott szándékkal, hogy Rudolfot felkeresi és csatára kényszeríti. Serege három részre volt osztva: Az első osztályt, mely cseh vasasokból és morva gyalogságból állott Lebkovits vezeté; a második osztályt képező oroszokat és lengyeleket az orias erejű Füllensteini Herbot, a meisszeni és thuringi népet pedig Milota vezényle, végre a tartalék sereg előtt, mely szász és bajor harczosokból, továbbá Kunring rabló lovag tetemes csapatjából állott, Czernin lovagolt.

A bátorság önértékében, mitől se m tartva haladt előre a cseh sereg, ellenére annak, hogy az éj már beköszönött vala.

A kunok azalatt a nádasban tanyáztak, vizsga öröket állitván ki annak határára.

Negyedik László épen medvebunda'ákból készített nyughelyére vetette volt magát, midőn sátorának nyílásán egy lihegő kun azon hírrel jelenik meg, hogy a csehek roppant tömegben vonulnak dél felé az országon.

László azonnal felugrott és Kadusának, ki szintén értesülvén az eseményről és a királyhoz jött, megparancsolá, hogy ezer válogatott lovasal gyorsan ugyan, de óvakodva induljon az országut felé, lesse ki a legkedvezőbb alkalmat, és iparkodjék Otokárt elfogni. — Ötven pompásan felszerelt paripa — ugymond — és a király fegyverzete legyen jutalmad, ha elfogod! Érted?

— Értem — felelt büszkén a bátorságáról és gyorsaságáról híres kun és paripájára kapva ezer emberével, azonnal a nádas szélére indult, hol meglapulva, valamint a vértszomjazó farkas, prédáját várta.

Néhány száz lépésnyi távolban vonult el előttök az ellenséges hadsereg, de ők csendben maradtak mindaddig, mignem egy fényes és nevezetesen lengő sisaktollaikról megismerhető lovagcsapat haladt el előttök.

Kadusa most főlegyenesedvén nyergében jelt adott a támadásra és kunjaival, valamint a tomboló vihar, rontott orditva a cseh lovagokra, kiket a király személyesen vezetett.

— Képezzünk gyorsan érczfalat a király személye körül — ordit Wallstein, Otokár kedvence, és a háromszáz lovag gyorsan és ügyesen fogá körül őt, úgy hogy mire Kadusa előttök termett, ércz és lándzsafal meredt feléje. De a bátor kun villámgyorsan szökött két feléje szegzett lándzsa fölé és kardvasával a lovagok arcaiba vágván, lovaikról lefordítá. Töring, egy bajor lovag boszút lihegve fordítá azalatt dárdáját Kadusa felé és átdöfvén jobb karját, visszavonulásra kényteté. Töring kiválván társai köréből, üldözőbe vette Kadusát, de életével lakolt, mert ennek barátja Zobor oldalt támadta meg a bajort és csákánynyal oly erővel ütötte nyakszirten, hogy az holtan rogyott le ménéről.

Az öldöklés azalatt minden oldalon egyenlő dűhvel folyt, mert a kunok kört képeztek a lovagok körül és a halállal mitsem törődvén, azok dárdáiba kapaszkodtak, így kényszerítvén őket kardvivásra, véres fojtogatásra.

Wallstein átlátta, hogy királya csak futásban találhat menekvést, rákiáltott tehát, hogy követné őt, mire mindketten, nehéz kardjaikkal jobbra, balra sujtva, keresztülvágták magukat, és nemsokára utól is érték Milota csapatját.

Kiséretéből egy sem menekült meg, mindnyájan felkonczoltattak. A kunok közül is nagyon sokan veszték el, miért is megmaradt társaik boszúból az elhullott lovagok fejait levagdalták, s nagyrészt saját lándzsáikra szurván, diadaljelek gyanánt táborukba vitték.

Kadusa hajnalban kasokat fonyatott és a háromszáz véres főt Rudolfnak küldé ajándékba.

* * *

Az 1278-ik év augusztus 26-kának előestéjén Stillfried és Dürrenkrut között, az ugynevezett Marchfelden szemközt állott a két ellenséges hadsereg és Otokár, valamint Rudolf is átlátta, hogy a jövő nap határozni fog sorsa fölött.

Alig hajnallott, midőn a kun csapatok Otokár seregének szárnyait körülrajozták. Utánuk két magyar dandár vetette magát az ellen homlokzatára, Trencsényi Máté a magyar sereg színével Schönfeld megett foglalt állomást, hogy onnan az ütközet folyama alatt a cseh sereget oldalt támadhassa meg.

A csatarendnek közepét Rudolf és a vele jött német, frank és rajna-melléki lovagok, továbbá a püspökök zászlóaljai foglalták el, irányadói a megettök álló tiroli, karánt, stájer és osztrák fegyvereseknek, kik a száz éves hasloui Konrád jobbába adták a zászlót, míg később reszkető kezeiből azt Liechtenstein Henrik vette a magáéba. Az utócsapatot Kapelleni Berthold német vitézei és könnyü magyar s kun lovasság képezé.

A cseh hadnak élén lengyel és orosz szövetségeselek állottak füllensteini Herbot vezérlete alatt; közepett Otokár, vitézeinek színével foglalt helyet; az utócsapatot Milota, volt stiriai főkapitány vezérelte.

A két ellen oly dühhel rontott egymásnak, hogy rövid idő mulva a csatarend valamennyi pontjain zajlott az ütközet.

Már több óráig huzódott el a harc, s fejleménye még mindig bizonytalannak látszott, midőn füllensteini Herbotnak, a lengyelek óriás erejű vezérének sikerült a német király közelébe jutni.

A csatázók ugyanis ekkor már annyira össze voltak bonyolodva, hogy bizonyos távolban nehéz volt felismerni az ellenséget. Így járt Rudolf is, ki a feléje vágató ötszáz lovast csak akkor ismerte fel lengyeleknek, midőn Herbot óriási alakját megpillantá. Körötte csak a Trautmansdorf ¹⁾ család volt és Meinhard gyalogsága, Herbot pedig már messziről megismervén a királyt, széleseben vágatva mellének szegezte dárdáját. Ha Rudolf lova fel nem ágaskodik és homlokával fel nem fogja a döfést, a habsburgi ház alapítója kétségkívül elveszett volna. A ló összerogyott, magával rántván urát, de ez gyorsan talpra állván, dárdájával hevenyében olyat ütött Herbot fejére, hogy ez inogni kezdett; ez alkalmat felhasználá Rudolf és fegyverét ellenségének nyakába mártván, lováról lerántá. Rudolf azonban mégis elveszett vagy elfogatott volna, ha kapelleni Berthold nem jó segítségére.

Ugyanezen időben támadta meg trencsényi Máté a cseh hadak oldalát, még pedig oly hatalommal és ügyességgel, hogy Otokár csak azáltal kerülé ki a fogságot, mert övéi látván a veszélyt egy időre felhagytak a támadással és körülötte sereglettek, fia Miklós azonban magyar vitézek kezébe került. Ekkor történt, hogy Milota az utócsapattal, vagy azért mert nem volt képes a magyarok fegyvereinek ellenállani, vagy boszúból és árulásból, mert bátyját Otokár nem rég kegyetlenül kivégeztette, megfutamodott és a Morvából időközben érkezett segédcsapatokat magával ragadta.

Ezentúl már nem győzelemért vívott Otokár, hanem dicső halálért küzdött mindaddig, míg lova a kunok nyilai által halálra sebesülve össze nem roskadt alatta. Emerbergi Schenk Berthold és mehrenbergi Sigfried a földön találták őt, sisak és páncél nélkül, melyet a kunok leszaggattak

¹⁾ E csatában tizenégy Trautmansdorf esett el.

róla. Nyakába mártották lándzsáikat, s midőn utóbb tizenkétezer halott között Rudolf feltalálta őt, holttestén tizenhét seb találtatott.

Rudolf a magyaroknak köszönhette győzelmét, de ennek hasznát csupán ő élvezte. Ha László udvarában csak egyetlen egy férfi találkozott volna. kinek a nemzet érdeke szíven fekszik, a magyar kormány maga szabhatja meg magának hatalmas segedelmeért a dijt; s ha Stiriát követelték volna vissza, Rudolf e kívánságot meg nem tagadhatja. De László megelégedett az ütközetben nyert cseh, morva és lengyel zászlókkal, s azon zsákmánynyal, melyet a kunok a cseh táborban találtak; a zászlókat a székesfehérvári egyház falaira tűzette és a győzelem emlékére évenként ünnepélyt rendelt tartatni.

* * *

Habsburgi Rudolf három napig tartozkodott a csata színhelyén, azután Csehországba vonult, Otokár özvegyével szövetséget kötött és fiát a kiskoru Venczelt királynak elismervén, neki leányát Juttát jegyesül adta.

Otokár teteme azalatt Bécsbe vitetett és nagy pompával, ámbár ének és harangszó nélkül, mert egyházi átokban halt meg, a minoriták zárdájába vitetett, hol harmincz hétig volt kitéve közszemlére és pedig azért, hogy haláláról mindenki meggyőződhessek. Ez idő lefolyta után eljöttek érte a cseh nagyok, hogy Prágába szállítsák.

* * *

A bécsiek nem igen nagy rokonszenvvel viseltettek az új uralom iránt, mit még néhány nappal a marchfeldi csata előtt be is bizonyítottak. A bécsi polgárok egy része ugyanis, élükön Paltram Vatzó polgármester, árulást szöttek a habsburgiak ellen és egy éjjelen kinyitván a város kapuját Otokár egyik vezérért, Czernint fegyvereseivel együtt bebocsátották. Bécs okvetlen cseh kézre került volna, ha Rudolf ideje korán segítségére nem jó az őrségnek, mely a csehek és polgárok fegyverei alatt már csak néhány emberre olvadt.

Rudolf visszatérván Bécsbe, ennek polgárai nyílt ellenségeskedésbe nem mertek ugyan kitörni, mert nem volt kire támaszkodniok, de boszujokat nem tudván megfékezni, dühöket legalább a lovagok szolgálai és csatlósain töltötték és nevezetesen oly alkalommal, midőn ezek uraiktól éjnek idején borért küldettek a csapszékekbe; ekkor ugyanis föltartoztatván az egyeseket, a bort megitták a szolgát meg jól eldöngették, ha pedig ellent mert állani meg is gyilkolták.

Miután a tetteseket sehogy sem lehetett kipuhatolni, több lovag és nevezetesen gróf Leiningen Frigyes, Kranich vitéz és Suhol a kun, abban egyezett meg, hogy maguk fogják megbüntetni a bécsieket. A legközelebbi éjjelen tehát közvitézek ruháiba öltözködtek és kancsót fogván kezükbe borért mentek. Elhagyván a csapszéket csakhamar megtámadtat-

tak, de miután elváltak készülve, a borkóstolókat csakhamar leverték; Suhol levágta fejeiket, melyeket aztán Kranich a megölettek melleire állított.

Igy jártak ők fel és alá az utczákon, hol együtt, hol egyenkint, úgy hogy hajnalig vagy husz polgár lón borszomjának áldozata.

Reggelre nagy lárma támadt a városban, a lakosok a várpalota köré seregettek és elégtételt követeltek a királytól. Rudolf azzal válaszolt, hogy nevezzék meg a tetteseket és akkor ítéletet fog tartani. Később kíséretével a templomba ment és a bécsiek. hogy könyörületre indítsák, az utczákon hagyák a holtakat.

Leiningen és Kránich a király megett lépdelt és az első észrevevén, hogy egy hulla feje nincsen annak mellére állítva, halkán így szólt társához: — Nézd, annak a feje nincsen a maga helyén. — Rudolf meghallotta a szavakat és templom után magához hívatta Leiningent, kérdezvén őt, vagyon e tudomása a dolgról.

A gróf sok himezés hámozás nélkül bevallotta a dolgot, előadván egyszersmind annak indító okát és abbeli reményét kifejezvén, hogy a bécsiek ezentul nehezen fogják bántani a lovagok szolgálait.

Rudolf megfedte Leiningent, de a dolgot elhallgatta; a bécsiek is meghuzták magukat és többé nem találkozott oly borkóstoló, ki éjnek idején az idegen csatlósok kancsóit üritgette volna.

* * *

A magyarok ekkori beavatkozásának és segélyének egy emléke mégis megmaradt Bécsben, tudniillik a „Matschakerhof,” mely még most is fönáll. Trencsényi Csák Máté ugyanis ekkor szerezte meg e roppant ház telkét, melyre azután azon palotaszerű épületet emeltette, mely róla „Csák Máté udvarának „Máté Csákerhof“ vagy röviden „Matschakerhof“ neveztetett el.

* * *

Negyedik László ezentul is nagyobbrészt a kunok társaságában töltötte idejét, sőt többnyire azok táborában tartzkodván, féktelen vigalmi által gyászszal és utálattal töltötte el a nemesebb érzelmű honfiak sziveit. Kik végre, miután László nejét zárdába csukatta és Oldamur kun főnök hugával, a bájós Eduával szerelmi viszonyban élt, továbbá a kunok a keresztény magyarokat büntetlenül üldözték, jószágaikat elfoglalták, az egyházakat feldúlták, — III. Miklós pápához fordultak a bajok orvoslása miatt.

A pápa Fülöp fermai püspököt küldte Magyarországba, ki bámulatos készséget talált Lászlóban a pápa tanácsának elfogadására. Ő ugyanis magyar és kun nagyok jelenlétében azonnal eskü által kötelezte magát az egyház jogainak és az ország törvényeinek megtartására, Uzak és Jolón kun főnökök pedig népok nevében kinyilatkoztatták, hogy a ke-

resztény vallást felveszik, a keresztények öldöklésétől, rablástól és egyéb kicsapongásoktól ovakodnak és az általuk elfoglalt egyházakat, zárdákat és földeket visszaadják.

Fülöp most zsinatot tartatott Budán, de itt a végzések egynemelyike olyas volt, melyben László saját jogainak csorbitását látta; e miatt megboszankodván, megparancsolta a budai polgároknak, vonják el a zsinat tagjaitól az élelmiszereket, s kényszerítsék az eloszlásra. A polgárok szót fogadtak, s a zsinat, midőn már a hatvankilencedik pont szerkesztésével foglalkodnék, szeptember 14-én élelem hiánya miatt széteszlott.

László később ismét kiengesztelődött a szentszéki követtel és a kunok attól tartván, hogy garázdálkodásaiknak végre is határ szabatik, Oldamur vezérlete alatt nyíltan fölkeltek, de László a Hódostónál véres ütközetben megverte őket. László e győzelem után némi buzgósággal látott az ország ügyei után, de elfojtott hajlamai csakhamar erőt vevén rajta, előbbi feslett életmódját ismét folytatta.

A nagyok közül számosan hív társai voltak, s az ország oly tehetlen állapotba jutott, hogy 1285-ben, midőn Oldamur a nogai tatárokkal Budapestig dulta a hazát, nem volt ember, ki ellenök fegyvert fogott volna; s csak Erdély népei, élükön a székelyek, vettek boszut a rablókon, midőn zsákmánynyal megrakodtan ki akartak vonulni az országból.

1289-ben történt, hogy Iván a németujvári gróf és testvére Péter veszprémi püspök Albert osztrák herceg tartományára rontottak. A herceg tizenötezer fegyveressel ellenök indult, s elfoglalván jószágaikat, köztök Köszeget is, harmincnál több helységet Magyarországtól elszakasztott.

László e hírré meg sem indult, s talán még örvendett, hogy a németujváriak, kikkel ő nem birt, idegen fejedelmek által megaláztattak. Sőt azzal sem gondolt, hogy velencei Endre, ki István hercegnek, második Endre legifjabb fiának, és Morosini Thomasinának volt gyermeke, Albert hercegnél tartózkodott, pártot szerezvén magának azon esetre, ha László utód nélkül mulnék ki.

Az ország épsége és a koronának méltósága oly fogalmak voltak László előtt, melyek őt nem háborgatták. Ő kedvelt kunjaival az ország délkeleti részeiben kalandozott, egy Mize nevű kikeresztelkedett szaraczénusra, kit nádori méltóságra emelt, bizva a közigazgatást.

Édua, kit a király többszöri hűtlensége véres boszura indított, három rokonával: Árbocz, Törtel és Kemencsével szövetekezett és negyedik Lászlót, a kőrösszegei erősség melletti kun táborban, midőn sátorában aludnék, meggyilkoltatta.

Mize nádor a tetteseket összes nemzetségökkel együtt válogatott kinok közt kivégeztette. A király holtteste Csanádra vitetett, honnan utóbb a nagyváradi sirboltba szállítatott.

Ez volt kun Lászlónak vége, kinek uralkodása alatt a nyomoruság legmélyebb fokára süllyedt a nép, s a nemzet hirneve odaveszvén Magyarország dicsősége hanyatlásnak indult.

XXII.

Az utolsó Árpád.

Midőn negyedik László gyilkos kezektől halálát vette, Árpád fivéréből már csak Endre, Istvánnak, II. Endre fiának Morosini Thomasinától Velenczében született gyermeke volt életben. Lászlónak szinte volt egy öcscse, Endre, de ez 1277-ben meghalálozott, s ekkor történt, hogy velencei Endre az országba befogadtatott és szlapon hercegnek neveztetett ki.

A magyarok már évek óta a gyermektelen király utódát szemlélték benne, és a kőrösszei gyilkoséj után küldöttség ment hozzá, mely őt koronázás végett Székesfehérvárra meghívja.

Útnak indult, de csekély kíséretével alig lépte át a Drávát, midőn a németujvári gróf kezébe esett, ki csak tetemes váltságdíj mellett engedte szabadon.

Mások a koronát akarták előle elrejtteni, de Ladomér esztergami érsek kijátszotta ármányaikat és III. Endrét 1290. július 23-kán, tizenhárom nappal László halála után, Székesfehérvárott királynak koronázta.

Sokan idegent láttak benne, s miután atyját, mind negyedik Béla, mind ötödik István távol ügyekeztek tartani az országtól, sőt vöröknek sem akarták ismerni, akadtak olyanok, kik az új királynak származását Árpád nemzetségéből kétségbe vonták.

Nem csoda, hogy ily körülmények között egy világcsaló, ki magát az elhunyt király testvérének, Endre hercegnek hazudta, sokakat elszédített és az ország egyes részeiben fejedelemnek kiáltatott ki; de erről körülményesebben.

* * *

Élt ez időben a Nida *) partján egy fiatal halász, kit társai Mieskónak neveztek. Egy nap estéjén két idegen jött a halászkunyhóba, fényes ültözetű urak, kik éjjeli szállást kértek.

— Isten hozott nemes urak! — üdvözlé őket a szives halász.

A két lovag erre a meglepetés minden jelével állott meg a küszöbön. E hang oly ismerősnek tetszet nekik.

A halász közelebb lépett. kezében fenyőfáklyával. melynek fénye arczát tökéletesen megvilágítá.

— Kegyelmes ur! — kiáltott fel az egyik, magyar nyelven. — Endre herceg! — a másik.

— Én kegyelmes ur? — kérdé zavartan, de szinte magyar nyelven az ifju. — Hozzám szóltatok?

— Hozzád, Endre herceg.

— Nemes urak, ti tévedtek, én szegény halász vagyok.

*) Visztulának egy mellék folyója.

— Ne tagadd, mi ismerünk. Ez arcz, e hang, e termet nem csálhat. Igen, te vagy holtnak hitt, megsiratott jó vezérünk.

— Szegény halász vagyok. Nézzétek, itt nóm, gyermekem.

És kezénél fogva eléjük vezette nejét Máriát, ki halványan reszketve hallgatta az idegenek szavait.

— Micsoda nyelven beszélsz? — kérd éneje.

— Hazám nyelvén, — felelt Miesko.

— Hazád nyelvén? Tehát nem vagy lengyel? Én reszketek. Ki vagy te?

— Szegény halász, — felelt mosolyogva a férj. — De most menj Mária, hozz vendégeink számára, a mi szegény házunkból kitelik.

Miesko másnap reggel elkísérte vendégeit. el sem bucsuzott nejétől, ki meglátván őt, utána kiáltott, hogy sokáig el ne maradjon. Várhatta őt szegény, soha sem látta többé.

A lovagok pedig a halászszal elmentek Szandeczbe, ott ruhát és lovat szereztek számára, azután, az ottani női zárda elé lovagolván bejelentették magukat Boleszláv herceg özvegyénél, Kunigundánál, negyedik Béla leányánál.

— Küldjétek el, — parancsolá Kunigunda, — Mit keresnek ott a férfiak, hol az ur választott szüzei laknak.

A kapusnő nemsokára visszatért és újra kérdé a fejedelemasszonyt, hogy Endre öcscsét nem akarja-e látni.

— Endrét? Az nem lehet, az nem igaz, Oh Istenem, ha csakugyan élne! Vezesd fel őket.

Az ajtó megnyilt és három lovag lépett be, mind hárman magyar öltönyben.

— Édesjó nagynéném! — kiáltott fel a legifjabb, s térdre borulván a hercegnő előtt, kezét csókolta.

— És valóban te volnál Endre, hát nem haltál meg? Én öreg vagyok, szemeim homályosak; de megállj, azért ezer között felismerlek.

Ezzel megragadta az ifju karját és hátratolta a bőujjú ruhát.

— Itt van, szólt kitörő örömmel, itt a véres jegy. Legyen áldott az ur neve, Endre él!

Már most hitt Kunigunda; e kis piros foltnak hitt.

Két napig magánál tartotta az álherceget, sokat beszélvén neki az elmúlt napokról, harmadik napon levelet adott neki és úgy küldötte Przemisláv herceghez Krakóba.

Przemisláv fényesen fogadta a bujdosó fejedelmet, Chrobertzet adta neki lakásul s királyi udvarának tartására tömérdek aranyat ezüstöt.

E közben csoportosan gyűlt a nép Ál-Endre zászlói alá. Messze tájakról jöttek kalandor lovagok; hírt és zsákmányt keresni vezérlete alatt; végül Przemislav zsoldosai csatlakoztak seregéhez. E néppel készült betörni Magyarhonba.

Przemisláv szüntelen izgatá őt, hogy menjen már hazájába,

legyen király és akkor majd nőül adja neki csodaszép leányát Hedviget, kinek bájai ugy is már elbolondították a herczeget.

Minden oldalról ellenség környezte a magyar királyt, sokan vágytak koronájára; míg benn az országban a féktelen urak daczoltak vele.

Egyfelől a pápa kedvence Martell Károly, Máriának, negyedik Béla leányának fia háborgatta; másfelől a Kárpáton át lengyel sereg ütött Magyarhonba. Végre Albert osztrák herczeg is igényt tartott a magyar trónra.

Síkra szálljon annyi vetélytárs ellen és vivjon reménytelen, kétségbeesett harczot? vagy menjen vissza Velenczébe és éljen nyugodtan dicsőség nélkül, de gyötrelem nélkül is.

A király egy nap Sóvári Györggyel, Miczbán fiával közölvén aggalmait, ez így felelt neki:

— Uram, el ne feledd, hogy e föld hazád. A koronát fejedre tettük, mert te vagy egyetlen Árpád véreből. El ne vesd e koronát, mert végetlen nyomorba sülyeszted a nemzetet.

— Én vagyok az egyetlen Árpád? És kicsoda Endre herczeg, ki Lengyelországból jő?

— Egy hazug, világcsaló! Önfejemre esküszöm, hogy László király öcscse nem él. Láttam mikor koporsóba tették, hideg volt és merev minden tagja. Uram, királyom, a holtak föl nem kelnek.

Egyházi és világi urak, kik ott valának, mind megesküdtek, hogy Endre herczeget halva látták.

— Jól van, hát én is esküszöm, — viszonzá a király, — hogy tisztán megőrzöm szent István trónját és megvédem minden ellenség ellen.

És a király megindult Horvátország felé, míg a lengyelek ellen sóvári Györgyöt, vagy mint közönségesen nevezték, sós György mestert küldötte.

A trónkövetelő Endre vitézül fogadta György mestert; de minden vitézsége mellett sem nyerte meg a csatát. Zászlója a magyarok kezébe került, serege szétveretett.

Mikor látta Ál-Endre, hogy serege hátrálni kezd, megfordult, megsarkantyuzta lovát és kétségbeesetten futott Lengyelország felé.

— Erről ismerek reá, hogy nem Árpád, — szólt sós György mester. — Ha Árpádvér, ugy itt halt volna meg.

El is ért ő a Nida partjáiig, ott azonban megpillantván kunyhóját és benne siránkozó nejét, a hullámokba vetette magát.

Másnap a halászok egy halottat fogtak ki a vízből. Aranyos sisakjáról látták, hogy nagy urnak kellett lennie.

Elvitték a holttestet Krakóba; ott könyezve ismert reá Przemisláv, s Kunigunda kívánatára a szandeczi zárdába vitette, hol 1290. november 18-án eltemettetett.

Harmadik Endre 1291. husvétáján követeket küldött Albert osztrák herceghez, követelvén azon városok és várak visszaadását, melyeket még IV. László uralkodása alatt Magyarországtól elszakasztott.

A követek tagadó válaszzal érkeztek vissza és Endre nyolczvan-ezer fegyveressel kelvén át a Lajtán, több erődött elfoglalt és a Német-ujhely és Bécs közötti tartományt kun ijászai által pusztítottván, a főváros ostromához látott.

Bécs szorult helyzetben volt és a herceg tanácsadói, kik eddig csak gunyolódva beszéltek a velencei kalmárról, azt tanácsolták most uroknak, hogy egyezkednék ki a magyar királylyal.

De a herceg előbb meg akart győződni az ellenség erejéről, miért is Gämperl nevü síposát, ki Endrének ott tartózkodása alatt kedves embere volt, gyakran vidítván fel őtet zenéjével és élceivel, küldte ki a magyar táborba.

Gämperl diplomatikus hivatásának önérzetében méltóságteljes lépétekkel hagyta el Bécset és minden baj nélkül a Schwechát melletti táborba érkezvén, Endre elé vezetettet.

— Micsoda fergeteg hoz téged hozzám, derék Gämperl? — kiáltott fel Endre, amint régi vigasztalóját megpillantá. — Ugy-e azért jöttél hozzám, hogy velem együtt tartsad bevonulásodat Bécs városába.

— Uram, királyom, — felelt mély hajlongással Gämperl, — nem azért jöttem, hogy nálad maradjak, mert a hercegnek régibb hűséggel tartozom, hanem csak azért, hogy táborod erejét és állását kikémleljem.

— Vagy ugy, tehát mint kém jövé. Tudod-e, hogy a kémeket fel szokás akasztani?

— Tudom uram, — felelt fejét vakargatva a sípos, — de remélem, hogy felséged nem lesz oly kegyetlen, egykori udvari zenészét a legközelebbi fűzfára függesztetni, annál is inkább, mert felséged a művészetet mint született olasz mindig pártolta.

A király elnevette magát és azt kérdezé a sípostól, hogy Albert nem hajlandó-e a békés kiegyezkedésre.

Gämperl megvallá, hogy a herceg környezete és Bécs polgárai mindenáron ki akarnak egyezkedni, és hogy ő, Gämperl ékesszólása által majd oda viszi a dolgot, hogy a herceg elfogadja a békét.

— Ah, tehát oly nagy tekintélyben állasz már az udvarnál? Öltözeteden ugyan nem látszik meg, mert csak közvitéz ruhája van rajtad, sőt mi több, gyalog jövé táboromba.

— Jaj kérem, én csak azért jöttem gyalog, hogy egy kis mozgást tehessek, miután tegnap nagyon sokat ettem hugom lakodalmán, ki egy vargához ment nőül. Hanem megvallom, nagyon jól esett a séta, mert csakugyan megéheztem, sőt meg is szomjaztam.

— Aha, értem a czélzást. Hozzatok ide Gämperlinek valami ennivalót és mindenek előtt bort, hogy üditse fel magát a hosszú gyaloglás után.

Miután a sípos mindenre megfelelt a mit Endre tudni akart, szép ruhával és egy lóval ajándékozá meg őt, körülvezetteté a táborban és másnap reggel visszakisérteté a főváros kapujáig.

A bécsiek váltig bámultak, amint Gämperlt a népszerű sípost, kit minden gyermek ismert, gyönyörű öltönyben, pompás paripán látták az utcákon nagy büszkén végig vonulni. De ő alig méltatván bámulóit egy-egy pillanatra, egyenesen a várpalotába lovagolt és kereken kimondá a herczegnek, hogy erőszakkal mire sem megy, mert a magyar király ereje oly nagy, hogy Bécsset kétségkívül hatalmába ejtendi.

Már hat hétig tartott az ostrom, s több magyar ur és nemes, köztök sóvári György, Omode Benedek, Sinka mester, Reesk fia Pál stb. méltóknak mutatkoztak az üsökhöz, midőn Albert, atyja halálának hírére vevén, s különben is, sem az osztrák, sem a stájer urak hírségére nem számolhatván, békét ajánlott, melyet az ország püspökei augusztus 26-án következő feltételek alatt fogadtattak el Endrével: Albert a Magyarországtól elszakasztott részt visszaadja; a hadi foglyok kiadatnak; a németujvári grófok határvárai lerontatnak.

E részről nyugalma volt már most Endrének, annál is inkább, mert első neje meghalálózván, Albert herczeg leányát Ágnest vevé nőül; saját leányát, Erzsébetet pedig Venczel cseh királyfinak jegyezte el. Azután szövetséget kötött Alberttel nassaui Adolf német király ellen, minek következtében számos magyar és kun fegyveres, Demeter, zólyomi főispán vezérlete alatt a Rajnához követte Albertet, hol ez a gellenheimi véres ütközetben ellenét saját kezével megölte. Albert 1298. augusztus 24-én Achenben római királynak koronáztatott, hová őt, kivált a cseh pénz és a segédére jött magyarok és kunok végetlen sokasága emelte.

Sánta Kroly hitvese Mária, negyedik László magyar király nővére még 1292. január 6-án bocsátott ki egy okiratot, melynek erejénél fogva Magyarországot elsőszülöttének Károlynak adományozta. Ez később fiának Károly Robertnek iparkodott megszerezni a koronát, mely törekvésében VIII. Bonifác pápa hatalmasan segítette. Több főúr, nevezetesen György, brebiri gróf, a Zrinyiek előde, Pál dalmát s horvátországi bán és Gergely esztergami érsek Károlyt pártolták. Ez el is jött Zágrábba, honnét miután Gergely érsek által királynak kenetett volna, párthiveivel Veszprém felé indult, midőn Endrét 1301. január 14-én megölte a bánat. Tetemei a budai helyőrségi templomban nyugszanak. Árpád fivére kihalt benne, mert első hitvesétől csak leánya maradt; Ágnes, a második magtalan volt.

Némely történész Endrét méreg által hagyja kimulni, melyet olasz szolgája, két magyar főúr által megvesztegetve, asztalkésére kent volna. Mások szerint asztalnoka egy megmérgezett hegyű késsel vágva fel egy halat a király előtt, maga azon részét izlelte meg az ételnek, melyhez a kés hegye nem ért, a királynak pedig a mérgezett részből adott volna. Annyi bizonyos, hogy rögtön és a betegség jelensége nélkül mult ki, minden igaz hazafi méltó bánatára.

IDEGEN KIRÁLYOK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A koronafosztott.

Midőn az Árpádok fejedelmi vérének utolsó férfiivadéka felett becsukódott a budai sírbolt, Gergely érsek Károly Roberttel Esztergamba sietett, hol a tizenhárom éves herceget, harmad izben, de most sem az ország koronájával, megkoronázta.

Ezen lépés siettette a szabad választás mellett harczoló hazafiakat, kik is 1301. júliusban követséget küldtek Venczel cseh királyhoz, hogy hasonnevű fiát Magyarországba hozzák, III. Endre árvájával, Erzsébettel eljegyezzék és szent István koronáját fejére tegyék.

E közben a németujvári grófok Gergely érsekkel meghasonolván, védenczét Károlyt Bécsbe szalasztották, s Venczelt Székesfehérvárra kísértették, hol ez János kalocsai érsek által ugyanaz év augusztus 27-én István koronájával megkoronáztatván, László nevet vőn fel.

Venczelnek nem sokára le kellett lépnie a magyar trónról; szökve hagyta el Magyarországot, a koronát is elvitte magával, melyet aztán később bajor Ottónak szolgáltattott át.

Otto, IV. Bélának volt unokája, és mint ilyen, Venczelnél és Károlynál is közelebb rokona a kihalt Árpádháznak. A németujvári grófok, Iván és Henrik azt izenték neki, kell-e korona és királyi birodalom? Hogy ne kellett volna? Fiatal volt a herceg; dicsőségért élt, halt; nem is kérette magát sokáig, elfogadta az ajánlatot. Bujdosva jött, álutakon, álruhában, ellenségnek földén, mert leselkedett rá Károly Robert és Rudolf osztrák herceg; magával hozta a koronát is, kikapta Venczeltől, s csak arra akarta kérni a magyarokat, hogy fejére tegyék. De kevésbe mult, hogy a korona el nem veszett. Utközben kicsuszott a mállha közül, s Otto csak akkor vette észre hiányát, midőn Fischamendnál hajóra szállván, szemlét tartott áruai felett, mert tudni kell, hogy kalmár képében utazott. Egyik kísérijét most visszaugrasztotta, ki a koronát szekrényestül egy pocsolyában találta.

Otto most Székesfehérvárra ment, hol Benedek veszprémi és Antal esanádi püspök által 1305. december 6-án megkoronáztatott. Fehérvárról Budára indult, melynek utczáin nagy ünnepélyességgel, királyi palástban

a koronával fején lovagolt végig, hogy nagyok, kicsinyek István utódát szemléljék benne. Azon volt, hogy a nép rokonszenvét megnyerje, s az eszköz választásában nem volt ügyetlen, midőn a következő év elején német kísérelőit Bajorföldre vissza küldte.

Az ünnepélyeken jelen volt németujvári Iván, de jelen Apor László erdélyi vajda is bájós leányával, Máriával. Ottó Aport, ki rendkívüli hatalommal bírt és Erdélyt már több év óta függetlenül kormányozta, azáltal akarta megnyerni, hogy leányát Máriát, kinek szépsége ugy is nagy benyomást tett az ifju király szívére, nőül kérje. Iván ezt zokon vette, mert azt szeretete volna, hogy Otto III. Endre leányát vegye nőül, mely házasság által Trencsényi Máté is, ki csak Erzsébet ügyében fogott fegyvert, Otto pártjára állott volna, s miután látta, hogy az ifju király nem hajlandó tervének elfogadására, ott hagyta az udvart, kevélyen mondván: — Meglátjuk Apor barátsága ér-e többet, vagy németujvári Iváné?

Apor László azután szinte visszament Erdélybe, hova őt 1307-ben Otto is követte; koronáját is magával vitte.

* * *

Bálványos vára a Székelyföldön egyszerre fölélénkült, mert nagy vendég érkezett meg, a magyar király jött látogatni mátkáját.

Apor vajda jól fogadta, fényesen, örömmel; sok vendéget hívott meg tiszteletére, legjobb barátjait, Erdély legvitézebb leventéit, selyemruhába öltözött bojárakat és a király őrizetére tömérdek székely fegyverest. Egy alkalommal említé a királynak, hogy jó volna, ha itt lenne a korona, hogy koronás fővel jelenhetnék meg Erdély népe előtt.

Ottó visszavonult szobáiba, magára öltötte a királyi jelvényeket és ugy jelent meg az urak előtt.

— Ah, tehát itt van a korona! — szólt magában, ravaszul mosolyogva a vajda.

Másnap együtt tilt a mátkapár. Beszéltek hosszan, édesen, beszéltek jövő boldogságukról, midőn egyszerre megnyílt a terem ajtaja és öreg Apor sok fegyveres néppel, urakkal, csatlósokkal lépett be.

Ottó király bámulva tekintett feléjük.

— Apor László, mit jelent ez?

— Ottó, rabom vagy, — felelt a vajda keményen, határozottan.

— Otto király azt hitte, hogy álmodik.

— Én, királyod?

— Mától fogva nem vagy királyom; koronád enyém. Nézz ide! — szólt Apor és a koronát saját fejére tette.

Ottó dühösen kapott kardjához, de nem találta oldalán.

— Eszeveszett voltam, — kiáltott fel dühtől eltorzult tekintettel, — ki asszony nyelvnek hittem, bolond, ki az országos zsvány barlangjába tévedtem. — Ezzel lehozta újáról a jegygyűrűt és a zokogó Mária lábához hajította.

— Nos kegyelmes vajda, nem veretsz rám lánczokat, ha rabod vagyok. Mit vártok még?

— Azt várom, hogy nyugodt légy, — felelt a vajda, — hogy beszélhessek veled.

— Hogy nyugodt legyek? Nyugodt vagyok; nyugodt és szörnyű okos. Kegyelmes vajda, nincs szükséged udvari bolondra? Fogadj meg engem, nagyobb bolondot nem találsz a világon.

A vajda hallgatott.

— Hős vajda, nemes urak, — szólt ingerülten Ottó, — kérlek szépen, szóljatok, parancsoljatok; itt várja parancsolatjaitokat alázatos szolgátok Ottó király.

A király némán harapta össze ajkait és keresztbefont karokkal várta a szót.

— Ottó — szólt végre a vajda, — te az ország ellensége vagy.

— Hazugság! kiálta Ottó, — nem akarok többet hallani. Vezessetek a börtönbe. Jó éjt; szép menyasszony.

Egy nap alatt nagy változás történt Ottó sorsán; tegnap király, ma rab. A heves ifju kitombolta magát, aztán leült szépen, csendesen börtönében és azon kezdett gondolkozni, hogy vajjon micsoda váltságdíjért fogja őt Apor szabadon bocsájtani.

Egy éjjelen megnyilt börtönének ajtaja és a sápadt ifju előtt elvesztett arája állott.

— Mária!

A vajda leánya részvevőleg tekintett a leventére és bús mosolylyal mondá.

— Megnyitottam börtönödet, mentsd meg magadat. Menj, siess!

— Hova menjek, — szólt komoran Ottó, — király, korona nélkül?

— Ne kérdezd, csak menj, — felelt a hölgy, — Menj, mert itt ér a hajnal és akkor mindketten elveszünk. Serény Imre reád várakozik, ő fogja képezni egyedüli kíséretedet.

Sötét tornáczokon, tágas udvarokon mentek át, míg egy kis kapuhoz értek, mely mindig zárva állott. Mária kinyitotta a rozsdás zárt és kitolta Ottót a kapun.

Itt várt rá Serényi, kinek kíséretében először orosz földre, aztán Boroszlóba jutott. Itt Henrik glogauai herczeg leányával lépett házasságra, azután visszatért Bajorországba, hol haláláig, mely négy év múlva bekövetkezett, élt a magyar király czimével.

Károly Robertnek már most egy király sem állott utjában, mert Albrecht római király, ki szinte igényt tartott Magyarországra, rokon kéz által esett el. De hátra voltak még a kis királyok, az olygarchák, az elhaltalmasodott magyar főurak: az erdélyi vajda, ki a koronát és a trencsényi gróf, ki a félországot tartotta kezében.

Károly háromszor koronáztatott már meg és a pártok még mindig nem akarták királynak elismerni. Az igazi korona, a nemzet ereklyéje, melyet két szent és két nagy király viselt fején, még nem érinté Károly homlokát és a kegyeletteljes nép nem ismert királyt más koronával fején.

Szép szóval kérték Aportól a koronát, fenyegetve követelték, de a vajda nem adta ki. Nem azért fosztott meg egy királyt, hogy zsákmányát a másiknak oda ajándékozza.

Csák Máté a Vág mentében lobogtatta végig zászlóit; hegyei közül alárohanva elfoglalta egész felső Magyarhont; foglalása határait Komárom és Kassa képezék.

„Tartsd erősen magadat, — izené neki Apor, — én téged segítlek, te engem. Erősebbek leszünk a Tátránál.

Trencsényi Csák Máté a következő szavakat izené vissza: — Áruló vagy, László vajda, bemocskoltad nevedet. Szövetségesed én nem lehetek!

A vajda azért csak készült, serege napról napra nőtt. A sereg nagy volt és erős, a vezér vitéz és ravasz.

Károly követei még egyszer, utolszor mentek a vajdához: Omode nádor és Tamás érsek. Tudták, hogy hiában járnak, de még egyszer megkísértették. De mennyire csodálkozott a két főúr, mikor a vajda szomorúan mondá: — Vigyétek a koronát, kiadom. Nincs Isten áldása házamon, mióta hozzám került.

Egy nappal előbb temették egyetlen leányát, Máriát.

XXIII.

Trencsényi Csák Máté.

Károly ötödször koronáztatott meg.

A pártosoknak most vagy vissza kellett eresztelni hitvelyébe a félig kivont kardot, vagy pedig egészen kirántani.

Csák Máté az utóbbit tevé.

Trencsényi Máté Magyarországnak a németujváriaknál is hatalmasabb dynastája volt, ki birtokait kivált az esztergami érsek és a nyitrai püspök rovasára növelé, s ezek Gentilis bibornok nyomán az egyház villámaint küldözgették ellene.

Omode nádor halála után, kit a kassai polgárok gyilkoltak meg, ennek fiaival szövetekezett, kik főleg Abaujban, Zemplénben, Sárosban és Szepesben birtak roppant urodalmakat, s hatalmukat örömezt terjesztették ki a megyei várakra és a kiváltságos városokra. Kassa szinte a pártosokkal czimboráskodott.

A király főtámaszai e környéken a joanniták voltak és a szepesi szászok. Ezek gyültek most zászlai alá, midőn számos főúr és nemes kíséretében a sárosi erősség alá érkezett, honnan Máté hadnagya Demeter tartotta rettegésben a környéket.

Demeter sokáig bátran védte Sáros várát, mely okvetlen a király kezébe esik, ha Szép Aba meg nem jelenik tizenhétszáz pánczélos lovaggal, melyek elől Károly kénytelen volt levonulni a Tarcza mellé s elfogadni a nyílt csatát az egyesült pártosokkal.

1312. június 15-én ütött egymásra Rozgony előtt a két sereg. Magyar volt mindkét oldalon, hires, jó vitézek itt is, ott is, kiknek egymás kardja által kelle elhullanio.

A csata első hevében Csák Máté seregei győztek, a két szepesi gróf, Görgey és Jordán több jó bajnokkal halva feküdtek már a mezőn, futott a gyávább itt is, ott is, midőn Drugeth és Görgey fiai hirtelen a király köré gyűlve, kétségbeesett rohammal törnek ellenfeleik közé és a csatában az előharczó pártvezéreket keresve föl, vad viadal közben leverik Abát és Demetert, le kettőt az Omode testvérek közül. A király zászlótartója Gyürki, Máté csapásai alatt vérzett el.

Trencsényi Máté hatalma ez ütközet következtében tetemes csorbát szenvedett, de még meg nem volt törve. Komárom és Visegrád kezében maradtak.

Németországban akkoriban két római király volt, Bajor Lajos és osztrák Fridrik, mi természetesen hosszú belháborura szolgáltatott okot.

Bajor Lajosnak leghatalmasabb támasza János cseh király volt, s ez okon Fridrik felszólítására történhetett, hogy Csák Máté 1315. elején a morva széleken több erősséget elfoglalt és a tartományt Brünnig és Znaimig pusztította.

A cseh király május vége felé országos erővel indult Máté ellen, a morva erősségeket visszafoglalta, s ellenét magyar földön fölkeresvén, Holicsot ostrom alá fogta. Az őrség visszaverte az ostromlók rohamait, s midőn ezek az erődöt alá akarták ásni, a benlevők ellenaknákat készítettek és vizet eresztvén az aknákba, a cseh munkásokat megfulasztották.

Trencsényi Máté személyesen sietett könnyű lovasságának élén a vitézül védett erőd felszabadítására, s a magyar nyilzapor oly váratlanul és oly hatalommal lepte meg János nehézkes fegyvereseit, a roham oly erővel történt, hogy a cseh király seregével vad rendetlenségben hátrált, s hadnagya Lipa Henrik csak rendkívüli erőfeszítéssel állithatta meg a futamodókat.

A cseh erő annyira megfogyatkozott, hogy Máté békeajánlata örömmel fogadtatott el, nyolcz-nyolcz biztos járt el a békepontok megállapításában, s július vége felé János király két hónapi táborozás után parányi dicsőséggel tért vissza Prágába.

Csák Máté ezen diadal után fiával, Jánossal Bécsbe ment, hol mind a nép, mind a fejedelem részéről nagy kitüntetéssel fogadtatott. Ez alkalommal jött szóba azon házassági terv is, melynél fogva Máté fiának egy herczegnő adatnék hitvestül.

Máté azután még sokáig tartotta magát el nem foglalható hegyei között daczos pártfeleivel, majd itt, majd amott, ahol nem várták, jelent meg villogó fegyvereivel. Sokszor hitték már, hogy meghalt, midőn újra

megjelent új erővel, régi haraggal. Végre egészen elmaradt, sokáig várták, nem jött többé, senki sem tudta hova lett, hol mult ki.

A hagyomány förtelmes betegségben hagyja meghalni; férgeket küld reá, melyek élő testét megemésszék, mint Sylláét.

A népmonda szerint azonban Németországba vándorolt ki, hol mint vadász, azon erdőben élt volna, melynek közelében egy zárdában lakott Erzsébet, a jogától megfosztott királyi szűz.

XXV.

Károly Robert.

Dragutin István szerb fejedelem halála után, testvére Milutin Uros ügyekezett a tartományt Magyarországtól függetlenné tenni, s uralmát Albániára és Macedoniára is kiterjeszteni. Ezen eljárása által mind Károlyt, mind ennek nagybátyját Tarentói Fülöpöt, kire atyja, sánta Károly jogait Albániára végintézetileg szállította volt, saját nyakára hozta. Károly Szerbiára tört, Milutint Obona folyónál megverte, Nádorfehérvárt és a macsói bánságot Magyarországhoz kapcsolta, a szerbekkel felsőbbbségi jogait elismertette és Macedonia egy részét meghódította.

Károly fáradhatlanul iparkodott, hogy a magyar korona tekintélyét szemben a külfölddel, és nevezetesen szomszédai irányában növelje, s igen gyakran történt, hogy a külföldi fejedelmek perlekedéseikben, őt hívták fel bírónak.

És Károly, ki külfejedelmek ügyeiben oly igazságos bírónak volt, egy családra, kinek feje vakdühben követett el felségsértési merényletet, oly borzasztó ítéletet mondott, hogy az csak a legvéresebb boszu színvonálára állítható.

Károly udvarát harmadik nejének Erzsébetnek kívánságára, ki Lokietek Vladiszlav lengyel király leánya volt, Temesvárról Visegrádra tette át, hol a várhegy alján roppant palotát építtetett, háromszáz ötven teremmel, s e palota körül, melynek fénye a király látogatására jött fejedelmeket bámulattal tölté el, emelkedtek hosszú sorban a hatalmas folyam partján, mely itt nyugatról dél felé kanyarodván, mintegy a hegy alá látszik özönlenni, az ország főurainak fényes lakhelyei. Ott állott Zács Felicián, Csák Máté egykori hívének háza is, kinek leánya Klára a királyné udvari hölgye volt.

A királyné öcsese, Kázmér, Visegrádon volt nővérének látogatásán, s a húsz éves féktelen ifjant Zács Klára bűvös szépsége vad tűzre gyúlasztotta.

Egy napon a szép leány örült arczezal, kisírt szemmel rohant ki a királyi palotából, s mig apjához ért, lábainál rogyott össze.

A vén nemes ép oly büszke volt leányára, mint őseinek nevére; megérté a dult vonásokból és az örültség tüzeben lángoló szemekből a gyalázatot, s ereit elfutotta a vak düh mérge.

Kirántá széles kardját hüvelyéből, s vérben forgó szemekkel, repülő fehér hajjal rohant a királyi palotába, hol Károly családjával éppen lakománál ült.

Vérszomjas orditással rohan Zács a királynénak, ki jobb kezével akarja felfogni a fejének mért vágást; a kard élétől négy ujja lehull. A király közbeugrik, ő is sebet kap karján. Ekkor Zács a királyfiaknak fordul vérengző dühhel, a hercegek nevelői Amadé és Kensich elragadják azokat előle és az utóbbi roppant vágást kap fején. Ekkor Csellényi János, a királyné tálnoka, csákánynyal Felicián nyakacsigolájába vág és a dühöngőt földre teríti. A zajra besereglett udvari örök darabokra metélik a haldoklót. Fejét Budára küldték, iszonyatos leczkét a még mindig makacs polgároknak; kezei lábai más városok kapuira szegeztek.

Zács fia, kit egy hű szolga a tett hírére meg akart szöktetni, utóéletett, s mindketten vad ló farkára kötöttettek, mely őket halálra hűszolta. Leányát a boldogtalan Klárát, elmetélt orral és levágott ajkakkal, hogy csufúságot üzzenek a bűvös arczból, s elmetélt ujjakkal, hogy boszút álljanak a királyné kezének csonkításáért, félholtan lóra kötötték, a városban és a városon kívül körülhordozták és bakók által kényszerítették felkiáltani: — A királyhoz hűtelen így veszi bérét! — Klárának testvérénjét Sebét, ki Léván lakott, királyi parancs folytán a várnagy, a lévai erősség előtt lefejeztette, férjét Kopayt pedig börtönbe vetette, hol éhen veszett el.

Röviddel a tett elkövetése után a király egy sereg urat és nemest gyűjtött maga köré Visegrádra és következő végzéseket hozatott a Zács vagyonára ásitozókkal: „Zács Feliciánnak rokonai harmad izig, tehát nővéreinek és leányainak gyermekei, de nem a nővérek unokái is, ölessenek meg és jószágaik koboztassanak el. Vejeinek és sógorainak rokonai tartsák magukat távol az udvartól és az ország ügyeitől. Utódai a harmadik izen túl vettessenek örökös szolgaságra, s ehhez képest jószágaik szintén foglaltassanak le.“

E végzések, a mennyiben halálos büntetést foglaltak magukban, csak részben hajtottak végre, mert Kopay gyermekei, a joanniták közbenjárására, számüzéssel válthatták meg életüket, s mások annak idején futamodtak meg.

A király érezte, hogy a kegyetlenséget csak dicsó tettel lehet palástolnia, háborura készült tehát Bazarád Mihály havasalföldi vajda ellen, ki a szörényi várt és környékét a joannitáknak, kik azt negyedik Bélától kapták, nem akarta visszaadni.

Temesvárott maga köré gyűjté a nemességet és válogatott kun csapatokat, melyekkel azután az oláhok ellen indult.

Bazarád követeket küldött elébe, alázattal ígérve neki hódolatot és adófizetést, a hadi költségek pótlására is ajánlkozott, s kész volt fiát is készen küldeni, csak békét nyerjen.

A büszke urak kevélyen utasíták vissza a békeköveteket.

— Menjetek uratokhoz — mond Károly — és mondjátok meg neki, hogy szakállánál ragadva fogom őt rejtekéből előrántani.

És a hatalmas király Domokos főispán tanácsának ellenére, seregével a hegyek közé nyomult, honnan az eleség hiánya miatt rövid idő múlva, anélkül, hogy Bazaráddal találkoztak volna, visszavonulni kénytelenítették:

Egyszer, a mint egy szorosba értek, a minden oldalról környező hegyeken egy kürt jelszavára hirtelen ezrenként támadnak elő az oláhok, s az alatt levő seregre roppant sziklákat hengerítve, elkezdik azokat irgalmatlanul pusztítani.

Négy napig pusztított a halál a magyarok soraiban, kik a keskeny ösvényeken sem támadásra, sem oltalomra tért nem találtak.

Endre székesfehérvári prépost, a király alkanczellárja s vele még két főpap Károly oldalánál találták halálukat; más papok, kik elevenen elfogattak, agyaikba kalapált szegek által ölettek meg. Ott veszett a magyar és kun daliák virága.

Legnagyobb veszély fenyegette Károly környezetét, mert nagy jutalom volt fejére kítüzve, az oláhok előtt ismeretes a magyar király alakja, ruházata és paripájának színe.

A fejedelem már-már el volt veszve, midőn mellette termett egy levente, ki elcserélte vele paripáját és ruháját, s úgy tette ki magát az oláhok öldöklő nyilainak.

A vad nép őt tartván királynak, Károly megszökhett, míg száz meg száz sebből vérezve és ösvényről ösvényre üldözve, a hű ember csakugyan kezeikbe esett.

Midőn pedig észrevették a személycserét, dühöknök azáltal adtak kifejezést, hogy a haldokló ifjut lófarkra kötözvén, halálra hurczolták.

Ezen levente Dezső volt, fia Dénesnek, a szerencsétlen Zács család egyik vérbiráinak.

Kik a Zácsokra irtó törvényt hoztak, többnyire ott veszték.

A király alig néhány embertől kísérve jutott vissza Temesvárra, honnan csak az imént indult volt ki a legvérmesebb reményekkel.

Az özvegyekké vált hölgyek, kik Temesvárott akarták bevárni hatalmas férjeiket, felsikoltottak azon borzasztó események hallatára, melyek a havasok közti gyilkos ösvényekről szóltak, hol szerelmeik temetetlenül fekszenek az utolsó ítélet napjáig.

Károly bőszerűen tért vissza Visegrádra.

Néhány év múlva, apjánál nagyobb fia, Lajos, e népet, melyet előde fegyverrel nem tudott meghódítani — nagy szellemének erejével, egy csepp vér kiöntása nélkül tevő nemcsak alattvalóivá, hanem híveivé.

Károly különben igen jeles király volt és számos intézkedéssel igyekezett az ország jólétét előmozdítani. A hadrendszert megjavította, a határőrök és jászok szabadságait megújította; rendezte az adót, új ezüstpénzt, sőt az első aranypénzt is ő verette, mely, mivel a florenczi aranyok mintájára készült, forintnak neveztetett; elősegítette az ipart és

kereskedést, s a tüzes vas és forró vizpróbából álló istenítéleteket megszüntette.

Hogy pedig a nemességben a lovagi vitéz-szellemet jobban fölébressze, fényes czímereket osztogatott, hadi játékokat, tornákat és lovagi párviadalokat rendezett, melyekben ő maga is részt vett és gyakran vívott a nemesekkel.

Egy ily királyi tornáról egy adoma.

Nagyszerű harcjáték volt hirdetve Visegrádra.

Az olasz követek, kik azért jöttek Magyarországba, hogy Károly királyt felszólítsák, jőne Nápolyba kisebb fiával Endrével, kit Johanna hercegnővel a nápolyi trónörökösrel akarnak eljegyezni, szintén jelen voltak.

Károly jó kedvében volt, mert ohajtása, mindkét fiára koronát hagyhatni, valósulni látszott.

Ő, ki a harcjátékot amugy is kedvelé, szintén részt akart venni.

Még csak Kompolthy uramnak nem volt párja.

A király őt szólította fel.

Mindketten erősen támadtak, erősen is védték magukat, de a király fegyvere szerencsésebb volt, mert úgy találta Kompolthyt arczon, hogy annak hat foga hullott ki egyszerre.

— Hat fogamat ütötted ki uram király! — kiáltott a főnemes, — meg vagyok győzve!

Hat fogért, hat falu! — viszonzá nevetve a király.

És meg is tartá ígétét.

* * *

Károly és fia, a hét éves Endre 1333. év július elején több érsek és püspök kíséretében indult Olaszhonba, és szeptember 27-én Endre a királyi család és az ország nagyainak jelenlétében, a hat éves Johannának, a nápolyi király unokájának jegyeztetett el, s mint koronaörökös calábriai hercegnek neveztetett ki. A távozó magyar király Drugeth Miklóst, a Salernoból származott nádor fiát, Robert minoritát és Isolda nevű dajkáját hagyá hátra örökül és nevelőkül fiának.

Legnagyobb ohajtását, a lengyel koronát a magyarral egyesíteni, szintén kivihetőnek látá, mert az 1339-ki krakói országgyűlés Károly fiát Lajost Kázmér utódának ismerte el.

* * *

Károly holta után mindkét fiának trónt hagyott, Lajosnak a magyart, Endrének a nápolyit.

Robert nápolyi király 1343-ban meghalálózván, Johannát és férjét Endrét Sicilia királyi székén örökösének irta, s ha ez magtalanul elhalna, másik unokáját Máriát, kinek férje Durazzo Károly volt.

Endre, az egyszerű, őszinte, tiszta erkölcsű ifju sehogy sem tudott

megbarátkozni a cselszövő, áruló, hízelt olaszokkal, még kevésbé a trónjára áhító olasz rokonokkal.

Johanna nem szerette Endrét, hanem tarentoi Lajost, ki később lón férjévé.

Endre anyja, Erzsébet, elment Nápolyba, hogy fia koronázását sürgesse. A szerető anya borzadva látta át az ottani romlottság örvényét, s tán sejtve a vést, rögtön vissza akarta magával vinni gyermekét Magyarhonba.

Az udvaroncok terveit ez azonban semmivé tette volna; a cselszövők a királyné környezetében levő becsületes férfiakat megnyugtatták, ezek pedig Erzsébetet beszélték le szándékának végrehajtásáról.

Hosszas halasztások után végre kitűzetett a koronázási határnap, s Endre elég oktalan volt, a hadi játéknál oly zászlót használni, melyen a királyi címert alatt vérpad és hóhérbárd volt szemléltető.

Ezzel akarta elleneinek tudtára adni, hogy féljenek. De ez jel volt nekik arra, hogy siessenek.

Erzsébet nyugodtan tért vissza Magyarországra.

1345. szeptember 18-án Endre vadászatot volt Aversában, hová őt a királyné és ennek meghittjei is kísérték. A királyi udvar ilyes alkalommal a városon kívül eső zárdába szokott szállani; úgy történt most is. Vig estebéd után a fejedelmi pár alvószobájába vonul. Éjfél tájban megjelennek a czinkosok az előteremben s Endrét kamarása által némi ürügy alatt kihívják. A gyanutlan ifju kimegyen hozzájuk, hálóstólzetben, fegyver nélkül, s azon pillanatban gyilkosok által ragadtatik meg, kik őt megfojtani törekesznek; tört nem használnak ellene, mert híre ment, hogy anyja, midőn tavál elutazott, gyűrűt vont az árva fiu ujjára, mely őt vas és méreg ellen biztosítsa.

Az izmos magyar királyfi elszántan védi magát, jobbra balra levágja öklével az elpuhult kéjenczeket és utat tör magának vissza, hálóstólzetéig, hol fegyverei voltak.

De ennek ajtaját zárva találja, kedves neje nem ereszté be.

Ekkor kétségbeesetten ront újra a gyilkosok közé és dühös tusakodás között a terem ajtajáig vonszolja magát. Azt is zárva találja.

Most segélyért kiált; a királyné hallgat, s kivüle csak Isolda nevű magyar dajkája hallja a segélykiáltásokat. Ez szobájának ablakából versenyt kiáltott Endrével segédért, s a zaj oly nagy volt és az ifju oly erővel fejtette ki magát a gyilkosok kezeiből, hogy közülök többen már futamodáshoz készülének.

Ekkor Bertrand, Artus Károly főkamárásnak fia, még egy ízben megragadja az áldozatot, a többiek körülötte gyülekesznek, földhöz rántják, lábaikkal tapossák és hurkot vetvén nyakába, megfojtják. S most a holt testet a terem erkélyéről levetik a kertbe és az éj sötétében eltávoznak.

Az aversai nép megtudva a rémtettet, felbőszülve rontott a San Pietro zárdára, számot kérendő a királynétól; ki alig tudott megmenekülni a nép haragja elől, ott hagyva férje temetetlen holttestét.

XXVI.

Nagy Lajos.

Mig ezek Nápolyban történének, Lajos a pogány lithvánok és a garázdálkodó dalmát és horvát dynasták, továbbá Velence ellen küzdött diadallal.

Lajosnak Durazzoi Károly emberei vitték meg az iszonyu nápolyi hirt. A durazzoi herceg Endre halála után egyengetve látta az utat, melyen hitvese Mária által a királyi székre kaphasson; most hatalmas kéz után nézett, mely az egyedüli akadályt, Johannát megrontsa. Felhivta Lajost, jőne Nápolyba, boszut venni. És Lajos csakugyan boszura készült, de első sorba a bujtogató ellen is, ki őt arra felhivta.

Lajos irt a pápának, hogy Johanna felett, ki férjének meggyilkoltatása után Tarentói Lajossal akart házasságra lépni, tartson törvényszéket.

A pápa erre bullát küldött Nápolyba, mely a gyilkosokat kiátkozza, mely mindazokat, kiknek a büntett körülményeiről tudomásuk van, oda utasította, hogy a vizsgálat tételére kirendelt két bibornok előtt megjelenjenek. A czinkosok közül többen, kik a tett végrehajtásában részt vettek, de tulajdonképen csak eszközül szolgáltak a nagyobbaknak, leleményes észszel rendezett kínok közt végeztettek ki.

Durazzói Károly elfogatta a király titkárait Thomasit és Melazzot, és saját palotájában a nép szeme láttára kínpadra vonatta. Midőn Thomasi vallani akart, gróf Terlizzi párthiveivel oda rohant és Thomasi nyelvét kivágta; Melazzohoz nem férhetett.

Melazzo gróf Terlizzit és a királyné udvarhölgyeit vádolta. A gróf és a hölgyek Bertrand de Baux parancsára elfogattak.

Johanna Raimundot küldi a törvényszékhez, kegyenczei kiadatását követelve. A törvényszék Raimundot mindjárt ott tartja és kínpadra vonatja. Raimund Robert de Cabanisra, a nagy Seneschalra, az országbiróra vall.

A nép rögtön megrohanja a törvényszolgáknak ellenálló országbiró palotáját, testőreit leveri, őt magát a törvényszék elé hurcolja. E hirre Artus Károly és fia Bertrand megszöknek, de Valois Katalin, a tarentoi herceg anyja, megöleti őket, nehogy egykoron ők is mint vádlók léphessenek fel.

Az elfogottak másnap a királyné szeme láttára égettettek meg a nyilvános téren.

De Lajost nem engesztelék meg a vak eszközök hamvai, ő az okozók fejére kért boszut. Johanna azonban ártatlannak hirdettetett, s miután férje halálát három hónap mulva egy fiunak születése követé, 1346. aug. 20-án a tarentoi herceggel tartott menyegzőt.

E hirre Lajos, János esztergami és Miklós nyitrai püspököt küldé kincseinek egy részével Olaszhonba, hogy Ferrarában zsoldosokat gyűjtsenek. Rövid idő alatt több ezer vállalkozó akadt, köztük Werner német kalandor összes dandárával, mely hol az egyik, hol a másik olasz fejedelemnek szolgált.

Lalli gróf Aquila polgáraival együtt Lajos mellé állott, mely hirre a megdöbbsent nápolyi udvar durazzoi Károlyt calabriai hercegnek nevezvén ki, ideig óráig bizhatott benne, ki is azonnal Aquila ellen indult, de innen Miklós, a hadszerető magyar főpap által csakhamar visszaveretett.

Miklós püspök most Sulmona ostromához fogott, melyet september végén be is vett, s miután még Venafro, Tiano és egyéb város szintén magyar kézre került, több ghibellin párti olasz főúr, névszerint a Malatesták és Forli urai, zászlóikat a magyar táborba vitték.

A hadviselés szerencsés folyamának hírére Lajos 1347. október havának vége felé Konth Miklós nádort a derék sereggel utnak indította, s ő maga november 11-én vitézeinek színével előre küldött hiveit követte.

Midőn Nápoly földére lépett, fekete zászlót vitetett a sereg előtt, melyre a meggyilkolt Endre sápadt arczképe volt festve. A látvány rémülettel töltötte el a gonoszokat. A mint előrehaladt, jobbról balról érkeztek a községek követei, hűségüket felajánlandók.

Január 11-én az összes magyar sereg Beneventnél táborozott, hat nappal később Aversánál. Lajos ugyanazon zárdában szállott meg, hol öcsese megöletett. Lelke csak e gyászeset emlékével látszott foglalkodni, s a láng, mely szemében égett, csak boszúról szólt. A királyné és férje már néhány nappal azelőtt elhagyá Nápolyt és a Provenceba futott. Ezen nem vehetett boszút.

De elérte a büntető kéz durazzoi Károlyt, ki halálra ítéltetve, azon erkélyen fejeztetett le, melyről Endre testét hajították alá. A többi királyi hercegeket Lajos Visegrádra küldé, és vitéz hadserege élén vonult be Nápolyba, királyi czimébe a „mindkét Sicilia ura“-ét is belé igtatván.

A király azután visszatért Magyarországba; Nápolyban Apor vajda maradt kormányzóul.

Lajos távozta után Johanna is visszatért, sereget gyűjtött és rövidre Nápolyban tartá bevonulását. A magyar seregnek Foggiaig kellett hátrálnia.

Tarentoi Lajos egy cselizenettel csalta ki Apor vajdát Aversáig; ott fegyverszünetet ajánlott neki.

Apor sejté, miben töri fejét az olasz; éjjel nem nyugodott, hanem csatarendbe állította seregét.

Éjfél táján megjelentek az ármányos olaszok és csendesen közeledtek a néma tábor felé, midőn hirtelen kétfelől magyar lovasság, közepett Wolf német pánczélosai rájuk ütnek és a visszavert támadókat Nápoly kapujáig kergetik. A királyné vezérei Baux Raimund, Visconte Adam és Sanseverino Robert a magyarok kezébe kerültek.

Johanna most megvesztegeté a vajda környezetét, hogy fogják el őt. A terv kisült és Apor visszament Magyarhonba új erőt gyűjteni.

1350. május havában ismét Olaszthonban látjuk a magyar királyt, kihez, midőn Melfit ostromolná, kürtszóval jön egy követ, s levelet hoz a tarentói hercegtől, Johanna férjétől, melyben felszólíttatik, hogy véres harcz helyett vivjon lovagias párbajt a két király egymással Párisban, Nápolyban vagy Avignonban.

Lajos elfogadta a párbajt, de észrevevén a cselt, a három városban ugyanis a terentói pártfogói vagy hívei tartózkodtak, annak helyét ő maga tűzte ki, mondván: — Ha velem bajt akartok vivni, történjék ez, ha úgy tetszik a német császár, az angol király, vagy az aquilejai patriarcha előtt. S ha e helyek közül egy sem tetszenék, ha szavainkban himezést látnátok az ügy elhalasztására, ime rövid idő múlva nálatok leszünk seregünkkel, s így minden időben kivivhatjuk a párbajt seregeink színe előtt.

E találkozássra rögtön sietett előre a király, seregével a Silaro folyón kelle átusztatnia, melynek sekélyesebb részét keresve, egy ifjura akadtt, ki paripáját itatta.

— Ugrasd be paripádat Szeredai — mond neki a király, — hadd lássam a víz mélységét.

— Félek uram, hogy elmerülök, — volt a válasz.

— Ne félj semmitől, menj be bizvást.

Szeredai megsarkantyuzván lovát, a folyó közepéig gázolt, hol egy örvénybe jutott, mely lováról lesodorta. Lajos e pillanatban elfeledve azt, hogy király és vezér, a hullámok közé ugrat és a küzdő ifjuig usztat, hogy segédére keljen. A hullámok őt is kiemelték a nyeregből, de bő köpenye a víz színén tartotta; hajánál ragadja a felmerülő ifjut és szerencsésen a partra hozza.

Lajos nemcsak mint király, hanem mint ember is nagy volt.

Apor István a király parancsa folytán Aversának tartva, a Vezuv tövében épült Somma alatt vonult el, melynek lakói, falaikba bizván, nyíllövésekkel és kőhajításokkal ingerelték az alattuk elvonulókat.

A vajda megrohanta a várost és Dénes fiának szép hadi tette nyújtott alkalmat. Az ifju a közvitéztek első sorában küzdve, be sem várva a lábtók alkalmazását, egy Hebinger nevű német zsoldos hátán, sűrű kő és nyílesőben egy gerendába kapaszkodik, honnan egy ugrással a bástya belsejében terem.

„Saját szemeimmel láttam — írja Gravina, — hogy száznál több sommai rohant rá, ki lándzsával mellvasára, ki szekerczéjével sisakjára; de ő nem bocsátotta ki kezéből a gerendát és nem mozdult Hebinger hátról. A vajda látván fia veszedelmét, társait lelkesítő szavakkal küldé utána. S ime a bástya falán látom Dénest, elsőt, mert egymagát, s a sommaiak megdöbbenve hátrálnak kardcsapásai elől.“

Bajtársai utána rohannak, s az erősség falán az Aporok czimere, a fehér sárkány végveszélyt hirdet a lakosoknak. A város felgyújtatott s a polgárság nagyobb része felkonczoltatott.

Juniushóban Aversát ostromolta a király; az ostrom-viadalban

maga is sebet kapott egy nyíl által, mely bal lábát találta. Híre ment, hogy a király meghalt, és a várbeliek örömben áldomást ittak, de örömkük nem tartott sokáig, mert Lajos másnap, sebéből szerencsésen kihuzatván a vas, lóra ült, és körülnyargalván a tábort és a várat, hivei által roppant nagy örömjajjal fogadtatott, mely értésükre adhatá a ostromlottaknak, hogy él még a király.

Pignatelli hősiiesen védte a várat és csak éhség kényszeríté a feladásra. Ez volt az utolsó csapás Johanna pártjára. E hirre a királyné és férje futva hagyta el Nápolyt, mely városba a magyarok csakhamar ismét bevonultak.

Lajos nem akarta megtartani Nápolyt, mert nem országokat jött hódítani, ő csak büntetést akart hozni Johanna fejére, miért is ismételve kérte a pápát, hogy hozzon ítéletet a vádlott férjgyilkos felett, megígérvén, hogy addig míg a pör folyik, fegyverszünetet tart és visszamegy Magyarországba.

Lajos hazatértében Rómát érinté, hol nagy ünnepélylyel fogadtatott. A város előljárói több óránnyira mentek elébe, s miután a pápa akkor Avignonban lakott, annak palotáját adták rendelkezésére. A nép, urának akarta választani, de ő e czímet nem fogadta el.

Miután szent Péter oltárára négyezer aranyat tett le, Veronának vette utját, és november elején, tehát nem egészen egy évi távollét után ismét Budáról kormányozta a birodalmat.

Avignonban Johanna magát ritka ügyességgel mentette ki. Bűnbánó öltözetben, reszketeg, zokogó hangon tőn le esküt, miszerint ő meg volt igézve és hogy ezen bűverő volt oka azon gyűlöletnek, melylyel férje ellen viseltetett, ördögi bűbáj vett rajta hatalmat, és a kísértő daemon beszélte rá, hogy férjét ölesse meg. Tanúk nem hiányoztak, kik esküvel bizonyíták, hogy a varázs félreismerhetlen jeleit látták rajta.

A törvényszék ennek folytán felmentette a királyi hölgyet a gyilkosság vádja alól és azon kísértő ördögi daemonra ruházta, mely e bűntényre csábitotta.

Johanna különben a hadiköltségek kárpótlása fejében háromszáz-ezer arany fizetésére ítéltetett.

Egész Europa mosolyogva olvasá ez ítéletet; a magyar követek egy szót sem szóltak ellene, rögtön visszavonták a sereget Olaszhonból és királyuk nevében még a hadiköltséget is visszautasították, mely pénzben Lajos váltságdíjt látott Endre vééréért; lovagi lelke nem tűrte, hogy elfogadja.

De Isten büntető kezét azért ki nem kerülte Johanna. Fia ugyan-azon Durazzói Károlynak, ki helyette bűnhődött, föllázadt ellene, és kiűzte városából. A bünterhelt nő egy templomba menekült, de az oltár közelléte ezuttal nem mentette meg őt, üldözői elragadták onnan és tömlöczbe hurezolván, megfojtották.

XXVII.

Lizinka.

Lajos király gyakran álruhában, mint egyszerű lovag vagy kalmár utazta be tartományit, látogatta meg az urakat vagy a városok polgárait, mert így ismeretlenül, nem pedig ünnepies alkalmakkor szerette megítélni azon embereket, kik ígéreteik és nyilatkozataik után híveknek látszottak és mutatkoztak; s nem egyszer csalódott, midőn vendégszerető lakaikban a lakomák és vadászatok fesztelen óráiban a kedélyek megnyiltak, s az emberek előtte, ismeretlen előtt, róla, kinek neve messze elhangzott, őszintén szóltak.

Sok keserű igazságot hallott füle, mert ki tudna minden ember kedvében eljárni, de ő szerette az igazságot és azért tisztába jött sok dolog irányában, mit azelőtt máskép ítelt meg. Sokszor hitte a világ, hogy a király magas várának palotáiban örömmek és kényelemnek él, mikor távol volt, s messze földön keresett barátokat vagy ismert ellenségére.

E vándorlások egyikében Sutiska közelébe jutott, mely vár, Kotromanovics István, híres bosnyák bán birtoka és lakhelye volt. Az idő reá esteledett, és ő az egyszer inkább az öreg Mladin vadászlakába akart betérni, mint a bán fényes udvarában megszállani.

A vadász kunyhójának ajtaja előtt ült a lombfödél alatt, fegyvereit igazítva; közel hozzá kerek széken pedig egy kedves leányka, tiszta, de egyszerű gyapjuszövetbe öltözve; és egyedül a kecs, melylyel e szegényes öltözéket viselte, különböztette meg őt a majorok bármely lakójától.

Mellette rokka állott és a leányka szorgalmasan font. Közel hozzá vele egykoru gyermek foglalt helyet az öreg mellett, egy nagy szelindekkel játszadozva.

A leányok alig voltak tizenhat évesek.

Mladin szívesen fogadta vendégeit — a királyt egyik leghivebb embere kísérte — anélkül, hogy csak sejtette volna, ki lenne az egyszerű lovag.

A szép barna hölgy, pár percczel megérkezésük után felkelt rokka mellől és kezét nyujtván a vadász leányának, tejtéstvérének, a jövényhez fordult.

— Jámbor utas, ki messze földről jössz, a legjobb helyet választotad éji szállásul e jó embereknél; de ne feledd, hogy a várban Stepán lakik, a bán, s ajtaja mindig nyitva áll vendégek számára.

E szép barna hölgy a bán leánya volt, a szép Lizinka, kiről a hír mondá, hogy a földön párja nincsen. Lajos őt legelőször Mladin egyszerű kunyhója előtt, rokka mellett pillantotta meg.

Mélyen a bosnyák hegysekben, nem nagy távolban a sutiskai vártól, vadászszereg kezdett gyülni, mely ott több óra hosszat üldözte a rengeteg lakóit.

A bán hajadon gyermeke, a bájos Erzsébet, vagy Lizinka, mikép őt atyja házánál nevezték, ama kornak szellemében, kedvelte az ily mulatásokat és részt vett a vadászatban.

Nemcsak Boszniában, hanem messze földön legszebb hölgynek tartották az ifju hercegnőt, mikép őt nevezték. Atyja nemrégiben Radivoj hatalmas kényurat legyőzván, a chelmi hercegséget elfoglalta, s ezen idő óta magát Bosnia és Uzora szabad hercegének és chelmi grófnak czímezte. De a király e legkedvesebb tisztviselői és vezérei egyikét csak bánnak nevezte és híbéresének tartotta.

A vadászat végével egy szabadabb helyen két alakot látunk; az egyikét lóháton, a másikat gyalog, de kantáron tartva délezeget paripáját. Lovon bájos hölgy ült, eleven színű bársony fődte tagjait, térdig érő tunika nemét képezve, melynek hasított ujjai alól hófehér patyolat hólyagzott ki, lábait a bámulatosan apró piros topánig keletiesen bő nadrág fődte; fekete fürtjeit pedig kalpaghoz hasonló főveg szorítá.

Magas karsu ifju volt a másik alak, egyszerű sötét öltözetben, mely az akkori bosnyákvisellettől különböz, ódon magyar szabásu volt, s a szövetnek finomsága a legelőkelőbb és tehetősbek egyikére gyanttatott.

Az ifju halántékain gesztenyeszínű fürtök folytak le, s fejét kerek süveg fődte, mely lengő kócsaggal volt ékítve.

Az ifju a hölgy aransarkantyuját erősítette annak piros topánjához; s miután e lovagias szolgálatot bevégezte, nagy és világító kék szemeit emelte fel ahhoz.

— Köszönöm — mond a hölgy, kissé reszketeg hangon, — de mondd meg nekem idegen, mivel ma már harmadszor vezet a sors össze veled, ki vagy, s honnan jössz? mert látom, hogy idegen föld a te hazád.

— Nem tudom, miként szólítsalak — felelt az ifju — a hányszor szememet hozzád emelem, királynénak neveznék; én idegen vagyok, eltaláltad, atyám nemes családból eredt, s a szomszéd Magyarországbán lakom. Engemet tapasztalás és tudásvágy hozott e vidékre.

— Mondd meg nevedet — szólt a hölgy — és tartsd meg emlékül e lánczot, — ezzel vékony velencei lánczocskát kerített le nyakáról, melynek birtoka az ifjut majdnem elszédítette örömeiben.

— Nevem Kont lovag — felelt Lajos, miután a velencei lánczot átvette és bal karján megerősítette, — s a tied, kinek képe szivemben él, mig e láncz raboddá avatott?

— Az én nevem Lizinka — felelt a hölgy — és e név elég legyen neked Kont lovag, mikép én sem kérdek tőled egyebet; de most el kell válnunk; amott a völgy hosszában kíséretem robog elő; hallod a riadó kürtöket, miként felelnek völgyről völgyre egymásnak? Isten veled lovag, és ha lelkedet este felküldöd a jó Istenhez, bízd meg egy jó óhajással Lizinkáért.

Az ifju sokáig nézett a távozó után és volt valami magasztaltság a tekintetben, mely a hölgyet kísérte. Azután karját emelte fel és szólt: — Enyim, ha Isten is ugy akarja! — és a sűrűben eltűnt.

* * *

Visegrád áll előttünk; magas hegyormáról végig tekintve a széles rónára és a felséges Duna jégfödté hátára.

Azon fekete romok, melyeknek üres ablakai most oly holt melá-zással tekintenek alá a lábaiknál futó örök folyamra, akkor fényes királyi vár épületei voltak, melyek tornyairól a nemzet lobogóit lengette a szél.

A koronaterem padlatán becses mozaik, a boltozaton olasz festők remekei, az oszlopokon a diadalok jelvényei, zászlók, vérték, fegyverek.

Valami nevezetesnek kelle történnie, mert nemcsak a nagy kiterjedésű várudvarban s fön a termekben történtek fényes készülétek, hanem alant a Duna partja is tanusította, hogy a nagy király vendéget vár.

A fellegvár czimeres kapuján ki és be járt az udvari nép, idegen daliák, ezüsttel, arannyal zománczolt pánczélokban, magyar főurak lengő kócsagokkal, aranyos, prémes mentékben jöttek le lóháton a Duna partjára, hol a csikorgó hideg daczára egy magas szőnyegpalota volt kifesztve; előtte tábori tüzek égtek, körötte büszkén, délczeg lovakon fegyveresek tartották fen a rendet, s nyargaltak hol a Duna jegének hosszában, hol a sátor körül.

Egyszerre távol trombiták harsogása közeledő vendégsereget jelentett és a fegyveresek közbejövetele azonnal széles utcát hasított a bámuló tömegben.

A közeledő díszmenet valóban megérdemelte a figyelmet, mert a vendég nem volt más, mint Lajos német császár leánya, Margit, Lajos magyar király öccsének, a fiatal István herczegnek, Erdély kormányzójának arája, ki Bécsből jött Visegrádra, hogy az egybekelés napját itt ünnepelje.

Elöl lovas csapat jött Ákos vezérelte alatt; első tekintetre lehetett látni, hogy ezek mindannyian Magyarország leggazdagabb és legelőkelőbb osztályához tartoznak. Köztük volt Folyk, Basa, Radván, Bogáth, Monoky, Toldy, Alaghy, Pethő, Ruttkay, Gútkeled, Perényi, Bebek, Rozgonyi, Zudar, Szirmay és sok más.

E csapat után nyomban nagy Lajos pompás díszhintaja jött, melyet öccsének arája elé küldött, ezen aranyos fedett hintó czímerekkel volt kifestve és nyolcz fehér méntől vonva; benne Margit herczegnő ült Ákos Lorándnéval.

E pompás járművet, minőket csak a magyar király udvaránál lehetett látni, a magas arának kísérete követte, hat, az elsőhöz alakban hasonló, de kevesebb fényvel ellátott hintóban.

Nyomban a kíséret után Drugeth nádor hintaja jött, keveset különbözve az előbbiektől, melybe hat fakó volt fogva, — a legszebb és tiszta ivadéku magyar lovak. Benne az éltes nádor ült nejével.

Az egész kíséretet és hintósort két oldalról fegyveresek és nagy serege a fiatalságnak vette körül, kik közt számos előkelő hölgyet is lehetett látni, mi szerfelett nevelte a pompás és tarka menetnek díszét.

A sátor alatt István herczeg állott, ki kevéssel azelőtt érkezett oda nagyszámu urral minden vidékről. Lehetett ott velencei, lengyel, bosnyák, magyar és német urakat látni. Mindezek külső megjelenésük és fényes készülleteik által ügyekeztek tanusítani a fontos eseményt, mely megjelenésüket indokolta.

A szokásos elfogadás és üdvözlési szertartás után az egész menet a várba vonult.

Fen a várban az egybekelés előestéjét ünnepelték, s a királyi laknak minden terme világárban uszott.

Az ifju király magas vendégeinél akkor jelent meg a tánczvigalomra felkészített teremben, midőn már ezek mind együtt voltak.

Lajos első megjelenése kellemes hatást gyakorolt mindazokra, kik őt most először és azon fény közepette látták, mely kevés uralkodó házáznál találtatott.

Miután a király, István herczeg és ennek arája, körmenetüket megtévék a teremben és legtöbbször, kik bemutattattak, néhány szives szót váltottak volna, a zene megszólalt és az ünnepély kezdetét vette.

A király maga és az egész királyi család, szintugy mint a számos fiatal vendég, részt vett a tánczban, s a lassu magyar és lengyel soraiból a korosabbak sem vonták el magukat.

Az ország nagyai a pihenés perceiben fesztelen nyíltsággal szóltak a királylyal, ki leginkább azokkal társalgott, kik hadi vagy polgári érdemeiknél fogva ismeretesek valának.

Feltűnt mégis sokaknak, hogy Lajos különös szivességgel társalog egy fiatal cseh lovaggal, Zdenkóval, ki ez ünnepélyen Kotromanovics Istvánt a bosnyák bán képviselte.

E feltűnő szivességet megmagyarázhatták volna, ha tudják, hogy a király akkor lépett ismeretségbe és barátságba a cseh lovaggal, midőn mint Kont lovag fordult meg a bán udvaránál. Zdenko nagyon meg volt zavarodva, midőn először lépett a terembe, hol még az ünnepély előtt volt átadandó a bán megbízó levelét, mert nem csekély meglepetésére ismerte fel a királyban barátját, Kont lovagot.

Még az ünnepély folyama alatt rendelé a király Zdenkót könyvtárába, hol megtudá tőle, miként Kotromanovics bájdús leánya, Kont lovag kedvéért már több előkelő kérőt utasított vissza, atyjának nem csekély boszuságára.

* * *

Két év mulva, mely idő alatt Lajos Kejtutot a litvánok fejedelmét megverte és Galicziát Lodomériával együtt elfoglalta, Kont lovag ismét megjelent a sutiskai várban, de nem magánosan, hanem fényes kísérettel, mert a magyar király nevében és annak megbízása folytán jött.

A következő nap reggelén Kotromanovics benyitott leányához, hogy vele igen fontos dologról értekezzék; bevezetésül mondván, hogy ma nagyon jó hirt hoz Lizinkának.

Közlendője abban állott, hogy ismét akadt kérő, de olyan, ki a bán legvérmesebb reményét is túlhaladja és kiről hiszi, hogy leánya által nem fog visszautasíttatni.

A hercegnő nem akarta az új kérő nevét hallani, hanem, hogy a sok zaklatásnak véget vessen, szerényen kijelentette atyjának, miként szíve már választott.

A bán az imáadásig szerette leányát, de azért mégis szigorú hangon tudakolá Lizinkától a szerencsés lovag nevét.

— A lovag — felelt Erzsébet nem a legbiztosabb hangon — nem tartozik a kérők közé, mert szerénysége szintoly nagy, mint szenvedélye, ő nem más mint fiatal barátod és úgy hiszem Lajos királynak kedves embere, miként gyakori ide küldetése bizonyítja, szóval: — Kont lovag.

— Kont lovag! — kiáltott fel a bán a legnagyobb meglepetéssel. — E fiatal derék lovag, ki többször volt már udvaromban, s kit megvallom, igen kedvelek? Hiszen ez lehetetlen!

— Miért lehetetlen? Kont lovag a legrégebb magyar családok egyikéből ered és nem szegény; azután mily vitéz, mily hős!

— Lehetetlen, Lizinka! Kont lovag, igaz, a kérők egyike, de nem maga számára kéri a kezdet.

— A kérők egyike? — mond Erzsébet, ki abban, mit atyja mondott, oly váratlan valamit látott, hogy eszméit sem volt képes tova fűzni.

— De jól van így — kezdé újra a bán. — A dicső ifju önmegtadással és nagylelkűen lép vissza, mert az, kinek nevében mint kérő megjelent, s kinek számára kezdet megkérte, — az nem más, mint Lajos, Magyarország dicső és hős királya.

Erzsébet elhalaványodott; e nyilatkozat úgy érte őt, mint a villám.

Sokáig hallgatott és a bán saját előnyére magyarázván e hallgatást, örömmel legeltette szemeit csodaszép leányán, kinek fején atyai büszkesége már koronát vélt láthatni.

— Ha Kont lovag — mondá végre hosszú szünet után a hercegnő a boldogság és meggyőződés hangján — a király számára kérte meg kezemet, úgy Kont lovag maga a király!

A bán nem tudta boszankodjék-e vagy nevéssen. Vétkes tévedésnek, ábrándnak nevezé leánya nézetét és soká vitatkozott a tárgy felett, míg végre eszébe jutott, hogy a király küldöttje válaszát várja, de a hercegnő azt kívánta, hogy Kont lovag előtte adja elő a király kívánatát.

Rövid idő múlva megnyitá a bán Kont lovagnak az ajtót, de ez Lizinka atyjának engedé az elsőséget.

Midőn a lovag, izletteljes, de egyszerű hadi ékben a szobába lépett, a hercegnő felkelt, s atyja és a lovag felé közeledett.

Az ifju arcának kifejezése komoly volt; sorsához akart egy kérdést intézni, kísérletet tenni saját szerencséjével szemben, meg akarta

tudni, ki nyeri meg Erzsébet kezét, — mert hajlamát bírni gondolta, — ő-e vagy a király.

Midőn Erzsébettel szemközt állott, arcza kigyult egy pillanatra, mintha szívét tükrözné vissza. Szólni akart, de a hercegnő megelőzte.

— Lovag! — szólt hozzá nyugodt hangon, — mielőtt mint királyom követjét fogadnám el, mint házunk szives vendégéhez akarok pár szót intézni. — Azután előadá neki egyszerűen, a kaczerkodás legkisebb szinezete nélkül, mikép atyjának megvallá, mint érez iránta, hogy így egy nemét a vigasznak nyujtsa azon nehéz állásban, melyet mint királyának küldöttje elfogal.

A bán e nyilatkozatra felindult és szólni akart, de Kont lovag megelőzé őt.

— Bán ur, én itt mint a király megbizottja állok és kötelességet teljesitem. Nem szabad saját szívem indulatára hallgatnom. Lajos, Magyarország királya az, kinek nevében mint kérő lépek fel, s ki Erzsébet hercegnőt kezével és koronájával kínálja meg.

— Leányom! — szólt a bán méltósággal, — ime láthatod, hogy Kont lovag visszalép királya iránti tiszteletből és hűségből. Remélem, hogy feleleted olyan lesz, mely méltányolni tudja azon kitűnő megtiszteltést, melyben a világ legnagyobb fejedelme bennünket részesít.

— Feleletem rövid és egyszerű: Ha a király és Kont lovag ugyanazon egy személy, miként azt egy óra óta szívem és hitem erősíti, akkor e kéz, valamint éltém minden szerelme és hódolata a királyé.

— Mily vakmerőség! — kiáltott fel a bán. De Kont lovag, mintha e felkiáltást nem hallotta volna, féltérdre ereszkedett és megfogván a hölgy kezét, ekép szólt:

— E feleletet, hercegnő, egészen úgy, miként adatott, a király nevében elfogadom, s itt, miként a király maga tenné, hódolatomat és boldogságomat fejezem ki az erény és szépség lábainál.

A bán elméje még mindig homályban volt, még most sem érté az ifju szavainak tartalmát, azért is a neheztelés legnagyobb kifejezésével inté a lovagot, hogy ne feledje, miként az ő személye itt egészen kimarad a kérdésből.

De a hercegnő felkelésre intvén az ifjut, vele atyja felé fordult, mondván: — Atyám, te még mindig kétkedel? Ime e szív nem kétkedik többé: Előtted a király!

XXVIII.

Éjszakon és délszakon.

A litvánok folytatták a pusztításokat és a rabló kalandokat Galiciában, mig nem Kázmér segédet kérvén Lajostól, az 1354. tavaszon száz-ezernél nagyobb sereggel indult a litvánok ellen, kik a két király egyesült hadi ereje által a Dnjeszter és Búg közt megveretvén, nemcsak Lodomériát adták ki, hanem Volhyniából és Podoliából is kivonultak. Lajos most átkelt a Búgon, hogy a magyar birodalom északkeleti széléit folyvást pusztító tatár népeket megfenyítse. Athlamos, a tatár khán megveretvén, Lajos táborába jött és fogadást tett, hogy a keresztény vallást beveszi, mihelyt hozzá térítők érkezendnek, és hogy a magyar királynak hódolata jeléül, évenként ajándékokat küldend.

Ez időbe esik Baróthy Ilona, Dória Bálintné párbaja Cefrani Henrikkel.

Dória ugyanis Lajos mellett küzdött Lengyelhonban és a litvánok elleni harcokban súlyos sebet kapott.

Távolléle alatt történt, hogy Cefrani lovag, ki valaha vetélytársa volt Dóriának, nemtelen boszutól indítatva, vérlázító rágalommal illetve köztiszteletben álló nejét.

Az asszony magán kívül volt keservében, annál is inkább, mert senki sem találkozott, ki az olaszt azonnal párbajra hívta volna, hogy megfenyítse, — mindenki azt mondá, ez a férj dolga, majd elvégzi ha visszajő.

A férj ugyan utközben volt hazafelé, de súlyos sebe hosszú orvoslást igényelt; ő meg nem vivhat beteg.

Baróthy Ilona pedig nem várhatott, ő nem tűrhette a foltot, mit a rágalom becsületén ejtett.

Egy nap ki lőn hirdetve a királyi hirnök által a főváros minden utczáin, hogy Dória Bálint párbajra hívja föl Enrico Cefranit, életre, halálra, s hogy ezen istenitéltre, mely a királyné jelenlétében fog kivivatni, mindenki tisztelettel meghívatik.

A kitűzött napon egy kis csapat fegyveres közeledett Pest felé, kik egy hordszékben fekvő urnak képezék kíséretét.

Utjuk épen a küzdő közelébe hozá és a lovag megállapodék, hogy szemtanuja legyen a bajvívásnak.

Kérdezősködvén a leendő harcjáték felől; válaszul nyéré, hogy nem harcjáték, de istenitélet fog tartatni, Dória és Cefrani közt.

A sebesült lovag nem hitt füleinek.

— Dória, az lehetetlen!

— De igen, Dória Bálint, és pedig azért, mert Cefrani lovag az ő nejét rágalmazta.

— Mégis lehetetlen.

— Ha nem hiszel szavaimnak, ime győződjél meg szemekkel: most lépett a küzdőterre a két bajnok.

Trombitász mellett lépett fel a két lovag; sisakrostélyuk le volt bocsátva, de azért Dória, mert ő volt a sebesült, mindjárt felismeré Cefranit, nemcsak czímerén és fegyverzetén, hanem hetyke magaviseletén is.

A másik lovag pedig, csakugyan az ő, Dória honhagyott fegyverzetét viselé, czímeres paizsát, sisakját és legsúlyosabb pallosát.

Dória váltig bámult, de végre azt gondolá, hogy valamely barátja vállalta el távollétében az ügy elintézését, s figyelmét a bajvivókra fordítá.

De a mint a harczbíró jelt adott az összecsapásra, s a Dória czímer viselő lovag paizsát eldobván, két kézre fogá a pallost és úgy sujtott ellene. Dória felkiáltott: ez nem lehet férfi!

A sujtott csapás várt eredményű volt, Cefrani halálra sebesülve terült el.

Ellene reaugrott és pallosa végével sisakrostélyát feltolván, hegyét torkának irányzá.

— Vondd vissza rágalmadat! — kiált a harczbíró.

— Visszavonom! — hörgött Cefrani.

A győztes ott hagyá ellenét és a királyné elé lépett, de mielőtt sisakrostélyát feltolhatta volna, hogy megmutassa arcát, Cefrani végerejét összeszedve gyilkot rántott és a Dóriának gondolt lovagra vetvén magát, azt halálosan megsebzé.

Az utóbbi éles sikoltással rogyott a földre.

E hangról megismeré Dória feleségét.

Nem gondolt semmivel, nem gondolt a seblázzal, hanem kiugrott a hordszékből és áttörvén a nézők tömegén, kedves nejére borult.

Ez a boldogság kifejezésével ismert szeretett férjére és csak arra kéré, hogy egyetlen gyermekük, kedves kis lányának szerető atyja legyen. Rövidre kiadta nemes lelkét.

Az orgyilkos még előtte mult ki, önmagát átkozva.

* * *

Az előbb említett hadviselés után Kázmér rábirta a lengyel nagyokat, hogy halála után Lajost fogadják el királyuknak, ez pedig megígérte, hogy a nemzet jogait és szabadságait szentül megőrzeni.

Szerbiában ekkor Duzsán István uralkodott, ki miután Macedoniát a görögöktől elvette, czári czímmel élt. Ő egy időben ígéretet tett a római curiának, hogy a keleti egyháztól a nyugatira tér át, mit azonban később, midőn már hatalma erősödött, ismét megbánt. VI. Incze pápa, hitelt adván szavainak, követet küldött hozzá a dolog elintézése végett, de a gőgös Duzsán, felfuvalkodottságában lábát tartá oda a püspöknek, hogy csókolná meg, mert ugymond, ő is pápa a maga országában.

Lajos késznek nyilatkozott az egyházon ejtett sértést megboszulni és nagyszerű hadjárathoz készült 1356-ban.

Lajos hadseregével a szerb határig vonult és Domokos macsói bánt be is meneszté az ellen földére, de ő a dalmát városokat szándékozott visszafoglalni, melyek már régóta nyögtek a velencei járom alatt, annál is inkább, mert Velence roppant pénz és haderővel sietett a szerb fejedelem segítségére.

A magyar király szándékát ki sem tudta; s midőn június 4-én Zágrábban időzött, még az egész világ azt hitte, hogy a hitetlen szerbek, a schismatikuskok ellen indul. Annál meglepőbb lehetett, midőn néhány nappal később Csúzi János horvát bánt Zára ellen inditá, ő maga pedig Isztrián és Friaulon keresztül törve, Treviso előtt termett.

A velenceiek nyakra főre hívták most vissza Szerbiából fegyvereiket és a három hires proveditore Delfino János, Giustiniani Márk és Loredano Pál Trevisóba vetvén magukat, makacs ellenállásra lelkesítették az őrséget. Az ostrom folyama alatt halt meg Gradenigo, a velencei doge és Giovanni Delfino a velencei köztársaság herczegévé választatott. A tanács diszes követség által kérte fel Lajost, engedné meg, hogy Delfino Trevisót odahagyván, a magyar táboron keresztül bántatlanul mehessen Velenczébe a kormány átvételére. Nagy Lajos lovagias jelleme méltányosnak találta a kivánságot és Delfino a magyar sereg sorain keresztül indult Velenczébe.

A velenceiek erősen tartották magukat és a következő évben, miután Monoszlay Tamás, Lajos fővezére háromszor törte össze a büszke köztársaság hadait, s a Dalmát várak egymás után foglaltattak el Csúzi János és Szécsi Miklós által, — kelle megélniök azon megaláztatást, hogy a magyar király diktálja a békepontokat, melyek szerint Dalmátia a szigetekkel együtt, valamint huszonnégy gálya a magyaroknak kiszolgáltattak.

Még ugyanaz évben Szerbiára tört, és a macsói bánságot visszafoglalta, egy évvel később pedig a Marmarosból Moldvába kivándorolt oláhokat kényszeríté Magyarország fenhatóságát elismerni.

E tájban hatodik Incze pápa és negyedik Károly császár közt surlódások támadván, Lajos a pápa pártján állott, ki a magyar királynak némi kilátást is nyitott a császári koronához.

E surlódások kiegyenlítették ugyan, de a kölcsönös neheztelés csak némi okra várakozott, hogy újra lángot vessen. Egy izben ugyanis, midőn magyar követek Károly császár előtt a cseh nagyok rablásai ellen panaszt emelnének, Károly, Lajos anyját, Erzsébetet hevében oly czímmel illéte, mely kivált a fiu érzelmét sértette. A követek nyomban visszautasították a rágalmat, készeknek nyilatkozván, párbajban, akár a császárral, akár általa kijelölendő cseh nagyokkal, az özvegy királyné becsületét behizonyítani.

Lajos megtudván a dolgot, heves levelet irt Károlynak, melyben őt részeg csapnak mondja, kinek szájából, midőn magát leitta, csak bűz özönlik ki. Azután sereget gyűjtött Trencsén köré, honnét kunjait Mor-

vába küldé a tartomány pusztítására. Károly ijedtében békét kért, 1364-ben Brünben Lajossal találkozott és miután kinyilatkoztató, hogy a mit Erzsébetről mondott, az csak tréfa akart lenni, azt meg is nyerte.

* * *

Az ozmán-törökök a tizenharmadik század első felében Szulejman vezérlete alatt a mongolok elől Turkestánból Szíriába vonultak. Unokája Ozmán már Kisázsziában alapított birodalmat, utóda Orkhán pedig Európába is átkelt és Thráckiát birodalmához kapcsolta. Fia Murad 1361-ben Drinápolyt választá székhelyül és Lajos birodalmának tőszomszédságában osztogatta parancsait.

Joannes Palaeologus görög császár személyesen kereste fel Lajost, segítséget kérvén az ozmán-törökök ellen, kik nagyravágyásukban szemeket nemcsak Konstantinápolyra, hanem a magyar koronától függő délkeleti tartományokra is vetik, ígéretül adván, hogy ha a törököket kiveri Európából, ő a római egyház kebelébe tér népével együtt.

A király ugyanaz időben hirül vevén, hogy Ziszmán, bolgár fejedelem, már is a törökökkel szövetezik, helyén látta bátor fellépés által a vallási böszültségében mindent eltipró török népet a birodalom széleitől visszariasztani.

Miután szövetségre lépett Hugo cyprusi királylyal, ki tengeri erővel ígérkezett a török ellen, 1366-ik év nyarának végnapjaiban Erdélyből Oláhországon át, a nyolczvanezer törökkel Viddin előtt táborzó Ziszmán ellen indult, s azokat nehéz tusa után legyőzte.

Lajos e fényes diadalt birodalmának oltalmára talán elégségesnek látta, mert a törökök ellen többé nem fogott fegyvert, vagy messzelátó szelleme talán megismerte azon hatalmas ifju nemzetet, melynek fanatismusával, vitézségével megküzdeni egész erejére leende szükség, s mely harcznak végét még az unokák unokái sem fognák bevégezhetni.

Lajos 1367-ben alapította a pécsi főiskolát, ötödik Orbán pápa levele szerint: studium generale, melyben az egyházi és polgári törvény, s minden más nem-tilos tudomány, a theologián kívül tanitassék.

A kunok, kik mindekkoráig a pogányvalláshoz szítottak, Lajos uralkodása alatt térítettek meg véglegesen, ő forrasztotta össze a kun fajt oly bensőleg a magyar vérrel, hogy bennük már most az eltérés legcsekélyebb árnyéklaata sincs a magyar jellegtől. Számos bosniai patarenus és bolgár óhitű is vitetett általa a római egyház kebelébe.

Lajos korába esik a zsidóüldözés is, mely Francia és Németországban zsidógyilkolással és fosztogatással párosult és a néptől indult ki. Magyarországra csak később szivárgott át és semmi nyoma, hogy a nép vérüket, vagyonukat szomjuhozta volna. Lajos megkínálta őket a keresztény hittel, s kik felvették, ha csak látszatra is, azok megmaradhattak az országban; a többiek kiutasítottak, anélkül, hogy vagyonukban rövidséget szenvedtek volna. Nagyobb részt Lengyelországba költöztek, hol Kázimér pártfogásában részesültek.

1370. november 5-dikén meghalt Kázmér, és a krakói püspök a lengyel kancellárral és számos főúrral Visegrádra jött, hogy Lajost az örökölt országba kísérik.

A magyar király az esztergami és kalocsai érsekek, Szécsi Miklós országbiró, Treutel János főtárnok és Bubek István főlovászmester társágában lépett a lengyel földre; s Uj-Szandecznél és Krakónál az ország egyházi és világi nagyai által nagy fényvel fogadtatva, november 17-én a krakói székesegyházban, a gneseni érsek által ünnepélyesen Lengyelország királyának koronáztatott.

Lajos azután anyját Erzsébetet a megholt lengyel király hugát bizta meg az ország kormányával, s egy hónappal később ismét visszatért Magyarországra.

— Két nagy országnak kevés egy király, s kettős kormányom mindkettőnek jólétét könnyen veszélyeztethetné! — Ezt mondta Lajos, mert érzé, hogy fejen csak teher a lengyel korona. Vivnia kellett Vladislávval, vivnia az elégületlenek töredékeivel.

A zendülők egy éjjel leöldösték Erzsébet testőreit és az öreg királyné ijedten hagyta el Lengyelországot.

A lengyel nép soha sem volt boldog, soha sem volt egyetértő, alkotmánya, mely a korlátlan „véto“-t szentesíti, bizonyítja, hogy örök harczoknak volt kitéve, mert minden egyes nemesnek joga volt az összes nemzet ellen akadályul fölléphetni.

Egy országgyűlésen a lengyel rendek csak azért nem bírtak határozathoz jutni, mert egyetlen egy vén nemes mindig ellent mondott. Összebeszéltek tehát, hogy egy napon szokatlan korán fognak összegyűlni és a később érkezendő ellenmondót kizárván a teremből, a határozatot keresztül viszik, a távollevőre tekintettel nem lehetvén.

Ugy történt. Az urak korán összegyűltek és annak rendje szerint jártak el mindenben, midőn egyszerre nagy zaj hallatszik az ajtó előtt. Gyanították, hogy a vén nemes lehet odakün, de nem nyitottak ajtót. Ez végre feltalálta magát és eltökélé, hogy a kandallón mászik be és mégis ellentmond. A rendek már a határozatra szavaztak, midőn az öreg, kormos fejét dugta ki a kandallón. Mielőtt azonban ideje lett volna a végzetteljes „vétót“ lengyel nyelven „nyepozvolim“ kimondani, egy nemes odaugrott és kardjával lecsapta fejét. A határozat így lett érvényessé.

Három tenger mosta Lajos birodalmát, az ádriai, a balti és a fekete, s tíz ország tartozott most a magyar koronához, de a nagy király fejében, melyre e koronák nehezettek, sokszor felvillant azon gondolat, hogy mikorra a sír bezáródik fölötte, ezen dicsőséget és nagyságot fia nem fogja örökölhetni, mert az ég csak leányokkal áldotta meg őt.

Nagy Lajos, mert így nevezték az ősök, és az utódok sem vonták meg tőle e nevet, 1382. september 11-én halt meg Nagyszombaton, életének ötvenhatodik évében. Tetemei öt nappal később a székesfehérvári egyházban tétettek le néma bánattal, mert mindenki sejté, hogy a nagy és dicső napoknak immár végük szakadt.

XXIX.

A bitorló.

Lajosnak két leánya volt, Mária és Hedvig. Máriát egy nappal atyja temetése után Székesfehérvárott királynak koronázta a magyar nemzet. Hedviget a lengyelek követelték királyokul, mert Zsigmondot, a 12 éves Mária jegyesét nem akarták uroknak elismerni.

Mária nevében, anyja Erzsébet vitte a kormányt, ki főleg Gara Miklós nádor tanácsával élt. A magyaroknak nem adott férfi királyt, mert Zsigmondot Mária jegyesét nem szerette és mindenféle ürügy alatt távol tartotta. A lengyeleknek nem adott királynőt, mert Hedvigtől nem tudott megválni. Csak midőn a lengyelek új királyválasztásról szóltak, engedett nekik és Hedvig 1385. október 15-én Krakóban királynőnek koronáztatott, ki aztán Jagyelt, a keresztény hitre tért litván herceget választá férjül, és Lengyelországot nagy dicsőséggel kormányozta.

Horvátországban azalatt nem annyira a két királynő, mint Gara ellenségei kitűzték a lázadás zászlaját. A két Horváthy, Kont, Laczfi és Palizna voltak a pártütők, kik főleg Tvartko bosniai bánra támaszkodva, Durazzoi Károlyt, a nápolyi királyt hívták meg a magyar trónra.

Ez eleinte szabadkozott, mert egykoron esküt tett le Lajos előtt a megváltó testére, hogy a magyar trónhoz soha sem fog jogot követelni, de a Horváthyak unszolására mégis elfogadta az ajánlatot.

A horvátországi lázadást a királynők pusztá megjelenése a zendülők földén el látszott fojtani. A nép a csodaszép királynő láttára térdre omolt, s a vezérek idegen földre futottak.

Alig hogy visszatértek a királyi hölgyek, Horvátországban újra kitört a lázadás és röviddel utóbb Durazzoi Károly, kit alacsony termete miatt kis Károlynak neveztek, megjelent Zágrábban.

Ekkor megijedt Erzsébet, Máriát Zsigmonddal összeházasította, az utóbbi Magyarországot védurává kinevezette és Csehországba küldé seregek gyűjtése végett.

Kis Károly azalatt Budának tartott, egy ember sem állott ki ellene a síkra és Erzsébet követséget küldött elibe, kérdendőt, hogy mint barát, vagy mint ellenség közeledik-e.

Károly olasz udvariassággal felelt: Hogy soha sem fogja Lajos jótéteményeit feledni, s nem a királyné ellen, hanem miatta jó, hogy a viszályt, mely közte és alattvalói közt létezik, békés uton elintézzé.

Miután Károly Budára érkezett, hatalmas pártja által Magyarországot kormányozójává kikiáltatott és a királyi palotába szállásoltatott, melynek egyik szárnyát a két királyné foglalta el kíséretével.

Mikor Károly Magyarország kormányzójának kineveztetett, ő és pártja levetették az álarczot. Legelőbb is a rend helyreállításának ürügye alatt, hirtelen összehívta azon zajos, törvénytelen pártországgyűlések egyikét, melyeknek az ország nem egyszer volt tanuja. Ezt ő nem tette más czélból, mint hogy magát pártja által királynak választassa.

Nyugodt tanácskozásról itt szó sem volt; a leglármasabb, legrendetlenebb gyülekezetek egyike volt ez a magyar történelemben.

Még mielőtt a nádor megnyitotta volna a gyűlést, minden indítványozás nélkül kezdték éltetni nápolyi Károlyt, mint Magyarország királyát.

Erre a jelenlevők közül kiki el volt készülve, ez ellen senki sem emelt szót, annál meglepőbb volt tehát, midőn egy dalmát főúr, Prodanicz Borotin, a hatalmas corbáviai gróf, komoly, de erőteljes hangon ekép szólt:

— Én hazánk törvényeinek és a világos jognak értelmében ellene mondok e választásnak. Ellene, mert a nádor még nincsen jelen; ellene, mert törvényes királyunk van: Mária, nagy Lajos leánya; végre, mert ezen gyülekezetben nem találom fel azon nyugodt tanácskozást, mely egyedül képes bölcs határozatokra.

Feleletül egy iszonyu kiáltást nyert, mely újból éljeneztetette Károly királyt.

Rövid idő múlva megjelent Károly, anélkül, hogy a meghívó követséget bevárta volna. Pártjától szorosán körülfogva haladt végig a terepen, míg a főhelyre ért, hol a nádor üres széke állt.

Horváthy István a bán, a nádor távollétét használni akarván, üdvözlő beszéddel fogadta Károlyt. E perczben jelent meg Gara Miklós és Horváthy beszédét egy kézintéssel félbeszakasztván, Károly előtt meghajtottta magát és rövid szavakkal, de ékes latinsággal üdvözölte őt az Árpádok trónján.

Gara beszédét dörgő helyeslés követte. Horváthy gyanus tekintet vetett a nádorra, ez pedig körültekintvén, folytatá: — Egyetlen egy akadály van még felséged királyi hatalma előtt.

— Nincsen akadály! — kiáltott fel Palizna János, a vránai perjel. Azután az egész terem megtelt zajjal és kiáltásokkal: — Ki szólhat itt akadályról? Nekünk nem kell nőkirály! Éljen második Károly!

Gara Miklós az egész zajongás alatt csendesen állott; mihelyt az szünni kezdett, úgy, mintha félbe sem szakasztatott volna, folytatá: — Ezen egyetlen akadály le van győzve!

— Tagadom! — kiáltott fel a corbáviai gróf.

— Mária király kész illő óvások mellett, lemondani a királyságról.

— Nápolyi Károly részére? — kiáltott közbe a corbáviai gróf —

Erre nincsen joga!

De szavára kisérem hallgatott. Elhangzó szó volt ez a pusztában.

Károly most felegyenesedvén a támlányról, melyen helyet foglalt; röviden s kissé akadozva elfogadta latinul a nádor üdvözlését és késznek nyilatkozott az alkotmányra az esküt letenni.

Midőn Károly ismét kiért a teremből, körülvette őt fényes aczélba öltözött olasz csapatja és Gara volt Horváthyn kívül az egyedüli világi, ki szorosan a király jobbján foglalt helyet. Arczában a hódolat kifejezésével, — szívében gyűlölettel és boszutervekkel.

* * *

A büszke olasznak nem volt elég a diadal. Meg is akarta alázni azokat, kiket legyőzött. Azt kívánta a királynőktől, hogy koronázási ünnepélyén is megjelenjenek.

Az 1385. évi Sylvester napján nyitlak meg a székesfehérvári szent István egyház ajtai a nép előtt új koronázási ünnepélyre.

A koronázási menet lóháton vonult a székesegyház felé. Elöl vörös szövetbe öltözött olasz zenészek léptettek, ezeket pedig nápolyi Károly olasz testőrei követték Alberigo vezérlete alatt. Gazdagon aranyozott aczélsisakjaik gerinczét struczollak ékesíték, s a tiszta téli napnak sugarai a fényes vértéken törtek meg. A magas, hasonlólul vértezett nápolyi lovak lépteinek dübörgése a fagygyal borított utcán, a nehéz fegyverzet csörgése és a hosszú kardok villogása nagy hatást gyakoroltak.

Az olasz csapat után a magyar bandérium jött, a nyolczvan éves Szécsi György által vezéreltetve; öltözte fehér volt, valamint paripája is, ezüsttel ékítve. Utána lovagoltak az előkelő házak ifjai és érettei a ropant kiterjedésű országnak minden részéből; az egyházi rend teljes szerartartási ékben, a püspökök ezüst pásztorbottal, aranyos pluvialékban és az infulával fejeken; a világiak, öltözve minden színben, s csillogva arany és ezüsttől, s halmozva ékkövekkel.

Ezeket követte Frangepán Miklós, az ország hirnöke, az ország czimerével mellén és hátán, struczollakkal környezett fővegben, kezében arany buzogánnyal. Utána a koronázási ünnepély legjelentékenyebb dísz lovassága következett, mert közülök minden egyes személy egy-egy országot képviselt: — A zászlós urak délczeg ménéken csillogva aranytól, kezeikben lobogó zászlókkal, melyeken a magyar birodalomhoz tartozó egyes országok czimerei valának láthatók.

Most a koronázandó király jött aranyháió és czafrang borított andaluzi ménen; ő maga vörös velencei bársonyba öltözve, mely öltözeten keleti gyöngy és aranyhímzések ragyogtak; széles hölgymenyéttel bélelt palást kerítette vállait és fején hasonprémü kalpag ült, gyémántforgóval és kócsagtollal.

A király balján, habzó fehér selyem palástba, mint havas felhőbe borítva, hollófekete, ezüsthálóval borított ménen, Mária, a koronafosztott, az igazi király, jobbján pedig a híres Kotromanovics Erzsébet, Lajos özvegye lovagolt, szintén fehér palástban, mely alól violaszin, gyöngyökkel gazdagon himzett öltönye tünt ki. Mind a két királyi hölgynek, koronához hasonló és gyémántokkal terhelt főveg fődte fejét. Utánuk több előkelő hölgy, ezeket kísérő magyar és az egész díszmenetet berekesztő vaslemezett olasz csapat következett.

A székesegyház tágra nyílt ajtajában az esztergami érsek, arany-szövetű pluviáléban, püspöki bottal, kísérve egész fellegétől az égő viaszgyertyákat tartó, fehér ingbe öltözött lelkészeknek, — fogadta a királyt, s a két királynét, míg az egyház viszhangzott a trombiták és rézdobok diadalos zajától.

Mikor Károly az egyház közepébe ért, a két királyi hölgy egyszerre megállt, azután mintha összebeszéltek volna, vagy ugyanazon gondolat ragadná meg, balra fordultak és gyors, majdnem futó léptekkel siettek nagy Lajos sírkövéhez, hova őket a nőkiséret és a gyertyákat tartó lelkészek egy része, mintegy ihlettől megkapatva követték, lángkoszorút képezvén a nagy király sírköve körül.

Midőn a két nő a földre borult, a nép fölindult és nem egy zokogást, nem egy sóhajt lehetett a gyülekezetben hallani.

Nápolyi Károly, bár el nem készülve ily jelenetre, hidegen maradt és megállván kíséretével, erőltetett szelidséggel mondá az esztergami érseknek :

— Várjunk, míg a nő és a gyermek eleget tett kötelességének.

Mikor pedig a két királynő megindult, Károly eléjük ment és mesterileg színlelt részvételt nyilvánítá helyeslését.

Miután a mise pompás szertartással véghez ment és a bibornok érsek, Károly fejét a Chrisammal érintette volna, az oltár közepén a nép felé fordult és emelt hangon kérdé a jelenlevőket:

— Akarjátok nápolyi Károlyt, a Durazzói házból királyotoknak?

A két Horváthy felkiáltott: — Akarjuk! — Azután, mint távoli viszhang halk morgása, itt-ott egy kiáltás: — Akarjuk!

Nem így hangzott e rövid ige, mikor nagy Lajost koronázták.

Másodszor és harmadszor is hangzott a szokásos kérdés, és a helyett, hogy mindig több hang hallatszott volna, mindig gyérebbek lettek a feleletek.

Károly arcza elhalaványult, midőn a koronát fejére tették és a kéz, mely az oltár mellől hurczolá el nápolyi Johannát, hogy megfojtsa, mely esküre emelkedett Lajos előtt, s mely elrablá leánya koronáját — reszelt, midőn a királyi pálczát átvette.

Midőn a koronázási menet a templomot elhagyta, szent István zászlaja megakadt az ajtóban és darabokra szakadt.

Második Károly január elején, kemény téli időben visszaindult Budára és midőn a vár kapuján bevonulna, iszonyu égi háboru tört ki erős földrengéssel, mely a királyi palota falát is ketté hasította. Zápor és fergeteg zúgott a főváros felett; a tornyok és házak födeleit bontotta le a szélvész.

Mária királynő életveszélyben forgott, mert közelében egy háznak födelét kapta fel a vihar, az utca fölé emelvén azt mint egy menyezetet vagy szemfödelet. Ekkor egy erős férfikéz kapta meg lovának kantárszárát, magával ragadván azt a királynővel együtt.

A jövő perczben a házfödél néhány lépésnyire Máriától a földre zuhant, négy öt embert maga alá temetvén.

István a corbáviai gróf volt Mária életének mentője.

Midőn a fergeteg elvonult, a földrengés megszűnt, egyszerre megszámlálhatlan varjak szállták meg a királyi lakot, beröptültek az ablakokon, összetörték az üvegtáblákat és iszonyu zsbajjal töltötték el a palota belsejét. Több nap kellett míg őket ismét el lehetett riasztani.

XXX.

Forgács Balázs.

A baljóslatok rövid idő múlva teljesedésbe mentek, mert a boszuló sors úgy akarta, hogy Károly vesztének eszközeit gondatlan könnyelműséggel maga mellett, maga körül szállásoltassa. Megengedte, hogy a királynők egy fődél alatt lakjanak vele; talán azért, hogy mindig szemmel tarthassa; s pedig teljes szabadságban, mert Garáék folyvást körülöttük voltak. A sebesen megérlelt boszuterv haladéktalan végrehajtást kívánt, mert Gara megtudta, hogy a Horváthyak élete ellen törnek és a királynőket fogva Nápolyba akarják szállítani.

Gara azon ürügy alatt, hogy bucsut jó venni a királytól és a királynőktől, mielőtt a Szerémségbe menne leányának menyegzőjére, február 7-dikén számos kísérvivel együtt a palotába jött.

Gara épen bucsulátogatását tette Károlynál, midőn egy apród Forgács Balázs főpohárnokot jelentette be a királynak.

A király fejével intett, s Forgács belépett.

Szép erőteljes férfiú volt, mely párját kereste az országban. Vitézségben minden magyarral, udvariasságban a legtöbb olaszszal vetekedett. Külsőleg hideg volt, mint a jéghegy és oly komoly, hogy mosolyt senki sem látott ajkán. Lajos pohárnoka volt, kedves embere és feltétlen híve a nagy királynak, Erzsébetnek pedig a magasztaltságig buzgó tisztelője.

Miután a király előtt meghajtotta magát ekép szólt: — Ő felsége az özvegy királyné kérdést tesz felséged előtt, ha van-e ideje közléseit a Zsigmond hercegtől érkezett leveleket illetőleg elfogadni?

— Ő felségének, a bájos Erzsébetnek kihallgatására mindig van időm, válaszolt udvariasan a király; s jelenléte a legkedvesebb előttem.

— Ha Zsigmond hercegtől levelek érkeztek — folytató a király Alberigohoz fordulva — úgy alkalmasint hallunk valamit, minek következtében aligha nem kellend egy és más teendő fölött tanácskoznunk, azért ohajtanám, hogy a nádorispán is jelen legyen.

E perczben lépett be Erzsébet, kinek kíséretében két magyar ur volt; Forgács is a teremben maradt, pár olasz ismerőjével beszélgetvén.

A király Erzsébet elé sietett, ez pedig mondá: — Felsőges uram, ime sietek felségeddel tudatni, hogy Zsigmond hercegtől egy futár érkezett Prágából, ki e levelet hozta.

Erzsébet kezében tartá a levelet, de át nem adta a királynak; hanem, miután a mélyen hajlongó olasz tiszték üdvözetét utánozhatlan bájjal viszonzta volna, kérdő tekintetet vetett a királyra, mintha mondani akarná, hogy mindezek jelenlétében nem ereszkedhetik családi közleményekbe.

Károly Alberigonak néhány szót sugott, mire ez az olaszokkal együtt elhagyta a termet.

— Ha felséged megengedi — folytatá Erzsébet olasz nyelven, mely nyelven szivesebben beszélt Károly, mint latinul — úgy Gara uramat itt fogjuk tartani. Forgács pedig maradjon a mellékteremben, ha ő felségének valami parancsa lenne.

A király semmi gyanut sem érezvén, belé egyezett Erzsébet kívánságába, s így csak Károly, Erzsébet és Gara maradt a szobában.

Forgács az előterembe ment, hol nemsokára szokott komoly modorában kezdett társalogni az olasz tiszték egyikével, kit közelebbről ismert, még pedig olasz nyelven, melyben elég könnyűséggel fejezé ki magát.

A tanácskozás odabenn oly hosszúra nyúlt, hogy e közben a nap már hanyatlani kezdett; a nádor emberei pedig megunván a hosszú várakozást, leszáltak lovaikról és a palota előcsarnokában a lépcsőkön és a széles kőkarzatokon foglaltak helyet.

Egyszerre felnyílt a királyi teremnek ajtaja, s a nádor keze sulyosan nehezedett Forgács vállára.

— Igen — szólt ez röviden, azután ezüst buzogányláncon függő csákányát előbbre vonván, felkelt és a király termébe lépett.

Valószínű, hogy a tanácskozásban olyas valamiről volt szó, melynek végrehajtására Forgács jelenléte szükségeltetett, mert belépte nem lepte meg a királyt.

A király és Erzsébet a terem közepe táján állt és a társalgás elég hevesen folyt, midőn Forgács belépett, ki hirtelen mint a villám és mielőtt Károly sejtethné mit akar, mellette termett és csákányával oly hatalmas csapást mért a bitorló fejére, hogy az térdre esett és elhaló hangon rebegé: — Orgyilkos!

Erzsébet látván a vért, mely az iszonyu csapás után Károly homlokát ellepé, arcát kezeivel fődé el, Gara pedig kirántván sulyos kardját, az ajtó elé állott.

A király csak pillanatra szédült el, rögtön magához tért és kardot rántván, a kétségbeesés erejével vágott Forgács felé, ki a vágást kikerülte és egy második csapásra emelte csákányát.

— Gyilkos! áruló! segítség! — kiáltott a király, kinek már egész arcát ellepte a vér, s ki megragadván Forgács csákányát, kardjával egy iszonyu vágást mért karjára.

Forgács merev vonásai most a düh kifejezését kezdék magukra öltetni, mindenkép erőlködött csákányát a király kezéből kiszabadítani; a királyné pedig felkiáltott: — Semmit sem félig Forgács! Gara ide, ide!

Forgács csákányát végre kiszabadította a király kezéből, s ez látván, hogy Gara feléje siet, újra segélyért kiáltott és a királyné felé

csapott kardjával, mely azonban kiesett kezéből anélkül, hogy Erzsébetet elérte volna; azután egy oldalszoba felé rohant és a jövő pillanatban eltűnt.

E perczen az olasz kíséret rohant a terembe; mindnyájan kardot rántottak, de nem látván a királyt, pillanatra megdöbbsentek.

A megütközés e percét felhasználta Forgács és a jöttekre rohanván, utat nyitott magának, hogy a nádor embereihez jusson, kik kün ácsorgának.

Erzsébet egy ablakmélyedésbe szorult, Gara kivont karddal előtte; midőn a teremnek egy harmadik ajtaja felnyilt, melyen Mária rohant be halálsápadtan.

— Mi történt itt! — kiáltott fel az ifju királynő, kinek nemes vonásain harag ült, kinek szemei szikráztak.

— A király meggyilkoltatott! — kiáltott fel az olasz lovagok egyike, ki most pillantá meg a király kardját és a vért.

— Vér! gyilkosság! s te anyám itt? — mond Mária, a felindulástól reszkető hangon.

Erzsébet szemlesütve, némán állt.

— Átok e gyalázatos tette! — kiáltott fel Mária. — Oh hogy jelen nem voltam, s meg nem gátolhattam.

E szavak után az olaszok szitkozódva támadták meg a nádort, de ennek sulyos kardja néhány pillanat alatt négyet sujtott a földre.

E pillanatban rohantak be vad orditással a nádor emberei, élükön Forgács, véres csákánnyal kezében. Dühösen támadták meg az olaszokat, kik közül csak néhányan menekültek.

Verekedésközben Forgács Erzsébetet kivezeté a teremből, azután Máriának akarta kezét nyújtani, hogy anyja után vezesse, de az ifju királynő a legmélyebb megvetésnek kifejezésével rántotta vissza karját, s még e vad zsibajban is érthető hangon mondá: — Félre hóhér! ne érintsen kezed!

Forgács, a hadedzett férfit, ki azt hitte, hogy egy bitorlónak megöletése által a törvényes király jogait védi, ez ember, ki soha sem félt, olyan lett mint a halott.

A nádor emberei, kik azalatt mindent elvégeztek, lerohantak a lépcsőkön és lovaikra kapva, a vár kapuihoz siettek, hogy azokat bezárják.

Midőn a borzasztó esemény híre a várban elterjedt, két iszonyu kiáltás töltötte be a levegőt:

— Éljen Mária király!

— Le az olaszokkal!

Mikor Alberigó, ki az egész esemény alatt a váron kívül lakozó Horváthyaknál volt, megtudta a történeteket, barátival lóra kapott, s boszut esküdve és legázolván mindenkit, ki utját állta, a várhoz ért, annak kapuit csukva, Budát pedig a nádor hatalmában találta.

E közben az olaszok ellen felingerült nép felragadott mindent, mit hirtelen kézbe kaphatott, kardot, fokost, ásót, nyársat és úgy támadta meg az olaszokat, miként fészkekben zaklatott darázsok az ingerkedőt.

Alberigo vitéz ember volt, de minden bátorsága daczára fejét vesztette, semmi kísérletet sem tett, hanem a Horváthyakkal együtt elhagyta Budát.

Mikor Garának bejelentették, hogy Alberigo, az olasz nemesek és a Horváthyak futnak, s hogy könnyű feladat lenne őket utolérni és utolsó emberig levágni, a nádor elbizakodottságában felkiáltott:

— Arany hidat a futó ellenségnek!

A megsebesült Károly Visegrádra vitetett, hol néhány nap múlva meghalt.

Azon véleménynek, mintha megmérgeztetett volna, nehezen lehet hitelt adni; oly seb, mint az övé, elég veszélyes lehetett arra, hogy őt megölje. Némelyek azt állítják, hogy megfojtatott, mert sebei gyógyulást ígértek.

Teste sokáig hevert temetetlenül a börtönben, mert egyházi átokban halt meg és csak akkor takarított el a visegrádi erősség alján épült zárdában, midőn ezt kilenczedik Bonifácz megparancsolta.

XXXI.

A kiontott ver, vért kíván.

Kis Károly megmenekült hivei a király meggyilkolása után Horvátországban tüzték ki a lázadás zászlaját. A megholtak egy fia maradt, László, ennek neve volt a csatakiáltás.

A királynők, Gara tanácsára, miként néhány év előtt, most is személyesen siettek a lázadás színhelyére, női bájaikon kívül csak néhány hű embertől követve; azt hitték, hogy egy mosolylyal ismét meg lehet hódítani egy országot.

A két királynőnek szándéka volt Gara Miklós jószágán, Diákovár közelében megpihenni.

Szép meleg juliusi nap volt, midőn egy sötét erdőnek közepén haladtak a királyi hintók.

Az első kocsiban a királynők négy udvari hölgye ült. Mind fiatalok és szépek, mert Erzsébet sokat tartott arra, hogy udvarában szép arcok és deli alakok jelenjenek meg. A második kocsiban ült a két királynő uti öltönyben, arcaikat fátyol fődé.

Jobbra Gara Miklós a nádor lovagolt gyönyörű fekete ménen, balra Forgács Balázs erős szürke lovon. Mindketten inkább dísz mint hadi öltönyben, csak az oldalukon lógó sulyos kard és a nyeregkápára fektetett buzogány volt fegyverük.

E kocsi után többen lovagoltak az előkelőbb családok fiai közül, köztük Garának két fia, Kereszturi Gergely, István és Pál, István a corbáviai gróf és több jeles ifju; ezeket vagy száz fegyveres követé.

— Messze vagyunk-e még Góriótól? — kérde Erzsébet a nádort, mert ez volt jószágának neve; midőn senki sem tudta honnan egy nyíl furódott a királyné kocsijába; ezt iszonyu ordítás követte, mire minden oldalról, mintha a földből kelt volna, egy setét lovas sereg robogott elő.

— Ott a második kocsiban! — kiáltott egy mély dörgő hang, s a sűrűség szélén, lobogó sörényű fekete ménen, megjelent miként a gonosz szellem, Horváthy férfiás alakja.

Tetőtől talpig vas fődte termetét.

Azon pillanatban, mikor az előrohanók ordítása hangzott, a corbáviai gróf leugrott lováról és a királynők kocsijához rohanván, azon oldalon, hol Mária ült, állást foglalt, kerek paizsával a nyílzáport fogván fel, mely a hölgyek életét fenyegette.

— Ide, ide! Előre! — kiáltott a nádor harsány hangon a hátulsó csapatoknak, maga pedig azon oldalra törekedett, hol Horváthyt látta.

— Áruló, orgyilkos! ide hozzám! — kiáltott Horváthya, ki e kihívást rögtön elfogadta és a nádor felé vágatott. De a két férfi nem találkozhatt, mert a kocsik felé törekvő horvátok által elválasztattak.

E közben Forgács a legbátrabbakkal, Horváthyak egyik csapatját gonoszul megtizedelvén, eszeveszett futásra bírta, de azonnal a kocsikhoz tért vissza, hol leghevesebben folyt a csata.

Gara János, a nádor fia atyja mellett vivott, mikor tízen rohanták meg egyszerre, s levervén lábáról, eszmélet nélkül hurczolták az erdőbe.

E pillanatban tért vissza Forgács Balázs, magasra emelte véres kardját és a merre száguldott, hanyat-homlok hátráltak a haramják.

De a remény perczről perczre fogyott, a királyi kíséretnek két harmada már halva hevert a földön.

— Hová gyávák! — ordított Forgács, látván, hogy Gara Miklós a nádor idősb fia és az egyik Kereszturi elrohannak a csatatérről.

Kereszturi Gergely, kit három nyíl ért, s kinek lovát lelőtték, térdén állva vivott.

Gara a nádor látván, hogy minden veszve van, leugrott lováról, a királynők kocsijához futott és hátát Erzsébet oldalán a kocsi ajtajához vetvén. fölkiáltott: — Ha egyebet nem tehetek, legalább meghalok fölsegtekért!

Már tizenkét nyílnál több érte a hősiés nádort, de azokat eltörte a sebekben, hogy vérét később vesztse, s mind e pillanatig tisztességes távolban tartotta a támadókat, valamint a kocsi másik oldalán István gróf, mert életével adózott, ki közelebb mert jönni.

Forgács Horváthy felé rohant, a végsőt akarta megkísérteni, mert a királyi kíséretből már csak tíz, tizenkét ember volt életben.

Egy horvát fegyveres azonban hátulról rohanta meg Forgácsot és hosszú dárdájával leemelte nyergéből.

Azonnal huszan rohanták meg a már halálra sebesült vitéz férfiut, ki azonban még most is levert hármat, mignem legyőzetett.

Két perczcel azután Horváthy előtt állt, ki maga előtt látván Károly gyilkosát, böszülten felkiáltott: — Itt vagy, király gyilkos?! vég-

órád ütött, azután kezével intett, mire Forgácsot lenyomták és fejét lemetélték.

A legvitézebb férfiak egyikének feje hevert a porban.

A királynők szemei előtt történt ez; Erzsébet felsikoltott, Mária halálsápadtan hanyatlott vissza.

Még a nádor és a corbáviai gróf el nem hagyták helyeiket.

Most hatan támadták meg István grófot, ki számos sebből vérzett és már erejét lankadni érzé. Egyike a támadóknak csatabárdját emelte Máriára, de István a dühös horvát elé vetvén magát, felfogta a csapást és eszmélet nélkül rogyott a földre, miután még ellenét buzogányával leverte volna.

Mihelyt István összerogyott, egy Petrichevich nevű horvát látván, hogy a nádor még mindig áll, s a tulsó oldalról senki sem meri megközeleteni, a kocsi alá bujt és hirtelen megragadván a nádor két lábát, őt a földre rántotta.

Azonnal megrohanták a legközelebbiek és Horváthy elé hurczolák.

Mikor Horváthy elé került, ez a kielégített boszu gunymosolyával tekintett rá és összevonván szemöldeit — setéten kérdé:

— Mit tennél velem Gara, ha én kerültem volna kezeidbe?

— Négyfelé vágatnálak orgyilkos!

— Én négyfelé vágásra nem tartalak érdemesnek királygyilkos! Egy vágás elég neked! Végezz hóhér!

Ugyanaz, ki Forgács fejét vágta le büszke nyakáról, pár másodperc alatt Garáét is lemetélte.

Horváthy mind a két főt Nápolyba küldte Margitnak, kis Károly özvegyének, hogy a boszu művében gyönyörködjék és további segédet nyujtsón a pártosoknak. Margit a női kebel dühével, a két vitéz férfi feje mellé a királynőket is kivánta és csak e feltétel mellett ígért folytonos segélyt.

Horváthy e kivánságnak eleget teendő, Erzsébetet és Máriát a tengerparton fekvő novigrádi várba szállította, honnan a vránai perjel Paliznay János őket legelső alkalommal Apuliába volt viendő.

A velencei köztársaság megtudván a történeteket, Giovanni Barbadicot küldé a királynők védelmére, ki azután hajóhadát Cattaro és Zeng között járatta, figyelemmel kísérve a tengerpartot és Novigrádot, hol a két királyi hölgy fogva tartatott.

A diakovári vérnap hírére a hazafiak Budán összegyűlekeztek és Zsigmondot, kitől várták, hogy Máriának megszabadítására mindent el fog követni, királynak választák.

Barbadio azonban tudván, mily nagy veszélyben forognak a királynők és attól tartván, hogy a legnagyobb figyelem mellett is sikertelend a lázadóknak foglyaikat Nápolyba szállítani, Novigrádot szorosán bekerítette és a vár ostromához fogott.

Az ostrom napján a vivók három helyt mászták meg a falakat, már diadalkiáltás hangzott, midőn a várbelieknek sikerült az ostromlókat újra visszanyomni.

Paliznay János a perjel, sisakkal fején és mellvérttel a setét talár felett azon perczen ragadta ki egy fiatal olasz kezéből Velence zászlaját, midőn azt a falra tűzni készült, a fiatal hős azért nem hátrált, hanem a legsűrűbb tömegbe rohant, hol összeaprittatott.

Egy másik oldalon Horváthy a bán, összeszedte minden erejét és fél óráig tartó halálharcz után visszanyomta a velenceieket.

A harmadik oldalon, hol Barbadico személyesen vezénylett és hol a fal már tele volt velenceiekkal, azon perczen jelent meg Horváthy vérző karral, midőn a vivók már-már hatalmában voltak a térnek. A kétségbeesés erejével szoritotta vissza a köztársaság bajnokait; de egy újabb támadást alig tudott volna visszaverni, midőn olyasmi történt, mely Barbadicot rögtöni visszavonulásra kényteté.

A vár falán egy tetőtől talpig vaslemezzel óriási férfiú emelkedett fel több mint száz nyíltól üdvözöltetve.

Óriási karjai egy női hullát emeltek, melyet mint könnyű bábót csóválván maga körül, iszonyu erővel lehajított a falakról az új ostromra elősiető harczosokra.

A vivók egy pillanatra megdöbbentek, mely időt felhasználta ama vaslemezzel férfiú és harsány hangon, a legtisztább olasz nyelven lekiáltott:

— Vigyétek és temessétek el! Ez Erzsébet, nagy Lajos özvegye, a királygyilkos! Az első ostrom alkalmával utána küldjük leányát!

— Haramják! gazemberek! — ordított fel Barbadico; azután az egyik alvezérhez fordulva leverten, s a hullára szegzett szemekkel mondá:

— Adasson jelt a visszavonulásra, mert ezektől a bérgyilkosoktól minden kitelik.

Barbadico nem mert új ostromhoz fogni és csak a vár szigorú bekerítésére szoritkozott, várván Zsigmondot, ki Magyarországon hadat gyűjtött.

A boszuló magyar hadak nem sokára Horvátországba érkeztek és Horváthy pártját szétverték. Maga a bán is elfogatott és Simontornyai István őrizetére bízott, Novigrádba pedig izenet ment, hogy Mária Horváthyért kicseréltesse. Simontornyai azonban Horváthyt elszöktette és így Paliznay, kinek ez azonnal értésére esett, Máriát nem bocsátotta szabadon.

Előnyét azonban nem becsülte többre, mint a mennyit ért, mert jól tudta, hogy Novigrád alá érkezvén a magyar sereg, hosszú ellenállásról szó sem lehet.

Máriához sietett tehát és elmondta neki, hogy saját jó indulatából szabadon bocsátja, ha mint Magyarország királya, őt a multak feledéséről s az egész Horváthy párt mentességéről eskü által bizonyítja.

Mária, kit már annyiszor megcsaltak, kinek már annyi üres ígéret és fenyegetést kellett hallania, királyi méltósággal felelt:

— Nagy Lajos leánya vagyok, nem alkuszom pártütőkkel. Feltétlen szabadság, nyitott ajtók, nyitott várkapu, királyi kíséret, vagy a börtön.

A perjel dühösen hagyta oda a királynőt.

Barbadico azalatt szintén megtudta, hogy Horváthy a bán kiszabadult és átlátta, hogy e menekülés fel fogja Novigrád őrizetét tüzelni; csendet parancsolt és a sereg néhány csapatjával, melyhez már magyarok is csatlakoztak és pedig az ifju Gara dandárával és István a corbáviai gróf, ki nehéz sebéből már fölépült, — oly mozdulatokat tőn, melyek a várnai perjelt azon gondolatra hozták, hogy Barbadico visszavonul, vagy pedig Zsigmondnak segítségére indul, kit azóta a pártosok újból megámadhattak.

Egy óra volt éjfél után, midőn Paliznayt egyszerre csatazaj riasztotta fel, felugrott, vértet csatolt mellére és oda sietett, honnan a legnagyobb zaj jött.

Roppant ordítás fogadta őt, seregei hátráltak. Barbadico csapatai megmászták a falakat és mint egy setét zuhatag ömlesztették el az utcákat; házról házra, utcáról utcára törtek maguknak utat.

A vár el lőn foglalva, Mária kiszabaditva.

Máriát Barbadico Zágrábba kísérte; utazásuk diadalmenet volt.

Zágrábban a városhatóság, a hű vezérek és az ujongó nép fogadta a királynőt. Zsigmond még nem volt jelen.

Másnap reggel a két corbáviai gróf, Prodanicz Borotin és István épen tiszteletüket tették a királynőnél, midőn Barbadico egy pergamen lappal lépett be, hogy azt aláírás végett Mária elé terjessze. A királynő aláírta az oklevelet, de miután pecsétje a diakovári merényletnél elveszett, a corbáviai gróf pecsétgyűrűjét kéré kölcsön; s megpillantván azon egy nádszálat és mellette egy nádkévet, a tett szolgálatok emlékére, és hogy a híres dalmát grófnak magyar nevet adjon, Nádasdynak nevezte el.

Horváthy a bán később elfogatott és négyfelé vágatott. Paliznay egy seb következtében meghalt. A többi párttűtő sokáig tévelygett hazátlanul erdőről erdőre, míg végre 1393-ban Vajdafy György kikutatta a boldogtalanokat és egy folyam partján hajnalban rájuk ütven, a meglepett és számra csekély, tehát sikeres ellenállásra nem képes csapatot hitegetésekkel és szép szavakkal arra bírta, hogy magát megadja.

Harminczketten voltak, köztük hédervári Kont István, a Nápolyban fényes érdemeket szerzett nádornak vitéz fia.

Vajdafy külön-külön mindegyiknek ígért kegyelmet Zsigmond nevében; s az álnok ember kezdetben úgy bánt velök mint barátival, de Buda felé közeledve vasra verette őket és így kísértette a várba.

E méltatlanságon felháborodva, elhatározták, hogy a tisztelet minden jele nélkül fognak szembe nézni annak, kit ők királyuknak soha sem ismertek el, sőt mentegezni sem fogják magukat.

Ott ült tanácsosai között Zsigmond, s paraucsolá, hogy a foglyok színe elé vezettessenek. Ezek beléptek és néma daczczal álltak meg előtte.

— Térdre előttem! — kiálta rájuk Zsigmond.

A harminczkét nemes fölemelte fejét és nem hajolt meg.

Zsigmond dühében palotája elé vezetteté őket és mindnyáját lefejeztette. Midőn Kont Istvánra került a sor, hanyat fordult a tőkére,

arczczal fölfelé: — Látni akarom — ugymond — a pallost; a halál régi ismerősöm, szemben voltam vele sok csatában, nem félek tőle. Nemes apróda, fegyvernőke, Csóka felzokogott, midőn urának feje a porba gördült.

Zsigmond jelen volt a kivégeztetésnél; a fejedelmek e korban szemtanúi szoktak lenni ilyes jeleneteknek. Csóka jajveszéklésével magára vonta a király figyelmét, az ifju hűsége megtetszett neki, hozzá fordult és mondá:

— Ne sirj fiu, ezután én leszek urad, hatalmasabb és bőkezűbb mint Kont.

— Én neked, cseh disznó, soha sem szolgállok! — volt a válasz és a király megengedte neki, hogy ura után mehessen a vérpadra. Ő volt a harminczkettedik.

Még száz évvel később dicsőíté a nép dalaiban azokat, kik a halállal férfiasan szembe szállottak, mely a törvénynek közbejötté nélkül mondatott ki fölöttük. S e nap volt oka, hogy Zsigmond halálának órájáig érzé ingadozni fején a koronát.

XXXII.

N i k á p o l y.

Zsigmond egykedvűen nézte, miként veszik el tőle Dalmátiát és Galicziát; ő a legnagyobb és leghatalmasabb nemzetet kereste ki magának ellenségül, a törököt.

Bajazed szultán már akkor Görögország nagy részét birta és hódító fegyvereit már Szerb és Oláhországig vitte. Miután pegig Viddint, Szilisztriát és Nikápolyt elfoglalta volna Zsigmond követeket küldött hozzá, hogy ezen várakat visszaköveteljék.

Bajazed a magyar követeket egy ideig Brusszában őrizett alatt tartotta, s midőn a hadviselés szerencsés folyamáról hirt vett, fegyverekkel gazdagon kirakott teremben fogadta őket. — Menjetek vissza uratokhoz — ugymond — s mondjátok neki, hogy a fegyverek, melyeket itt láttok, hatalmas jogot adnak nekem az ő tartományaihoz.

A követek meghozták az üzeneteket és Zsigmond most szövetségre lépett a haldokló keleti birodalommal, melynek összes területe Konstantinápolyból és környékéből állott, Kanizsay Miklós tárnokot pedig Franciaországba küldötte, hogy a kereszténység nevében segédet kérjen, nem

az eszelős hatodik Károlytól, hanem az ország nagyjaitól, a nyugati lovagok virágától.

Kanizsay elmondta Bajazed fenyegetéseit, hogy lovait szent Péter templomában fogja abrakoltatni és parancsait Rómából küldeni Europa minden fejedelmeihez; oly szavak, melyek minden francia lovag lelkét boszura gyulasztottak.

1395. év márczius 7-dikén Mircse oláh vajda Brassóban, saját és bojárai nevében hittelt fogadta, hogy valahányszor Zsigmond a törökök ellen megy ő is összes erejével hozzá csatlakozik és hogy Zsigmond hadait, ha azok Oláhországon átvonulnak élelemmel látja el.

Zsigmond mindaddig Erdélyben mulatott, míg a francia connétable, Franciaországban a király után az első ember és a királyi seregek fővezére, gróf d'Eu pünkösöd után hatszáz lovaggal megérkezett, kikkel azután Oláhországba nyomult, a törököket megtámadta és Kis-Nikápolyt Maróthy János és a Kanizsayak vitézsége folytán bevette.

Zsigmond elégelte az eredményt, nagyobb hadviselését, az ígért nagyobb sereg megérkeztéig elhalasztván.

Oláhországon keresztül vonult ismét vissza és az oláhok nem késnek hitűket megszegni.

Mircse az Oltnak innenső partján lest vetett a királynak és mérgebe mártott nyilakkal lödöztetett a magyarokra. A francia lovagok elébe tartott paizsokkal oltalmazták Zsigmondot, Gara Miklós és Perényi Péter vitézei pedig az orgyilkosokat a sziklákról a mélységbe vetették.

A lefolyt táborozás megnyitásakor, május 17-dikén a boldogtalan Mária, kinek ifjusága egy hosszú szenvedés volt, Nagyváradon meghalálozott. Zsigmond Kanizsay János esztergami érsekre bizta, hogy az elhunytat szent László lábaihoz temesse.

Hedvig lengyel királyné most a magyar koronát követelte és Zsigmondtól Galicziát már el is vette. De Hedvig követelésétől csakhamar elállott és megelégedett az elfoglalt részekkel.

Még 1369-ben indult utnak a francia kereszties sereg, mely Zsigmondnak segédére volt jöendő. A Duna mentében lefelé lovagolván, Németországban még számos bajor és sváb lovag csatlakozott hozzájuk, kik aztán 1370-dik év tavaszán Buda alá érkeztek.

A francia keresztiesek tizenkétezer pánczélos lovagból állottak, köztük a francia lovagkor legünnepeltebb és hirnevesebb vitézei, vezérrelve a regényhős gróf de Coucy által, ki különben Magyarországra érkezvén, a már itt tartozkodó connétable és artoisi Fülöp fővezérsége alá tartozott.

Az egyes csapatok élén állott a Bourbon háznak négy tagja: János neverszi és Jakab la marchei gróf, Fülöp és Henrik bárói hercegek, — továbbá Boucicault tábornok, viennei János az admiral és herczeg Guy de la Trémouille.

A bajor és sváb lovagok Fridrik nürnbergi várgróf és Ruprecht pfalczgróf alatt állottak.

A magyar sereg és a segéddandárok egy része Havasalföldön, a

másik Szerbián át nyomult Bolgárországba, dúlva és fosztogatva a kereszt-hadak szokása szerint.

Mircse oláh vajda megfélemltet és személyesen hozta fegyvereseit Zsigmond táborába, ki Orsovát és Viddint könnyű szerrel elfoglalta. Racsova ellentállott, s midőn az ostromló hadak a várba nyomultak, az őrséget egy szálíg levágták.

Nagy Nikápolynál találkozott a két sereg, számra nyolczvanezer.

Bajazed Drinápolyból sietett eléjük. Serege kétszázezer fegyveresből állott, melynek harmadát jancsárok és szpáhik képezték.

A francia lovagok sietteték a támadást, míg a komolyabb magyar és szerb vezérek védett állomásban akarták az ellent bevárni.

A francia hősök hányták vetették magukat hiúságukban és győzhetlenségük önérzetében, nagy fennen többször mondván: — Ha az ég leszakadna, azt is fentartjuk dárdáink hegyével!

Zsigmond az oláh és bosnyák könnyű lovassággal akarta a csatát megnyitni, de a neversi gróf és a connétable indulatosan követelték, hogy az előcsapatot ők képezhessék, egy csapással és osztatlan dicsőséggel akarván véget vetni a harcznak.

Az előcsapatot tehát a francziák, a velök jött angolok és az olaszok képezték, a neversi gróf, a connétable és az ősz Coucy vezérlete alatt. A derék sereget Zsigmond vezérlé, az utócsapatot pedig Gara Miklós.

A sereg elrendezése után Zsigmond felhagyott Nikápoly ostromával, a fogoly törökök pedig a francziák által felmészároltattak. Bajazed értesülvén e kegyetlenségről, iszonyatos boszút esküdött és seregét két részre osztván, a jancsárokat és a szpáhik válogatott színét a térséget környező dombok mögé rejté, a keresztényekkel szemközt pedig seregének selejtesebb részét állitá.

September 28-dikának hajnalán, midőn Zsigmond még dandárainak rendezésével foglalkodott, a francia lovagok elől Coucy, szentelt zászlóval kezében, a törökökre rohan, még pedig oly tüzzel, mintha egy csapásra nemcsak győzni, hanem a magyarok elől a diadalt is el akarná kapni.

Rohamában áttör a könnyű elősorokon és a legrövidebb idő alatt tizenötezer török, halva vagy megsebesítve dől ki a rendekből.

A többiek hanyat homlok rohannak visszafelé és a francia lovag-hősök győzelemítasan száguldnak utánuk. A dombok alján legtöbben leszállnak lovaikról, hogy a legrövidebb uton érjenek a futamodók nyomába. S ime a török erő foszlányai helyett negyvenezer dárda merevedik feléjük.

E váratlan látvány keblökben megdermesztette a szívet és vad rendetlenségben fordultak vissza, de már ekkor a dombok alján török lovasság állta utjokat.

E veszélynek láttára nem hogy megfélemlettek volna, hanem visszanyerik született bátorságukat és lovagi tüzzel, keresztény elszánással vivnak, míg mind le nem vágatnak vagy nehéz sebbel el nem fogatnak, haldokló szemmel még egy pillantást vetve a magyar táborra, honnan

segédet vártak, de hijában, mert Zsigmond serege szintén bomlásnak indul és a francia hősöknek nincs egyéb választásuk, mint éltöket minél drágábban oda adni. Viennei János még akkor is küzdött tizedmagával, midőn már mindenütt megszűnt a harc; és Zsigmond már futásban keresett menedéket, midőn ezen hős a francia lobogóval kezében hullott a halottakra.

Zsigmond hallván a francziák kora diadalzaját, tizenkétezer vitézzel utánuk indult, de Bajazed roppant tömegei által behálózott. A török gyalogságot szétugrasztották a magyarok, de a jancsárok és a szpáhik által kegyetlen harc után elnyomattak.

A jobb szárnyra állított Laczkovics, Zsigmondnak régóta alattomos ellensége, a helyett, hogy csatába vezetné seregeit, látván a király veszedelmét, hirtelen megfordult és jelt ad a tartalékseregnek a futamodásra; úgy hogy, midőn a deréksereg még előre haladva harcolt, a tetemes számú tartalék csapatok már megfutottak.

Ezt látván a törökök körülvették az oroszlánként küzdő vitézeket, kik hogy vezéreikkel együtt nagy részt nem hijában estek el, mutatta a csatátér, melyen hatvanezer török maradt halva.

A keresztények húszezer embert vesztek.

Bajazed ehhez hasonló győzelmet csak ellenségének kívánhatott és hogy iszonyu boszut állhasson, másnap reggel maga elé vezetteté a foglyokat.

Bajazed legdühösebb volt a magyarokra és francziákra, az elsőközül egy sem nyert kegyelmet, az elfogott száz francziát a burgundi herczeg fia tartozott meztelenül bemutatni a szultánnak. A herczegfit életben hagyta a Bajazed, mert dus váltságdíjt ígérő királyi vér volt, azt is megengedte neki, hogy huszonnégy lovagot szemeljen ki magának, kik szintén életben maradhassanak. Lehet gondolni, mily nehéz feladata volt ez a hős ifjunak.

A herczeg huszonnégy francziát választott ki, köztük felebb említett és életben maradt nagynevű társait és azonfölül két német lovagot. Ezekért Bajazed kétszázezer aranyt követelt, mely váltságdíjt meg is kapta.

A többi foglyok, kivévén azokat, kik husz éven alól voltak, egy szálíg levágattak, és a gyilkolás reggeltől estig tartott. Akkor Bajazed, mint a tigris, ki már vért izlelt mindinkább gyilkolóbb lett, és böszültségében az ifjakat is le akarta öletni. Vezérei azonban lábaihoz borultak és hűségükért jutalmul kérék, hagyna fel a vérontással. A szultán engedvén kérésüknek az ifjakat rabszolgául nekik ajándékozá.

Zsigmond egy hajóra menekült, s vele Gara Miklós és János; két Kanizsay, az esztergami érsek s testvére István, Cilley Hermann, Fridrik nürnbergi határgróf, Naillac Filibert a joanniták nagymesterre, Bubek és Pásztohay. A többi hős, mint Rozgonyi, Maróthy Dénes, Semsey László és Kapolyi János a vérmezőn maradt. A törökök utánuk küldék nyilait, midőn a hajó a Dunán lefelé vitte, de csakhamar távol voltak Nikápolytól és biztosságban.

Zsigmond ekkor Bubek Detrét nádornak és Pásztohay Jánost or-

szágbirónak nevezte ki, oly utasítással, hogy Gara Jánossal Magyarországra visszatérjenek, hirt vinni a király meneküléséről, s addig míg ő maga Konstantinápolyon keresztül haza juthat, az ő nevében vinni a közigazgatást:

E csata után megnőtt a zavar az országban. Nem tudták él-e a király vagy nem. Végre hetek múlva megérkezett Gara Miklós és a két Kanizsay, kik azt állíták, hogy a király megszabadult és a tengeren jó haza. Senki sem hitt nekik és azért minden párt felütötte fejét, küldtek Ulászlóért, küldtek nápolyi Lászlóért, midőn az általános forogás közepett megjelenik a király és a rend helyre állítása végett 1398. február havában, Körös-Udvarhelyre országgyűlést hirdet.

Módfelett kellett Laczfynak vagy Laczkovicsnak, mint a horvátok nevezték barátiban biznia, hogy rokonával Simontornyaival meg mert e gyűlésen jelenni, minthogy ő volt a nikápolyi csata gyászos kimenetelének fő oka, Bajazeddel azonfölül titkos egyetértésben volt és Lajos fia számára a szultán egyik leányát kérte nőül, később magát a szultánt szólítá fel Zsigmond elleni hadviselésre, mi csak azért nem történt meg, mert Bajazed Timur-Lenk növekedő hatalmát fékezendő indult Európából Ázsiába. Innen nem is jött többé vissza, mert Timur Ancyránál a jancsárokat 1402. július 14-kén, reggeltől estig tartott véres ütközetben majdnem egy szálíg felmészárolta és Bajazedet elfogta. A szerencsétlen szultán nyolcz hónapi fogság után vaskalitkában, melyben tartatott, fejét zúzta össze.

Tanácskozásközben jelt adott Zsigmond, mire vele jött hivei Laczfyt és Simontornyait megragadták is megölték. E hir hallatára Laczfy emberei, kik számosan jöttek volt vele, összegyülekeztek és a tanácsházra rontottak; de midőn a teremben levők a holt testeket az ablakokon keresztül a fegyveresekre dobálták, ezeket rémülés fogá el és megfutamodtak.

A korlátlan önkény, mely Zsigmond minden eljárását bélyegezte; a körösudvarhelyi kegyetlenkedés, melylyel elleneit nem a törvény értelmében fenytette, hanem orozva meggyilkoltatta, s mely a budai vérnapot mindenkinek emlékébe hozta; a külföldi kalandorok pártolása és kitüntetése az érdemduz hazafiak csufjára; a ledérség, melylyel a közkincset elpazarolta, őt az egész nemzet előtt utálatossá tették.

E helyzetnek véget vetendők, számos főúr egyesült és midőn egyszer Zsigmond Csehországból haza tért, palotájában megjelentek és kinyilatkoztaták, hogy számolni jöttek.

Zsigmond kardot rántott, s férfiás daczczal lelépven a trónról, kijelenté, hogy kész egyenkint megvívni mindazokkal, kik őt mint királyt vádolni jöttek.

E bátor elszánás nagyon tetszett hivebb barátjainak, a Garák, Kanizsayak és Marothyaknak és elragadtatásukban az égik emelték, de számosabban voltak az elégületlenek és az ősz auráni perjel Bebek Imre előre lépett és kijelenté a királynak, hogy az ország nevében fogolylyá teszi.

Zsigmond kezéből kihullott a kard a fegyvertelen aggastyán érin-

tésére, s foglyul engedte magát vinni előbb Visegádra, azután Siklosra, honnan tizennyolcz hét mulva szabadult ki, miután javulást ígért volna.

Könnyelműsége azonban csakhamar oda vitte a dolgot, hogy az elégtelenek nápolyi Lászlót hozták be az országba és Jádrában királynak koronázták, hogy az országot el nem el foglalhatta, ügyetlenségének tulajdonítható.

1410. szeptember 20-dikán Zsigmond a német rendek által római királylyá választatott és később Aachenben Nagy Károly koronájával meg is koronáztatott, ekkép teljesedésbe ment azon kívánsága, mely után leginkább epedezett.

Ez időben három pápa volt Európában és három eretnek Wiklef, Husz és Hieronymus, kik a keresztény világot darabokra tépték.

E bomlásnak elejét veendő Zsigmond, mind római király, Constanczba egyházi zsinatot hirdetett, meghívta rá mind a három pápát, meghívta Huszt és Hieronymust, e két utóbbit védlevéllel ellátva.

A Zsigmond elnöklete alatt összeült zsinat, melyben egész Europa legnagyobb, legbölcsebb férfiai, pápák, királyok, hittudósok vettek részt, mind a három pápát leköszönésre kényszeríté és helyettök Otto dela Colonna választatott meg, ki magát ötödik Mártonnak nevezte.

Azután Husz és Hieronymusra, Faulfisch Jeromosra került a sor.

Husz János nem vonta vissza kimondott szavait és a zsinat által mint eretnek, társával együtt a világi hatóságnak kiadatott. Ez mindkettőt máglyára ítélte. Zsigmond védlevele nem menthette meg őket a haláltól.

Miután Zsigmond Csehországban a hussziták elleni harczban csekély babért aratott 1428-ban ismét a török ellen készült.

Serege Rozgonyi István pozsonyi gróf vezérlete alatt harmincezer főre ment, melyhez Vitold litván fejedelem egy csapat lengyelt és oroszot küldött.

April végén Galambócz vizen és szárazon támadtatott meg és a török hajók egytől egyik felgyujtattak. Itt Rozgonyi hitvese, a férfias lelkű Cecilia, a szentgyörgyi grófok családjából, halhatatlan nevet szerzett magának.

Gályájáról, melyet maga vezérlett, több török hajót gyujtott fel és sülyesztett el, s férjének oldala mellett nevezetes részt vett az erősség ostromában.

A falak már minden oldalról roskadoztak, s a dőledező tornyok a vár közeli feladását kilátásba helyezék, midőn május végén Murád ropant sereggel Galambócz felé közeledett.

A meglepett király nem merészelve Murád százezerre menő seregével megmérközni, alkudozásra lépett a törökkel, hogy visszavonulhasson.

Murád azon feltét alatt lépett fegyverszünetre, ha Zsigmond azonnal felhagy az ostrommal. A magyar sereg tehát hajókra szállítatott és nagy része már a tulparton volt, midőn Murád népei, megszegvén a fegyverszünetet, a Zsigmond által vezényelt tartalékseregre vetették magukat.

A király Rozgonyinak, nejének és egy Zavis nevű lengyelnek kö-

szönhette életét. Cecilia, látván a király veszedelmét hajójával segítségére sietett és férjével együtt befogadta, Zavis pedig, — honfiai Cserni Szávának nevezték, dandárával mindaddig vivott az utána rohanó és nyilazó ozmánokkal, míg a király biztosságban volt.

E csatában már ágyuk is használtattak a törökök ellen, és az olasz tüzerek, Galambócz irányában épült Lászlóvárból lődözték az ellenséget.

Zsigmond majdnem ötvenegy évig uralkodott a magyarok felett; a történelem följegyezte tetteit, mint királyét, mint hadvezérét, mint magán emberét, s egyik mellé sem irt magasztalást.

Második neje Cilley Borbála, kit botrányos élete miatt, mindenki megutált, még Zsigmond életében gondoskodott saját özvegysége napjairól, a tizennégy éves lengyel királyt szemelvén ki magának férjül, s miután Zsigmond még mindig nem akart meghalni, halálát fivérei egyetértésével valamikép siettetni akarta. A terv azonban kitudódott és Borbála elzárattott Cilley Fridrik és Ulrik szinte elfogattak volna, ha annak idején meg nem szöknek.

Zsigmond 1437. évi december 9-kén halt meg és Nagyváradon temettetett el.

Halála után veje, osztrák Albert lett a magyarok választott királya.

XXXIII.

Országos Széchényi Könyvtár

Hunyady János.

Erdélyben született, atyja tehetős nemes, anyja Morsinai Erzsébet, s a kis János csak harmadfél éves volt, midőn szüleivel a tergovesti vásárról haza indulva egy török csapat által megtámadtatott; atyja vitéz ellenállásra buzdítván társait, halálra sebestült, a kis János pedig fogva vitézt Tatárországba; anyja megmenekült.

Fogságából egy barát szabadítá ki, ki Szerbiába hozta; a barát halálával Stublics György tehetős szerb házába került, hol férfiúvá növekedett.

Szülőinek nevét nem tudta ő, csak annyit, hogy magyar; volt egy czimeres arany gyűrűje, melyet anyja akasztott volt nyakába, s melyet csodálatosan meg tudott óvni. E gyűrűt egyizben elrabolta tőle egy hólló, de János nyilat eresztvén a tolvaj után, gyűrűjét, ereklyéjét ismét visszanyerte.

Péterfy Miklós, a híres macedóni Petrovics egyszer Ikács bég által támadtatott meg a rudinai völgyben, a törökök számra tiszszerte fölül-

multák a magyarokat, Péterfy több sebből vérzett, lova kidőlt alóla és Ikács épen készült kardját a hős szívébe mártani, midőn mögötte bős ordítás hangzott; hátratekintvén rémülettel látá, hogy a hegyekről feles számu keresztény rohan le mint pusztító ár, lemészárolván az ellentállókát és üldözve azokat, kik futásnak eredtek.

— Jézus! Szent Mihály! — hallatszott Péterfy fülébe, s e szavak uj erőt öntöttek lelkébe, felugrott, hirtelenében leszurt egy szpáhit és lovára szökvén, ujra kezdett küzdeni.

— Jézus! Szent Mihály! — hangzott ujra és a legközelebbi perczben már a völgy közepére értek a mentők, élükön egy zömök természetű barna ifju, sötét vörös palásttal széles vállain és hollótollal sisakján.

A megrémült törökök vad futásban kerestek menedéket, sokan leölettek, köztük Ikács bég is, ki Péterfy Miklós buzogánya alatt rogyott össze.

A vitéz ifju, ki Péterfyt a halál torkából kiragadta, a fiatal János volt. Hírt vevén ugyanis a közellevő csatározásról, Stublics embereit összeszedte és még épen jókor érkezett a magyarok segítségére.

Péterfy meg akarván hálálni az ifju tettét, ekép szólott hozzá:

— Látod e kardot? Gara nádortól kaptam, hajdan Laczfy a nápolyi hős villogtatta olasz földön; ezzel avatlak magyar lovaggá.

A levente hálás pillanatot vetett a hős férfiura, mert hisz ez volt éltének legnagyobb ohajtása, s Péterfy összegyűjté életben maradt vitézeit és miután elmondá nekik rövid szavakban mindazt, mit az ifju életéből ettől hallott, így szólt:

— Levente, kit addig mig felfedezheted ősi nevedet, az általad lelőtt holló, s a mai napon sisakod felett lengő hollószárny emlékére Hollós Jánosnak — Joannes Corvinus — nevezlek; a teljes szent háromság, a boldogságos szűz, szent István, László és Imre, s az Isten minden szentjeinek nevében magyar lovaggá avatlak Laczfy kardjával.

— Éljen a hollós levente! — hangzott minden oldalról a trombiták harsogása között és Péterfy háromszor érinté kardjával az előtte térdelő ifju vállát, azután kezet szorítván vele, lóra tilteté, hogy lovagi szokás szerint, körüllovagolván, a világ négy része felé vágjon.

Hollós János azután a Piva folyam mellé követte a Csáky Istvánval egyesült Péterfyt, hol az éj leple alatt támadták meg a törököket. „Jézus! Szent Mihály! volt a magyarok harcziáltása, melyről az éj sötétében egymásra ismertek; a szétzavart törökhad el akarta tőlük tanulni a mentő jelszót, de nem tudott egyebet kiáltani, mint: „Mihál!“ és annál inkább elárulta magát.

Igy kezdé meg hadi pályáját Hollós János.

Rövid idő mulva Brassóban látjuk Hollós Jánost, mint Losonczy István vajda egyik csapatjának hadnagyát. Ő védte legtovább a kaput, midőn a város Dán oláh vajda által, ki a törökökkel szövetségbe lépett, idején megtámadtatott, ő vette át a szászok vezényletét, miután a hős királybiró, Weinrauch súlyosan megsebesült.

Éjfélíg pótolta ki ennek helyét, éjfélíg lelkesítette a mindinkább

fogyó hősöket, de ekkor egy nyíl által lábán megsebesítettén, szintén elfogatott és a hős királybíró sorsát osztá, ki tíz nappal később Argyestbe hurczoltatott.

Itt azonban nem sulyos fogság, hanem a legnagyobb boldogság várakozott reá, mert megtalálta azt, kire csak, mint valami álmoképre emlékezett, édes anyját, még pedig gyűrűjének segédével, melyre a Morsinai czímer volt vésve.

Itt tudta meg, hogy atyja, Hunyady Vojk nem halt meg sulyos sebében, hanem ismét felépült, persze most már ő is a sírban nyugodott, — itt tudta meg, hogy anyjának kivüle még három gyermeke van, egy fiu és két leány; a fiut az ő emlékére szintén Jánosnak keresztelték és ebből később igen derék vitéz vált, Mária hugát Dán vajda legifjabb fia Manzila vette nőül, és ennek házánál lakott az anya. Ríza még hajadon volt. Ennek férje Szentgyörgyi Székely János lett.

Dán oláh vajda nemsokára követséget küldött Zsigmond királyhoz, ki akkor Szászsebesen tartózkodott, hogy vele békét kössön; szabadon bocsátá Weinrauchot és a többi foglyot, s kárpótlást ígért Brassó és vidékének elpusztításáért.

Zsigmond elfogadta a békét és ez alkalommal mutatta be Péterfy és Csáky Hollós Jánost a királynak, ki nemcsak dicséretekkel halmozá el a hős ifjat, hanem újra átruházá reá mindazon jószágokat, melyeket valaha nagyatyja birt Hunyadmegyében, egyszersmind megengedvén neki, hogy czímerében gyűrűt tartó hollót használhasson.

A szerencsétlen kimeneteli galambóczi csatánál is vitézkedett Hunyady János, mert most már e névvel élt, — később pedig, midőn Brankovics György szerb despota Belgrád várát eladta Zsigmondnak, ez Thallóczy Mihályt és Hunyady Jánost nevezte ki Belgrád vagy Nándorfehérvár kapitányivá.

Zsigmond halála után leányát Erzsébetet születési jogánál fogva illette a kormány, és a magyarok 1437. december 18-án férjét, habsburgi Albertet választák melléje királyokul.

Több csatája volt a Cilley Borbála által izgatott cseh kelyhesekkel, ugyszintén a törökökkel, melyeket ugyan nagyrészt Hunyady János, a közben kinevezett szörényi bán végzett el. De egy évvel később a szerb földről készültek a törökök Magyarország ellen, s mint híre szárnyalt, oly roppant erővel, hogy Hunyady csekély számú fegyvereseivel, fényes vitézsége daczára sem fogna velük diadalmasan megmérkőzhetni.

Albert országgyűlést hirdetett tehát Budára, hogy a rendeket gyors segélyadásra, illetőleg fegyverkezésre felszólítsa.

Ezen országgyűlés alatt Buda városának magyar és német polgárai közt véres jelenetek fejlettek ki, melyeket az egykoru Thuróczi, ki szemtanuja lehetett a történeteknek, ekkép ír le: — Miután Buda városának lakosai magyarok és németek, az utóbbiak elbizakodásukban, hogy most németnyelvű fejedelme van az országnak, ki magyarul még beszélni sem tud, a magyarokat elnyomni, s a városnak régi szokását, mely felváltva, egy évben magyar, a másikban német bírót rendelt választatni, eltörölni

ügyekeztek, s a magyarokat, hol s mikor lehetett, csufszággal, erőszakkal illették. A magyarok pedig, kiknek természetük nem egy könnyen bosszúra gyulni, de kik olykor-olykor a bosszu elkészését, hatalmas vihar módjára, a bosszu erejével szokták pótolni, látszatra mély álomba merülve várták, mit fog még szülni a németek izetlen elbizottsága.

Volt pedig akkor Budán egy Ötvös János nevű magyar, nem kis jelességű férfit, s állására nézve nem utolsó a városban, ki a magyar polgárságon elkövetett gyaláztatot másoknál inkább neheztelte, s mennyiben tőle kitelt, a magyar polgárok becsületét szóval, tettel oltalmazta. Eljárása szálka volt a németek szemében, kik élvén az alkalommal, őt elfogták, egyik czinkosuk házába hurczolták, agyon kiozták, s a halottat, miután nehéz követ akasztottak nyakába, a Dunába meritették.

Nyolcz napig hallgatott a szörnyű bűntett, de ekkor a holttestet, leoldódván róla a kő, partra mosta a víz. A halottnak sebei hiteles bizonyosságot tettek gyilkosai ellen.

Akkor épen sok nemes volt a király körül. Látván tehát a magyarok az iszonyatos bűntettet, dühre gyuladtak, s hogy bosszút álljanak, rémséges zajjal törtek a városra, s miután a gyilkosokat nem kerithették kézre, házaikra törtek és a németek kincseit zsákmányolták.

Abban az időben egy Jakab nevű barát volt Budán, áhitatos és vallásos ember, nemzetségre olasz, kinek sok magyar hivei voltak. Ez felriadván a szörnyű zajra, midőn okát megérté, kezébe ragadta a feszületet, mezitláb szaladt a magyarok közé, s Krisztus képére mutatván, könyörgött nekik, hagynának fel a dúlással annak kedvéért, ki érettük felfeszítettett. De ők annál inkább neki gyuladva, kiáltották: — Isten is velünk van! — s a barát könyörgéseivel nem gondolva folytatták a rablást. Ez pedig látván, hogy a bajt még öregbiti, visszasietett zárdájába.

Szerencsésebb volt Gara László macsói bán, fia a nagynevű nádornak, végiglovagolván az utczákon; mert a nagytekintélyű férfit felhívására a legdühösebbek is lecsendesedtek.

* * *

A szultán azalatt 130,000 emberrel boritá el Szendrő vidékét, s már nagyrészen összelövete a falakat, mire Albert megérkezett, kivel Hunyady Titelnél egyesült, csekély számu, de lelkesült sereggel, melyel folyvást nyugtalanította az ellenséget.

A magyar főurak vétkes késedelme következtében csak huszonegyezer emberből állt az összes királyi sereg, s Albert nem mert átkelni a Dunán; s mig így a folyvást sürgetett segélyre várt, Murad három hónapi ostrom után elfoglalta Szendrőt. A szultán nem hitte, hogy a magyar nemzetből csak ily kevesen legyenek készen a hon védelmére és hadi cselnek tartotta Albert veszteglését; ő a csekély számu sereg mögött a derék sereget vélte gondolhatni, s azért nem mert átkelni a Dunán, hanem elpusztítván Szerbiát, visszatért Bolgárországba.

Albert most átkelt a Dunán és Szendrőt vissza akarta venni, de táborában ragályos nyavalyák törtek ki, melyek seregét megtizedelvén, széteszlásra kényteték. A törökök elleni hadviselés jövő tavaszra halasztatott és a király, kin a ragály jelenségei szintén mutatkoztak, Bécsbe készült, hogy a német rendektől is, kik nem rég császáruknek választák, segídet kérjen a pogányok ellen. Nyavalyája azonban annyira súlyosbult utközben, hogy csak Neszmélyig juthatott, hol is 1439. október 27-dikén meghalálozott. Özvegye Erzsébet négy hónap mulva fiut hozott a világra, ki később mint ötödik László uralkodott Magyarországon.

XXXIV.

Kemény Simon.

— Az özvegy királynénak férjt kell választania! — Ezt mondá Hunyady, és ezen indítványt minden becsületes hazafi pártolá.

Lengyelországnak volt egy hőslékű fiatal királya Ulászló, ezt ajánlották Erzsébetnek.

A királyné azalatt, míg Ulászlóért követség ment, fiut szült, ez ma Lászlónak kereszteltetett, holnap pedig királynak koronáztatott és a Cillej-Gara párt rábeszélte a királynét, fusson el fiával és koronájával Ulászló előtt.

A gyenge, erőtlen lelkű nő elfogadta a tanácsot, s ezáltal több nyomort hozott az országra, mint minden külelleuség.

A koronát és a határszéli megyéket zálogba adta a német császárnak; Ulászló ellen zsoldosokat gyűjtött; beküldte a cseh rabló kalandorokat, Giskrát, Axamint és Thalafúzt, kik aztán minden irányban pusztították felső Magyarországot.

Ulászló mindezek daczára a szent István koporsójából kivett koronával megkoronáztatott és ekkor kezdetét vette azon istenátkozta harc, melyben a honfiak egymás ellen, továbbá lengyelek és csehek, pártosok és zsoldosok, kalandorok és rablók, mintegy gomolyba keverve, gyilkolák egymást, s mely csak ott tisztult ki, a hol Hunyady megjelent — ha odább ment, ismét összezsapott.

Erzsébet ekkor látta, mit cselekedett. A női szív jobb érzelmei győztek, vissza akart jönni, hogy a vihart lecsendesítse, de a halál megakadályoztatá szándékának végrehajrásában.

Hunyady elhagyta e dicstelen csatatért, hol párttítés, ármány és zsványok ellen kellett csatáznia. Lement Erdély bérczei közé, ott ismét megjelentek az oznál hadak, ezek voltak az ő emberei, czekekkel akart megmérkőzni.

Erdélyre Mezet bég tört, a bányavárosok kincseit szomjuhozva.

Hunyady nem szeretete bevárni az ellenséget, mindig ő volt az első; mielőtt az erdélyi urak banderiumait bevárta volna, Lépes György püspökkel 1442-ik év martius 18-án megtámadta a Maros-Szent-Imrénél tanyszó törököt. Mezet bég közeledéséről értesülvén, készen várta, s Hunyadyt lesbe csalván, háromszoros erővel körülvette.

Hunyady látván a veszélyt, hirtelen tömött sorokba szoritotta seregét és ovatosan vonult vissza, egy alkalmas pillanatban pedig keresztül törvén az ellenségen, az Ompoly vizén átmenekült. Csupán a püspök esett áldozatul, ki előugratván a zárt sorból, lováról bukott, elfogatott és lefejeztetett. Hunyady Gyula-Fehérvárra vonult vissza.

Az erdélyi nemesség e közben seregesen gyülekezett Fehérvár alá, a székely dandárok felültek a véres kard láttára, s míg a törökök elbizakodva dőzsöltek Tótfalu vidékén, addig a magyar hadak fenyegetve közeledtek.

Mezet bég meghallva az ellenség kürtszavát, maga köré gyűjté legvitézebb harczosait és csak egyetlen parancsot adott nekik: mindenütt Hunyadyt keresni fel, elfogni vagy megölni! Leirta előttük a vezér alakját; a fehér paripát, melyen lovagolni szokott, az ezüst sisakot, hosszú kócsagtollal, zsinóros mentéjét, s paizsán a hollós czímert, végre, a miről legjobban ráismerhetnek, halált nem rettegő merészségét.

A jancsárok egész nap böjtöltek és esküt mondanak Allah nevére, hogy a hollós czimerü bajnoknak meg kell hallnia.

Egy reggelen alájött Hunyady rendbeszedett hadaival ugyanazon helyre, hol néhány nap előtt csatát vesztett. Az elesett püspök feje egy dombra volt kitűzve, boszuálló jeltül a közeledőknek.

Kemény Simon a székely hadak vezére megtudván kémei által Mezet bég tervét, kérte Hunyadyt, cserélne vele lovat és öltözetet. A vajda nem akart engedni, de Kemény nem tágitott és Hunyady végre ráállott a cserére.

Kemény Simon magára vette tehát Hunyady öltözetét és karjára öltvén a halálos jelt, a hollós czimerü paizst, az előcsapattal megtámadta Mezet béget. Az egész seregben Kemény hasonlított legjobban Hunyadyra, arca, termete, halált nem rettegő merészsége.

A jancsárok vad orditással veték magukat a hollós vitézre, de a székelyek dühös rohama szétugrasztotta soraikat; ekkor Mezet bég az egész török hadat indítja Kemény dandárai ellen. A hollós vitéz körül fogatik, mindenki körülé tolong, hogy a hirneves vezért megölhesse, mert elestétől függött a nap diadala, Erdély sorsa.

Kemény és csapata vitézül tartották magukat. Körülöttük a legmerészebb ozmánok feküdtek, halomra öldösve. Végre lankadni kezd a számtalan sebből vérző hős, paripája összeroskad, a kard kihull kezéből és a dühös ellenség vad fanatizmussal ordítja: — Hunyady meghalt!

De ezen perczen ront le az igazi Hunyady az ozmánokra, kik győzelmi mámorukban már egészen el voltak bizakodva; a diadalérzet

rémületnek ad helyt, a tomboló tömeg ijedt futásnak ered, Mezet bég maga, daliás fia és húszezer ozmán vágatott le Kemény Simonért.

Az elesettek arany bogláraiból Hunyady egy templomot építtetett a csata színhelyén.

Az 1443-ik év juliushavában Hunyady ismét a törökök ellen indult és miután a Moravánál Izsák béget a végszendrői várnagyot megverte volna, tizenkétezer válogatott lovassal és a betegség által Erdélyben marasztott Ujlakynak dandárával beljebb indult és Nisszát bevette, s miután emberei a gazdag várost kifosztották, felgyújtatta.

Ezebég, Turakhanbég és még egy harmadik basa, kik csapataikkal Nissza alá érkeztek, egyenkint, a mint jöttek, megverettek. Hunyady a futamodókat Zsófiáig üzte, melyet szintén bevett, s honnan a diadalmas sereg Philippopolis környékén táborozó Murad ellen készült.

De most hirt vesz Hunyady, hogy a megfutamodott basák az ozmán deréksereggel egyesülten megkerülték a magyar sereg balszárnyát és a Morava felé vonulván, Hunyadyt hátban fenyegetik.

Hunyady hadvezéri lángesze azonnal megérti a veszélyt és hátát akarván szabaddá tenni, mielőtt a szultánnal megütköznek, rögtön visszafordul és a Balkán alján csakugyan tizenkét ozmán dandárra bukkan.

Rövid pihenés után — mert a roppant sereg, mely előttük állott, s mely, ha nem győz, őket az utánuk siető Murad torkába hajtja — zászlait hadi rendbe állítja és támadót fuvat.

November harmadika volt, egyike a nagy férfiu leghíresebb napjainak, mert a török sereg, mely a magyarokat számra négyszer fölülmulta, tökéletesen megveretett.

Négyezer szpáhi, több főtiszt, Kazym bég a romániai helytartó és Murad sógora, az ozmánok egyik legjobb hadvezére fogságba esett. Halott csak kétezer maradt a csatatéren, de Kazym összes serege felbomlott, s csak néhány töredék lopódzhatott vissza Muradhoz.

Hunyady most egyesülhetett a király seregével és a foglyokat, valamint kilencz török zászlót, ünnepélyesen adta át Ulászlónak.

Murad nem merte Hunyadyt megtámadni, hanem a Balkán egyik völgyében sánczolta el magát. A magyarok tehát ismét Philippopolis ellen indultak, honnan két szoros vezet át a Balkánon. A nyugati, az ugynevezett Traján kapu és a keleti, mely az Iszladi folyó mentében nyilik.

A téli hó mind a két szorost elborította és Murad fatuskókkal és szikladarabokkal rekesztette el az utakat. A Traján kapunak előfokát a törökök éjjel vízzel öntözgették, miáltal oly jeges lett, hogy lovon lehetetlen volt feljutni. Hunyady vitézei leszállottak lovaikról és vezértük felügyelete alatt értek fel a szoroson, de a kapun lehetetlen volt áttörni.

Hunyady azért nem csüggedt el, hanem december 24-én a keleti szoros vivásához fogott, melyen a magasan fekvő hó és a törökök által legördített kövek daczára végre mégis áttört. Julián bibornok kereszteseivel és Ulászló nyomban követték Hunyady diadalmas dandárait, s Kunoviczánál az összes török erővel szállottak szembe a magyarok.

A nap már áldozó félben volt, midőn a két sereg egymásra támadt. Ulászló személyesen vett részt a csatában és jobb kezén nyíl által sebet is kapott.

A törökök Hasszánbég vezérlete alatt vad rohammal vetették magukat a jaloveczi mezőn elterülő magyar sorokra, de erejük megtört a lovasságon, melyet Hunyady eléjük vetett, s mely a király lengyel vitézei által támogatva, rövid idő alatt vad rendetlenségbe hozta az ellenséget. A felkelő hold több ezer leölt ozmánra sugárzott. Hasszán megfutamodott, de utolérétnél, víg tárogatószóval vitetett Hunyady sátorába.

Másnap, karácsony napján, seregesen tódultak a bolgár falvak lakói a magyar táborba, hogy a királynak hódolatukat bemutassák.

Brankovics szerb despota sürgette a háboru folytatását és százezer aranyt ajánlott fel e célra, de a rögtön beállott tél, az eleség fogyatkozása és a sok beteg Hunyadyt visszatérésre intették, — és a magyar sereg 1444. év elején visszaindult honába. Ulászló diadallal vonult be Buda várába, Hunyady azonban Nándorfehérvárott maradt, mint hű űre édes hazájának.

A diadalok ez évében született Hunyady Mátyás.

XXXV.

Országos V á r n a .

A magyar király új hadviselésre készült a törökök ellen és pedig leginkább azért, mert mindenfelől ígérkezett segély. A szultán szintén készült a harcra, de miután Karaman-Ogli Kisázsiaiban kitűzte a lázadás zászlaját, kénytelen volt egész erejét oda vinni.

Ez oknál fogva követeket küldött Magyarországra, fényes ígérekkel, hogy számára több évi békét eszközöljenek.

A béke föltételei oly előnyösek voltak Magyarországra nézve, hogy az tíz évi fegyvernyugvás képében elfogadtatott és Ulászló, ugy szintén a török követség által esküvel meg is erősítettett.

Alig távoztak el a török követek, már is híre jött, hogy a velenzei, genuai és burgundi hajóhadak a Bosporusban foglaltak állomást és hogy Murád, ki Karaman-Ogli ellen indult, okvetlen elvesz, ha a keresztény fejedelmek és nevezetesen a magyar király nem késik Romániába indulni.

Julián bibornok ugyanez időben érkezett Budára és szemrehányásokkal halmozá el a királyt, hogy ép akkor, midőn a törököt végkép ki lehetne szorítani Európából, midőn a pápa is kereszties hadat indit a pogá-

nyok ellen, árulja el elhamarkodott békekötéssel az egész kereszténység ügyét.

Julián érvénytelennek nyilvánította a szegedi békeszerződést, mert Ulászló már korábban kötelezte magát a kereszties háborúra, nem talált vétséget annak megszegésében és fölmenté a királyt az eskü alól.

Ulászló Orsovánál kelt át a Dunán és hatalmába kerítvén több várat, Nikápolynál állapodott meg, hogy a késedelmező csapatokat bevárja.

A király néhány nap óta nagyon le volt hangolva, mert a mint a vidéken nehányad magával egy erdőben pihent, egy bolgár cigánynő azt jóslá neki, hogy nemsokára meg fog halni. A jósnő szavai leverőleg hatottak az ifjura, kinek lelkiismerete az esküszegés által ugy is nyugtalanitva volt, s aggalma csak akkor kezdett némikép csillapodni, midőn Drákul oláh vajda tízezer emberrel érkezett táborába.

Brankovics a szerb despota, nem küldötte meg az ígért segélyt, sőt tudósítván Murádot az esküszegésről, seregeit Albánia felé vitte, hogy Castriota György crojai dynastát megakadályozza a magyarokkal egyesülésben.

Hunyady most a magyar sereget Bolgárországon keresztül a Várnán alul fekvő Kamdzsik folyó torkolatához vitte, itt a folyón lelt huszonnyolcz török hajót felgyujtatta, néhány nap alatt pedig Kalliakre, Kavarna és Várnát bevette.

Murad e közben Karaman-Oglival békét kötött és Európa felé sietett. Százhuszonnyolcz gálya fogta el a Bosporust és Hellespontot és a szultán egy embert sem vihetett volna át Európába, ha e hajókon becsületes nép vagon. De Murád ismerte Velence és Genua szatócs népét és a kapitányoknak minden emberért, melyet átbocsátanak egy aranyat ígért. A velencei és genuai hajókapitányok ráálltak az alkura, s Murádot és seregét Gallipolin alul saját gályáikon szállították át Ázsiából Európába, hogy egész erejével a magyarok ellen fordulhasson.

A Várna alatt táborozó magyar sereg egy éjjelen, előbb mint gondolta volna, a hegyeken elszórt őrtüzeken észrevette, hogy az ellenség megközelité.

Nagyrészt megdöbentek e látványon; a közeli összeütközés eszükbe juttatá az esküszegést, lelkesülésük fogyni kezdett.

Caesarini Julián a tábor körülsánczolását tanácsolá, Rozgonyi, Dominis és Thallóczy mellette nyilatkoztak, mert így a segédc csapatokat be lehete várni.

De Hunyady a kevés számú ágyú tűzét nem tartá elégségesnek a törökök távoltartására a szekérsáncztól, nem is bizott a várt segélyben, miért is kinyilatkoztatá, hogy azonnal támadni kell, nehogy az ellenség vérszemet kapjon. A többség Hunyadyhoz állott, ugy szintén a bátorszívű ifju király is.

1414. november 10-én hajnalban Hunyady csatarendbe állította a sereget, mindenkinek kijelölte a maga helyét s kötelességét és könyörgött a királynak, hogy csak az ő felszólítására hagyja el helyét.

A magyar sereg türelmetlenül várta a jelt, mely győzelemre vagy halálra vezesse, mert többen aggodalommal teltek el, melyet még azon körülmény nevelt, hogy midőn egy apród Ulászló fejére készült tenni az ezüst sisakot, ez a földre esett; a vihar pedig, mely napkelte előtt rohant le a Balkán lejtőségén, a magyar birodalom nagy fekete zászlaját és szent Lászlóét, melyet Dominis a váradi püspök tartott, darabokra szaggatta.

A mint a fekete tenger mögül a nap első sugara mutatkozott, Hunyady támadót fuvatott a jobb szárnyon és a vad, fekete oláhok élén az ázsiai lovasságra rohan, mely keleties pompában, festői öltözetben, aranytól és drágakövektől ragyogva száguld eléje arab ménein.

Az oláhok ujongva csapnak össze a szép gyémántos lovassággal, és a legrövidebb tusa után szét van verve a gyönyörű fényes hadtest, melynek elhulltjait különös gyönyörködéssel fosztogatják az oláhok.

Murád e kétségbeejtő látványra ijedten fordítja meg paripáját és futásnak eredt volna, ha csak basái meg nem kapják lova zabláját, halállal fenyegetvén őt, ha a csatát nem folytatja.

Murád most hatezer spáhit küld Hunyady ellen, a vajda ezeket is szétveri. Egyesek most a szultán sátoráig nyomulnak, mások a tevék fosztogatásához látnak. Ekkor a nagyváradi püspök, nem várva be a parancsot, megindul és ott támadja meg a törököket, hol még sértetlenül állanak. Karadzsa, az anatóli beglerbég visszaveri őt és a püspök belevész a mocsárba, melynek védelme alatt kellett volna maradnia.

A török csapat, mely őt üldözte, most a lengyeleknek fordul, elfoglalja a szekérsánczot, melyet tarnovi János és Bobrics Lesko védett, de Hunyady és a király annak idején ott terem, kiveri az ozmánokat, azután pedig a királyt visszaküldvén előbbi helyére, a romániai hadnak ront, de már nem menthette meg Rozgonyit az egi püspököt, kedves elv és fegyvertársát, kit ép akkor vágott le a beglerbég.

Hunyady boszura gyuladt barátja eleste fölött és felkeresi Karadzsa a törökök szeme fényét. A vérengző viadal tűzében végre meglátja egymást a két vezér. Villogó szemekkel ront Karadzsa Hunyadyra, megsuhintja kardját, — de mielőtt lecsapna vele, szívéen keresztül szurva, bukik le lováról.

Látván ezt a romániai had, fegyvereit elhanyagolva rohan vissza a tartalékseregbe, mely Murád jancsárait magában foglalva, egyedül, de mint a bércz állott a csatamezőn.

Most már kétségtelen lett volna a győzelem, ha a király Hunyady tanácsát megtartja és a sors nem követeli a büntetést a hit-szegésért.

— Mit állunk itt tétlenül? — mondák a király környezetét képező urak, — csupán Hunyadyé legyen minden dicsőség, csak neki köszönhesse a sereg, a nemzet a győzelmet. Ott közeledik a szultán a jancsárokkal, illő, hogy ne a vajda, hanem a király szálljon vele szembe.

A dicsvágyó ifjú király, ki eddig is a legnagyobb türelmetlenséggel várta, hogy az ütközetben részt vehessen; most midőn a harci vágyon

kivül az irigység is eltölté szivét, követte körzete tanácsát és elhagyván biztos helyét egyenesen Murádnak tartott.

Murád meglátta őt és dárdára szurván a szegedi békekötés okmányát, a rajongásig lelkesíté jancsárjait. azután az ég boszuját kérte a hitszegő király fejére.

— Ha Isten vagy, kit a keresztények imádnak — szólt arczát az égnek emelve, — ugy boszuld meg nevedet azokon, kik esküszegéssel megfertőztették!

E szavakra elkeseredetten zudult fel a jancsárság és bősziült haraggal rohant a közeledő királyra.

Hunyady észrevette a király veszedelmét és magához véve legjobbjait segítségére sietett.

Ulászló pedig fel nem fogván a veszedelem nagyságát és látván a közeledő Hunyadyt, még mélyebben vágta be magát az ellenség közé, nehogy a vajda a győzelem dicsőségét elragadja tőle, mire a jáncsárok tömegétől egészen körülvétetett, kik az utána nyomuló magyaroktól végképen elvágták.

Hunyady hasztalan törekedett közelébe, a legnagyobb erőfeszítés daczára sem volt képes az őrző és rajongó ozmánokon keresztül törni. Vérző szivvel kellett látnia mint hullanak el egyenkint a király kísérei, mint vágatik le Perényi Miklós, Tamási Vira és Báthory István. A király még tartotta magát, hátran és hősiesen harczolt az őt körülözönlő örvényben, rakásra ölte a jancsárokat, kik a szultán személyes buzdítására fanatikusan dühvel támadták meg minden oldalról. De végre összeroskadtt alatta a ló, melynek lábait egy jancsár szekerczével vágta be; Theriz jancsár ráveti magát a királyra, legyilkolja és fejét levágja.

A király holtteste felett néhány pillanatig őrző csata folyik, mert néhány halálra sebesült magyar és lengyel nemes még megakarja menteni. Hunyady végre a kétségbeesés erejével tör magának utat, de mire a gyászos helyt megközelitené, a király halavány ezüstsisakos fejét egy dárdára szurva pillantja meg.

E látványra elveszté lelkét a magyar had. Bűntető Isten jutott mindenki eszébe. Az oláhok megfutamodtak, velök és utánuk a magyarok és kereszties társaik legnagyobb része; néhányan a körülzánczolt táborba menekültek, de következő nap itt lelték halálukat. Az alkony homályában Hunyady és Julián is odahagyta a csatatért, az első szerencsésen jutott át a lászlovári révnél a Dunán; a bibornokat, mert kincset kerestek nála, legyilkolták az oláh révészek.

Murád hódolva hajtá meg fejét a keresztények Istene előtt, de végig nézvén a csatatéren felsóhajtva szólt: — Ily győzelmet csak ellenségimnek kívánok!

Midőn Hunyady oláhföldre lépett Drákul vajda, ki eddig is titkos ellensége volt, elfogatta és a szultánnak akarta kiszolgáltatni; de a bojárok, félve a magyar nemzet későbbi boszujától és részben irtózva a tett gazságától, ellenszegültek; mire Drákul kénytelen volt Hunyadyt ismét szabadon bocsájtani, ki Oláhországból egyenesen Hunyadra sietett, hogy

kétségbeesett nejét, Szilágyi Erzsébetet, ki már holtnak vélte, megvigasztalja.

Csak néhány napot töltött ő családjá körében, azonnal Budára indult, hogy az ország ügyeibe befolyhasson.

Héderváry Lőrincz nádorispán azon hirt terjeszté, hogy Ulászló nem vészett el Várnánál, hanem szerencsésen megmenekülve, Lengyelhonba futott. Ezt csak azért állítá, hogy mindaddig, míg Ulászló halála bebizonyul, míg eldöntetik ha vajjon Lászlót, Albert fiát illeti-e a királyi szék vagy más valaki választassék királynak, ő mint nádor korlátlanul kormányozhassa az országot.

A nemzet jobbjai átlátván Héderváry tervét országgyűlést kívántak, mely 1445. év april havában Pesten meg is nyitattott.

Az urak sokáig feleseltek egymással és semmit sem tudtak végezni. Mig végre pünkösöd vasárnapján felkél Ujlaky, kire Hunyady az ügy külső vezetését bizta volt, és reményét fejezi ki, hogy az urak elvégre fel fognak hagyni a terméketlen feleseléssel, ha nekik értésükre adja, hogy az ország összes nemessége nem tűrhetség továbbá a fejetlenséget és az ebből eredő rakoncátlanságot, királyt akar magának és az országnak. Az urak hallgatással válaszoltak. A kassai követ pedig kérdezi: — És kit akar királyul a nemesség? — Albert, néhai urunk — királyunk fiát, Lászlót, — volt a válasz. És László egyhangulag meg volt választva.

Addig pedig, míg Lászlót Fridrik római király, a zálogbavett koronával együtt kiadja, az ország az ő hét vezér emlékére, hét részre osztatván, ugyanannyi kapitányra bízott; névszerint Hunyady János, Ujlaky Miklós, Rozgonyi György, Giskra János, Pelsőczy Imre, Ország Mihály és Pongrácz Istvánra. A főváros és környéke a nádor felsőbbsege alatt hagyatott.

A török szultán, ki eddig Zsófia vidékén időzött, saját hasznára akarván fordítani Magyarország szerencsétlen sorsát, tetemes sereget küldött a Száva felé.

Most ismét minden szem Hunyady felé fordult; benne központosult a jobbak reménye, s a mint szerte küldé toborzóit, s kijelenté, hogy ha kell, összes vagyonát kész feláldozni a honvédelemre, a köznemesség, s a nép kebléből ezren meg ezren követték zászlóját a Szerémségbe, hová ő már előre sietett saját dandárával, melyhez Ujlaky fegyveres népe is csatlakozék, ki a Szerémség nagy részét birván, érdekelve volt a dologban.

A határfolyam két partján szemközt állt a két ellenséges tábor; a török mint mindig nagy többségben, de a magyarok ezért mégis türelmetlenül várták az ütközetet, hogy véres boszut állhassanak a várnai napért.

A magyar sereg azonnal át akart kelni a Száván. de Hunyady mérsékletet parancsolt addig, míg megérkezik sógora Szilágyi Mihály, ki Szeged vidékén gyűjté Tiszavidék lelkes fiait.

A mint végre ez is megérkezett, támadólag lépett fel, de nem szemben a töröktáborral, mint sokan hitték, hanem hadi csellel élve.

Éjjel számos ürtüzett rakatott és ezek mellé kevés számú fegyverest

adott: a törökök azt hitték, hogy nincs szándéka támadni és gondolatlanul álomba merültek.

Hunyady azonban éjfél táján, Sarnón felül átszállítja vitézeit a Száván, a parttól fél mértföldnyi távolságban elnyúló török táborra rohan, s a meglepetteket, mielőtt fegyvereikben oltalmat, futamodásban menedéket találhatnának összeszuzza. A leölt ozmánok halmokban heverték a táborban, az utakat ezrek hullái boríták, s így e rémes éjen véresen meglőn boszulva a várnai szerencsétlen nap.

XXXVI.

R i g ó m e z ő.

Murád, várnai diadala után, másod izben lépett le a padisák trónjáról, és Magnésiába vonult, hogy ennek kertjei és fürdőiben, távol a kormány gondjaitól, élvezhesse az életet. De a jancsárok lázadása, mely tizenhat éves fiának országlását veszedelmezteté, harmad izben kényteté a kormányzást ismét átvennie és népeit foglalkodtatnia. 1447-ik év tavaszán megindult tehát Castriota György ellen és Albániába betörvén Crójaig hatott. Hunyady alkalmas időpontnak vélte a török erőn sérelmet ejtethetni, de csak a következő év őszi napjaiban volt képes huszonnégy ezer fegyverest, nyolcz ezer oláh harczost és kétezer cseh tüzért ide értve, Kevénél a Dunán átvezetni és Nisszáig nyomulni.

A szerb deszpota Brankovics, ki szinte ígért segélyt, nem csak hogy nem csatlakozott Hunyadyhoz, hanem allattomban értesité Murádot a kapitány szándékáról, mire az rögtön abban hagyá Croja ostromát és a magyarok elé sietett.

Ezt megtudván Hunyady a Dunától jobbra fordulva a bolgár földnek szerb szélén, Kossova térségén, a Rigómezőn ütött tábort, hol ötvenkilencz évvel azelőtt 1. Murád szerb kézből vette halálát.

Hunyady a Szitnicza partján erős állomást foglalt, mert be akarta várnai Castriota Györgyöt, kiről erősen hitte, hogy a törökök hátába fogkerülni.

Murád is sejté ezt, miért is csatarendbe állitá seregeit, hogy a magyarokat minél előbb megsemmisithesse.

Október 18-án hajnalban mindkét sereg szemben állott egymással. A harmincznyolcz dandárból álló magyar had balszárnyát Székely János

vezérelte a jobb szárnyat Dán oláh csapata képezte. Középen Hunyady állott az erdélyiekkel és a tüzerekkel. A török sereg szinte szárnyakat képezett, középett ágyuk és jancsárok, jobbról európai hadak Turakhán alatt, balról ázsiai lovasság.

Délben megnyílt az ütközet és tartott késő estig. A magyarok lan- kadatlan hévvel küzdöttek; a törökök, kivált az európai hadak, melyekre Hunyady első rohama közvetlenül volt irányozva, a jancsárok által tá- mogatva, hasonló vitézséggel állottak ellen. A török lovasság többször akarta megkerülni a magyar sereget, de Hunyady és Thallóczy mindany- nyiszor észrevették és visszaűzték. Hunyady kis hada hat óra hosszat sza- kadatlanul verekszik és az ellenségnek a legkisebb előnyt sem engedi. Murád az éj beálltával egy darabra visszavonult, Hunyadynak engedvén át a csatatért.

Miután a magyaroknak éjjeli támadása, melyet a jancsárok ellen intéztek sikertelen volt, másnap hajnalban ismét megújult a csata. Ez most legnagyobb hévvel zajlott a magyar balszárny és az ázsiai lovasság kö- zött. A jancsárok a magyarok ágyu telepeit rohanják meg, de visszanyo- matnak; Székely János üldözőbe veszi őket, de a harc hevétől elragad- tatván a török erő közepébe vágja magát és későn veszi észre, hogy körül- vettetett, Hunyady és Thallóczy segédére sietnek dandáraikkal de Tura- khán által szinte körülszárnyaltatván, elől hátul támadtatnak meg. E pil- lanatban esik el Székely János egy óriási török csapása alatt, ki a magyar hős vasinges karját egy kardsuhintással levágja, mire az oláhok, élükön Dán, kiket Chalil nagyvezér Murád kegyelméről biztosított a törökökhöz pártolnak át.

Hunyady most azon van, hogy magát a tömkelegből kivágja; kö- rültekint és azt látja, hogy a magyar főurak közül, már egy sincs körötte. Halva fektüdtek mindnyájan Székely Tamás, Thallóczy Ferencz, Bebek Imre, László testvérével, Marczaly Imre, Szécsi Tamás, Bánfy István, Lo- sonczy Benedek, s velök a magyar nemesség virága, melyet hazaszeretet és harcvágy a nagy férfiú táborába vitt, velök tizenötezer vitéz, a magyar nemzet délczeg ifjai, — s köröttük negyvenezer ozmán halott, kiket vitéz- ségök terített le a Rigómezőn, mielőtt Hunyady, kardja ketté törvén, elha- gyá a csatatért.

Hunyady a selianai bércek közé menekült, hol a következő napon három török martalóc kezébe esett, kik a fegyvertelent mindenéből kifosz- tották. Az egyik azután elhagyta őket, hogy másfelé zsákmányoljon, a másik kettő pedig a vezért fogolyként vitte magával.

Utközben észrevesznek a fogoly mellén egy arany keresztet, mely miután nem vala nagy, tekintetüket eddigelé kikerülte. Összevesznek rajta, hogy kié legyen és agyba, főbe verik egymást. Hunyady megra- gadja a kínálkozó alkalmat, kirántja az egyik martalóc kardját, levágja gazdáját, mit látván a másik kereket old és futásnak ered.

A menekült most ovatosabban folytatja útját. nehogy ismét elfo- gattassék vagy Brankovich kezeibe jusson, ki a hős kapitány feltartóztá- tására eleve parancsot adott. Éhségtől gyötörtetve és a bolyongástól kifá-

radva végre Kladova vidékére érkezik, hol egy szerb földműves vendég-szeretétét veszi igénybe.

A gazda kenyeret, hagymát és vizet nyújtott neki vacsorául, és Hunyady később még gyakran említé annak izletes voltát. Másnap utmutatóul ajánlkozik Nándorfehérvárra a ravasz, ki vendégében azonnal ráismert a híres férfiura, de úgy teteté magát, mintha azelőtt soha sem látta volna, nem is vezette őt Belgrád várába, hanem Végszendrőre, hol az őrségbeliek által azonnal el is fogatott.

A várnagy, egy derék szerb, nem akarta Brankovicshoz küldeni, mert ősmerte terveit, de az őrség, mely a despotához hiven ragaszkodott, a várnagyot és pártját legyilkolta, Hunyadyt pedig Brankovicshoz kísérte.

Brankovics Hunyadyt a szultánnak akarta bizonyos feltételek alatt kiadni, de Murad nagylelkűen utasítá vissza az aljas ajánlatot, és a fogoly továbbra is szoros őrizet alatt tartatott, mindaddig, míg a közben Szegedre gyűlt magyar rendek haladéktalanul nem követelték annak szabadon bocsátását. Mire a magyar követek Szendrő alá érkeztek, a várat Marnavics György, vojniczai gróf, Hunyadynak rajongó tisztelője, fegyvereseivel már körülkerítette, ostrommal fenyegetvén Brankovicst, ha a kormányzót jó szerivel ki nem adja.

Brankovics Hunyadyt csak nehéz feltételek alatt bocsátá szabadon és a kormányzó karácsony estéjén, két havi fogság után érkezett Szegedre a magyar nemzet örömére, mely indulat még a rigómezei szörnyű csapást is elfeledteté velük és Hunyady megígérte, hogy büntetlenül nem hagyja az ellenséget; vagy boszut áll rajtuk, vagy halált vesz kezeikből.

Országos Széchenyi Könyvtár

* * *

Azalatt, míg az ország rendeinek nagyobb része Hunyady elé sietett, Giskra, kit cseh martalócaival még Erzsébet hozott az országra, a felvidéken folytató rablásait és a kormányzó személyével és rendeleteivel mitsem gondolt.

Gálszécs és Homona uraikkal, Szécsi Miklós és Drugeth Bertalanal együtt cseh kézre kerültek. Szepesben, Sárosban és Abaujban, miután az urak és nemesek erősségeit elfoglalták, az egyháziak pusztításához fogtak és a lelkészeket kegyetlenkedéssel kényszeríték, hogy az ur vacsoráját két szín alatt osztogassák.

Liptóban Komorovszky garázdálkodott, Szokolcza táján pedig Pongrácz. Ez ugyan jelenleg Komorovszkyval verekedett, de határtalan rablásszomja őt gyakran másfelé és nevezetesen lengyel földre vitte, honnan sűrű panaszok érkeztek a magyar rendekhez a rakoncátlan dynasta ellen.

Hunyady fel nem foghatá, hogyan juthatott Giskra, eredetileg csekély hadával, oly nagy hatalomra a felvidéken; a legelső hadjárat leleplezé előtte e titkot.

A mint ugyanis Hunyady a felvidéki urak dandáraival a losonczy várat ostromolná, ennek felszabadítására megjelenik Giskra, mire, még mielőtt csatára kerülne a dolog, a sereg legnagyobb része szétfut és csak Hunyady marad egyedül saját dandárával.

Hunyadyt a szerencse csillaga ez uttal is megmentette, de a vele volt egri püspök fogságba esett, Kompolthy János halva maradt, s vele számos vitéz; halálra sebesült Pelsőczy István is, ki mielőtt lelkét kiadná, megvallá Hunyadynak, hogy a felvidéki urak már régóta egyetértésben vannak a csehekkel, kikkel a zsákmányon és az elfoglalt jószágokon osztozkodnak.

Hunyady a tapasztaltakon okulva, az alsó magyarországi dandárokat és a mindig hős Rozgonyiak csapatait gyűjté maga köré és ezekkel indult Giskra ellen, ki nem bizhatva többé árulásban, váraiba vette magát. Hunyady nemsokára Ipolyság vidékén termett és Rozsnyót, Zólymot, Szepesvárt csakhamar elfoglalta; Derencs volt a leghozzájárulhatlanabb, a balogi völgyben. Ezt Hunyady mesterséges áradás által kerítette kézre, a Balog vizét ugyanis nagy gátakkal rekesztette el, a vizet felszorítá a völgybe és a cseh zsványokat úgy öntötte ki a várból, mint az ürgéket.

Nem jó szemmel nézték ezt Giskra barátai, kiknek száma igen nagy volt, irigykedtek e miatt Hunyady személyes ellenségei, kik attól tartottak, hogy a hatalmas cseh buktával, kisémm lesz az országban, ki Hunyadyt korlátozhassa; békét eszközöltettek tehát a rendek által Giskra és Hunyady közt, mintha a cseh martalócz csak a kormányzó ellensége lett volna; és Giskrának még a hadi költségeket is megtéríték a jó magyar urak.

Hunyady János, kiben a magyar nemzetiség és hősiség eszméje személyesítve volt, ki egyedül hazájának élt, ki mindig csak annak javát és boldogságát tartá szem előtt, ki soha sem szennyezte be nevét az önzés, a haszonvágy vagy a kajánság legcsekélyebb árnyékával, — átlátta, hogy az ő személyében mindenütt és minden alkalommal maguk a magyarok üldözik a hazát; eltökélte tehát, hogy e büszke pártos népnek fejet szerez, kiben minden lélek öszpontosuljon, miért is egész hatalommal fordult Fridrik ellen, hogy őt ötödik László kiadatására kényszerítse.

XXXVII.

Cilley Ulrik.

Fridrik római király, most császári koronázáshoz és menyegzőhöz készült; s hogy megjelenése Olaszthonban és arája, portugalli Eleonora előtt annál császáriabb és fényesebb legyen, László királyt is magával vitte.

Ez alkalmat felhasználá Eyzinger Ulrik, az osztrák tartományok főkapitánya, ki Albert császár végrendelete szerint egyike lett volna László gyámjainak, de e tisztből Fridrik által kiszorított; továbbá Cilley Ulrik, ki Fridriknek soha sem bocsáthatá meg, hogy benne csak hűbérest lát, midőn ő független ur akart lenni, „Isten kegyelméből való” fejedelem; hozzájuk csatlakoztak a Lichtensteinok és Kuenringok sok más hatalmas dynastával; — Ezeket tehát összegyűjté Eyzinger Bécsben a Hofon — és előadta Fridrik bűneinek hosszú sorát, a közjövedelmek lefoglalását, az örökös szószegést, a nemesség elnyomatását, a nép zsarolását. Azután a szószékre léptette László testvérét, a Bécsben maradt Erzsébetet: — Nézzétek — ugymond — Albert gyermekei mily gyámot nyertek Fridrikben. Van-e Bécsben, nem mondom, polgárleány, hanem van-e szolgáló, ki ily rongyos öltözetben járna? S ebből láthatni, mily sorsban részesül urunk, fejedelmünk, László! Mi most fejedelmünk oltalmára gyülekeztünk össze és azt követeljük Fridriktől, hogy adja ki a kiskoru Lászlót, ki mellé azután Albert végintézetének értelmében, egy kilenc tagból álló gyámtanács adassék, melyek közt három magyar legyen. Mi nem vagyunk pártoskodók, ha ezt követeljük, ügyünk igazságos, és ha Fridrik a német birodalom erejével jönne ellenünk, mégis mienk lesz a győzelem, mert velünk lesznek a magyarok, a csehek, a morvák, velünk László mindenajku jobbágjai.

Az osztrák rendek a magyarokat közös működésre hívták fel és Hunyady János, ámbár Cilley volt a végzés főszközlője, ő, kinek nevét a magyar már két ivadékon keresztül gyűlölni tanulta, kinek családjában, úgy látszik, hivatás volt, a király és a nemzet közt mint gonosz szellem állani, rágalmazni az érdemet, ingerelni a fejedelmet és halászni a zavarosban, — mondom, mindezek daczára elindult Bécs városába az önzéstelen hazafi, László fiával együtt, a közérdek, a haza érdeke hívá oda, és nála ilyenkor a magánérdek háttérbe szorult.

Bécsben nagy lelkesedéssel és kitüntetéssel fogadtaték és 1452-ik év martius 5-én szent István tornyáról négy ország zászlai lobogtak, Magyar, Osztrák, Cseh és Morvaország szövetkezését hirdetvén Bécs lakosságának.

Itt aztán László királyt, annak kiszolgáltatását és a követendő kormányrendszert illetőleg egy oklevél készítettett, melyet legelől Hunyady

irt alá. A kormányzó nevén kívül még több fényes és érdekes név is iratott alá. Jelen voltak a gyűlésen Szécsi Dénes esztergami érsek, Vitéz János váradi püspök, Hunyady Mátyás nevelője, Endre pécsi püspök, Debrentey Tamás pannonhegyi apát, Ujlaky Miklós, Palóczy László, Perényi János, Rozgonyi Rajnárd és György, Ország János, Imre a bazini gróf stb. jelen volt több városi képviselő, és pedig: Weissensteiner Márton budai, Vincze Benedek székesfehérvári, Flincz Miklós pozsonyi, Kalmár István kassai, Thurzó György lőcsei, György bártfai és Jarmath Miklós pesti követ. A gyűlés irányadója és a végzés főszószólója Cilley volt ugyan, de a szerény Hunyady ezért nem neheztelt, ámbár kevés reménye lehetett oly ügyhez, mely egymástól eltérő érdekek szövetkezésén és Cilley közremunkálásán alapult.

A császárt, ki Rómában megkoronáztatván, Németujhelybe visszatért, már augusztus 27-én Cilley és Eyzinger huszonnégyezer emberrel ostrom alá fogta, s a várost, melynek őrsége csak hatszáz fegyveresből állott, másnap víni kezdte. A császár veszedelemben forgott, hogy a várossal együtt az elégedetlenek kezébe esik és egyelőre, hogy az ostromágyúk tüzét, melyet Eyzinger nagy hévvel nyitott meg a város ellen, megszüntesse, azzal fenyegetett, hogy a vitatott fejedelmet fogja kiállíttatni a falakra, ha meg nem szűnik az ágyúk tüze.

A fenyegetés borzasztó volt. De Fridrik még borzasztóbbat cselekedett; alkudozásra lépett és szeptember 4-én kiadta Lászlót az ostromlónak, oly föltétel mellett, hogy míg nagykoru lesz, Cilley Ulrik felügyelete alatt maradjon.

A gonosz cselszövő pedig azon kezdé gyámnokságát, hogy a tizenkét éves gyermeket, hevitő életmód, részegítő italok által iparkodott kora gerjedelmekre szoktatni, hogy az elpuhult és éretlen korában elhervadandó fejedelmen ellenállhatlan hatalmat gyakorolhasson. S ha azután a gyermek nyomasztó álmok után sápadtan fölébredt, hajmeresztő meséket beszélt neki a vad magyarokról, Hunyadyról, a királygyilkosról, ki két sereget és egy királyt áldozott fel nagyravágásának.

A bécsiek nagy ünnepélylyel fogadták Lászlót és rövid idő mulva magyar követség is érkezett Bécsbe a királyhoz; Szécsy Dénes, Vitéz János, Gara László, Ujlaky Miklós és Hunyady László, kétezer lovas kíséretében és fényes ajándékokkal.

Kérelmökre, hogy minél előbb közéjük, Magyarországba jöjjen, Cilley és több osztrák főúr, továbbá a császári követ jelenlétében, rövid gondolkozás után e szavakat mondá: — Én magyar vagyok, tehát közteket van helyem, nemsokára hazámba megyek. — „Cilley odavolt bámulásban, a magyarok pedig elragadtatással fogadták e nyilatkozatot — írja Aeneas Sylvius siennai püspök és a császár követe, — ezer levél ment Magyarországba hirdetni a király határozatát és az esztergami érsek három ízben ismételte előttem László szavait, mintha attól tartott volna, hogy azokat előszörre meg nem értettem.“

El is jött ő Magyarországba, csakhogy Cilley fondorlatai folytán

nem sokáig mulatott itt. Ha a magyarok közt marad, tán más élet lett volna irva számára a sors könyvében: hosszabb és dicsőbb.

Az 1453-diki év vészterhes volt a görög birodalomra, vészterhes egész Európára nézve, mert ez évben esett el Konstantinápoly, Európa védőfala.

Második Mohamed, kinek hatalma egész Európát előntéssel fenyegette, már az egész görög birodalmat kezében tartotta, csak Konstantinápoly állott még, ezt is el kellett foglalnia.

Constantin császár, a Palaeologusok házából megértvén a veszélyt, segélykiáltásával töltötte el egész Európát és megígérte a pápának, hogy a római egyházzal egyesülend, ha tőle segítetik.

Midőn a törökök az ostromot megkezdték, csak ötezer görög állott ki Constantinnal a bástyákra és a genuai lovag Justiniani az olasz segédcsapatokkal.

Mohamed felszólítja a császárt, hogy adja át a fővárost és legyen hűbérese császári címmel, különben népével együtt leöletik. Constantin őseihez méltón azt felelte, hogy utolsó csepp vérig védendi a várost.

Az ostrom sokáig tartott, az ozmánok beléfáradtak, azonfölül azon hír terjedt, hogy László magyar király nem érezvén magát kötelezettnek azon fegyverszünet által, melyet trónralépte előtt kötöttek, Hunyadyt küldi a törökök ellen. A török seregben a lázongás jelenségei mutatkoztak, kényszeríteni akarták a fiatal szultánt, hogy hagyjon fel az ostrommal, de ez még néhány napi határidőt kért.

Május 29-én korán reggel, napfelkelte előtt megkezdete az ostromot. Elől rendelé azon seregeket, melyek ellene fellázadtak. Holttesteikkel ezek tölték ki az árkokat. Utánuk küldé a romaniai és anatóli seregeket, ezek is visszaverettek. Ekkor ágyúkkal lövetett a küzdő tömegekbe, nem tekintvén alattvalót vagy ellent talál-e a golyó; a hátrálókat vasbuzogánnyal és kardlappal vereté vissza a falak alá; végül a jancsárokat zudította a kifáradt hősökre, kik még ezekkel is elfogadták a harczot.

E perczben egy nyíl furja át Justiniani karját, a hős elsápad, elejti kardját és elhagyja helyét. Constantin hasztalan kiált utána; egyedül marad kiseded csapatjával.

Ekkor a szultán buzdítására még egy erőfeszítés történik a jancsárok részéről, Hasszán felkap a bástyára lófarkas félholddal, utána harmincz társa, kik közül tizenhatsz azonnal levágatják, de utánuk százan és ezren özönlik el a falakat és a görög és olasz vitézek egyenkint hullnak el kardjaik alatt.

Constantin látván, hogy minden el van veszve, eldobja koronáját és bibor palástját, s kivont karddal lép a közvitézek sorába, hol végső viadalában el is hullott, nem ismerve azoktól, kik legyilkolták.

Konstantinápoly eleste után fennen mondá Mohamed: — A mint egy Isten van az égben, úgy egy urnak kell lenni a földön; s az én vagyok!

Európa reszketve hallá e szavakat.

Csak egy ember volt, ki azok igaz voltát tagadta, — Hunyady.

Mohamed 1454-ben már Szendrőt fogta ostrom alá, de midőn annak falait, iszonyu mozsaraival javában bombáztatná, váratlanul a túlparton terem Hunyady, s a Konstantinápolyt elfoglalt török had erőszakkal rohan a szultán sátorára, kényszerítvén őt a visszavonulásra.

Egyedül Firuz bég maradt hátra harminczkétezer emberrel, hogy Hunyady mozdulataira vigyázzon.

Hunyady egy szép reggel megtámadja őt és Firuz bég minden vitézsége sem volt képes a török hadat a csatatéren megtartani; az első rohamnál szétfutottak, elhullottak vagy elfogattak; foglyul esett maga Firuz bég is és csak egy kis csapat menekült Zsófiáig, hol Mohamed táborozott, ezek bebizonyíták, hogy még van nemzet, mely a szultán hatalmának ellent tud állani.

Mohamed a Balkán szorosaiban sánczolta el magát, hol őt Hunyady meg nem támadhatta, diadallal vonult tehát vissza Nándorfehérvárra, hol ifjabb fiát Mátyást, ki e hadviselésben is részt vett, Laczfy kardjával lovaggá avatta.

* * *

Hunyadyának a töröknél is veszedelmesebb ellenségei a Garák, az Ujlakyak és Cilley voltak.

A királyi ifjuval könnyen elhitette Cilley, hogy Hunyady, kinek kezében a birodalom összes kormánya központosul, mert 1446 óta ő volt egyedüli kormányzója Magyarországnak, — a korona után törekszik és hogy ezen cél elérésére a király élete sem szent előtte, hogy tehát már az önfentartás ösztönénél fogva ártalmatlanná kell tenni, ez pedig csak úgy eszközölhető, ha életétől megfosztatik.

László soká nem hallgatott Cilley tanácsára, de végre mégis sikerült neki a király megegyezését kieszközölni, mire azután az áldozatul kiszemelt hőst a király nevében Bécsbe hívatta. De Hunyady eleve megintetvén valamelyik barátja által, nem indult meg, mig királyi menlevél nem ígértetett neki, a határszélen átnyujtandó; ezt is megigérték és Hunyady ezer fegyveres kíséretében kelt utra.

Cilley egy Bécs melletti falut tűzött ki találkozási helyül, hol Hunyadynek a menlevelet átnyujtandja és őt Bécsbe kísérendi. Ezen faluban rejté el orgyilkosait.

Hunyady megjelent a helyszínén, de hogy az orgyilkos tökéletesen le legyen leplezve, Kanizsay azt tanácslá neki, rejtjené el az ut mellett jobbra, balra elterülő erdőben fegyvereseit, csak néhány barátjával lovagolván az álnok gróf elé.

Hunyady tehát csupán Rozgonyi Sebestyén, Horváth Pál és Kanizsay László társaságában lovagolt Cilley felé, midőn ezt közeledni látta. Ez hatvan fegyveressel vágatott a kormányzó felé és azt azonnal körül is fogatta.

Hunyady a legkisebb meglepetést sem mutatta és Cilley ekép üdvözlé: — Hozott Isten Hunyady! Mily ritka szerencse téged láthatn.

Remete életet élsz, hogy soha sem láthatunk az udvarnál. S ha elvégre idejössz, még azt követeled, hogy követség menjen elődbe.

— Fontosabb dolgaim vannak nekem a kormányomra bizott országban, semhogy az udvari multságokra időt fordíthatnék. A mi pedig a követséget illeti, azt nem kívántam ily nagy számmal, sem ily nehéz fegyverzettel — jegyzé meg némi gúnynyal. — Én csak a menedéklevél átadását kívántam, mit nem volt nehéz feladat ily csekély távolságra előmbe küldeni. De hát hol van a fejedelmi menedéklevél?

— Azt ugyan elfelejtettem, de közelünkben van a király és addig is fegyvereink oltalmaznak, — felelt Cilley czélzattal, mire emberei kardjaikat kivonák hüvelyeiből.

Hunyady tudta, hogy most fognak reája rohanni, tudta ezt Rozgonyi Rajnáld és Bodó Gáspár, kik két oldalt az erdőben öt-ötszáz fegyverrel el valának rejtve; elővágtattak tehát és egy két pillanat alatt, mintha csak a földből termettek volna, körül volt kerítve Cilley Ulrik czinkosaival együtt.

Cilley elsápadt, a vele jöttek pedig mintegy esetlegesen szép csendesen ismét hüvelyeikbe bocsáták kardjaikat. Hunyady haragosan tekintett rajtuk végig, azután kemény hangon kérdezé Cilleyt, hogy hol van a király.

— Nem messze, — itt közelben — vár reád, — felelt ez akadozva.

— Ne hidd Hunyady, — jegyzé meg tüzesen Kanizsáy. — Eszébe sem jutott a királynak Bécset elhagyni; végére jártam én mindennek. Hálóba akart keríteni a csalárd, hogy velünk együtt legyilkoljon.

— Az rágalom — felelt erőltetett mosolylyal Cilley. — Véres gondolat eszembe sem volt, azt azonban meg kell vallanom, hogy rád akartam egy kissé ijeszteni, de csak azért, hogy barátságodat, melyet tőlem eddig megvontál, egy ártatlan csselfogással megnyerhessem.

A magyar urak hahotára fakadtak, Cilley pedig, hol az egyikre, hol a másikra tekintett, mert minden perczen várá, hogy felkonczoltatik.

— Gyalázatos, istentelen lator! — kiáltott rá Hunyady. — Belészakadtál a verembe, melyet nekem ástál. Remegsz mostan ugy-e? Pedig te akarsz engem meggyilkoltatni, nem én téged. Életed ugyan kezemben van és egyetlen intésre ezer darabra konczoltathatlak. De élj saját gyalázatodra, mert nincs közöttünk egy is, ki becsületes kezét gonosz véreddel ne undorodnék bemocskolni. Hordd el magad szemeim elől gaz czinkosaiddal együtt!

Cilley nem szólt többé, hanem szégyentelve és örökös boszut esküdve távozott nagy gyorsasággal, nehogy a magyar megbánván nagylelkűségét, utána iramodjék.

XXXVIII.

Nándor-Fehérvár.

Miután harmadik Calixtus pápa eltökéllé Konstantinápolyt mindenáron visszavenni és a számtalan keresztény rabszolgát a török járom alól felszabadítani, keresztes háborút hirdetett és Kapisztrán János összejárta a keresztény országokat, hathatós szónoklatával buzdítván a népet a részvétre.

János barát Capistranoban született Aquila mellett és ifjkorában mint kapitány Lancelot nápolyi király zsoldjában állott. Történt egykor, hogy a király parancsára két egyént halálra kellett itélnie, holott ártatlanságukról meg volt győződve. Ezek egyike kivégeztetése előtt megátkozta az igazságtalan bírót, mi Jánosra oly hatást gyakorolt, hogy azonnal oda hagyván a király szolgálatát, egy ferenczrendi zárdába lépett vezeklést tartandó.

László 1456-ra országgyűlést hirdetett Pestre, mely január 20-án meg is nyitott. A király februárban érkezett Bécsből Budára, Hunyady, ki a végvidékek erősítésével foglalkodott, csak mártiusban. Az urak fényes ígéreteket tettek a közeli hadviselés támogatását illetőleg, midőn azonban ápril 7-én híre jött, hogy Mohamed százhatvanezer emberrel és iszonyu ágyuival Belgrád felé közeledik, nagyrészt a király példáját, ki vadászat színe alatt Bécsbe futott, követvén, váraikba siettek, menedékről gondoskodva harez helyett.

Mohamed pedig meghatározta, hány nap múlva fogja Belgrádot bevenni, mikor fog Buda kapuin bevonulni, mikor lesz Bécsben, mikor Párizsban.

És lehetséges, ha az első számításban nem csalódik, a többi bekövetkezik.

Hunyady Nándorfehérvárra sietett, az őrséget saját költségén kiállított hétezer vitézzel szaporította, úgy szintén ágyúkkal, lőporral és eleseggel; várnagyokul Ország Mihályt és egy spanyol lovagot, Juan Bastidát nevezte ki. Azután Szegedre ment vissza, a dandárok és keresztesek gyűlőhelyére.

Az egész birodalom rémülettel telt el az ozmánok jöttének hírére, csak a Cilley-Gara párt és Hunyady nem remegett.

Amazok kaján kárörömmel azt hitték, hogy a gyűlölt Hunyady el fog veszni, ez pedig, hogy a hazát meg fogja menteni.

Mohamed fitymálva szólott atyjáról, ki Belgrádot hét hónapi ostrom után sem volt képes elfoglalni. Ő majd tizenöt nap alatt be fogja venni.

A padisah vizen és szárazon elzárta a várat. A dunára kétszáz gályát bocsátott, melyek öt mértföldnyi hosszúságban lépék el a folyamot,

a várat pedig százhatvanezer emberével fogta körül és ágyui, számra háromszázan, köztük huszonkettő, melyek hosszasága huszonkét láb volt, vár és város ellen irányoztattak.

Hunyady végre megindult Szegedről és Karomnál tábort ütött.

Mily erő volt az, mely az ozmánokat fel akarta tartóztatni?

Hatvanezer keresztes, kik nagyobbrészt kézművesek, parasztok, szerzetesek és diákokból állottak; s rozsdás kardok, furkósok, kaszák, parittyák, közben-közben nyilakkal voltak felfegyverkezve. Hunyady, Szilágyi Mihály és Kanizsai László zászlain kívül még csak Koroghy István macsói bán lovasai érkeztek Nándorfehérvár alá. Ezeken kívül az ország zászlócai közül egyetlen egy sem jelent meg és miután a főurak nem szálltak táborba, az alsóbb rendű nemesség is hon maradt.

Hunyady nem várhatott tovább, a várba élelmiszereket és új haderőt kellett küldeni, ez pedig csak úgy vala lehetséges, ha a török hajóhad megsemmisítették.

Voltak Hunyadynak is hajói, de nem gályák, hanem csak naszádok, ezeket rakatá meg keresztesekkel, ezeket inditá meg július 14-én a török gályák ellen.

Hunyady a lovasokkal és Kapisztrán a keresztesekkel, kik előtt egy Péter nevű nemes vitte a zászlót, a parton haladt a naszádok mellett, melyeket a török gályákról roppant hahotával fogadtak, miután nevetségnek tetszett nekik, hogy a törékeny dereglyék akarnak megmérkőzni a nehéz vitorlás hajókkal.

De a keresztesek rajongó lelkesedéssel rohanták meg a török hajóhadat, szurokba mártott égő szalmakoszorukat hajigálták a gályákba, a parton álló magyar íjászok pedig mind egyig ellövöldözték a kormányok mellett álló török nagyokat. Ország és Bastida a nándorfehérvári hajókat is ráereszték a törökökre és öt óráig tartó heves harc után három gálya ötszáz ozmánal elsüllyesztett, négy gazdagon felszerelve a győzők kezébe jutott, a többiek nagy kárt szenvedve legénységben és bordáikban, megfutamodtak; s a török tábor szomszédságában partra kapott hajósok maguk gyujtották fel gályáikat, nehogy az üldöző magyarok hatalmába kerüljenek.

E diadal helyreállította Nándorfehérvárral a közlekedést és az űrség elragadtatással fogadta szabadítóit.

Mohamed dühében, hogy hajóhadát elvesztette, nyolcz napi ágyuzás után, és miután Karadzsa, a romániai beglerbég agyonlövetett, július 21-én általános rohamot parancsolt, személyesen intézvén az ostromot.

A jancsárok bejutnak a külső városba, melynek falait a szünetlen ágyuzás már romba döntötte; a tusa utczáról utczára zajlik egész alkonnyig, Kapisztrán hiában tüzei embereit, a külváros a jancsárok hatalmában marad.

Hajnaltól megújul a csata, kivált a hátsó kapu és ennek hidja körül. Egy ozmán feljutott a vár legmagasabb tornyára, melyen a magyar zászló lobogott, ezt akarja ő letörni, ennek helyébe a török lófarkas félholdat feltűzni.

E tornyot Dugovics Titus védi de kifáradt erejével nem bírja az óriás termetű ozmánt leküzdeni, reáveti tehát magát hirtelen és elszántan, átkarolja őt és magával rántja le a toronyból. A száz lábnyi mélységben mindkettő agyon zúzta magát.

A Jézus név új erővel harsog ismét a városból a várba, új erővel harsog le onnan. Hunyady parancsai megértetnek, végrehajthatnak ismét. A magyarok ujult lelkesedéssel küzdenek és mintegy azon egy eszmétől megkapatva, kénbe és szurokba mártott rózsák hajítanak le az erősségből azokra, kik a várhidra törnek, a városból pedig azokra, kik az árkokban gyülekesznek. Az ozmánok fájdalmas orditással hátrálnak, a ki nem menekülhetett, az olthatlan lángok közé égett nyomorúan. A keresztések erre vérszemet kapnak, a tilalom daczára is kirohannak, iszonyu mérszárlás után levágják a hátrálókat, levágják Kazán béget, anyai csaták diadalmas hőst, le a jancsárok legbátrabbjait, mert már csak ezek mertek rohamra indulni és július 22-én délben vár és város meg volt mentve.

Hunyady most a megromcsolt falakat hevenyében kiigazittatja, Szilágyinak pedig meghagyja, ügyelne fel szigorúan, hogy a várból egy lélek se távozzék tudta és akarata nélkül.

De a fejelemhez nem szokott keresztésekben, kiket a törökök visszaveretése még inkább lelkesített, nem volt annyi önmegtágadás, hogy a vezér parancsának engedelmeskedni tudtak volna. A merészebbek közül vagy háromezer még ugyanaz nap szökdösött ki a várból, kik azután a város megett dombon felállva a török tábor felé kezdtek nyilazni.

Ellenük egy csapat spáhi nyargalt ki, de a keresztések oly ellenállhatlan nyílzáport küldtek feléjük, hogy a lovasoknak vissza kellett vágatniok.

Erre aztán még több lovas indul ellenük, mit meglátván a keresztések társai a falakról, nem hagyják magukat többé visszatartóztatni, hanem kaput nyitnak és kirohannak, hogy a kis csoport segélyére kelhessenek.

Kapisztrán szintén elhagyja a várat, hogy seregét visszaterelje, de a mint közéjük jut és meglátja mily lelkesedéssel harcolnak, kezébe ragad egy keresztet és nekirohan a török ágyutelepnek.

A szenvedett veszteség és a reggeli órák emléke oly zsidbasztólag nehezedett a török seregére, hogy e csekély magyar erő rövid idő alatt három ágyutelepet foglalt el.

Mohamed halállal fenyegeti Hasszánt, a hátráló jancsár agát és Hasszán életmegvetéssel rohan a tusába és halált talál.

Mohamed erre kardot ránt és személyesen vezeti összes lovasságát az ütközetbe, bátorságának fényes jeleit adja, halált oszt és sebet vesz, s kemény harcz után végre a város felé szoritja a keresztéseket.

De most megszólalnak Hunyady trombitái és lovassága az oldal-kapukon törve elő két részről, tág kanyarulatban keriti be a spáhiakat, elvágja ezeket a jancsároktól, kik azok megett álltak fel ismét tömött sorokban.

A magyar leventék oldalt nyomják a török lovasságot és ezek mö-

gött előléptet most Hunyady pánczélos gyalogsága, zárt rendekben nyomulván a jancsárok felé.

Az ütközet most általános lesz, a keresztések is részt vesznek abban, Mohamed személyesen harczol a magyarok ellen, de végre egy kopja által oldalában megsebesítette, megfordítja paripáját és futásnak ered.

A szultán futása felbomlasztja az egész ozmán sereget, melynek kuszált rendei Konstantinápolyig meg sem álltak volna, hacsak Zsófiánál jancsárai által garmadára nem öleti a szultán az eszeveszetten futamodókat.

Mohamed negyvenezer embert, háromszáz ágyut és az egész tábori felszerelést veszté el, mely utóbbi annál fényesebb volt, minthogy Párizs városáig akarta vinni.

A keresztény világ szabadabban és hálásan lélekzett fel Hunyady és Kapisztrán győzelmének hírére. De a dicső hős hivatása e diadallal be volt végezve. Az ur földi dicsőségének legmagasabb polczáról emelte magához a hetven éves hőst, minthogy pályáján ugy sem tudott volna nagyobbat elérni.

Mohamed serege a keleti pestist hozta magával Nándorfehérvár alá és a mult napok fáradalmai által kimerített Hunyadyn is mutatkoztak a ragály jelenségei. Barátai Zimonyba vitték őt, egészségesebb helyen javulást remélvén.

Mind hiában. Kapisztrán az élet díját, a halált emlegetvén előtte, így szólt:

— Üdvözlöm a halált, Isten hozta. Azért éltem, azért küzdöttem a hazáért és a hitért, hogy mint kiszolgált levante, nyugalmat találhassak az ur sátorában. — Azután elbucsuzván László fiától, augusztus 11-én a boldogságos szűz közelfekvő kápolnájába kívánczozott, hogy Kapisztrán kezéből ott vehesse magához az utolsó szentségeket.

A haldokló kívánsága teljesítették és néhány percz mulva összeomlott a hős lélek porhüvelyé. Tetemei Gyula-Fehérvárra szállitattak, Kapisztrán barátja október 23-án követé őt.

Senki Magyarországon nem haladta meg őt hazaszeretetben, nagy-szerű áldozatkészségben és kitartásban; a szerencse szárnyain emeltetve szintoly nagy volt, mint mikor őt a sors nem egy csapása érte, s mikor ármány és irigység tört vetettek megbuktatására.

Hunyady János nagy és elhatározó győzedelmek által dicsőítette nevét, s csatavesztései ezekkel oly csekély arányban álltak, hogy nevének európai hírét, soha sem valának képesek csökkenteni.

Ő mint győztes vett búcsut a hazától, melyet nálánál senki sem védelmezett elszántabban.

Aldás emlékére!

XXXIX.

Hunyady László.

Hunyady János halálával mentette meg a hazát, személyes ellenségei azon voltak, hogy azt mihamarább foglalják el maguk számára.

A Futakra hirdetett országgyűlésen Cilley helytartóvá, Ujlaky főkapitánynya neveztetett ki, Gara volt a nádor.

Mohamed új erőt gyűjtött, hogy azt Magyarország ellen vigye, hisz már nem élt Hunyady János, Europa legnagyobb hadvezére, mint őt maga a szultán nevezé.

De élt fia László, ki atyja szellemében tőn készületeket, hogy az ellenséget illően fogadhassa.

Csakhogy a fondor hizelgők azt hazudták a királynak, mikép az ifju Hunyady azért gyűjti a hadakat, hogy azok segítségével magának a koronát megszerezhesse.

A király hitelt adott szavaiknak és elfogadta tanácsukat, mely szerint látogatás ürügye alatt idegen zsoldosokkal Nándorfehérvárra megy, a várat csellel hatalmába keríti és Hunyadyt ártalmatlanná teszi.

Cilley pedig titkos örömét el nem rejthetvén, levelet küldött Brankovicsnak, melybe azt írta neki, hogy nemsokára oly két laptát küld neki, minőkkel még nem játszott szerb fejedelem. A Hunyadyak fejéit értette.

E levél Hunyady László kezébe került és az ifju hős résen volt.

November elején a király Cilleyvel és fegyveres kíséretével Zimonyba érkezett. A Belgrádba küldött kémek azon hirt hozták vissza, hogy a várban legfelebb ötszáz fegyveres vagyon. Szilágyi ugyanis a többi négyezerre menő harczost a vár tornyaiban tartá rejtve.

Rozgonyi Rajnald magyar lovasaival előre küldeték a király által. Ezt habozás nélkül bocsátották be a várba, s ő azt írta Cilleynek, hogy csak jöjjön át német és cseh zsoldosaival és váltsa be Brankovicsnak tett ígéretét.

A király tehát november 10-kén átment Nándorfehérvárra. Hunyady László a várkapunál fogadta őt a hódolat minden jelével, de miután utána vagy száz személy belépett, felvonatott a hid és bezáratott a kapu.

A király elsápadt, Hunyady pedig térdre ereszkedett, átnyújtá neki a vár kulcsait és azzal menté eljárását, hogy törvény tiltja, miként magyar erősségekbe külföldi zsoldosok bocsátassanak.

A király nem vette át a kulcsokat, hanem mondá: — E kulcsokkal a várt is gondjaidra bízom, járj el tisztedben atyád példája szerint.

A király sulyos aggodalmak közt tölté az éjt, minden perczen várva legyilkoltatását, félelmét Cilley agyarkodása pedig annyira nevelé,

hogy a dőre ifju kéré na gybátyját, mentené meg akármí módon a Hunyadiaktól.

Cilley Mártonnapra nagy lakomát rendezett, melynek örömei közt akarta Hunyadyt bérlett orgyilkosok által leöletni.

Ezek is elárulták az árulót.

Hunyady azonnal magához hívatta Cilleyt, ki dolmánya alatt páncéllal lépett be az ifju hős termébe, hol ez őt házi öltözetben, fegyvertele nélkül fogadta.

Itt Hunyady szemére lobbantá a grófnak mindazt, mit atyja és a haza ellen elkövetett.

Cilley megvető daczczal felelt; de midőn László előmutatta Brankovicshoz irt levelét és fölszólította, hogy tegye le bitorolt hivatalait és méltóságait a nemzet kezébe, egy csapással akart véget vetni a dolognak és kardot rántva neki vág a védtelen fejének.

Erre Hunyady László nem volt elkészülve és csak azon roppant pecsét gyűrű, melyet ujján hordott, s melylyel a halálos csapást felfogá, menté meg őt. A második csapást azonban nem várá be; hanem neki ugrott a gonosztevőnek, kitekerte kezéből a kardot és a páncél daczára halálos sebet ejt rajta. Hunyady barátjai e zajra berohannak a terembe öszszevagdaldják Cilleyt és fejét leütik nyakáról.

Azután elmentek a királyhoz, lábaihoz tették fegyvereiket és azt mondták: — Mi öltük meg.

A király ki a színleléshez ép úgy értett már mint Cilley, megbocsátott nekik, mert attól tartott, hogy hasonló sors éri, sőt a külföldi zsoldosoknak, kik Cilley halálának hírére megrohanták a várat, megparancsolá, hogy vonuljanak vissza.

A királynak természetesen nem volt nyugta Belgrád várában és nehány nap mulva Temesvárra ment. Az érkező királyt Szilágyi Erzsébet, a két Hunyady anyja fogadta gyászruhában és nagy ünnepélyességgel; leborult a király előtt és kegyelmet kért fia számára.

László csodálkozni látszott, miután úgy is bocsánatot ígért már. Az aggodalmas anya esküszót kívánt.

A király erre felemelte a zokogót, férjének érdemeit magasztalta, s az özvegyet és fiait aranynyal himzett bibor palástokkal megajándékozta, mert a gyászöltöny, melyet viseltek aggasztólag hatott reá.

Kinjában mindenkit szeretett volna az öröm szineibe bujtatni.

November 23-kán isten egyházában látjuk az oltár előtt, hol esküvel igéri, hogy Cilley Ulrik, anyai nagybátyának halálát soha sem fogja megboszulni, hogy Hunyady Erzsébetben mindenkor anyját, Hunyady Lászlóban és Mátyásban mindenkor szeretett testvéreit fogja látni; s tiszta szándékának kitüntetésére az ur vacsorájában részesült a két Hunyadyval együtt; végre fogadásának szentül tartását külön oklevélben is megígérte.

És most vigalom vigalmat ért, lakoma, táncz, vadászat; mig végre, December elején Budára tért vissza, hova őt Hunyady László és Mátyás is követé, hat száz lovassal egyetemben.

Brankovics György Cilley ipja, ennek halálát Szilágyi Mihályon, az aldunai hadak parancsnokán akarta megboszulni, mi végre lest hányt neki, hogy hatalmába kerítse vagy elveszítse.

Szilágyi Mihály Szendrővel szemközt várat emeltetett, melynek megtekintésére gyakran elszokott jönni, ennek közelében rejtette el Brankovics embereit.

A Hunyadyak nagybátyja egy nap kijött fivérével Lászlóval; a szerbek előrontottak és Lászlót legyilkoltak; Mihály megmenekült.

Röviddel utóbb, midőn Brankovics csekély kísérettel Kupinik környékén lovagolna, Szilágyi emberei megrohanták, a verekedésben jobb kezének ujjait levágták és a despotát foglyul Nándorfehérvárra vitték, honnan csak tetemes váltságdíj mellett szabadulhatott ki. A kilenczven éves Brankovics visszament Szendrőbe, hol néhány nap mulva meghalálozott.

* * *

Budán azalatt ünnepély ünnepélyt ért; kívül nyájás mosolygó arcok; belül cselszövény, összeesküvés a Hunyadyak ellen.

Barátjai intették Hunyady Lászlót, távozzék Budáról, de ő azt hitte, hogy hódolata által még a gyanu végmaradványait is kiirtandja a fejedelem szivéből; s e hitnek esett áldozatul.

Gara nádor, Hunyady László leendő ipja, egy nap azt tanácslá neki, rendezzen lovagjátékot, lándzsaversenyt és hijja meg erre a királyt, ez által majd örömet szerez neki.

Hunyady megtette a készüléteket, Gara pedig elment a királyhoz és azt hazudta neki, hogy Hunyady huszanötöd magával összeesküdt élete ellen, ez oknál fogva lovagjátékot rendez, mely alkalommal gonosz szándékát végre fogja hajtani.

A király hitelt adott szavainak, mert hisz a leendő ipa mondta azokat; seregeket gyűjtött Budára és 1457-ik év mártius 14-kén Giskra és a Hunyadyak társaságában megtekintette a hadi játék színhelyét.

Visszatérvén a király, Hunyady László által kísértette magát belső termeibe, mindig nyájasan beszélgetve, mignen itt egyszerre Giskrához néhány cseh szót intézett, mire ez kivont karddal rohant a meglepett Hunyadyra, ki magát ellenállás nélkül megadta.

Giskra azután fegyvereseit Mátyás lakására vezette és ezt is elfogatta. E közben a palota kapui bezárattak, hogy Hunyady barátjai és kísérői szinte kézre kerüljenek, de ezeknek sikerült az egyik kaput kifeszíteni, s így a Hunyady ház hivei közül csak huszonegy, köztük Vitéz János nagyváradi püspök, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsay, Modrár Pál, Bodó Gáspár, két Horváth Pál és egy Frodnacher Eustach nevű német, zárattak el, a többi megfutamodott.

Most rögtön kellett ítéletet tartani, nehogy a király megbánja tettét. Összeült tehát: Gara László a nádor, Ujlaky Miklós erdélyi vajda,

lindvai Bánffy Pál királyi ajtón álló, Buzlay László főpohárnok, Czernin Henning lovászmester, Holzler Konrád osztrák tárnok, Pukendár Farkas és Jobszt várnagyok és Hunyady Lászlót halálra ítélték.

Mártius 16-kán alkonyatkor a budai bírónak és eskütt-társainak megparancsoltatott, hogy az ítéletet végrehajtsák.

A huszonnégy éves ifju hátra kötött kezekkel, arannyal himzett biborpalástban, ugyanabban, [melyet Temesvárott kapott a királytól engesztelő esküje előtt, a Zsigmond által épített új palotával szemben, vérpadra vezetteték.

Fennkölt homlokkal, nyugalmas tekintettel és ártatlanságának önzetében biztos lépésekkel lépett ő a vesztőhelyre; szólt is a körülállókhoz ártatlanságáról, készségéről, életét a hazáért és királyért feláldozni — és most is midőn honszeretetem béréül, a gonosztevők halálában kell részesülnöm, keserűség nélkül válom meg az élettől és megbocsátok ellenségeimnek.

Ezután térdre ereszkedék, egy törvényszolga felkiáltott. — Így bűnhődik a lázadó! — s a hóhér nyakához méré pallosát.

Ez azonban meghazudtolja az ítéletet. Háromszor csapot le vele a hóhér Hunyady László nyakához, de hijában. A harmadik csapás után felegyenesedett az ifju hős és erős hangon mondja: — Ártatlan vagyok, három csapásnál többet a gonosztevő sem tartozik elviselni, törvény és szokás úgy akarják!

Ezzel néhány lépést tesz előre a palota felé, melynek erkélyén a sápadó király ült Garával, de vagy a hosszú palástban, vagy a háromszoros seb következtében elbukott és Gara halállal fenyegetvén a hóhért, megparancsolá, hogy végezzen, s most a negyedik csapás a nemes ifju fejét leszelte nyakáról.

Nemesek és polgárok lesütött fűvel és egymásba kulcsolt kezekkel barangolták be a várat, s egynek másnak szeméből sűrű könnyzáró patakzott.

Ha a budai lakosokat iszonyatos fenyegetések és a hűtlenek borzasztó halálát hirdető királyi fegyveresek vissza nem riasztják, ha László a szokott időben és a szent György terén, vagy előre hirdetett ítélet után vezettetetik a vesztőhelyre, akkor a lakosság nem engedi, hogy kivégeztessék. S ez volt oka, hogy László gróf nem a szokott helyen és alkonyatkor fejeztetett le.

Holt teste fekete posztóba takarva, Mária Magdolna egyházába vitetett, s hajnalban az urnapi kápolnában, hol Kont és társai nyugosznak, minden szertartás nélkül elásatott. — Ez volt Hunyady János vitéz fiának vége.

* * *

A törvénytelen gonosz tett megtermé gyümölcsét, Szilágyi Erzsébet, László anyja elkeseredésében hadat izent a királynak, bátyja Szilágyi Mihály dandárával Erdélybe ment és az egész ország melléje állott; a leghatalmasabb urak: Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László fegyvert

ragadtak, s maguk a leghivebb tisztviselők is, mint Guthi Ország és Rozgonyi Rajnald is elhagyták Budát és a boszuálló hadhoz csatlakoztak.

A szerencsétlen fejedelem elidegenítette magától azon népet, mely oly hű, oly önfeláldozó tudott volna hozzá lenni, félelmében oda hagyta Budát és előbb Bécsbe, utobb Prágába menekült, Hunyady Mátyást magával vitte.

A rajongó cseh kelyhesek közt keresett menedéket, kik őt mindig gyűlölték; itt lelte halálát.

Egy éjjelen iszonyu fájdalmak kelték fel; udvarnokai azt tanács-
lák, hogy aludjék.

Reggelre a legborzasztóbb kinok közt halt meg.

Ez történt 1457-dik év november hó 23-kán, ugyanazon napon, melyen tavál Temesvárott Isten oltára előtt esküvel fogadá, hogy Hunyady Lászlónak megbocsát.

A magyarok Isten büntető ujját látták rögtöni kimulásában.

XXXX

Eljen Mátyás király!

Január 24-én, 1459-ben negyvenezer vitéz állott a Duna jegén mind kemény fegyverben, Szilágyi Mihály szavát fogadván.

A Rákoson pedig egy deszkaterem, melyben a rendek a felől tanácskoztak, kit válasszanak királyul.

A terem belső része nem minden izlés nélkül volt diszítve, szönyegekkel, lobogókkal és fegyverekkel; világítását magas, festett üvegü ablakokon át nyeré.

Szemben a bejárással Gara ült, a nádor; magas, barna férfiú, kijelent, élénk, eredeti magyar vonásokkal és parancsoló fekete szemekkel. Baloldalán Ujlaky, az erdélyi vajda foglalt helyet. A kövér képü urnak felvetett ajkai és büszke pillantása, a gőg és elbizakodottság kifejezésével birtak. Jobb oldalon pedig Szécsi Dénes, esztergami érsek és ennek közelében a többi egyházfő.

A megettök és köröttük emelkedő tléseken az ország főurai és rendei foglaltak helyet, azután a német császár, szász és lengyel király követei, kiknek urai szinte vágyodtak a koronára.

Szilágyi épen félóráig tartó heves beszédét fejezé be, melyben lel-

kestült szavakban idézte fel a rendekben azon kívánatot, hogy a nemzet saját fiai közül válasszon magának fejedelmet. Gara látván mikép a rendek már szavazni szeretnének, elhalasztani kívánta a királyválasztást, okul adván, hogy Szilágyi jelenlevő hadserege miatt ez nem történhetnék függetlenül.

Szilágyi azonban kijelenté, hogy seregeit a választás védelmére vonta össze, mert hatalmas pártok vannak itt, melyek miatt résen kell állani; különben ugysem gátolják a választást, mert sem Pesten sem Budán nincsenek, hanem semleges téren, a Duna hátán.

Mind e mellett estig elhuzódott a tanácskozás, s az országnak még mindig nem volt királya.

Ekkor a fegyveres nép, melyet Szilágyi a keményen befagyott Dunaan felállított, beleunván a dermedt hidegbe és a hosszas időzésbe. Hunyady Mátyást kezdé éltetni. Zokoli Mihály, Mátyásnak ifjúkori társa pedig buzdítván a népet ekép fejezé be beszédét: — Ti, kik Hunyady János alatt vivni és győzni tanultatok, rántsátok ki hüvelyéből a kardot, terítések szélnek a zászlókat, melyek már annyi futamodó ellenséget láttak, jutalmazták meg a dicső atyát méltó fiában és kiáltsátok utánam — Éljen Mátyás király!

E pillanatban iszonyu roppanás hallatszott, a Duna jege negyvenezer embernek terhe alatt hosszában hasadt. A vitézek a pesti partnak tartottak, a kardok kicsördültek, a zászlók szétterültek és negyvenezer torok felkiáltott: — Éljen Mátyás király!

A sereg a Rákos felé indult; a parton, a budai hegyeken, Pest utcáin, a tágas pesti rónán, mindenütt egy zugás hallatszott: — Éljen Mátyás király!

Mig Szilágyi, Gara, Ujlaky, a hon atyák és a külfejedelmek követei tanácskoztak, addig a nemzet választott, s szavának harsogó zugása felrázta az egybegyült ország nagyjait; a magasztaltság ereje szívükbe ragadt, s az egész gyűlés felkiáltott: — Éljen Mátyás király!

Hunyady Mátyás ekkor még csak tizenöt éves volt, kormányzóul melléje husz éves koráig Szilágyi Mihály adatott, ki azonnal elküldé Vitéz Jánost Prágába, hová az ifju, László által mint fogoly vitetett, de a király holta után Podiebrád György cseh kormányzó által börtönéből kiszabadított.

A cseh ur élesen látó lelke sejté a jövődöket, a fogoly ifjat családja körébe fogadta, s leányát, Katalint eljegyzé neki.

Mátyás egy nap alkonyán merengve ült szobájában, midőn egyszerre Vitéz János lép be hozzá. Az ifju az öröm legszenvedélyesebb kifejezéseivel üdvözlé egykori nevelőjét, mi nem csoda, minthogy már oly rég volt távol kedveltjeitől.

Vitéz tisztelettel és örömmel legeltette szemeit az ifju termetén: erősebbnek, épebbnek, férfiasabbnak találta őt, mint utolsó látáskor, mi őt kedves reményekkel kecsegtette a jövőre nézve, azután ekép üdvözlé:

— A szerencse és öröm hirnöke vagyok én kedves barátom. Az örömé, mert édes üdvözetet hozok kedves anyádtól és Mihály bátyádtól,

kiket rövid idő múlva szivedre szorithatsz, a szerencsét, mert ugyanezt hozom az egész hon, s a Pesten összegyűlt rendektől.

— Oh, ugy talán visszatérhetek honomba? — kiált fel hévvel az ifju. — Anyám eljő és én szivemre szorithatom, s Mihály bátyámat is?

— Igen, igen, — felel Vitéz, — meg fogod őket látni pedig rövid idő múlva. Különbem keményítsd meg szivedet ifju, egy váratlan, talán soha sem remélt szerencsére, melyet csak kevés halandó szokott elérni, s mely talán inkább meg fog lepni, mintsem megnyugtani.

Mátyás nem intézhetett újabb kérdést, mert e pillanatban léptek be Podiebrád apródjai, kik Vitézt és Hunyadyt vacsorára hívták és az étterembe kísérték.

A cseh kormányzó eléjük jött, Mátyást, ennek nem csekély meglepetésére az első helylyel kinálá meg, azután ő maga az ifju jobbján Vitéz pedig annak balján foglalt helyet.

Az estebéd különösen pompás volt és Podiebrád mindjárt kezdetén nehéz arany serleget töltetvén meg szinig borral, felemelkedett üléséből és ekép szólt:

Hunyady Mátyás! Mint besztercei grófit ma köszöntelek fel utolszor, mintegy bucsusztatóul. Együttlétünk emléke örökös maradjon szivedben, valamint örökös maradjon közöttünk a barátság. — Mátyás mélyen meghajtotta magát, Podiebrád pedig magasra emelvén a billikomot emeltebb hangon folytatá: — És most felséges uram, mint magas vendégemet üdvözöllek, kinek jelenléte diszt és fényt ad házamnak. Éljen Mátyás, Magyarország királya!

Mindnyájan felkeltek, ismételték az éljent, trombiták harsogtak, kün pedig ágyuk dörögtek.

Mátyás arcát az első meglepetés elhalványítá, de az azonnal lángba borult; elméjében villámgyorsan váltakoztak az eszmék és néhány pillanat múlva már minden elfogultság nélkül jártatá a fényes gyülekezeten szemeit, melyek máris fejedelmi kifejezést nyertek, azután tiszta hangon kinyilatkoztatá, hogy mily váratlanul hatott lelkére e felmagasztalás; miként ezt egyedül atyja érdemeinek köszönheti; hogy ezentul minden pillanata, tette és gondolatja azon nemzetnek lesz áldozva, mely őt bizalmával megajándékozá; hogy ifju erejét túl nem becsüli, hanem legnagyobb készséggel fogja követni az érettebb koruak javallatit és tanácsait és végre, hogy hiszi, miként Isten, ki árvaságában el nem hagyta és felmagasztaltatni engedte, ezentul sem hagyja el, és erőt, bölcsességet adand neki hazájának és nemzetének boldogítására.

Néhány nap múlva a cseh kormányzó személyesen és tizezer fegyveres élén kísérté Mátyást Straznics városába, hol őt február 7-kén anyja, Hunyady Erzsébet szoritotta dagadó kebelére, ki az országgyűlés követivel érkezett ide fogadtatására.

Szilágyi is itt volt és rövid de velős szavakban fejezé ki örömét öcsésének felmagasztaltatásán, azután hiven rajzolt képét gördité le az ifju erős lelke előtt azon országnak, melynek királyi pálczáját ma szoritja kezébe. A vállalat, a felelősség, az előtte nyiló nagyszerű cselekvéssel teljes

jövendőt mint óriási munkát tünteté fel előtte. És Mátyás arcán azon szilárd és nemes kifejezés mutatkozott, mely méltányolni tudja azon gondok sulyát melyek reá bizatnak.

Háláját fejezé ki rövid, de forró és szivet ragadó szavakban. A hon jelen állapotát világosan érté ki Szilágyi beszédjéből és ebből voná össze az egyetértés, közremunkálódás és áldozatok szükségét, hogy a széttépett hon a béke üdvét ismét élvezhesse.

Szilágyi és mindnyájan rábámultak; ezen mély belátást és ügyes felfogást, és azon szakavatottságot, melynél fogva Szilágyi beszédének minden részére önbizalommal megfektelt, senki sem gyantá benne.

Utána Podiebrád beszélt, örök békét ajánlva a magyaroknak és vejének, királyuknak. Ezzel a röpant néptömeg éljenzése közt ölelé meg Mátyást, de azért anyjától, Erzsébettől elfogadá a negyvenezer aranyat, melyet váltságdíjul állapított meg a pénzsomjas cseh, sőt azon huszezer is, melyet Szilágyi Erzsébet hálául azon gondoskodásaért rakott a többihez, hogy Podiebrád az ifju királyt cseh fegyveresekkel kísérte a morva határszélig, miután híre ment, hogy Fridrik császár Mátyást utközben el akarja fogatni.

Agyudörgés és víg zene fogadta az ifju királyt a magyar határszélen. Nemesek, polgárok és parasztok vetekedtek örömnilyánitásaikban; diadalzaj kísérte városról városra, faluról falura; a vének áldást kértek fejére, az ifjak éltüket, vérüket ajánlák fel neki. Atyám, jó öreg, bátya, néni, kedves földi! hangzott üdvözletül nyájas ajkairól.

Igy érkezett ő február közepén Budára, hol Szécsy Dénes esztergami és Várady István kalocsai érsek, más tizenkét püspök, számos világi nagyok és a budai polgármester által a város határánál fogadtatván, a város főegyházába kísértették, hálát mondani a népek és királyok urának és áldást kérni a nemzet nagy fia, Hunyady János ifju sarjadékának fejére, ki is fejedelmi kötelességeinek hű teljesítését és a nemzet szabadságának tiszteletben tartását esküvel fogadta.

Hunyady László tetemeit már nem lelé Budán, ezeket Szilágyi még érkezete előtt szállította gyászpompával Gyula-Fehérvárra, apja mellé.

Ez és Mátyás bevonulása, — két diadalmenet, megdöbenté a Gara-Ujlaky pártot.

Kezet is fogtak ők a haza ellenségeivel, a trónkövetelő fejedelmekkel, talán a cseh rablókkal is; kedvező volt reájuk nézve, hogy délről és keletről a török is fenyegedett.

Mindezek ellen küzdenie kellett az ifju királynak, észszel, fegyverrel és akarattal, és ő le is győzte mind, miért is méltán megérdemli, hogy Magyarhon legdicsőbb és legnagyobb királyaival egy színvonalra állitassék.

Legelőszőr is a cseh rablók felé fordult.

Rozgonyi Sebestyén Komorovszky, vagy mint a magyarok nevezték, Komoróczy ellen indult és Vadna, a rettegett rablófészek elfoglalását tűzte ki magának feladatul.

A magyar vezér a zsványok egy részét a várból ki akarván csalni, marhacsordát hajtattott fel serege előtt a Sajó völgyén, mire Bélián, Komorovszky parancsára a várórség felével elhagyta Vadnát, hogy az ökröket hatalmába kerítse.

De míg emberei a megrémült és szanaszét futó marha összerelésével foglalkoztak, a várbeliek meglátták a közeledő sereget és néhány ágyulövessel figyelmeztették a künlevöket; ezek körül is tekintettek, de mielőtt visszafuthattak volna, Rozgonyi lovassága által be voltak kerítve.

A rablók dühösen védelmezték magukat, de végre is levágattak. A kik életben maradtak, a várbeliek szeme látára a körülállók fákra akasztattak, köztük Bélián; mely látvány oly dühbe hozta Komorovszkyt, hogy egy visszatérő menekültet saját kezével lelőtt, egy másiknak pedig, ki e miatt zúgolódott, fejét hasítá ketté.

A magyarok azonnal ostromhoz fogtak és lábtókat támasztottak a falakhoz, hogy azokon felmásszanak. Komorovszky óriási erejével néhány lábtót lefordított és visszataszított a falaktól, mit mások is utánoztak. A többiek forró olajt, szurkot és vizet öntöttek a vivókra, de ezek minden erőlködés daczára megmászták a falakat, Zokoli Mihály első volt a falon.

Komorovszky mint dühös állat rontott a vivók közé és rémitő pusztitást tőn közöttük. A csata a falakon majd egy óráig tartott; végre Zokoli kitűzte a háromszinű zászlót, azután lerohant a várudvarra és kinyitotta a kaput, melyen diadalujongások közt tódult be Rozgonyi serege.

A rablók kardra hányattak, a vár felgyujtatott, de Komorovszky és Axamit nem kerültek kézre; titkos uton hagyták el a várat.

* * *

Midőn Hunyady János azelőtt hat évvel Beszterczét Erdélyben adományul nyeré, a szászok az örökös grófságban szabadságaik megsértését látták és elégtelenségüket nyilváníták; a nagy férfiú szelid rendszabályokat alkalmazott irányukban, de nem így Szilágyi, kit most nevezett ki a király Besztercze grófjának.

Első megjelenése lázas mozgalomba hozta Besztercze lakosságát és kaput nem akartak nyítni előtte, míg szabadítékaikat, kiváltságaikat meg nem erősíti az új gróf.

A szenvedélyes öreg erőszakhoz nyult és rövid vivás után bevette a várost, a polgárok közül sokat levágatott, másokat pedig büntetésül megcsonkított. E miatt az egész szász nép fellázadt.

A király Szegeden tartott országgyűlést midőn e kegyetlenkedés értésére esett. Szilágyit magához kérte, s midőn ez megjelent elfogatta és

Világosra kísértette, hol Lábatlan Gergely és Dóczy György gondjára bízta.

Mátyás ez országgyűlésen Garát és Ujlakyt, s az egész ármánykodó pártot letette hivatalaikból, kényszerítve ezáltal őket alattomos árulókból nyílt ellenségekké válni. Ezek tehát elvetve álczaikat a német-ujvári erősségben összejöttek és Fridrik császárt hitták meg a magyar trónra.

Fridrik elfogadta az ajánlatot és Gravenecker Ulrik hadvezérét küldte az országba, kihez Gara, Ujlaky és a bazini grófok dandárain kívül, Szécsy János, Kanizsay László és Miklós, Vitovecz János, Paumkirchner Endre pozsonyi várnagy, Bánfy Pál, Elderbach Bertalan, Frangepán Márton és többen csatlakoztak.

Mátyás eléjük küldé Nagy Simont és Rozgonyit, de ezek Körmentnél megverettek.

A pártos magyarok, s nevezetesen Ujlaky és Zsigmond bazini gróf nem engedé, hogy honfiaik üldöztessenek, mely nemes eljárás Fridrikben gyanut ébresztett, minek következtében elidegenedtek tőle a büszke olygarchák és biztosak levén Mátyás bocsánatáról, elhagyták a császárt.

A Gravenecker vasasai elől megfutamodott dandárok hadnagyai pedig Mátyás elé lépven, szigorú büntetést kértek magukra és a legénységére. — Isten mentsen — volt a fejedelem válasza — a szerenesétlenséget néha nyomban éri a szerencse és ha eljárástok okozta a veszedelmet, azonnal lesz alkalmatok a hibát helyre hozni.

És azzal újra Fridrik ellen küldé őket, kik azután Pinkafőnél úgy megverték a császár hadát, hogy ez azonnal lemondott a magyar koronáról.

* Országos Széchenyi Könyvtár *

Nehány ravasz udvaronc, Szilágyi Mihály titkos vagy nyílt ellensége, álparancsot küldött a világosvári kapitányokhoz a király nevével, hogy a volt kormányzó fejeztessék le.

Lábatlan György rémtülettel olvasta e parancsot és nem tudta elhinni, hogy a derék Mátyás így tudjon bánni nagybátyjával, nem engedelmeskedett tehát vakon a parancsnak, hanem Dóczy Györgyre bizván a foglyot, lóhalálában sietett Budára, megtudni, ha vajjon a király akarta-e ezt? és ha igen, hogy hivatalát letegye.

Mátyás megtudva az ármányt, megdicséré Lábatlant és azt parancsolá neki, hogy Szilágyit már most bocsássa szabadon.

E parancs már fölösleges volt, mert azalatt míg Lábatlan Budán járt, Szilágyi szakácsa, a kormányzót szabad lábra állítá. Tőke Mihály, ez volt a szakács neve, már rég abban törte fejét, hogy kedves urát valami módon kiszabadithassa, e végett pártot szerzett magának a várban és a cselédség közül valami tizenkettő szövetkezett is vele.

Ezek egy sötét éjjelen lármát ütöttek és — Itt a török, itt a török! fel a falakra! — ordítások közt az őrséget felriasztották.

A zajra álmottasan rohantak elő a fegyveresek mindegyik ordi-

tott, egyik a másikat ijeszté, fegyverhez kaptak és az udvarra tódultak. A csapat vezére maga is valónak vélte a dolgot, felszaladt a falra és ott semmit sem látván, azt hitte, hogy az ellenség a tulsó oldalon lappang.

— Fel, fel! — ordított — menjünk eléjük, sokan nem lehetnek, csak valami rabló csapat! — Erre a vár hidja lebecsájtatott és az őrizet kirohant.

Ezt várta Tőke Mihály; most ő rohant elő embereivel, legelőször is a kapuórt fogatta le, azután a várkaput bezárván a hátrahagyott néhány őrt kapatta nyakon, kiket azután egy tömlőszbe záratott.

Az öreg Szilágyit a zaj csak későn ébresztette fel, mert ő a legfelsőbb szobában aludt. Fedetlen fővel és kőpenybe burkoltan sietett a tornácra.

A potrohos szakács méltóságteljes léptekkel haladott fel a lépcsőkön, egyik kezében nyárssal, a másikban a vár kulcsával; ezt Szilágyinak lábaihoz raká és önérzettel mondá: — Uram, szabad vagy, a vár a mienk!

A mint Dóczy visszajött, a nélkül hogy egy turbánt látott volna, a szakács azt kiáltá le a toronyból, hogy elmenet, a hova akar.

Szilágyi pedig azt izente Mátyásnak, hogy többet köszönhet szakácsának, mint unoka öcscsének.

A király sietett nagybátyjával találkozni, ki nem is akará Mátyás mentegetésit hallani, hanem kiengesztelődve szoríta keblére.

Azután elment Szerbiába, hol sok kárt tett a törökökben; ezek aztán egy ízben, midőn gondtalanul keverednék a legstürőbb tömkelegbe, elfogták és Konstantinályba vitték, hol őt a szultán lefejeztette.

Ország * Szilágyi * Könyvtár

Rozgonyi, Hederváry és Deák, ki aztán egyik jószága után Zápolyának hivatott, elfoglalták azalatt a cseh kalandorok várait, úgy hogy ezek mindig kisebb térre szorítottak. Giskra átlátván, hogy többé nem tarthatja magát, írásban nyilatkoztatta ki, hogy miután László király, kinek ő hűséget esküdött, meghalt, nem látja okát, miért késsék a nemzet választottától hódolatát megvonni. Mátyás a hatalmas ember közeledésének becsét érezvén, hízegő megkülönböztetéssel fogadta nyilatkozatát és biztosai által magához kérte. A cseh nem késett az erősségek átadásával, melyek még kezében voltak, s huszanötezer aranyat és a lippai s sólymosi uradalmakat nyerte jutalmul.

Fegyvereseinek nagyobb részét is zsoldjába vette a király, alapos reménnyel, hogy a húsz év óta csatához edzett hadfiak igen lényeges szolgálatot fognak tenni a törökök ellen.

Giskra azután Ország János leányával lépett házasságra, s haláláig hú maradt Mátyáshoz.

XXXXI.

Vlád és Dzwela.

Mátyás 1462. év nyarán a törökök ellen készülvén Szegeden tartzkodott, midőn híret véve, hogy a törökök Oláhországba már be is nyomultak.

Oláhország uralma fölött többnyire ketten czivakodtak és az, a melyik a másiktól elüzetett, többnyire a törökhöz fordult.

Vagy hat év óta negyedik Vlád, Drákul fia uralkodott Havasalföld felett és pedig példátlan kegyetlenséggel, miért népe őt Csepelpusnak, azaz: hóhérnak, a törökök Kaszikli vogának, karó vajdának nevezték.

Legkedvesebb mulatsága volt, valakit karóba huzatni. E kivégeztetés annyira tetszett neki, hogy gyakran kivitete ebédjét és így, lakmározás közepette gyönyörködött a haldokló ordításában és kinjaiban.

Addig míg saját alattvalóit, az oláhokat nyársaltatta, senki sem szólt belé, de egy nap megérkezett a szultán adószedője, ki ura nevében az évi adót követelte. Vlád ezt is karóba huzatta. A szultán méltó haragra fakadván Oláhországba küldé Chamucz basát, azon parancsossal, hozza el Vlád vajdát Konstantinápolyba, majd ő kérdőre vonja.

De a basa nem hozta Vládöt Sztambulba, hogy ott kérdőre vonassék, hanem a vajda a basát kísérvivel együtt nyársra vonatta.

Már e tettén maga is megijedt a vajda, követeket küldött Mátyáshoz, hódolatát mutatta be neki és százezer embert ajánlott fel, ha a magyar király támadólag fogna fellépni a törökök ellen.

De a szultán nem késett és százötvenezer embert indított Oláhország ellen, e sereg vezére Radul volt Vlád öcsese, a szultán kegyencze.

Az oláhok megutálva Vlád vajdát, kegyetlensége miatt, Radulhoz pártoltak és a hóhérnak Erdélybe kellett menekülnie.

Mátyás september 17-kén Tordán volt és vitéz seregével a törcsvári szoroson vonult le Oláhországba, hogy Vládöt visszahelyezze a vajdaságba.

A két sereg szemben állt egymással és Vlád már előre tervezgeté, mily kinokkal fogja Radult és az elpártolt bojárokat kivégeztetni.

Ekkor az oláh táborból egy csapat fényes ur bontakozott ki, minden fegyver nélkül, a magyar tábornak tartottak és a királylyal kívántak beszélni.

Mátyás elé kísértettek, kinek sátorában Vlád is jelen volt.

— Ah ez az én szép öcsém és a lázadó bojárok! Ime kezekben vannak király ur, vágasd le őket egymásután.

A király haragosan nézett a vajdára, Radulnak pedig kegyesen intett, hogy beszéljen.

— Eljöttünk hódolni és hírséget fogadni, de az igazságos magyar királytól, ki nagybátyját is megbüntette, igazságot is jöttünk kérni.

— Ki ellen? — kérdé Mátyás.

— Vlád ellen, mert ő csepelpus.

— Mit roszat cselekedett ő?

Most sorra előálltak a bojárok és ujjal mutatván Vládra, mondák:

— Egyszer ötszáz bojárt hivattál össze, kiktől azt hitted, hogy öcsédet jobban szeretik, s azokat orozva legyilkoltattad.

— Egyszer négyszáz magyart és szász, kiket ügyeik Oláhországba vittek, egy pajtába zárattál, a csürt felgyujtatád és gyönyörködve nézted mind vesznek el a lángokban.

— A Bárczaságot és Fogaras földét több ízben pusztítottad, a fo goly székeket és szászokat karóra huzattad, te pedig lakomározva nézted őket, és kaczagva ittál egészségükre.

Vlád karddal kezében rohant a vádlókra.

Mátyás testőrei által kivetette a fegyvert a dühöngő kezéből.

— Már most nem vagyok fegyvertársad, hanem bírad, — szólt Vládhoz, — alattvalóimat gyilkoltattad le ok nélkül, e miatt megbüntetlek. Téged pedig Radul, kit az egész tartomány vajdájának óhajt, megerősíték a kormányzásban.

Vlád Budán tizennégy évig ült fogva.

Radul Mohamed hive volt, Vlád pedig ellensége, de az igazságos király mégis oltalmazá és ezt bünteté, mert az igazság mindenek felett való.

Míg Mátyás az oláh ügyekkel foglalkozott, addig Alibég átkelt a Száván, s Kölpént és Szentdemetert felgyujtotta. Tizenkétezer foglyott vitt magával és már biztosságban gondolta magát, midőn Futaknál a Rozgonyi testvérek által megtámadtatott, kik négyezer törököt lemészárolván a foglyokat kiszabadították és a zsákmányt visszafoglalták.

* * *

Mátyás öt év óta volt már magyar király, de még mindeddig nem volt megkoronázva, mert a szent koronát Fridrik még mindig vonakodott kiadni; végre 1463-ban abban történt egyezkedés, hogy a császár hatvan-ezer aranyon átadja a magyaroknak szent István koronáját.

Az országgyűlési biztosok: Várday István kalocsai érsek, Vitéz János nagyváradi püspök, Ujlaky Miklós horvát bán, Palóczy László országbiró, és Zápolya Imre főtárnok három ezer lovassal indultak Németujhelyre és átvették a köztiszteletben álló ereklyét.

De Mátyás még nem tétette fejére a koronát, hanem előbb Mohamed ellen indult, ki közben Bosniára törvén, Tomasevics Istvánt, a tartomány fejedelmét megölette.

Mohamed százötvenezer emberrel tört be, Jajcza és Klucs rövid

ostrom után megadta magát, az utóbbi azon feltét alatt, hogy István fejedelem bántatlan maradjon, mit Mohamed írásban meg is ígért

Tomasevics élete azonban nem kiméltetett meg, mert Ali Besztámi, egy perzsatudós bebizonyította, hogy a hitetlennek adott ígéretet nem szükség megtartani, és hogy ezt bebizonyítsa, a nagytudományu seikh kezébe fogta a hóhérpallóst és maga ütötte le István fejét.

A magyar hadak szeptember végén léptek bosnyák földre és október elsején Jajcza városa magyar kézben volt, a török őrség felkonczoltattott. A fellegvárt azonban Harambég vitézül védte és az ostrom tovább tartott két hónapnál. De Mátyás ébren tudta tartani hadait és berendi Bak Gáspár, utóbb szepesi prépost, most a tüzerek vezére, sikerrel bombáztatta az erődöt.

Harambég végre nem állhatta ki a nagy tüzet és késznek ígérkezett a várat átadni, ha az őrséggel és az egész hadi felszereléssel szabadon távozhatnak.

— Akkor kár lett volna annyira fáradnunk; adja meg magát kegyelemre — volt Mátyás válasza — különben néhány nap mulva az egész őrséggel kardra hányatik.

December 25-kén kinyitatta Harambég a vár kapuját és négy száz főre olvadt őrségével kegyelemre megadta magát.

Jajcza bevétele után még hatvan várost és várat foglalt el Mátyás.

Az 1464-év husvétii ünnepén a diadalmas Mátyás Székesfehérvárott szent István koronájával koronáztatott meg az europai fejedelmek köveleinek és számtalan lelkesült magyar jelenlétében.

E győzelem hírére felszólítá a pápa Európa keresztény fejedelmeit, egyesülnének tetteleg a magyar királylyal és törnék meg az ozmán hatalmat. De azok szokásuk szerint csak ígéreteket tettek, de tetteleg soha fel nem léptek.

Mohamed azonban, ki nem tudta elfelejteni a minapi kudarczot, Minnet béget küldé Bosniába, hogy számára Jajczáig utat készítsen Mátyás Zápolya Imrét küldé Jajcza támogatására, ígervén neki, hogy nem-sokára utána jó.

Alig hogy Zápolya a várba vette magát, megjelent Mohamed, ki hadait azonnal háromfelé osztá, s minden harmadik napon felváltatta a vívásban.

A magyar őrség húsz napig hősiiesen védte magát, egy nap azonban oly rést lőttek a törökök, hogy azon egy egész csapat ronthatott keresztül; a magyarok nagy nehezen vetették őket vissza és megvetvén a halált, eleven falat képeztek a résben.

Ez volt az utolsó küzdelmes nap. Mert jövő hajnalban értésére esett Mohamednek, hogy Mátyás már csak két napnyi távolban van tőle és siet a vár megmentésére. Ekkor eszébe jutott Belgrád és a végzeteljes Hunyady név, hirtelen abban hagyá az ostromot, hátra hagyta nehéz ágyuit és sietve vonult ki Boszniából, mert harminczezer emberből álló seregével nem mert a nagy királylyal szembe szállani.

Mátyás a tartomány kormányát Ujlaky Miklós gondjaira bízta, ő maga pedig hadainak nagyobb részével, a gazdag ezüstbányáiról híres Szrebernik felé indult, melyet Zápolya egy rohammal kivivott. Azután Zvornik felé indult, hogy azt is hatalmába kerítse.

Az őrség erősen védte a várat. A magyarokkal pedig a novemberi fagy megutáltatta a hadviselést. Ők — ugymond — ugy sem kötelesek az országon kívül harczolni.

Mátyás még csak fentartotta a fegyelmet, de midőn Mahmud nagyvezér, valamennyi romániai béggel és roppant hadi erővel az erőd oltalmára érkezett és miután Zápolya, egy nyíl által szemétől megfosztatván, szinte elcsüggedt, nyílt lázadás tört ki a magyarok közt és Mátyás kénytelen volt visszavonulni.

A törökök úzóbe vették a magyarokat és ezek oly rendetlenségben hátráltak, hogy a Száva partján számos fogoly és a hadi felszerelések egy része Alibég kezébe esett.

Fájdalommal és szégyenpírral hozta vissza seregét a király, Bácson súlyos büntetést mért a lázadókra és eltökéllé uj alapra fektetni a hadi erő szabályozását.

Ekkor keletkezett az ugynevezett fekete sereg, így neveztetvén, mert vitézeit fekete lánczing fődé. E sereg a király uralkodásának végéiben harmincezer főből állott, köztük számos cseh és szerb legénység.

Osztályozva volt nehéz és könnyű lovasságra, lándzsás és piazsos, úgy lövész vagy puskás gyalogságra. Egy nehéz lovasnak negyedévi díja tizenöt, egy könnyűnek vagy huszárnak tíz, egy gyalognak nyolcz arany volt. A folytonos hadi gyakorlatok, a gyakori háboru a hűség, vitézség és kitartás, e hadat Európa legbátrabb és legfényesebb seregévé alakították.

* * *

Mig Mátyás a törökök ellen harczolt, addig az ország felső részében a cseh rablók ismét felemelték fejeiket. Hadnagyaik Dzvela és Bato-leczki Kosztolányvárt Nyitrában elfoglalták és Sternberg Mátéval szövetekezve, hétezer ugynevezett zsebrák élén Pozsony és Nyitra megyében iszonyu pusztításokat vittek véghez.

Ugyanazon időben járt Németországban egy, minden nemzet kalandoraiból alakított rablócsapat, melynek vezére Podmaniczky Balázs, magyar főúr volt, kit kalandvágjai vittek e csapatba, s ki most Dzvela meghívására Magyarországra jött.

Itt azonban felébredt Podmaniczkyban a hazafiúi érzet és nem engedé, hogy Pozsony kiraboltságok. A zsebrákok tehát Nagyszombatnak fordultak.

De Podmaniczky itt is ellenkezett Dzvelával, mondván, hogy menjenek Lengyelországba vagy Csehországba, de magyarok ellen ő nem harczol.

Dzvela nem hallgatott rá, hanem ostromolni kezdte Nagyszombatot.

Ekkor kapta magát Podmaniczky, vitézeivel éjjel bement a városba és mire Dzvela megjelent a kapuk előtt, fegyverrel állta útját.

Dzvelának pedig volt esze meg nem mérközni Podmaniczkyval és tovább kullogott.

Ezalatt sietve jött Mátyás egy kis csapattal, a fekete sereg embryójával, s Dzvela társaival Kosztolányvárba vette magát.

Itt nagy vigság és lakomározás volt a király megérkeztéig, midőn aztán közeledésének hírért vették, ötezer embert küldtek eléje Angyal diák vezérlete alatt.

Másnap azonban jön lélekszakadva egy hirnök: — Hogy minden elveszett!

— Minden! — ordított rá Dzvela, ki épen lakománál ült, s kinek háta megett mindig tizenkét cigány hóhér állott veres süvegekben és hosszú pallossal kezökben.

— Angyal diák s néhány százan fogva, a többiek a csatátéren halva!

— És te! — kiált rá mérgesen a vezér.

— Hirmondónak jöttem, — felelt a cseh reszketve, — csak gyors lovam mentett meg.

— Azt hiszed, hogy megmentett? Üssétek le fejét a gyávának.

— Batoleczki! — folytatá, társához fordulva — Siess az őrség felével Mátyás elé; én a többivel itt védem magam. A fekete seregnek első próbája ez; ujonczokkal tréfa verekedni. Előre!

Batoleczki fejére vonta sisakját és kirohant. A várban minden iszonyu mozgásban volt, néhányan lovakat hoztak elő, mások fegyverkeztek, mások ijedten futottak ide s tova.

A vezér lovon ült, a trombiták harsogtak, s az őrség egy része elhagyta a várat. Mire a hegy aljára értek, már az ellenséges sereg porfelleget vették észre a távolban.

Félóra mulva a csapatok dühös verekedésben voltak.

A fekete sereg, az Angyal diákon vett győzelemtől hevülten, férfias elszántsággal, de szoros rendben vivott. Mint egy sötét fal haladott előre, visszatarthatlanul, mindent eltiporva maga előtt; a legkisebb a gyalogok közül majd ölnyi magasságu volt.

A rablók, kik eddig csak rendetlen hadakkal csatáztak, nem tudták, minő oldalon támadják meg ez iszonyu lándzsafalat, e rendes phalanxot, melynek soraiból, midőn közelebb ért, egy roppant dördülés hallatszott, melytől százan hullottak le. Lövés után szétvált a phalanx és előre rohant a könnyű gyalogság, rémitő pusztitást tevén a rablók közt. Halálos rettegés fogta el a vadcsoportot és fegyvereit elvetvén, rohant vissza a várba.

Mátyás király nem ostromoltatá a várat, hanem körülkerítette. Ez a zsebrák sereg kedve ellen volt, mert a lakomák után éhezni kezdtek.

Egy sötét zivataros éjszakán háromszáz zsebrák nagy robajjal rohant ki a várból, hogy a magyarokat foglalkodtassa, mert ugyanazon időben a többi egy másik kapun akart megszőkni. De Mátyás észrevette a

cselt, a háromszázat azonnal visszakergette a várba, a többi után pedig könnyű lovasságát küldte, kik a futamodók közül kétezeret levágtak, Dzvelát és kétszázötven társát pedig Csejténél elfogták.

Magyar Balázs, a fekete sereg vezére a vár körül akasztatá fel mindnyáját. A legmagasabb akasztófára Dzvelát, jobbfelől husszita káplánját, balfelől kedves fegyverhordóját, a mint a lakomáknál szoktak ülni.

E látványra a bennlevők, számra háromszázan feladták a várat, kincseikkel és asszonyaikkal.

E szerencsétlen asszonyokat, számra négyszázat, kiket az istentelenek a világ minden részéből hurczoltak ide, Mátyás szerb telepítvényeire küldte le, melyek nagyobb részt csak férfiakból állottak.

A zsebrákokat pedig Budára kísértette, meghagyván a várnagynak, vitélő Czobor Mihálynak, hogy jó helyre tegye. Czobor eleinte a csonka toronyba záratta, de azután elgondolván, hogy onnan a vakmerő nép még meg is szökhetnék, zsákra rakatta és a Dunába hányatta őket.

XLII.

Harcjáték.

Mohamed megesküdött az Alkoránra, hogy addig nem nyugszik, míg egész Európát körül nem hódítja, és roppant készülleteket tőn Magyarország ellen.

Mátyás a pápával és a velencei köztársasággal tudatá e készülleteket és a védművek erősítésére nagy mennyiségű ágyut és gerendát küldött Nándorfehérvárra. Végre pünkösdi ünnepére az ország nagyait hívá meg Budára.

Nagy számmal gyültek azok össze és egy szívvvel, lélekkel határozták el, hogy mihelyt Mohamed mozdul, azonnal az egész nemesség lóra üljön, s ezenkívül minden húszt telektől egy huszárt állitson.

Mátyás jól tartotta vendégeit, ünnepély ünnepélyt ért, és a lovagias király tornát, avagy harcjátékot is rendezett, mit az akkori időben nem egy könnyen lehetett nélkülözni nagyobb ünnepélyek alkalmával.

A versenytűz számos lovagot gyűjte Budára, s nemcsak magyarok vágyódtak a Labér után, hanem Európa minden országai találtak képviselőkre.

Mátyás szintén meg akarta mutatni testi erejét, s ennélfogva bajvivásra szólítá fel Holubárt, egy óriás termetű és a harcjátékokban európahírű cseh lovagot, ki azt el is fogadá.

A királynak azonban értésére esett, hogy Holabár oda nyilatkozott, miszerint ő a felség ellen csak védelmiképen fog vivni.

Mátyás tehát magához hivatá, s Holubárnak lovagi szavát esküvel kellett erősítenie, hogy a tornában egész ügyességét és testi erejét használván, úgy fog vele vivni, mint akármely más lovaggal.

A nézők már nyolcz órakor foglalák el helyeiket a küzdter körül emelt állványokon, nemcsak férfiak, hanem számos hölgy is, kik mindig nagy érdekléssel kísérik a lovagok hadi játékát.

A hölgyek közül ma Giskra Szerenának jutott sors által a díjosztás nemes tiszte.

Miután egy erkélyen Ország, Gara és Zob mint harczbirák helyet foglaltak, megszólalt egy trombita és az ország hírnöke a küzdterre lovagolt.

Öltözete veres bársony dolmány és nadrág volt, sűrű széles aranyrojtózáttal, mellén és hátán a hon címere függött, színes selyemmel ezüstszövetre himezve, fején alacsony kalpag ült farkastorokkal prémezve, melynek felső karimája körül hajlongó fehér tollak voltak tűzve, kezében végre aranyozott buzogányt tartott.

Aranyháloval borított fekete paripáján megkerülte a tért, azután a királyi páholy előtt megállván, eképz szólott:

— A király nevében szólitlak fel derék lovag Holubár, leventei tornára lándzsával! Jelenjél meg!

Most egy nehéz lónak ügetése hallatszott és a felnyilt sorompó előtt egy fényes lovag jelent meg. Mén lova majd tizenhét markos és dán eredetű volt, kosorru fejét és szügyét aczélvért fődte, derekát pedig térdig érő fehér-kék takaró. Az óriás termetű és széles vállu lovag fényes aczélfegyverzetben volt és beugratván a fővényre, feltolta sisakrostélyát, mely alul Holubár nagyidomu, de lelkes arca tűnt elé, hidegen és büszkén.

Most újra egy deli lovag közeledett vágatva és a sorompón, mielőtt az kinyilt volna, keresztül szökött. E lovag fegyverzete fénytelen aczél volt, domboru alakokkal, aranszegekkel, gombokkal és csatokkal; karcsu derekát aranszinórokból és gyöngyökből font öv kerité, fején aransisak volt, melynek tetején kék zománczu holló ült, csőrében aranygyűrűvel; rostélya le volt eresztve. A pompás pejmén minden tagját ezüstpikkelyek boríták a magas kápaju nyereg alul pedig veres bársony takaró folyt alá.

E paripa nemeseredetű és roppant nagyságu volt, úgy hogy a leventék majdnem egyenlő magasságuaknak tetszetek, bár az utóbbinak deli, karcsu termete kedvesebb tünemény volt a szemnek.

Rövid szünet mulva a második lovag is feltolá az arany-sisakrostélyt és alóla az istenített királynak férfias arca mosolygott vidáman és szerényen.

Most ismét trombita rivalt és a leventék leeresztvén a rostélyt és lándzsáikat támadásra fektetvén, helyt foglaltak.

A harczbirák komoly szavára mindegyik gyors vágatásra sarkantyuzá lovát; a király paripája gyorsabb volt, s előbb haladyán meg a

küzdter közepét, azon túl csapott össze Holubárral, kinek lándzsája a királyt szive táján találta, míg Mátyás a cseh lovagnak széles mellét közepben löké meg.

Az összeütközés roppant gyorsasággal és erővel történvén, iszonyu volt. — Holubár sisakja a földre hullott és az óriás maga, akárhogy iparkodott nyergében megmaradni, iszonyu csörtetéssel a homokra zuhant és jobb karjára esvén, azt ketté töré.

A király néhány perczig ingatlan ült lován, sisakrostélyát feltolá, arca halálsápadt volt, de a roppant lökés kábitó erejét el nem kerülheté, lassan és anélkül, hogy baja lenne, oldalt kihanyatlott nyergéből; a jövő perczben azonban ismét talpon állott és a cseh lovag elvitelére és ápolására rendelést tevén, a királyi páholyhoz közeledett, mely alatt, erkélyen Giskra Szerena ült több hölgy között. Ez átadta neki a csata díját, egy fénylő ezüst sisakot, veres, fehér és zöld strucztoollakkal ékesítve.

A király azután felment páholyába és rövid szünet mulva már vidáman, bár kissé elfogult hangon beszélgetett környezetével.

Utána még többen viaskodtak. A tornát pedig fényes lakoma követé.

* * *

A törökök most az egyszer nem támadták meg Magyarországot, hanem mentek Albánia ellen, melynek fejedelme, a hős Castriota György nem rég meghalálozott.

De baja volt Mátyásnak az erdélyi szászokkal, mert a szebeni királybiró Roth Benedek fellázította őket és azzal biztatá, válaszszanak maguknak külön királyt.

Ezek pedig kapták magukat és a moldvai fejedelembé, István vajdába bizván, János bazini grófot, saját vajdájukat választák királyuknak.

De nem soká tartott a dicsőség, pünkösdi királyság volt ez, Mátyás mint villám köztük termett és miután a megrémült lázadók megadták magukat, Moldáviára ütött, hogy István vajdát beavatkozása miatt megbüntesse. Egy véres éjjeli csatában hétezer emberét levágta, a többit pedig megszalasztotta.

A harcz eredménye az lett, hogy István vajda a magyar korónának fogadott hűséget.

* * *

Mátyás 1468-ban háboruba keveredett Podiebrád György cseh királylyal és Spielberg várát ostrom alá vette. Ezen ostromnál vitézkedett Kinizsy Pál; nem régiben molnár legény, kinek rendkívüli erejét a malom egész környéke bámulta. Felvétetvén a fekete seregbe, nemsokára elég alkalmat talált vitézségét megmutatni. Rövid idő mulva kapitánynak Magyar Balásznak, meghittje, vőtül kiszemelt fogadott fia és hadnagya lón.

Spielberg nyolcz hónapig vivavott, míg végre több helyt rés töretvén, a magyarok a következő év februárhó 13-dikán végostromra indultak.

Kinizsy csapatjának élén a résre kapott, de itt dárda fal szegez tetett mellének; a magyar Herkulest ez legkevésbé sem zavará meg, mert két kézzel megmarkolván vagy tizenkét lándzsát, azokat csehes tül, morvástul nyomta vissza, ekép nyitván utat az utána kapaszkodó vitézeknek.

Félóra mulva minden tornyon a magyar háromszin lengett.

Ez időből egy érdekes adoma maradt ránk.

A mint mondva volt, az ostrom hosszú ideig tartott és a harcosok már zúgolódni kezdének, mert a pénztár megfogyván, a zsold ki nem fizettetett.

Az elégtelenség napról napra nőtt és a vivók követeléseik mindig hangosabbak lőnek.

Mátyás helyzete nehéz volt, az ostromot nem akarta félbeszakasztani, mert akkor minden eddig kivivott előny veszve lett volna, ha pedig nem enged, akkor azon szégyent élheti meg ismét, hogy visszavonulásra kényszerítettetik.

Mély gondolatokba merülve járkált egy nap estéjén a táborban, midőn egy sátorból hangos zaj hallatszik. A király megáll.

— Negyven arany! — hangzik a sátorból, mire pillanatnyi csend állott be. — Ó nyert! — hangzik újra.

— Ugy vagyunk?! — mond mosolyogva Mátyás. — Odabenn negyven aranyat raknak egy koczkavetésre, a sereg pedig nélkülöz.

A király nesztelen lépett a sátorba.

Az ország főurai, a vezérek nagy aranyhalmazzal megrakott asztal körül ültek, s a koczka kézről kézre járt.

Mátyást az első perczekben senki sem vette észre és csak midőn nyájas hangon mondá: — Jó mulatást, sok szerencsét urak! — ugráltak fel zavartan a király láttára.

— Csak folytassuk uraim, folytassuk fesztelenül és ha megengeditek, én is részt veszek.

Az urak helyt engedtek és a játék folyt. Vajjon a zavar, mit a király megjelenése előidézett, vagy az elfogultság okozá-e, vagy pedig a szerencse kedvezett a királynak, tudni nem lehet; annyi azonban bizonyos, hogy ő folyton nyert.

Mire hajnallani kezdett, a király tizezer aranynak volt birtokában. Becsülettel nyerte.

Másnap már nem lehetett látni elégtellen arcokat a harcosok soraiban, zúgolódást sem lehetett hallani. Jó kedv uralkodott a táborban. A hátramaradt zsold ki volt fizetve.

Hanem a vezérek között volt talán egynéhány, ki savanyu arczot vágott.

Mig Mátyás külföldön hadakozott, hogy magának a cseh koronát megszerezze, azalatt majdnem elvesztette a magyar koronát.

A magyar olygarchák sehogy sem tudtak azon eszmével kibékülni, hogy egy közülök, de nem is közülök, hanem egy egyszerű erdélyi nemes uralkodjék fölöttük, elmentek tehát Lengyelországba és Kázmér királyfit kínálták meg a magyar koronával.

Az elégületlenek feje Vitéz János esztergami érsek volt, a Hunyadyháznak egykor oly hű, oly buzgó barátja, egyike azoknak, kik a gyermek Mátyást a királyi székre ültették.

A királynak önálló eljárása, mely néha önkénnyel is volt határos, s azon körülmény, hogy a már három évig tartó cseh háboru alatt költött kétmillió aranyat, országgyűlésen kívül is követelte az uraktól, a zordon bánásmód, melylyel a király az érseknek néha talán tolaodó tanácsát, mint egykor Szilágyiét visszautasította, Vitézt és sok főurat: a derék Rozgonyiakat, Garát, Ujlakyt, Perényit, Cesinge Jánost vagy más néven Janus Pannoniust, a pécsi püspököt, a királytól elidegenítette.

Mátyás eleinte nem nagy fontosságot tulajdonított a koronája ellen intézett merényletnek, mert agyában már készen volt a terv, melynek segítségével ellenén diadalmaskodjék.

Visszatérvén Morvából, legelőbb is Csupor erdélyi vajdát a lengyel birodalommal szomszéd végek oltalmára küldé, azután Budára országgyűlést hirdetett.

1471. szeptember 6-án az ifju Kázmér Krakóból hadat izent Mátyásnak, s az oklevél, melyben jogait fejtegeti, így végződött: „ez okon néked, Hunyady Mátyás, a bitor királynak s mindazoknak, kik bármikép segédedre kelnének, hadat izentünk e levél által, de nem az országnak, nem a benne lakozó egyházi és világi uraknak, hanem néked, a ki gögödben vakmerő voltál, az országlást magadhoz rántani.“

Vitéz János hírét vevén Mátyás megérkezének, mindjárt az esztergami erődbe zárkozott, ez pedig az érsekség jövedelmeit foglalta le. Ujlaky Miklóst azonnal megnyerte magának, mert a rég óhajtott bosnyák királyi cízzel ruházta fel. A kisebb nemesség és a nép Mátyást imádta.

Kázmér október 2-án tizenhetezer fegyveressel lépte át a határt, mely sereg huszezerre nőtt miután az elégületlen urak dandáraikkal hozzá csatlakoztak.

Mátyás tizenhetezer emberrel Pest előtt várta be őt, de Kázmér csak Váczig merészelt jönni, innen Nyitra felé vette utját.

A magyar király most utána indult és Nyitrát ostrom alá fogta.

Ez nem tetszett a jámbor Kázmérnak, mert hisz ő nem azért jött Magyarországra, hogy itt egy várba beszoritva, egy ostrom viszontagságainak tegye ki magát, ő csak azért jött be, hogy minden ember hódolatát elfogadja és magát királynak koronáztassa. Meg is izené ezt Mátyásnak, szépen kérvén őt, ereszténé haza Lengyelországba.

Mátyás szabadon ereszté Kázmért, a pártos uraknak pedig megkegyelmezett.

XLIII.

Boroszló és Szabács.

Podiebrád cseh király még 1471-ben halt meg. A cseh korona most Mátyást illette volna, de a kelyhesek Ulászló lengyel királyfit pártolván, ezt koronázták királyuknak.

Mátyás újra Morvaországra ütött és tizezer főre menő seregével Boroszlónál állapodott meg.

Kázmér lengyel király és Ulászló atyja, az új cseh király védelmére kelvén, negyvenezer gyalog és húszezer lovas katonával Mátyás ellen indult és Mátyást Boroszlóban ostrom alá fogta.

Mátyás meghagyá Kinizsynek, hogy hatezer vitézzel a fekete seregéből járja be a környéket, szállítsa tova a falvak lakosait ingó vagyonnakkal együtt, s iparkodjék elfogni minden eleséget, mely a lengyel táborba szállittatik.

Mátyás egy nap egy rossz helyen és parasztnak öltözködve, kiment a lengyel táborba, hol hadvezéri tekintetével azonnal észrevette, hogy ott az élelmezésben szintugy, mint a felszerelésben sok hiány van, s hogy a sereg még a bekövetkező tél ellen sincs oltalmazva.

A lengyelek és csehek 1474. október 27-én megrohanták a várost, de a falakon felállított negyven ágyú oly gorombán fogadta őket, hogy csakhamar viasszompolyogtak a sátorba.

A városban azalatt vigalom vigalmat váltott fel és a szél a zenehangokat a vivók táborába is elvitte. Október 30-án éjjel örömtüzek égtek a városban, s valamennyi harang megkondukt. A nápolyi követek azon hírt hozták, hogy Ferdinánd király leányát Beatrixot Mátyásnak adja nőül; a város ünnepelni akarta az örvendetes eseményt.

A lengyel-cseh táborban úgy vélekedtek, hogy tűzvész dúlja Boroszlót, és neki estek a falaknak, de négyszáz lövész és ezer vasas készen fogadta őket és a lengyel atyafiak véres fővel futottak vissza szállásukra.

A következő napon Mátyás, több főnemes és néhány fekete vitéz társaságában sétalovaglást tón a városon kívül. A tábor közelébe érkezvén és látván, hogy ott senki sem őrködik, tréfából a sátrak közé lovagol.

Csak midőn a tábor közepére ért, vétetett észre, többen lóra is kaptak és utána vágtattak, de a merész csapat azért mégis keresztül lovagolt az egész táboron; sőt néhányat azok közül, kik üldözőbe vették, el is fogtak.

A fekete vitézek ezután naponkint tőnek kirohanásokat és csapat-számra hozták a foglyokat; de minthogy ezek élelmezése sokba telt volna, és hely sem volt beszállásolásukra, ismét szabadon bocsáttattak, arczukon egy vágással, jelül: hogy a magyarok hatalmában voltak.

Miglen az őrég vitézkedett, azalatt Kinizsy könnyű lovasaival egész Krakóig száguldozott és minden élelmiszert, mely a táborba menesztett, a lengyelek elől elfogott, úgy hogy Kázmér seregének legnagyobb része éhség és fagytól megbetegedvén, keservesen megfogyatkozik.

A lengyelek zugolodni kezdenek és királyukat békekötésre kényszeríték. Kázmér követeket küldött Mátyáshoz, hogy őt békére szólítsák, egyszersmind könyörögvén, hogy adjanak a magyarok eleséget az éhenhaló lengyel-cseh seregnek.

Mátyás azt kívánta, hogy Kázmér és fia Ulászló személyesen kérjék a békét. A lengyel király tehát november 15-kén találkozik a magyarral.

Mátyás ezer levente kíséretében lovagolt Kázmér elé, öt lépésnyi távolban vévén le kucsmáját a lengyel király előtt. Ez szinte le akarja kapni bőrsipkáját, de hiában iparkodik, sipkája az erős szél miatt hátulról bekeséhez volt varrva.

— Vágjátok le az átkozott sipkát! — kiált kísérőinek, — mert én is le akarom venni.

A magyarok mosolyogtak, a lengyelek pedig dühös tekinteteket vetettek rájuk.

Mátyás megtartá komolyságát és úgy tön mintha mitsem látott volna.

— Engedj egy kérdést tennem felséges bátyám, — mondá az üdvözet után: — Ulászlót nem látom, a cseh királyt.

— Azt hittem fölösleges, hogy fiam is megjelenjék, magunk is elintézhetjük az ügyet.

— Bocsánat, ennek ellent kell mondanom, — jegyzé meg Mátyás, — Ulászló van ez ügyben leginkább érdekelve, okvetlenül szükséges, hogy személyesen jelenjék meg. Így tehát ma semmiféle értekezésbe nem bocsátkozhatunk, hanem csak holnap, ha Ulászló is jelen leend.

Kázmér nagy nehezen fogadá el az ajánlatot, mert fia nélkül szeretett volna végezni, hogy az ne legyen lekötve.

— — Értésemre esett, — mond továbbá Mátyás, — hogy a vitéz lengyel-cseh sereg némi hiányt szenved, ha felséges bátyámnak nincsen ellenére, szolgálhatok élelmi szerekkel, melyeknek mi bővíben vagyunk.

Kazimir pirulva mondott köszönetet, egyszersmind kérvén Mátyást, hogy három napi eleséggel látná el harczosait.

Még ugyanaz nap számos szekér indult meg Boroszlóból a lengyel-cseh tábor felé; s így azon páratlan esett adá elő magát, hogy az ostromlottak látták el élelmiszerekkel a vivókat.

November 16-kán Kazimirral Ulászló is megjelent a kitűzött helyen. Mátyás fényes kíséret élén, arannyal és gyöngyökkel himzett fehér öltözetben jött üdvözetükre.

Az értekezés fényes sátrak alatt estig tartott; a tanácskozmányt pedig a magyar király költségén fényes lakoma követte, s Mátyás a lengyel és cseh urakat gazdag ajándékokkal bocsátá el.

Harmad nap a lengyel-cseh sereg elhagyá a vidéket. Mátyás Cseh-

országot Ulászlónak engedvén át, Morvát és Sziléziát magának tartotta s kormányával Zápolya Istvánt bizta meg.

Mig a magyar király a birodalom éjszaki részén éreztette fegyverének sulyát, addig a törökök annak déli oldalán rakonczátlankodtak.

Visszatérvén Sziléziából ő maga késő ősszel tíz ezer emberrel, Báthory és Kinizsy kíséretében Szabács alá indult, melynek őrsége, öt ezer válogatott jancsár, kiknek fővegeire maga a szultán tűzött kócsagot, már a király több vezéreinek, köztük Ujlaky Miklósnak, daczolt.

A király vitézei lelkesedéssel vívták az erősséget; az őrségbeliek hasonló lelkesedéssel verték vissza az ostromot.

Mátyás egy nap a tornyokkal és árkokkal jól megerősített helygyenge oldalainak kikutatására, harmadmagával egy csónakba vetette magát és minden oldalon szemügyre vette a várat.

A várbeliek megismerték és elkezdtek rá lövöldözni. Egy golyó egyik társát lesodorta a Dunába, de ő azért nyugton folytatta a szemlét, mig mindent ki nem kutatott, mit tudni ohajtott.

Az ostrom harminczadik napján déltől estig tartott a roham; alkonyatkor visszavonulnak a vívók, de csak látszatra, mert az erőd másik oldalán, egy fedett árokból, hová még hajnalban lopódtak, kiugranak a fekete vitézek Kinizsy vezérlete alatt és a leggyengébb, most épen kevésse védett ponton megrohanják a várat.

Kinizsy egy lábtón akart fölfelé mászni, de ez nagyon rövid levén, egy a kőfal tetején kissé kiálló gerendába kapaszkodott, hogy feljuthasson.

A jancsárok észrevették a támadást és többen oda futottak, hogy Kinizsyt letaszítsák. Némelyek lándzsákkal szurkálták, mások karddal ütöttek, de Kinizsy el nem ereszté a gerendát, hanem felkapván a falra, ő volt legelső a várban és oly nagy ügyességgel vagdalt maga körül, hogy huszonöt ellent rövid időn leterített.

A fekete vitézek utána rohannak, társaik pedig a király személyes vezérlete alatt követik őket.

Hijában volt minden ellenállás, hijában a legelszántabb védelem és a legnagyobb vitézség, melylyel a jancsárok a rájuk bizott kincset védték Szabács meg viradat előtt Mátyás kezében volt. Öt ezer jancsár közül egy sem adta meg magát, mert a szultán keze tüzte fővegeikre a kócsagot.

Mátyás a véres tusa után a halottakat tekinté meg; ezeknek még akkor is harag és fenyegetés űlt vonásaikon.

A magyarok 1476-ban új diadalt űltek az Ali és Szkender bég vezérelte törökökön, kik egész Temesvárig száguldoztak, tűzzel vassal pusztítván a vidéket és rablánczra fűzván a keresztényeket.

Nagy Albert és Ambrus, Gregorievics Vuk, Dóczy Péter, Imre és László Pozanizánál úgy összeverték a törököket, hogy csupán Ali bég menekülhetett meg kevesed magával.

A temesi bánáságból ide hajtott foglyok most a török táborra törtek és gazdag zsákmányra tettek szert. Nem volt asszony, nem volt gyer-

mek, ki lóháton egy jól megrakott szamarat ne hajtott volna maga előtt hazafelé, annyi kincs volt a táborban.

Kétszáz ötven fogoly és öt zászló küldetett Budára.

Mátyás e diadalok emlékére pénzt veretett.

* * *

E közben a váradi püspök Geréb Péter és János bazini gróf, kikhez több sziléz és cseh ur, köztük Podiebrád fia, Henrik is csatlakozék, hatszáz lovassal Nápolyba indult, hogy a királyi arát Budára kísérik.

Beatrix, vele Ferencz bátyja és a nápolyi érsek késő ősszel érkezett Dalmátiába és átlépven a Drávát a magyaroktól mindenütt lelkesedéssel és örömjajjal fogadtaték.

December 10-kén Fehérvárhoz közeledett, melynek falai előtt három nagyfényességű sátor állott készen fogadtatására.

Midőn itt Beatrix a magyar királyt az ország egyházi és világi urainak, több németbirodalmi fejedelmek, a pápa és Velence követeinek, hatalmának és fényének körében megpillantá, annyira meg volt hatva, hogy a nagy király előtt, kinek homloka körül minapi diadalai uj babért fontak, térdre ereszkedett.

Mátyás kegyesen emelte fel a királyi hölgyet; a veronai születésű egri püspök pedig olasz nyelven üdvözlé királynéját.

Két nap múlva a veszprémi püspök Magyarország királynéjának koronázta, mely szertartás után a pompás diszmenet Budára indult, hol december 22-kén páratlan fényvel történt az egybekelés.

Hunyady Erzsébet, a király édes anyja még élt ekkor és ő volt az első, ki az uj párt üdvözlé.

* * *

Fridrik császár fondorlatai 1477-ben uj háboruba keverték Mátyást, ki Osztrákhonra törvén Bécszet kezdé ostromolni. A megrettent császár a pápához folyamodék a béke helyreállítása végett. Ettől Mátyás sem volt idegen, miután Fridrik a magyar királyi czimről, mit eddig bitorolt és ezzel az országrai igényekről is lemondott.

Igy végződött az első osztrák háboru Fridrik nagy boszuságára, kinek tartománya elpusztittatott, s kinek még hadiköltség fejében száz-ezer aranyat kellett fizetnie.

XXXXIV.

Kenyérmező.

Mátyás hírért vevén, hogy a törökök újból Magyarország ellen szándékoznak indulni, megtevév készületeit; de megelőzte őt a szultán és egyik hada 1479-ben Bosnián keresztül Szala megyébe, a másik pedig Oláhországon át Erdélybe tört, s ezt pusztitá tüzzel, vassal.

A király Erdély védelmét Báthory István vajdára bízván, maga Szalába sietett, s a török sereget, épen mikor husz ezer fogolylyal készült visszamenni, váratlanul meglepte, s nagy részét leölvén a foglyokat a zsákmánynyal együtt visszavette.

Még fényesebb diadal vivatott ki Erdélyben.

Ali bég október elején százezer emberrel rontott be Erdélybe és egész Gyulafehérvárig hatott.

Báthory hamarjában összeszedte seregeit, hogy a gonosz ellenségnek utját állja, Kinizsy Pál temesi grófnak pedig megizente, hogy segédére siessen.

Báthory kiszámította, melyik napon érkezhetik meg Kinizsy és a szerint készíté el tervét. S miután a székelyek Kendi Antal és a szászok Csuka György nagyszebeni királybíró vezérlete alatt hozzá csatlakoztak volna, elhatározta az ütközetet.

A vajda október tizenharmadikán hajnalban isteni tiszteletet tartott, azután csatarendbe állitá harczoisait, az ugynevezett Kenyérmezőn: jobbra a szászokat és oláhokat, balra a székelyeket, középbén az erdélyi bandériumokat.

Alig hogy leereszkedtek vala a törökök Alvincz felől a Kenyérmezőre, a szászok, be nem várva a parancesszót rájuk rohantak, mert véres boszut esküdtek volt a kopaszoknak, kik számtalanszor tettek már kárt életükben, vagyonukban.

A székelyeknek nem kell több, emberfia nem képes őket feltartoztatni, ordítva rohannak előre és garmadára ölik a törököket.

Alibég hadának homlokzata megtöretik e kettős roham sulya alatt, három hadsor fetreng a harczosok paripái alatt, de az elhullott törökök uj meg uj csapatok által támogattatva végre visszanyomják Kendi és Csuka dandárait.

Alibég most derék hadát a négyszögbe állított vasasokra veti. Báthory lova a középhad homlokzata előtt földhöz vágja magát, s környezete baljóslatot látván az eseményben, hátrálást tanácsol.

— Semmi baljóslat! — kiált fel a hős, — ilyesminek, hol Istenért és szenteiért küzdünk, ninesen helye. Utánam bajtársak! paripám előre

érzi a sebeket, melyek érni fogják, s melyek nélkül nincsen csata; de mondom nektek, miénk a diadal!

Azzal az ellenségre rohan, s első sorait szétfeszítvén vasasaival éles ék gyanánt veszi be magát Ali lovassága közé.

Körüle rakásra hullanak a spáhik, vasasai csodákat művelnek; de végre a rájuk özönlő ellenség tömegei alatt szerte dőlnek.

Báthory hat sebből vérzett, midőn lova halálos szurást veszen, s földre terül a vajdával.

Mellette, körüle dühösen folyik a harc; törökök, magyarok egymást gyilkolva hullanak melléje; holttestekből egész halom emelkedik ottan, hol a vezér fekszik, ki már szemeire érzi nehezedni a halál ujját.

E pillanatban megharsannak a tárogatók, s az ellenség oldalában megjelennek Kinizsy pánczélos vitézei, Drágy Bertalan dandárai, Rozgonyi huszárjai és a Jaksics Demeter vezérelte szerbek.

A temesi gróf hangja oroslán orditásként hallatszik át a csatazajon. — Báthory hol vagy? — kiáltott, — hogy érted, hogy a hazáért halálba mehessek.

A középben még egyretartó vadviadal gyanittatja, hogy a vezérnek ott kell lennie. Kinizsy két karddal, jobbra balra osztva a kikerülhetlen halált tör magának utat; mennydörgő szavára kiemelkedik a sebzett hős a halottak közül. — Báthory él! — hangzik egy felől, — Kinizsy jó! — kiáltja a többi, s egy óráig tart még a harc, azontul csak futók és üldözők viadala lesz az, az üldözésben a pórság is részt vesz és a futamodók közül még ezreket öldös le.

Alibég nagynehezen menekült meg; Szkender, Eze és még néhány basa a csatamezőn maradt; összesen harmincezer török maradt halva és táboruk minden kincseivel a győzők kezébe esett.

Báthory és Kinizsy a Kenyérmezőn töltötték az éjt. Este török halottak halmazán ült vacsorához a sereg.

Bor és győzelemittasan a vezérek és az ősök dicsőségét énekelték a vitézek; az énekszót táncz váltotta fel, Kinizsy szinte tánczba keveredik, s hogy ne tánczoljon egyedül, felkap fogai közé egy elesett basát és úgy járja vele a toborzót.

Báthory István kiépült sebeiből és azon helyen, hol lováról leesve a holtak között feküdt, kápolnát építtetett, hogy Istené legyen a diadal dicsősége.

* * *

Mohamed szultánnak 1481-ben bekövetkezett halála és fiainak ellenségeskedései jó alkalmat szolgáltattak a magyaroknak az ozmán erő megtörésére.

Mátyás hatalmas sereget gyűjtött és addig is meghagyá Kinizsynek, hogy folyton háborgassa a törököket, mit ez legnagyobb kedvteléssel meg is tőn.

Csakhogy a magánérdek ismét háttérbe szorítá az összes keresz-

ténység érdekét, Fridrik, ki örökös gyűlölettel, ármánynyal és ellenségeskedéssel üldözte Mátyást, most is tudván, hogy a magyar király a törökök ellen indul, nemhogy őt támogatta volna, hanem negyedszer szegvén meg a szövetséget, Magyarországra rontott és Szala, Somogy és Vas megyék pusztításához látott.

Mátyás rögtön békét kötött Bajazid szultánnal, visszafordította seregét, csapatait kivonta Dalmátiából és Fridrik ellen fordult.

Utolsó és elháríthatlan csapást mért ezuttal a hitszegő császárra.

A törökök azonnal elárasták a velencei tartományokat, becsaptak Olaszhonba és megtaníták a fejedelmeket, hogy mennyire mennek, ha Mátyás nincs közöttük.

Ez pedig hadat izenvén Fridriknek, az 1482-iki nyár közepén Haimburg ellen indította seregét Zápolya és Zelényi vezérlete alatt.

Volt a magyar táborban egy roppant nagy ágyu, nyolczvan ló húzta, ezt vargamozsárnak nevezték, ebből bombázták Haimburgot.

A következő év tavaszán Bruck, Szent-Pölten és Klosterneuburg is a magyarok kezében volt.

A király most a bajnok Dávidházyt küldte Bécs ellen, de ez itt végzé dicsteljes életét; az első csatában egy ágyugolyó vitte el jobb karját, abban halt meg.

Mátyás most személyesen indult a táborba, mely hirre Fridrik rögtön elhagyta Bécset; kincseivel és leányával Linczbe vette magát.

Legelőbb is Korneuburg vivásához fogott Mátyás, mely azonban csak hét hónapi ostrom után került magyar kézbe. E hely birtokával el volt zárva az élelmezés Bécs városától és most Mátyás 1485. év január havában, csikorgó tél közepén vezetése át fegyvereseit a Duna jegén Bécs kapui alá.

Január 25-én felszólított a város, adná meg magát. A válasz tagadó volt, mert Bulczko segédet remélt a császártól, Krems és Stein városok pedig minden vigyázat daczára eleséget szállítottak Bécsbe.

A magyarok január 31-én Gumpendorft rohanták meg és még egy hidat vertek a Dunán, melyet alul fölül láczczal rekesztettek el, hogy az eleséghajók lejövetelét gátolják.

Mártius 17-én a Táborhid, erőseivel együtt Mátyás kezében volt. Husvét után Ujlaky Lőrincz, s vele Magyarország alsó részeiből több dandár szintén Bécs alá érkezett. Három magyar tábor nyúlt el a város körül: Zápolyáé Baden felé, éjszacról Geréb Péteré, s délkeletről Ujlaky Lőrinczé, melyet a király főhadiszállásul választott.

XLV.

Mátyás király Bécsben.

A bécsiek kétségbeesett védelemre készültek; jól tudta ezt Mátyás, s miután drágább volt neki, mind saját magyarjainak, mind keresztény elleneinek vére, semhogy könnyelműen pazarolta volna, mielőtt minden eszközt megkísértene, körül zárta a várost és éhség által akarta kényszeríteni a polgárokat a megadásra.

Egy nap estéjén, midőn Mátyás Ebersdorf alatt egy halászkunyhóban néhány hívével vacsorált, egyszerre ágyulövés hallatszik és egy golyó a kunyhó agyagfalán keresztül törve, halva teríti le Ország Mihályt székéről.

E golyó Mátyásnak volt szánva. A derék nádor, midőn este a kunyhóba akart lépni, annak külső oldalán, azon helyen, hol a király rendesen ülni szokott, egy jókora fekete foltot vett észre, s mintha valami rosztat gyanított volna, azon helyen telepedett le, hol Mátyás már gyakran ült vala.

Azon helyet a király morva származásu titkára Boskovitz Jarosláv jelölé meg.

A király ingerültségében rögtön ostromot parancsolt és az ebersdorfi erőd, melyet az özvegy grófné elég bátran védett, néhány percz mulva el volt foglalva. Az órség hadi fogságra vettetett, de az urnó szabadon bocsáttatott; Jarosláv pedig, ki szintén az erődben találtatott, mert oda szökött volt, törvényszék elé állíttatott.

A kánpad csakhamar vallomásra birta Jaroslávot, csakhogy a bírák előtt újra eltagadott mindent; a törvényszék őt mégis fejevéltre ítélte.

Ennek híre leverőleg hatott Mátyásra, ki a nagytehetségű fiatal embert rendkívül szerette. Titokban tudatá is vele, hogy esedezzék kegyelemért és akkor a király szabadon bocsátandja, de Jarosláv makacsságán megtört a kegyelem.

Számos barátai azonban és nevezetesen bátyja Tóbiás, ki a király egyik hadnagya volt, megvesztegették a hóhért, ki azután pallosával nem nyakát, hanem csak vállát ütötte meg; a mint pedig második csapásra emelné pallosát, a nép közbeveté magát, a hóhért sűrű közáporral elűzé és Jaroslávot egy közelfekvő házba szállítá.

De a fiatal ember azért mégis meghalt sebében, mert későn érkezvén orvosi segély, vére elfolyott.

Bécsben e közben napról napra nagyobb fokot ért az inség. Májusban a lakosok már ló és macskahussal táplálkoztak, a szegények patkányt és egeret is megettek; az eledelek ára oly magasra szökött, hogy egy véka lisztet száz forinttal fizettek.

Mátyás álöltözetben többször ment be a városba, hogy a polgárok hangulatáról magának tudomást szerezzen és a császár elleneivel értekezék; ezekkel a Tuchlauben 552-ik számú házban, most 59, jött össze egy csapszék hátsó szobájában.

Egy nap reggelén is német fuvarosnak öltözködve jutott be a városba és pedig azon ürügy alatt, mintha lisztet szándékozott volna a városba szállítani, de szekereinek kereke eltörvén, vennie kell egyet, hogy a lisztet behozhassa.

Eleségről levén szó, senki sem bántotta és ő ügyeiben eljárhatott. Híre ment azonban, hogy Mátyás Bécsben van és egy buzgó kapitány nyomozni kezdé.

Mátyás hívei most hamarjában zajt csaptak és a köznépet néhány kenyérsütőház ostromára izgatták. A magyar király azalatt kezeket hajtván maga előtt, a Stubenthor felé tartott és kibocsáttatásért esedezett.

— Ugyan mit alkalmatlankodol; nem tudod, hogy senkinek sem szabad a várost elhagynia.

— Mi gondom másokra, csak én mehessek ki mihamarább, különben a magyarok kezébe esik szekerem meg a liszt, melyet a városba akarok hozni.

— Mit, lisztet? — kérdi a kapuőr. — Akkor csak siess, mert én már nagyon éhezem.

— No hát csak nyisd ki a kaput, — sürgeté Mátyás — különben nem lesz liszt és te nem kapsz kenyeret.

Az őr kinyitá a kaput.

— Átkozott dolog! — dörmögé magában, — ennek a ficzkónak épen oly nagy orra van, a minőnek Mátyásét mondják; a városban pedig híre jár, hogy a magyar király itt kémkedik. De semmi, ez a becstelen ember lisztet akar behozni, hát csak hadd menjen.

Ezzel jókorát csapva a fuvaros hátára kitolja a kapun, melyet ismét betesz mögötte.

A bécsiek is találtak alkalmat a magyar táboron keresztül követeket szöktetni, hogy a Linczben mulató Fridriket inségükről tudósítván, megkérjék, siessen a város felszabadítására.

Fridrik épen üvegfüvással mulatta magát és a követeknek következő feleletet adott:

— Hadd érezzék a bécsiek is, miként fáj a koplalás, engem is éhezettek ők egyszer, ezelőtt huszonkét évvel saját váramban.

Ezen vigasztalással tértek vissza Bécsbe a küldöttek. Háromszáz ember veszett el már éhen, tovább nem várhattak. Május 21-én a bécsi tanács és egyetem küldöttei Taeschler Miklós, Kreuzenach Miklós, Schneider Gáspár, továbbá, Bermann, Zeller, Hornberger és Leubenpoek kimentek a magyar táborba és az átadás föltételei miatt értekeztek.

Mátyás az őrseget szabadon bocsátá, a polgárok kiváltságait megerősíté és 1485. június első napján bevonult Bécs városába.

Napfelkelte után nyolcezer magyar fegyveres, lovas és gya-

log, jelent meg Bécs városában, kik is a kapukat és a sánczokat foglalták el.

Később közeledő zene és örömrivalgás jelenté a nagy király jövetelét, ki a legnagyobb pompával, aranytól és ékkövektől csillogó nagyjainak és vezéreinek élén vonult be a városba. A polgármester a tanácsbeliekkel és az egyetem tagjaival a Stubenthor előtt fogadá őt, a kiéhezett nép pedig örömrivalgással esett az élelemmel megrakott szekereknek, melyeket Mátyás közpredára hozatott a város elé.

Junius 5-én Beatrix királyné tartá bevonulását, mely még nagyobb fényvel ment végbe mint az előbbeni; ez alkalommal a tudós Kreuzenach Miklós szép beszédet tartott, melyre Mátyás tiszta latinsággal és gyönyörű ékesszólással felelt; megígérvén neki, miként az egyetem kiváltságait nemcsak megerősíteni, hanem azon lesz, hogy azt még nagyobb virágzásra emelhesse.

Ugyanaz nap a „Hof“-on egy trón emelteték, arany szövetekkel díszítve, melyen mindketten, a király és királyné a polgárság hódolatát és esküjét fogadják. A nemesség, a rendek, azonban csak következő év márczius 14-én tevék le hűségesküjüket.

Mátyás ezentul Ausztria fejedelmének is irta magát.

Fridrik, fegyverrel nem bírván, tartományát pénzen akarta visszaváltani. Mátyás erre hajlandónak mutatkozott és a császártól kétszázezer aranyat követelt. A fősvény Fridrik iszonyattal telt el ennek hallatára, az alkudozást azonban egyre folytatta, de azért Bécs az egész tartománnyal együtt Mátyás haláláig, mely, fájdalom, nemsokára bekövetkezett, a magyarok kezében maradt.

Országos * zéchenyi * könyvtár

Mátyás már hosszabb idő óta betegeskedett, a köszvény és az ezzel járuló folytonos láz módfelett elgyengíték őt. Az orvosok is sulyosnak mondták a bajt és a még csak negyvenhat éves férfit már pályájának végén látták. 1489-ben megszállotta őt, ki eddig nagyobb részben Bécsben tartózkodott, — a vágy, Budát és Visegrádot, s e két városban dicső műveit még egyszer szemlélni, s miután Zápolya Istvánt Ausztria kormányával megbizta, utnak indult; nem lóháton, mint máskor, hanem betegsége miatt hajón.

Budán a király újabb lépéseket tett, hogy természetes fiának Corvin Jánosnak, az általa gondosan nevelt reményteljes ifjunak trónját biztosítsa. A koronát őrzésére bizta, az egyházi és világi uraktól, külön egyenként, hit alatt fogadást vett, hogy János igényeit támogatni fogják.

A következő év február elején ismét Bécsben volt Mátyás, hol is egy nap fájdalmas betegsége miatt nagyon ingerült állapotban sétálgatott a várkertben, midőn Tichtl János, a híres bécsi orvos azt tanácslá neki, feküdnék le.

— Ti orvosok csak mindjárt azt kívánjátok, hogy az ember beteg-

ágyra vesse magát, téged nem csodállak, hogy ezt tanácsolod, te csak rövid idő óta ismeresz, de csodálom Galeoftit, ki tudhatja, hogy az oroszlán nem fekszik ágyba, csak a nyúl.

— Oroszlánról beszélve, eszembe jutnak oroszlánaink, — jegyzé meg Nostitz Zsigmond, Mátyás egyik kedvelt hadvezére, egy óriás termetű cseh lovag. — Miért nem tekinted meg felséges uram a hatalmas állatokat?

— Igazad van Nostitz, látogassuk meg az oroszlánokat, most épen etetés ideje van.

Az urak az oroszlánokhoz kísérték a királyt, ki egy rekesz előtt, melyben egy három tagból álló család lakott, megállott.

— Az oroszlán mégis hatalmas állat, — jegyzé meg a király, — szeretném látni dühös állapotban.

Egy királyi asztalnok intett az oroszlánpeczérnek, parancsolván, hogy mutasson nekik eledelt, de ne adja be, csak ingerkedjék velük.

A peczér úgy akart tenni a mint mondatott, de nagyon közel tartván a husdarabot, azt a himoroszlán kezeiből kikapta és idegrázó ordításban tört ki.

— Vitéz tett volna, ha most valaki az oroszlán karmai közül ki merné ragadni a koncot, — mond az asztalnok, kaján mosolylyal tekintvén Nostitzra, kinek ő ellensége volt. — A hajdani Rómában több vitéz vitt véghez ilyesmit.

— Nem rossz ötlet! — kiált fel Mátyás. — Ha itt volna Kinizsy, az bizonyosan megtenné.

— Hát Nostitz nem érne fel Kinizsyvel?

— Igen, igen! — kiáltának fel többen, kik a büszke főurnak nem a legjobb barátai voltak. — Mire nem volna képes Nostitz, ki már oly sok hústettet vitt véghez.

— Kételkedem, — jegyzé meg az asztalnok.

— Én pedig fogadok, — kiált fel a király ingerült hangon, — hogy Nostitznak elég bátorsága van az oroszlánokhoz bemenni.

Erre Nostitz büszkén rántá ki gyilokját, kard nem volt oldalán, és mentéjét bal kezére tekervén, bátor magatartással lépett be az oroszlánokhoz.

A többiek szorult kebellet tekintének a vakmerőre, a király szeszemében a diadal tüze lobogott.

— Ide a koncuzal bestiák! — rivalt az oroszlánokra az óriástermetű lovag. — Ide vele mondom, egy király leghivebb szolgájának vérével fizeti meg!

A puszták királyai bámulva mereszték szemeiket a vakmerő lovagra, ez pedig nem gondolván velük, felkapta a husdarabot és bántalom nélkül hagyta el a rekeszt.

Az udvaroncok hajlongva üdvözölték, de Nostitz büszkén lépdelt el mellettük és a király elé érven, lábaihoz tevé a ragadmányt, mondván:

— Uram és királyom! szavad szent volt előttem, de hogy gyáva nem vagyok, számos csatában és tornán megmutattam. Azt kell még meg-

jegyeznem, hogy egy hí szolga életét, pusztá szeszély miatt, nem kellene kockáztatni. A játék nagyon komoly volt, szolgálatimtól fölmentve érzem magamat.

Azzal meghajtotta magát és távozott. Mátyás nem látta őt többé, Nostitz a lengyel király szolgálatába lépett.

* * *

1490. aprilhó 4-én Galeotti a csillagász és Tamás, a király titkára a bécsi császári palota egyik erkélyén, a király egészségi állapotáról tanakodtak.

— Mióta nem láttad a királyt? — kérdé Tamás.

— Tegnapelőtt láttam utolszor, — felelt Galeotti.

— Ugy alig fogod megismerni, annyira megváltozott.

— Barátom, a végzetnek kiki alá van vetve, legyen az bár király, legyen az bár Corvin Mátyás, az én csillagaim nem csálnak, april ötödike végzetteljes a királyra nézve.

— Hisz az már holnap volna! — kiált fel meghatva a titkár.

— Ugy van, holnap, — felelt Galeotti könnyes szemekkel; — de ime az egyházba szólit a harang, ma virágvasárnapja vagyon, a király is ott lesz, induljunk.

A király is ugyanakkor jelent meg a lépcsőn. Hat ember vitte őt egy karszéken. A különben erőteljes férfiú külseje megható volt; arca sápadt, szeme fénytelen — egy haldokló oroszán képe.

Utána busuló neje és János herczeg lépdelt merev tekintettel, ezeket követék a főurak és hölgyek fényes alakjai s több tudós és művész, kik mindig szivesen látott vendégek voltak Mátyásnál, mert nagyra becsülte a tudományt, művészetet és ezeknek képviselőit; lángesze minden irányban alkotott, buzdítólag hatott, minden szépet és nemest életre hozott, felkarolt, támogatott és létesített. És ime! —

A lépcső alján megállt a menet, mert a királyt ismét egyike azon rohamoknak kapá meg, melyek őt annyira kimeríték, orvosa Julius Milius tanácslá neki, térne vissza és ne tenné ki magát a templomszertartással összekötött lelki indulatoknak, de Mátyás, kinek szívében a vallásosság főjellemként tündöklött, nem tágitott, mondván:

— Engedjete csak kedvesim, Isten egyházában, körülengve a mindenható szellemétől, erőm is gyarapszik. Ezt remélem.

A menet ismét megindult és a király a templomban látszatra felüdült, mintha uj életerő öntetnék beléje. Fejét egyenesen tartá, szemei újra lángoltak és ereje visszatért. Evangelium olvasáskor minden segély nélkül felkelt, azután a velencei követet avatá lovaggá; később letérdelt és buzgó imában kulcsolá össze kezeit.

Mindnyájan örömmel és hálával telének el, csak az orvos és Galeotti homlokán látszottak a legmélyebb gondnak redői.

Az ájtatosság hat óra hosszat tartott, s Mátyáson nyoma sem lát-

szott a kimerülésnek, állapota, lázas izgatottsága tartott, míg ismét haza nem ért.

Visszajövet még órákig várakozott az ebédre, holott az nap nem reggelizett; a királyné a város többi egyházát járta be.

Kedvencz ételét, görög függőket adatott magának, s mohón kapott utánuk, de rothadtak voltak, s e miatt őt nagy ingerültségben és haragban találta a királyné.

Azon volt, hogy az indulatost lecsendesitse, s egyet mást nyújtott neki izlésül, de a betegnek semmi sem kellett.

Mátyás egyszerre elkiáltotta magát: — Az Isten szerelméért! Szemem világa elhagy, minden elhomályosodik! — Azzal felugrik, de szédelés fogja el, ő pedig maga körül kapkodva, egy magas bronz kargyertyatartóba akart fogódzani és ezt magával rántván, kedvencz apródját agyon üti.

A király mozdulatlanul feküdt, szélhűdés érte, hivei ágyára fekteték, neje dörzsölte, csókolta, füleibe kiabált, de ő akárminth erőlködött, az egy „jaj“ szónál nem tudott egyebet kimondani. Az orvos eret nyitott karján, de vér nem folyt.

Az orvosok körülötte sereglettek, körülötte hivei, Corvin János, Geréb Péter és Mátyás, Dóczy Orbán, Zápolya István, Báthory, az erdélyi vajda, néma tisztelettel és fájdalommal ezek, amazok és a királyné mindent megkisértve, mit az akkori orvosi tudomány ajánlatosnak talált. Mind hiában! A király iszonyu kínok közt töltötte az éjt; ordított mint egy oroszlán. Másnap april 6-án reggeli nyolcz óra előtt, orrán, száján vér folyt és a nagy király egy mély fohással kiadta lelkét.

Az első fájdalomban Corvin János a királyné lábaihoz vetette magát, kérvén őt, legyen anyja, teljes szeretettel és bölcs tanácscsal, mint a dicsőült ohajtá, s Beatrix, a jelenlevők zokogása közt mindent megígért a nagyreményű ifjunak.

A jelenvolt nagyok hűséget fogadtak mindkettőjöknek és minden őszinte egyetértésre látszott mutatni.

A holttestet Bodó Gáspár, a király első udvarnoka Székesfehérvárra vitte; s miután Bécs városa gyászszertartással tisztelkedett elhunyt urának, april 12-én a királyné és Corvin János az összes udvarral ötven hajón Budára indult.

A hajók gyászlobogókkal usztak alá a Dunán, melynek mindkét partján néma fájdalommal csődült össze a nép, sötét érzelmekkel telvén el a jövő felett.

Az urak és nemesek Budáról Székesfehérvárra siettek, hol Magyarország örök emlékében élő, legdicsőbb királyának halandó részei, népeinek legmélyebb fájdalma közt anyjának porló tetemei mellé tétettek örök nyugalomra.

A gyászkiséretből tizenkét fekete vitéz a királyság jelvényeit és az országok czimereit a nagy oltár előtt földhöz sujtotta.

Vége Mátyás birodalmának!

Mátyás a magyar nemzetet dicsőségének tetőpontjára emelte.

Kivül hatalmas, belül erős volt az ország, Európa majdnem minden fejedelme szövetséget kötött vele.

Állandó hadserege volt az országnak, hires, győzhetlen dandárok. Táborban szigorú rend uralkodott, minden kicsapongás meg volt tiltva. Nőknek megtiltatott a táborhoz közeledni, részegség, káromkodás büntetve volt. Legforróbb nyáron, leghidegebb télen mindenki helyt állott.

A régi görög és római hadvezérek tetteit tanulmányozta és alkalmazta az akkori viszonyokhoz.

Hősi tettek, ész és tudomány által mindenki fényes állást szerezhetett magának.

Mátyás állíttatá fel a legelső könyvnyomdát; az első sajtót Geréb László hozta Budára; a legelső mű, mit rajta nyomtak volt a Cronica Hungarorum.

A budai könyvtár ötvenötezer kötetből állott, mind a legritkább, leghiresebb munkák, aranynyomatu bőrbe vagy bársonyba kötve, arany és ezüst szegletekkel és kapsokkal.

Ipar, gazdaság, föld és szőlőművelés is felvirágzott és minden ember boldog jólétnek örvendett.

És mind e hatalom, dicsőség, műveltség és nemzeti jólét csak harmincz évig tartott!

Szobrot még nem emelt neki az utókor, de minden ércznel becsesebb emlék a késő századokra fenmaradt közmondás:

„Meghalt Mátyás király, oda az igazság!“

Országos Széchényi Könyvtár

XLVI.

Dózsa György.

A magyar urak, kiket Mátyás féken tudott tartani, most oly királyt óhajtottak, kinek üstökét markukban tarthatják.

Ilyen volt a jószívű, de gyöngé, gyáva, tétlen Ulászló, kedves királya a cseheknek, mert uralma alatt kiki azt cselekedte, a mi neki tetszett; odaadott mindent, a mit kértek tőle, s akármit mondtak neki, csak azt szokta felelni: — Dobzse, jól van, — miért is a magyarok Dobzse Lászlónak nevezték.

Zápolya ajánlatára őt választák a magyarok királynak.

Corvin János, ki eddig némi reményt táplált, hogy a rendek őt, atyjának tett ígéretük szerint választandják királynak, most elhagyta Budát, s a királytól öröklött négyszázezer arany értékű kincscsel és a koronával Pécs felé indult, hiveit maga köré gyűjtve.

Báthory István és Kinizsy Pál üldözőbe vették az árvát és Tolna megyében a sárvíz lágjai között utól is érték. János herceg jó állást foglalt ugyan, de Kinizsy megkerülte őt és leöldösvén hiveit, kincseit prédára bocsátá. A Hunyady család és híveinek birtokait azután feloszták egymás közt az urak.

És Corvin János nem fogott fegyvert második Ulászló ellen, hanem meghódolt a nemzet által választott királynak, sőt a koronát, melyet nem-sokára kiadott, ő vitte vánkoson a koronázási ünnepélyen.

Fridrik császár fia, Miksa tizennégy nap alatt visszafoglalta Bécset és a magyarokat Ausztriából kiszorítván, Székesfehérvárig üzte; e várost könnyű szerrel elfoglalván, Buda alatt termett és a tétlen Ulászlót innen is kiugrasztja, ha saját zsoldosai, kiket már nem tudott fizetni, el nem hagyják őt.

Kinizsy azalatt megérkezett felső Magyarországból, hol János Albertet a másik trónkövetelőt megverte, és az osztrák zsoldosoktól csakhamar megtisztította az országot.

Míg Kinizsy és Corvin János élt, csak meg volt védve a haza, de haláluk után, nyitva állt az minden ellenségnek.

* * *

Épen három évi fegyverszünetet kötöttek a rendek Szelimmal az új padisával, midőn Bakács Tamás bibornok érsek Rómából érkezett meg egy apostoli bullával.

E pápai bulla keresztes háborura hívta fel a magyar népet a török ellen, bűnbocsánatot hirdetve a résztvevőknek. 1514-ik év husvétvasárnapján hirdettetett ki a bulla a budai Zsigmond templomban, következése azonban nem volt áldásos a magyarra nézve.

A keresztes háboru hirdetését az ország minden vidékén a nép fölkelése követte; minden paraszt elhagyta munkáját, az ekét és kapát, a földek ugaron maradtak, őrizetlen a nyájak, fizetetlen a dézsma.

Ki vezesse a paraszthatat a török ellen? Dózsa György.

Ki volt Dózsa György?

Dózsa, ki Dálnokon a székelyföldön született, s a székelyek módjára, egész életét fegyverben tölté, vitézsége által a Nándorfehérvárban tanyázó lovasság hadnagyává emelkedett.

Történt, hogy a szendrői törökök Belgrád környékére pusztítani jöttek. A magyar őrség eléjük ment, s a két had ütközetre készen állt, midőn a törökök közül Ali, a szendrői lovasság parancsnoka, délczeg paripán előre vágatva, szidalmak közt akárkit párbajra hí a magyarok közül.

Az epirusi török személyes bátorsága és vitézsége hires vala, de nem oly annyira, hogy a magyar sereg között senki sem találkozott volna, ki e kihívást el nem fogadná; s Dózsa dicsvágy által buzdítva, vagy mint egy történész mondja, a török gyönyörű paripája után vágyódva, a szitkozó pogány felé vágat.

Rövid küzdés után Dózsa egy óriási csapással levágja a török jobb karját, s miután az földre hullott, végkép megöli, paripáját pedig megfogván, fegyvereseinek örömrivalgása közt ismét visszalovagol. A törökök vezérük vesztén annyira elrémültek, hogy megfutamodván, előbb meg sem állottak, míg Szendrő kapui be nem csukódtak utánuk.

E vitéz tettért Dózsa Budára hivatott, a király őt nemességre emelte, pompás ruhával és egy nehéz aranylánczczal megajándékozta és a keresztes had vezérévé kinevezte.

Bakács Tamás maga adta át Dózsának a fehér zászlót veres kereszttel, melyet Rómában szenteltek meg, s azzal kivitte őt a Rákosra, a paraszthad, a keresztes vitézek közé, kik ujongva fogadák és kiknek alvezérei, a nagybotu Lőrincz pap, Mészáros, Kecskés Tamás, Bagós Ferencz és Szalerezi Ambrus mindjárt hűséget esküdtek neki.

A nép most annyira kezdett csődülni Dózsa zászlaja alá, hogy ott-hon nem maradt munkás kéz és az urak már erővel tartották vissza embereiket; a szökevényeket elfogdosták és keményen büntették, mit meghallván a táborban levők, boszut esküdtek üldözőik, uraik, az összes nemesség ellen.

Most megrettent a főnemesség és Bakács szigorú rendeletet bocsátott ki, hogy tegyék le az összegyűlt keresztes hadak a fegyvert és menjenek ismét haza.

Ez volt a kitörő vész jelszava; a helyett hogy haza mentek volna a keresztesek, kitűzték a lázadás zászlaját. Dózsa megemlékezett a kínokról, melyeket a székelyek Báthory Istvántól, Drágfy Bertalantól és Tomory Páltól csak minapában szenvedtek, s hadainak egy részét Pestnek, Budának külvárosaira vetette; a tulajdonosok és más nemesek, kik a gyilkos hadnak kezébe estek, kegyetlen kínok közt végeztettek ki.

Bakács most utolsó fegyveréhez fogott és az egyház átkát küldte Dózsára és társaira, ha még továbbá is késnek a király parancsának engedelmeskedni. E végre a budai dominikánusok priorja Miklós, Báthory György főlovászmester és huszárainak oltalma alatt, követve nagy seregtől a szerzeteseknek, kiindult a rákosi táborba.

Először is a királyi parancs olvastatott fel a hirnök által, teljes bűnbocsánatot ígervén azoknak, kik huszonnégy óra lefolyása alatt leteszik fegyvereiket és ismét haza mennek, de miután a keresztesek nem akartak engedelmeskedni és Dózsa megesküdtött, hogy fegyverét le nem teszi, sem túrni nem fogja, hogy valaki zászlóját elhagyja, a prior ekép hirdeté ki az egyház átkát:

— Az üdvözítő Ur-Jézusnak nevében, én, Miklós, az ájtatos prédikáló rendnek priorja és provinciálisa, — mint Tamás, konstantinápolyi patriarcha, bibornok, esztergami érsek s a pápa ő szentségének ez országban legátusa által e czélra teljes hatalommal kiküldött helyettes: az atya, a fiu és szentlélek, úgy szent Péter első apostol és az egész keresztény szentegyház nevében, e szerencsétleneket, kik az egyház parancsának ellenszegülve, makacsságukban megmaradnak, a keresztény egyházból és minden hiveinek közönségéből ezennel kizárom és kitiltom. Hogy senki

közülök templomba lépni, vagy keresztényekkel együtt ételben, italban részesülni ne merészeljen; hogy senki tőlük adományt vagy jótéteményt el ne fogadjon; senki őket megcsókolni, értük imádkozni, vagy őket köszönteni ne bátorkodjék; és ki az anyaszentegyház ezen parancsa ellen cselekedni mer, az velük együtt az atya, fiu és szentlélek nevében, szintén elátkozott legyen, a keresztények közönségéből kitiltva, mint ők, és kizárva a bünbocsánatot osztó egyház köréből. Legyen anathema maranatha, mint az ördögök a pokolban, örökkön örökké. Így legyen, így legyen, így legyen! Amen.

— Amen! — ismétlék karban a szerzetesek, midőn mindegyik a kezében tartott viaszgyertyát eloltá.

Az egész gyülekezetet borzadás tölté el, némelyek éghez emelt karokkal, mintegy irgalomért látszának könyörögni, mások földre borulva hallák végig a szörnyü szavakat, míg a nagyobb rész néma kétségbeeséssel bámult a szerzetesre, kinek szavai a közcsend közt rémületes érzéshanggal, magasabb lénynek ítélete gyanánt hangoztak el fölöttük. Ugy tetstett, mintha Dózsa és alvezérei is elrémültek volna, csak Lőrincz, a czeplédi plébános látszék tántorithatlannak. Az átok reá nem vala hatás nélküli, de arcza csüggedés helyett még nagyobb határozottságot, több lelkesülést mutatott.

— És most — szólt a prior rövid hallgatás után Báthoryhoz — bevégzém tisztemet. Az egyház e gonosz csapatot kizárta köréből, neked és általad a világi hatalom kezébe adom őket, hogy velük kényed szerint cselekedjél, s azokkal, kik az egyház nyájjas intéseit megveték, a világi hatóság vas karát érztesd. Jerünk!

S ezzel a prior, Báthory egész kíséretével, azon rendben, mint jött, ismét távozott.

A hatást, melyet az átok hirdetése okozott, csakhamar eloszlatta Lőrincz álokoskodása, ki egyébiránt is roppant befolyást gyakorolt a nyers tömegre; új tevékenységre és a nemesség kiirtására buzdította a népet, mi hogy foganatba vétessék, Dózsa öt részre osztotta seregét: egyet Pest alatt hagyott Szalerezi Ambrus pesti kalmár vezérlete alatt, másikat leküldé Lőrincz pappal a Bácskába, Barnabás papot Egerbe, ő maga Szegednek indult testvérével Geróvel; a budai várból láthatták az urak a felgyújtott kastélyok lángjáról, hogy merre járnak a kuruczok.

Bornemissza János most komolyan szólítá fel a nemességet, tennének már valamit, mire csakhamar összegyültek a Buda-Pest környékén lakozók és Bornemissza a királyi dandárral és a szomszéd urak hadaival átkelt a Dunán, hogy a Rákoson táborozó keresztéseket szétverje.

Vele volt Tomory Pál, a könnyü lovasság vezére, vele Batthyányi Ferencz és Moré László, a király ifju kamarása.

A kuruczok előhada visszaveretett; s Bornemissza most bocsánatot ígért a király nevében mindazoknak, kik fegyvereiket elvetik, s jobbra térnek. Szalerezi Ambrus a hadnak tetemes részével engedett a felhívásnak és megadta magát. A többi égett a vágtyól az urakkal megvívhatni.

Az ágyúk és Tomory megnyitotta a csatát, Bornemissza nehéz lovassága eldönté azt.

A kuruczok szétverettek, s miután nagyobb részt gyalogokból állottak, futamodásközben utóléretvén, leölettek. Holt testeik egész Isaszegig borították a tért.

Bornemissza takarodót fuvatott és foglyait Budán az ítélőszéknek általadta. A főbbek közül öt karóra huzatott, nyolcz lefejeztetett; a többiek felhasított orral, lemetélt füllel bocsátattak szabadon.

Mig a keresztések egyes csapatai Eger és Várad táján kegyetlenkedtek, addig Dózsa György Szeged városát vívta. Ez nem volt fallal körülvéve, de a lakosok, köztük háromezer bátor halász, a várost árok és töltés megett oly vitézül védte, hogy Dózsa felhagyván az ostrommal, sergét Csanád alá vitte.

A püspök, Csáky Miklós Báthory Istvánt, a temesi bánt szolítja segítségre, kinek sikerült is a püspök hadaival egyesülni, mielőtt Dózsa körülzárhatta volna a várost.

Másnap hajnalban megnyilik az ütközet és tart késő estig, egyfelől a kard, másfelől a kasza és a csép végzé a halál munkáját, a csata sorsa azonban nem döntetett el és másnap reggel újra megkezdődött.

Estefelé Báthory és a püspök viszonylag csekély dandárai a paraszthad által körülkerítettek, de a Temesvárról hozott ágyúk utat nyitottak és a grófnak lovassága Dózsa gyalog hadait egy közel füzesbe szalasztotta.

Itt azonban Dózsa lovassága és utóhada vetette magát a nemessegre és iszonyu vérontás után a kuruczoké volt a győzelem. Báthory nehéz sebbel és nagy nehezen érkezett Temesvárra, Csáky a püspöki várba vonult vissza.

Itt azonban nem gondolá magát biztosságban, s a következő éjjelen a Maroson meg akart szökni, de szerencsétlenségére Dózsa kezeibe került, ki őt rémitő kinzások közt, püspöki öltönyében karóra huzatta.

Hasonló sors érte Dóczy Györgyöt és Ravaszdy Pétert; és a hány nemest kezébe ejthetett a pórvezér, annyit meg is gyilkolt, öcscse esdekéseinek daczára, ki őt szüntelen könyörületre intette. Telegdy István, a kereszties had szilárd ellenzője szintén iszonyatos kínok közt öletett meg. Lőrincz pap és a többi alvezér Dózsát még fölülmulta a kegyetlenségben. A czeglédi plébános Zólyomy Miklóst három testvérével és azok összes családjával kastélyuk lángjaiba ölte.

Dózsa most Temesvárt szállotta meg, ezen vár birtoka erősítette volna hatalmát. De Temesvárt Bárhory védte és a vár ágyui ellen csekély fegyver volt a kuruczok haragja.

A kuruczok sokáig tarták Temesvárt megszállva, mert Zápolya János erdélyi vajda csak 1514. év julius végén jelent meg a város alatt, de azonnal, a mint megérkezett, a nap déli hevében megkezdé a csatát.

Az erdélyiek balszárnyát Bánffy Jakab, a jobbikat Kismarjai Lukács vezette, Zápolya a középben állott, szemben Dózsával, kinek testvére Gerő, Lőrincz pappal a pórhad szárnyait igazgatta.

Az ütközet elkeseredett volt. Egyfelől az aranyos ezüstös fegyverzetű urak, másfelől a rongyos, marczona kuruczok, mind egyenlő boszuvágytól lelkesülve, egymás ellen sokáig vívtak a győzelemért, az életért, a jövendőért.

A székelyek és Zápolya vasasai végre diadalt szereztek a nemeségnek; Dózsa mellett elhullottak már hivei, ő egyedül harczol még, s oda veti magát, hol legbiztosabbnak hiszi a halált, de páncélja nem engedi, hogy halálos sebet kapjon, egy erdélyi nemes Petrovics Péter átnyalabolja őt és leveti lováról, ott megkötözik és élve viszik Zápolya elé.

Itt találkozott öcsésével Gerővel és negyven alvezérral, kiket a halál megkimélt. Csak azt kérte Zápolyától, hogy testvére iránt legyen kegyelmes, mert az kényszerítve jött vele a harczba. Zápolya tehát Gerőt egyszerűen lefejeztette.

De Dózsa György és negyven társa iszonyatos kínhalált szenvedett.

Istvánffy így adja elő a jelenet minden részleteit:

„A vajda táborát sok cigány követte, kik Erdélyben és mindkét Oláhországban a hóhér, a bakók tisztében szoktak eljárni... Iszonyatos csak fel is említeni, mily szörnyű, soha nem hallott, soha nem látott halálos büntetés méretett a nyomorultakra. Közülök körülbelül negyven — megannyian György alvezérei — sötét tömlöczbe zárattak, s tizenöt napig étel ital nélkül hagyattak; tizenöt nap múlva kilencz még életben volt, köztük egy Lőrincz nevű kovács, ki Dózsa paripáit szokta vasalni, s kit mint aggastyánt gyermekkoromban én is láttam.“

„A cigányok — folytatá Istvánffy — vasból királyi széket, pálczát, koronát készítettek, s a királyi székbe Dózsa meztelenül ültetett; a lobogo-túznél fényes-izzóvá égetett korona fejére tétetett és testének egyéb tagjai forró zsirral öntöztetvén, izzó vasfogókkal csipettek.“

Ekkor Zápolya azt parancsolá a kilencz kiéhezett fogolynak, hogy egyék meg vezérüket. Hárman undorral tagadták meg az engedelmességet s karóra huzattak; hatan, s köztük a kovács, neki estek Dózsának és fogaikkal tépték le husát.

Dózsa az egész kínzás alatt nem jajgatott, nem ordított; némán ült az izzó vastrónon, szemét sem hunyorítá.

Midőn hat társa fogaival kezdé tépni, megvető mosolylyal mondá:

— Ugy látom, hogy nem harczosokat neveltem magamnak, hanem kutyákat!

Midőn a vasfogók újra érinték testét, lelkét kiadta. Holtteste felnégyeltetett, hogy négy helyt: Budán, Pesten, Székesfehérvárott és Nagyváradon bitófára akasztassék.

Zápolya János huszonhét éves volt, midőn e minden keleti zsarnok becületére való kínhalált végrehajtatá.

Egyes csapatok még Dózsa halála után is háborgatták az ország több részeit. Bácsban Lőrincz pap és Hosszu Antal alatt addig dúlakodtak, míg Bánffy Jakab által szétverettek. Hosszu felnégyeltetett, Lőrincz most is megszökött, de hogy hová lett, senki sem tudja.

A Veszprém és Székesfehérvár közt, Sós Domokos vezérlete alatt rabló, gyilkoló parasztokat Gosztonyi János a jóindulatu győri püspök vérontás nélkül ugrasztotta szét. Szalmával, fűvel, ronggyal töltött néhány ágyu durranására megfutamodott az elrémült tömeg, s kiki fegyver és zászló nélkül szaladt vissza hajlékába.

Hetvenezer lélekbe került e harc az országnak.

A legyőzött parasztok sorsa ezentul még nyomoruságosabb lett. Rabszolgákká tétettek, uraik földéhez kötve, ugy hogy az elköltözés megtiltatott nekik.

A nemeseknek pedig megengedettett, hogy személyük és vagyonuk biztosítására várakat építhessenek.

* * *

Ulászlóról még megemlitendő, hogy a kincstár, mely Mátyás alatt mindig tele volt, az ő uralkodása alatt annyira megürült, hogy saját és családja szükségeinek fedezésére uzsorára volt kénytelen pénzt és élelmi szereket kölcsönözni. Azon történeti adoma, hogy végtére a nyilvános pecsenyesütő sátorok alól, melyeket máig is Laczi-konyhának neveznek utána, hordatta ételét, ha nem is való, de teljesen kifejezi azon nyomort, melybe tehetetlenségével magát és e szép országot süllyesztette.

Jellemző, hogy ép akkor, midőn az országban legkevesebbet hajtottak az igazságra, bizatott meg Verbóczy a rendek által a magyar törvények összegyűjtésével; ez időben szerkesztetett a híres hármas könyv: *Tripartitum juris hungarici*.

Országos Széchényi Könyvtár

XLVII.

M o h á c s.

Második Ulászló halálos ágyán, fiát a tíz éves Lajost, Bakács Tamás, Bornemissza János és György brandenburgi határgróf gondjaiba ajánlotta, kik a gyermekkirály nevében annak nagykorúságáig Magyar és Csehország kormányát vigyék.

Második Lajos már akkor meg volt koronázva, két éves korában koronázták meg; tizenegy éves volt, midőn megházasodott, húsz éves korában már tiszta ősz volt.

Ifju korát nevelő rokona brandenburgi György mérgezte meg könnyelmű gyönyörök hajhászatával. A főurak pedig csak eszköznek tekinték nemtelen céljaik elérésére.

Szelim szultán egyszer azon fogadást tevő Allahnak, hogy három nagyszerű mecsetet épít, ha a perzsák felett győzedelmeskedik: egyet Jeruzsálemben, egyet Budán, egyet Rómában.

Szelim meghalt, mielőtt fogadásának beváltására gondolhatott volna és utána fia, a nagy Szolimán ült a trónra. Ez békét ajánlott a magyaroknak.

Követet küldött Budára, Berghám béget, s a magyar kormányférfiak, a helyett, hogy illő válaszzal utnak bocsátották volna, az ország minden részeibe elvitték, a merre a király járt; a midőn pedig egyszer híre jött, hogy egy török csapat rablás végett átlépte a határt, a szultán követét, minden népjog daczára meggyilkolták és a tatai halastóba vetették.

A király most rendeletet küldött Tomory Pálnak, hogy gyűjtsön rögtön sereget és űzze ki a rabló törököket az országból.

Tomory rövid idő múlva a Szerémségben termett néhány ezerre menő sereggel és Ferhát basával, ki tízezernyi hadát egy roppant erdő védelme alá helyezé, szembe szállott.

A magyar középhad élén Tomory állott; a jobbszárny Bánfy Jakab, a bal Bakics és Ujlaky vezérletére volt bízva.

A magyarok és törökök jó ideig farkasszemet néztek egymással. Tomory azért nem támadott még, mert Bánfy huszárjait Heteyi Mihály vezérlete alatt az ellenség hátamögé küldé, mit eddig a törökök nem vettek észre.

Ferhát végre jelt adott, mire húsz lófark megindult és a martalócok elszántan rohantak a magyar középhadnak.

Tomory nem mozdult; bevárta őket; akkor jól irányzott sortűzet parancsolt, mire három lófark és Ferhát legvitézebb emberei elhullottak.

A többi azonban nem hátrált, hanem vakmerően veté magát a magyarokra; ezek persze már nem lőhettek, mert akkoriban még sok idő kellett, míg valaki a puskát megtöltheté, hanem karddal vagy buzogánnyal verték agyba főbe a kopaszokat.

Most azonban mint zivatar rontott elő a huszárság az erdőből és a törökök sem előre, sem hátra nem mehettek.

Az ellenséges had szárnyai már bomladozni kezdetek, a középpont azonban, hol Ferhát tüzelé embereit, még nem ingadozott.

Ekkor Bárdi István, egy csatákban edzett hazafi és a nehéz lovaság hadnagya, vakmerően rohanja meg embereivel a középpontot, s minden csapása alatt elhull egy ellenség.

A török gyalogság hátrál, hiába biztatja a vezér; a lovasság pedig csak azon iparkodik, hogy magát keresztül vágassa.

Ekkor Ferhátnak egy hú szolgálja oda lovagol hozzá és rimánkodva kéri, hogy szökjék és mentse meg életét.

Ferhát erre dühbe jő és egy kardcsapással a szolgálja fejét ketté hasítja.

Minek szükjék ő, minek mentse meg életét? — talán azért, hogy selyemzsinorral megfojtassék; mert azonkívül, hogy parancs nélkül jött át a határon, még egy maroknyi magyar által tönkre is engedte tenni egész táborát.

Már csak jobb hősiezen meghalni a csatatéren.

Hanem mielőtt megöletné magát, le kell vagdalnia azt a veszett embert, a ki épen most jó feléje, s ki legjobb vitézeit: Ogli béget és Omáz fiát már megölte.

Ez az ember pedig Bárdi volt. A basa összechapott vele, s ugyan csak adott dolgot a magyarnak, ki alig jutott támadáshoz, oly sürű csapásokat mért rá a török; egyszer azonban, midőn Ferhát halálos csapást intézett Bárdi fejének, ez félreugratott és kardját markolatig döfte a basa fedetlen mellébe.

A basa eleste véget vetett az titkózetnek.

Az egész török tábor minden zsákmánnyal a magyarok kezébe jutott.

Csata után Tomory az egész sereg előtt Bárdit dicsérte meg vitézségeért, s a győzelmet neki köszönte meg.

Ujlaky Ferencz erre ugy megboszankodott, hogy vesztét határozá a vitéznek.

A győzelmi jelentéssel Bárdi küldetett a királyhoz, ki őt arany-sarkantus vitézzé avatta, s neki egy ezüsthüvelyű kardot és aranylánczot ajándékozott.

Bárdi néhány nap mulva Ujlaky hadnagyával, Bosnyák Tamással veszett össze Kalocsán és őt az uj karddal párbajban megölte.

Ujlaky oda vitte a dolgot, hogy Bárdi halálra ítéltesék, ki azután saját kérelmére, a királytól kapott karddal fejeztetett le.

Szolimán most megesküdött, hogy ő fogja atyja fogadását végrehajtani.

E fenyegetéssel azonban a magyar főurak mitsem törődtek, elég bajuk volt nekik itthon, egymással kellett czivódnio, egymás ellen harczolnio, kigúnyolták a törvényt, sanyargatták a népet és oly adót szedtek tőle, minőt soha semmi török basa nem szedett sarcz gyanánt. Zápolya erre a legszebb példát adta Erdélyben, hol valódi zsarnok gyanánt uralkodott.

Midőn pedig híre jött, hogy utban van a török, akkor az urak Budán azon török főkre koczkáztak, melyeket a legközelebbi harczban fognak levagdalni és azt állíták, hogy gyűrűs ökleikkel fogják agyon verni a rongy janicsárokat.

Szolimán 1526. april 23-án kétszázezer emberrel és háromszáz ágyuval indult meg Magyarország ellen, s ugyanaz nap hetedik Kelemen pápa keservesen panaszkodott első Ferencz, francia királynak egy levélben, melyben mondja: hogy be van mondva az óra, melyen szegény, nyomorult Magyarország eltemettetik, mert a keresztény fejedelmek vak-ságukban vagy lelketlenségükben nem gondolnak vele. Ő, a pápa ötven-

ezer aranyat küld Budára, melyből talán csak kitelik egy bátor férfiakból álló zászlóalj, s bizton reméli, hogy Ferencz nem fogja a többi fejedelem példáját követni, hanem segitendi a magyarokat.

De a lovagias francia király Károly császárrali vitája miatt titkos szövetségben állott a szultánnal, s vannak, kik állítják, hogy a török sereg tűzérei nagyobbbrészt francziák lettek volna. Ő tehát szintugy, mint a többi fejedelem, segély nélkül hagyta a magyarokat.

Midőn a kétszázezernyi török sereg átlépte volt a határt, a király fegyverre szólítá a nemzetet; de hiában kért, könyörgött, végre maga indult meg a roppant had ellen és körötte nem volt több négyezer vitéznél.

A Csepel szigetén bucsuzott el fiatal, szép nejétől. Utolsó bucsuja volt.

Utközben Zápolya György, a vajda öcscse, Cziprusi Hannibal, Gnojenszki Lénárd, Várday Pál egri és Perényi Ferencz váradi püspök csatlakozék a királyhoz, ki augustus 16-án érkezett Bátára.

Itt az urakat egycnként kérdezé, kit óhajtanak vezérül. — Tomoryt és Zápolya Györgyöt! — felelének. Tanács tartatott, melybe, közel táborától, a kalocsai érsek is átjött, s melyben Lajos az összes sereg fővezérévé Tomoryt nevezte ki, társul Zápolya Györgyöt adván melléje.

Az érsek könyörgött a királynak, nevezzen mást helyébe. Ő pap, s mint ilyes, nem hadvezérnek való, nevezetesen ily nagy háboruban, minőt ő még nem is látott. Vonakodása őszinte volt és a király csak arra kérte, hogy Zápolya János, erdélyi vajda megérkeztéig viselje a fővezér tisztét.

De Zápolya, a leghatalmasabb segély, késedelmeskedett, még az ütközet napján sem jelent meg, és semmi sem mossa le a nagyravágyó vajdáról az utókor gyanuját, hogy készakarva nem jött a király segítségére.

Augustus 29-én — szerda volt — János fővételének napján, nyájasan küldé sugarait a mennyei csillagzat a hadakra és a huszonkétezernyi harczvágy és bátorságtól lelkesült magyar sereg csatarendbe állott.

Mohácstól délre egy mértföldnyi távolságban, fél mértföldnyire a Dunától, két osztályba állittatott a sereg. Az elsőnek jobb szárnyát Batthyányi Ferencz horvát bán, s vele Tahy János, — a balt, mely a vajdának jutott volna, ha megjő, Perényi Péter temesi gróf vezérelte. A sorokban Palóczy Antal, Homonnay Ferencz, Perényi Gábor, Szécsy Tamás, Báthory Endre, Czibak Imre voltak a főbbek. Az ágyúk a homlokzat előtt állottak.

A kevészámu gyalogság az utóhadban állott két oldalt, közben a lovasság színe több osztályban egymás megett.

A három első osztályt a király főtisztviselői képezék Korlátkövy Péter és Tarczay Miklós által vezérelve; a negyedik sorban Lajos király, a püspökök, a testőrök, Báthory István a nádor és több főúr, a

király mögött közvetlenül Zettricz Ulrik, Majláth István és Horváth Gáspár állott.

A hátvéd ezernél több pánczélos lovasból állott, középen Drágfy János országbíró, kezében a király zászlójával; sarkantyú nélkül ült paripáján, annak jeléül, hogy megfutnia nem szabad.

Tomory és Zápolya György, mint a sereg fővezérei felváltva, hol az egyik, hol a másik osztályban valának szemlélhetők.

Délutáni három óra volt, midőn a mohácsi völgyben Balibég lovasai mutatkoztak. Tomory gyanítván, hogy szándékuk a táborot megtámadni vagy az utóhadra törni, Ráskaynak meghagyja, menjen néhány zászlóaljjal eléjük.

Lajos és a körülötte levők sokáig maradtak értesítés nélkül a küldetés eredményéről, s már szó volt, hogy vissza kell menni a táborba, midőn alkonyat felé az ozmán deréksereg a dombokról, melyeken a magyaroknak még csak előerseik sem voltak, rögtön leereszkedik.

Ekkor feltették Lajos fejére az ezüst sisakot és a körülállók borzadva látták, hogy a király arcza halászápadt lett.

A trombiták megharsantak mindkét felől, a törökök százezreinek „Allah“ ordítása elnyelé a magyar nép „Jézus“ jelszavát és a két sereg harczosai egymásnak estek.

A magyarok oly erővel veték magukat a törökökre, hogy Ibrahim hadai visszadőltek az anatóliakra. Néhány magyar levente a dombok alján megállapodott Szolimánig ért; már halálos csapást mérnek reá, midőn testőrei rájuk rohannak és összevagdadják.

De most a török homlokzat kétfelé kanyarul és az üldöző magyarokra háromszáz ágyu okádja irtó tartalmát.

Az első lövésre le hull Tomory, Zápolya György és a sereg hősei, kik legelől voltak, a másodikra Drágfy az ország zászlójával és a magyar nemesség fényével, virágával.

Hiában küzd Batthyányi és Tahy a két szárnyon, a derék sereg halva fekszik már, fut a ki még futhat; egy hirtelen támadt felhőszakadás véget vet a csatának, melyben a magyar nemzet virága elhullott.

Másfél órai harcz mulva a nemzetnek hússzezer harczosa holtan fektűt a síkon. Halva maradtak a főpapokból: Szalkán László, Tomory Pál, Perényi Ferencz, Moré Fülöp, Paksi Balázs, Csaholy Ferencz, Palinay György; a világi urak közül: Zápolya György, Drágfy János, Korlátkövy Péter, Ország Ferencz, Horváth Simon, Szécsy Tamás, Sárkány Ambrus, Perényi Gábor, Palóczy Antal, Frangepán Mátyás, Bánfy Zsigmond, Batthyányi János, Ernst Ferencz; a főbb nemesekből ötszáz, köztük: Podmaniczky Mihály, Balassa Ferencz, Tarczay Miklós, Paksy János, Várday Imre, Istvánfy János, Orlovesics Gyögy, Pogány Zsigmond, Tornallyai János, Forgách Miklós, Majthényi János, Aczél István, Kálnay János és István, Allaghy Gáspár, Pekry Miklós és János.

Elveszett maga a király is. A végveszély pillanatában apródjai Zettricz és Trepka kiragadák az ütközetből és vele a zápor oltalma alatt

Buda felé futottak. A felhőszakadástól megeredt Csele patakhoz érvén, Zettricz szerencsésen keresztül ugratott, a király utána iparkodott, de lova a tulsó partról, melyre kapaszkodni akart, hanyat bukott és Lajost maga alá a vízbe, az iszapba fojtotta.

Tizenegy nap mulva Budán volt Szolimán.

A király hulláját két hónap mulva találták meg a Cselepatakban és elvitték Székesfehérvárra, hol ő volt az utolsó király, kit az Árpádok mellé fektettek.

A többi halottat egy lelkes honleány, Kanizsay Dorottya, özvegy Perényiné temetteté el saját költségén.

Igy bukott a magyar az önásta sírba!

(Vége az első könyvnek.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

LAUFFER VILMOS

kiadó-könyvárusnál megjelent

és

minden hiteles könyvkereskedésben

kaphatók:

Ifjúsági iratok 7—14 éves gyermekek számára,

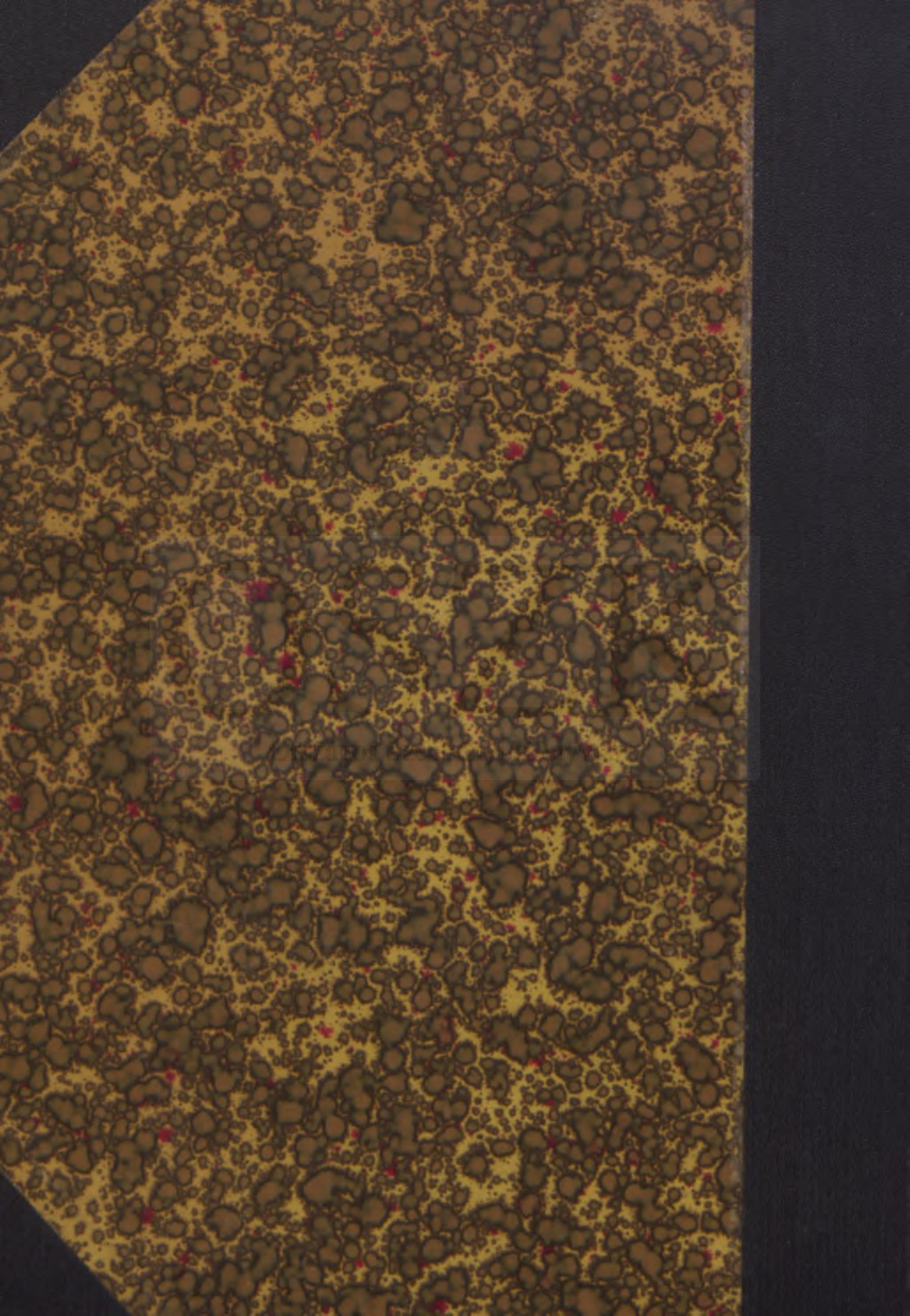
mint ünnepi ajándékok és jutalomkönyvek

kiválóan alkalmasak.

	fr.	kr.
Almási Tihamér , népisme. A legjobb források után kidolgozva. 5 könyomatu képpel. Csinosan kötve	1	60
Az éjnyugati átmenetnek Mac Clure általi fölfedeztetése, a régibb és újabb éjszakkörnyéki utazások rövid vázlatával. Öregek és ifjak számára közli Kutzner és mások után Öri János. 8 képpel. Kötve	1	20
Báró Münchhausen csodálatos kalandjai, csinjai, binjai, cselői és bohócságai, a mint azokat barátai körében ő maga elbeszélni szokta	1	20
Bedő Dani , görögök története	1	—
„ Ugyanaz, csinosan kötve, képpel	1	50
Család könyve . Hasznos ismeretek és mulattató olvasmányok, szerkeszték Greguss Á. és Hunfalvy J. 8 képpel. Kötve 4 frt 56 kr. Diszkötésben	6	—
Elbeszélés , tiz, az állatéletből, képekkel. Kis fiúk és leányok számára. Leutemann Henrik harmadik német kiadása után a magyar ifjuság számára átdolgozta B. Uckermann Aladár. Csinosan kötve	1	20
Fekete Mihály , olvasó könyvecske, kezdők számára, 8 szinnyomatu képpel és számos fametszettel. Csinosan kötve	1	40
Grimm A. , regék a görög és római őskorból, 12 képpel. Boritékba füzve	1	50
„ Ugyanaz, szép szines boritékba kötve	2	—
„ Ugyanaz, finom kötésben	2	50
Gyurics Antal és Trattner természettörténete, szép képekkel. Kötve	2	—
Hauff V. , regék, mivelit fiúk és leányok számára. Hat szinnyomatu képpel. Csinosan kötve	2	40
Hoffmann Ferencz , a napkeleti regék legszebb gyöngyei. A fiatalság számára átdolgozva Hohenauer Ignác által, 16 könyomatu képpel. Csin. köt.	2	80
„ jellemrajzok az állatországból. 12 képpel. Csinosan kötve	—	80
Hohenauer Ignác , Ötödik László. Keresztes vitézek. Csinosan kötve	1	60
„ napkeleti regék gyöngyei, a fiatalság számára átdolgozva. 1-ső gyűjtemény, szép szinezett képekkel Csinosan kötve	2	—
„ Ugyanaz, II-ik gyűjtemény	2	—
„ elbeszélések magyar történetből. Árpád fia. — Kinizsy Pál. — A nagylelkü keresztény. 4 szinnyomattal. Csinosan kötve	1	20

	fr.	kr.
Hohenauer Ign. , Erzsébet. Történeti beszély, honleányok és fiúk számára, négy színnyomással. Csinosan kötve	1	60
Hunfalvy uti és vadászati kalandok. 5 színezett képpel. Kötve	1	94
„ újabb kalandok és vadászatok, 5 színezett képpel. Csinosan kötve	1	94
Körút az állatkertekben. Olvasókönyv az ifjuság számára, készítette G. L. K. 12 pompás színezett képpel csinosan kötve	3	60
Nagy István , gyermek- s háziregék. Grimm után. 1-ső kötet. Csinosan kötve	1	20
„ 2-dik kötet. Csinosan kötve	1	—
Oldal József , eredeti beszélykék az ifjuság számára	—	40
Peregriny Elek , természettörténet az ifjuság tanítására és házi használatra. Kötve	4	76
Robinson Crusoe története. Foe és Geiger szerint kivonatban adja Vajda Péter, 4 színezett képpel. Kötve	—	88
Robinson gyarmata . Az ifjabbik Robinson folytatása. Mulattató s tanulságos olvasmány, gyermekek és ifjak számára. Hildebradt után Szabó Antal. Kötve	1	40
Speckter Otto , rege a csizmás kandurról. Fordította Vass Luiza, 12 kőnyomatu képpel. Csinosan kötve	—	80
Stephensen a vasutak és gőzmozdonyok . Erfindung der Eisenbahnen und Dampfmaschinen	—	50
Swift Jonathan , Gulliver utazásai. 4 képpel. Kötve	1	—
Szánförd és Mert'n története. 24-dik kiadás után fordította Szilágyi József. egy képpel. Kötve	—	64
Természethistóriai képeskönyv. 8 színes képpel. Kötve	1	20
„ Ugyanaz, szöveggel. Kötve	1	20
Vachot Sándorné , chrestomathia. Csinosan kötve	1	20
Vachot Sándorné és Emilia , beszélyek. Csinosan kötve	1	—
Xantus János levelei Éjszakamerikából. 12 eredeti rajz után készült kő- és fametszettel. Kötve	3	18
„ Utazás Kalifornia déli részeiben. 1 földképpel, 8 kő- és 8 fametszettel	3	20
B. Uckermann Aladár , mulatságos elbeszélések és vadászkalandok. Az érettebb ifjuság számára. 12—16 képpel. Kötve ára	1	20

A magyar
ifjúság
könyvtára

18.

N. M.
